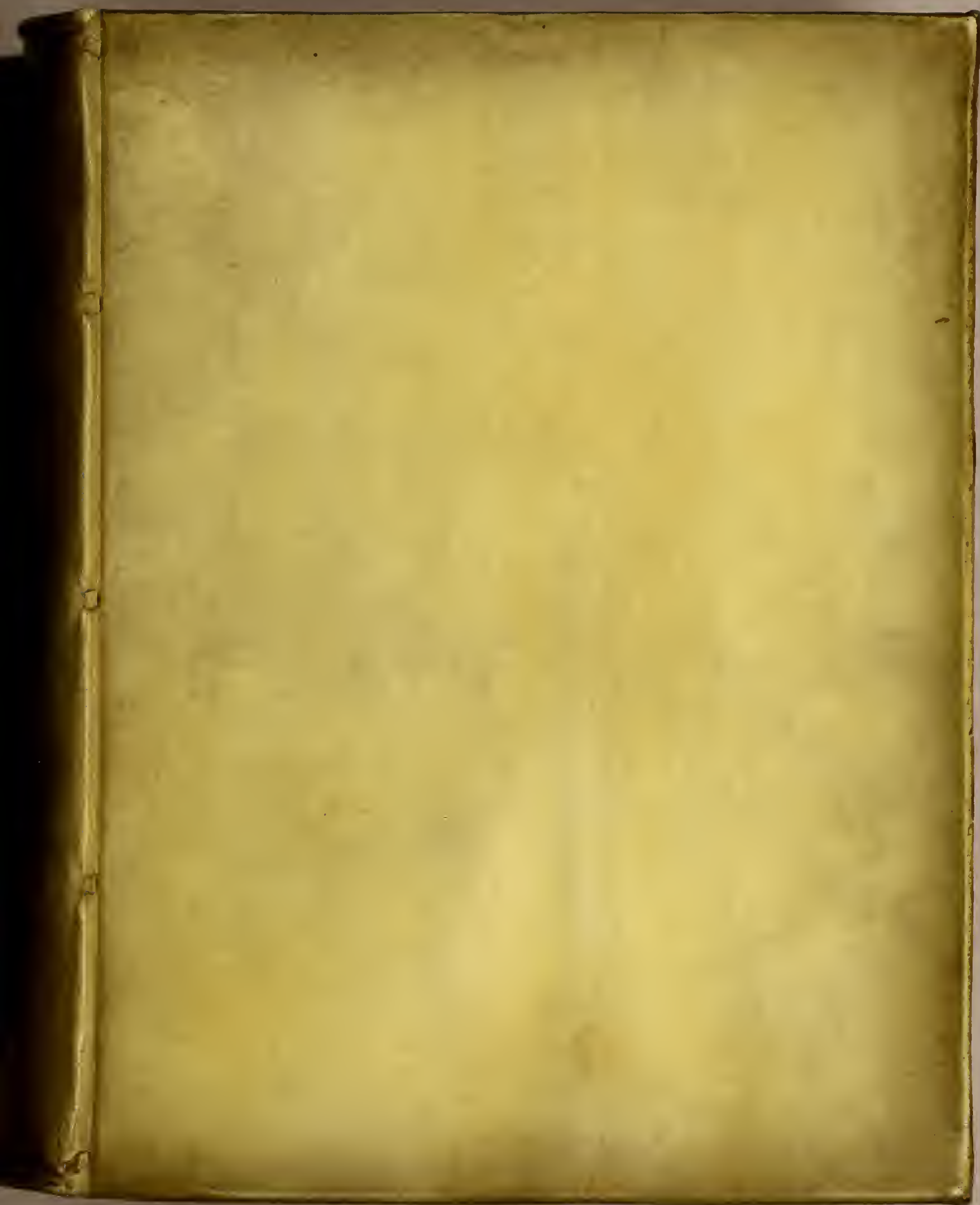

2 fr

IOHANNIS BOTERI RELATIONES DE PRÆCIPVIS REBVSPVBLICIS

CVM

NOTIS ET INDICE AVTHORVM POLITICORVM

JVSTI REIFENBERG JCti

Denuo

EDIDIT

LVDOLPHVS GEORGIVS LVNDE

Hannoveranus.

HELMESTADI

Typis ac sumtibus HENNINGI MULLERI,

Anno CIↃ IↃ C LXX.

VIRO
NOBILISSIMO ATQVE AMPLISSIMO
DOMINO
HENRICO EBERHARDO
AB ANDERTEN
J. V. D.
Cognato & Favitori ſuo
ſuſpiciendo
S. P. D.
LUDOLPHUS GEORGIUS LÜNDE

IN quanto pretio fuerint JOHANNIS BOTERI *Relationes*, quas bono publico recudendas curavi, Nobiliſſime Domine Ab ANDERTEN/ inter alia edocent variæ, quas ſubiere, editiones. Etenim poſtquam non unâ vice Italico idiomate excuſæ in Latinam & Germanicam linguam converſæ ſunt, ſæpius manus typographorum exercuerunt. Ex eo principio, etſi quàm maximè encomia hu-

jus libri arcessere possem, nolo tamen vel tantillum inde meo BOTERO decerpere: audiam potiùs viros eruditos, qui eundem *in perquirendo censu dynastiarum & regnorum industrium*, & *Politicorum* sui temporis *Coryphæum* appellare nulli dubitant. Neque hi nobis imponunt; quisquis enim in accuratam Reipublicæ cujuspiam cognitionem penetrare, eandemque erudito orbi communicare desiderat, necesse est, ut probe hæc quatuor tanquam summa rerum capita observet: ex quibus scilicet civitas illa, quam perpendendam suscipit, constituta sit, ad quid collineet, quænam ejus statum conservent & quo authore glorietur. Ad hæc sine dubio quicquid de Republica docere & cognoscere quispiam expetit, judice nostro CONRINGIO possunt referri; quin imo ad hæc perinde ac ad amussim examinare possumus Rerumpublicarum scriptores, num exactam Reipublicæ scientiam tradiderint. Neque ego adfirmaverim BOTERVM ea omnia, quæ faciunt ad perfectam Rerumpublicarum à se traditarum cognitionem, attulisse: tradit tamen egre-

gia

gia occupatus plerumque in iis, quæ vires regni oſtentant. Per me licet extollant alii *SANSOVINVM, HONORIVM, BELLVM, CASPARVM ENS, LVCAM DE LINDA*, cæterosque, quemque ſuus maneat honos, nihilominus BOTERVS cæteris herbam reddet dubiam, aut omnino præripiet, licet eum reliqui mole vincant. Valeat COLERVS, quando BOTERVM è manibus noſtris eliminaturus ſiniſtre judicat: *BOTERVM non tam fallere quam falli*, hoc, inquam, judicium nimis late ſe extendit; quis quæſo hominum exiſtit, qui non aliquando in relationibus fallatur, aut ſi ex relationibus falſa percepit inſcius tamen abſque intentione damnum inferendi aliis poſſit imponere? Audiat τὸν πάνυ CONRINGIVM: *Fuere quidam noſtro ævo, qui de omnibus Rebuspublicis noſtri ævi commentati ſunt, quemadmodum etiam Ariſtoteles ſuo ævo fecerat. Inter hos primo loco occurrunt duo Itali, BOTERVS & SANSOVINVS.* Et paucis interjectis: *egregius eſt ille Boteri liber, quamvis non adeo magnus, tradit egregia & perquàm docta.*
 GASPA-

GASPAREM SCIOPPIUM, qui in *consultationibus de Scholarum & studiorum ratione p. 445.* admonet nos in Italia non sine fructu lecturos libros BOTERI: vide si lubet ejusdem libri *p. 437.* Neque Botero laudem suam denegat Clarissimus JOHANNES HENRICVS BOECLERVS, quando censet in sua erudita *commentatione in Taciti primordia Annalium & historias pag. 419. ejusmodi libris* descriptiones imperiorum tradentibus *non esse nimis fidendum*. Verba laudati viri ita sonant: *Posuerunt in talibus* regnorum *descriptionibus aliquid operæ Boterus & Caspar Ens, qui omnium manibus feruntur, quanquam ejuscemodi libris non est nimis fidendum.* Quapropter cum hic *BOTERI* liber omnino dignus sit, qui rursus lucem subeat, me non male de bono publico meriturum confisus sum, si meam qualemcunque operam æquis, ut spero, rerum censoribus haud ingratam, typographo locarem. Tuo verò nomini *NOBILISSIME DN. AB* ANDERTEN Cognate & Favitor suspiciende, eandem consecrare placuit, quod ejusmodi libris delecteris, & memor

partium

partium Legati Venetæ Reipublicæ ſimilis argumenti quam plurima alia in pectore & adverſariis tuis recondita aſſerves. Vlyſſes

adverſis rerum immerſabilis undis

ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε,

Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω·

Non aliter, *DN. COGNATE*, poſtquam obſtacula, quæ ceu remoræ naves *TE* potuerant detinere, removeras,

multorum providus urbes

Et mores hominum

inſpexiſti, quo, cum res poſtularet, erudita Tua rerum ſuppellectili (cujus egregium exſtat ſpecimen *DE REGALI VECTIGALIUM JURE*) *PATRIÆ* poſſes inſervire. Proinde ſerena fronte *BOTERI RELATIONES* varia eruditione refertas (ex quibus nil niſi fructum & delectationem haud vulgarem lector percipere poterit) ſuſcipe, & me favore *VENERANDI TUI PARENTIS* proſequi non dedignare. Vale. Helmſtadii, Idibus Octob. Anno recuperatæ ſalutis MDC LXIV.

INDEX

INDEX CAPITVM.

LECTO-

LECTORI CANDIDO
S. P. D.
L. G. L.

PRiusquam ad ipsas Relationes Boteri perlegendas & examinandas progrederis, de uno atq; altero hujus operis editionem concernente certiorem te faciendum esse non abs re fore duxi. Paucis igitur, ni aliter visum fuerit, accipe occasionem recusarum Boteri Relationum & alia nonnulla, quæ faciunt ad Boterum ejusq; scripta, cumprimis verò præsens aliquanto penitius cognoscendum.

Annis superioribus HERMANNUS CONRINGIUS viva illustris Iuliæ Bibliotheca, priusquam accurata Rerumpublicarum cognitione nos imbueret, antiquum nunquam non summa laude extollendum obtinens authores, quorum opera in civitatum scientia comparanda uti possemus, recensebat & inter alios hunc Boteri fœtum laudabat. Nullus dubito, quin ipsum potius candide docentem sis auditurus; verba ejus itaq;, ut potuerunt calamo excipi, referam: Fuere quidam nostro ævo, qui de omnibus Rebuspublicis nostri ævi commentati sunt, quemadmodum etiam Aristoteles fecerat suo ævo. Inter hos primo loco occurrunt duo Itali, Franciscus Sansovinus, qui de Rebuspublicis universi orbis scripsit Italicè: versus autem hic liber nondum est in Latinum sermo-

nem, ideo quia hunc Sansovinum Boterus (hic est alter ille Italus) longe superavit, ut ego quidem existimo. Hic Boteri liber, quamvis mole sit exiguus, est tamen egregius: minime autem tradit plenam notitiam Rerumpublicarum omnium; tradit tamen egregia & perquam docta. *Hoc Viri incomparabilis limatum judicium plurimos instigabat ad eum librum sibi comparandum. Advolant ergo in bibliopolia, quærunt, sciscitantur, percontantur; sed frustra: vel ipsum Boteri nomen bibliopolas latebat. Brevi temporis spatio elapso dum inter obambulandum sermones cædimus, fortè fortuna quispiam Boteri mentionem facit exoptans sibi dari hujus viri Relationes: respondeo, me sibi hujus libri perlegendi copiam facturum & famulo petenti traditurum. Quid fit? petit, accipit, recta pergit ad typographum eundemq; rogat, ut librum illum bono publico recudat. Typographus consulit plurimos exasciatæ eruditionis viros, num dignus sit iste liber, qui prælum rursus subeat; non dissuadent. Deliberato igitur aliquamdiu negotio me convenit & rogitat, ut pace mea isto exemplari ad excudendum & mea opera ad relegendum posset uti; polliceor meam operam ipsi non defuturam, per me licere primo quovis die operis excudendi specimen dare. Pacta, transacta omnia. Tantum de priori: ni molestum fuerit, Benevole Lector, alterum quoq; membrum percipe; paucis me expediam.*

Ea vero, quæ in hoc altero membro traduntur, vel ad authorem ipsum, vel ad ejus scripta referri possunt. Ad primum quod spectat, constat Iohannem Boterum fuisse Italum

& qui-

& quidem Benesium, ut tituli librorum nos docent. Sed quinam locus Italiæ ipsi posterius nomen indidit? obscurum eundem esse oportet; procontatus enim sum & in libris Geographicis & mappis recentioribus, nec invenire potui. Colligo autem, quod locus, qui ipsi nomen dedit, situs sit in regione Pedemontana; Gabriel Naudæus *enim* Bibliographiæ polit. *pag.* 81. *Boterum nostrum vocat Pedemontanum. Dixeris: non sit verisimile; quippe qui p.* 59. *cives suos perstringit sat acerbe, quando dicit:* Pedemontanos quicquid habent insumere in luxum. *Verum scias velim, illam relationem de Duce Sabaudiæ non esse Boteri sed alterius cujusdam Itali.* Gasparis Ens Thesauri Politici Apotelesmat. VII. *inscriptio habet* Senensis *p.* 146. *Tom. I.* M. Sebastianus Schröter *Pastor Erffurtensis in initio* Mercurii Cosmici *ex Boteri Geographia concinnati vocat eum* Genuensem. *Sed quantum fallant & quam vera fuerit conjectura superius tradita te, Lector docebit Antonii Possevini apparatus Sacer. Audi ipsum: pag.* 827. *in volumine primo ita loquitur:* IOHANNES BOTERVS Benensis, quod oppidum & præsidium est in Subalpinis, libros decem De ratione (ut vocant) status, hoc est, De rebus Politicis, una cum tribus libellis, De origine Vrbium earumque præstantia & modo augendarum lingua Italica edidit Venetiis apud Jolitos anno 1589. Hic autem liber ad pietatem & ad prudentiam utilis est; quo item mala sana & impia Machiavelli fundamenta, quæve ex Cornelio Tacito possunt desumi, dum Ty-

berii Neronis artes exponit, evertuntur breviter, docte, Christianè. Sed & antea quædam nitida carmina emiserat. De Regia Sapientia Latine. Deinceps autem Italicè. Libros quoque De contemtu Mundi (del Dispregio del Mondo) & duas Conciones ejusdem argumenti, simul editas apud Franciscum & Simonem Tinos Mediolani an. 1584. Descriptionem quoque Mundi universalem prænotatum Relationes. Deinde autem Quindecim Christianorum Regum Vitas. Trium Hierosolymæ Gothifredi, Balduini primi, Americi. Trium Galliæ, Clodovei, Ludovici Noni, Caroli Noni. Trium Hispaniæ, Pelagii, Ferdinandi Magni, Ferdinandi Sancti. Trium Angliæ, Alvredi, Canuti, Guilielmi Acquisitoris. Trium Lusitaniæ Alphonsi Primi, Alphonsi Quinti, Emanuelis. Quas excudit anno 1601. Ioannes Tarinus Augustæ Taurinorum in Subalpinis Italiæ. Porro primi illi libri de Politicis rebus ex Italicis facti Germanici, ac deinceps Latini prodierunt Argentorti. *Hæc ille.* Justus Reifenberg *refert in præfatione Politiæ Regiæ eum fuisse Canonicum Romanum. Vixit seculo superiori ad finem vergente. Plura Benevole Lector, percipies (ni valde fallor) ex libro cui titulus:* Dei detti memorabili del Sig. Giov. Botero.

Quod scripta ejus attinet, nosti, quod multos eruditos libros orbi reliquerit. Audi ergo primo fortunam, quam perpessæ sunt hæ relationes. Excusæ sunt sæpius idiomate

Italico

Italico sub finem seculi superioris & hujus nostri anno quinto rursus Venetiis in quarto, ut vocant, hoc titulo: Le Relationi Universali. *Deinde ex Italico in Latinum versæ prodiere Lubecæ Anno* 1600. *in* 4. *sub hac inscriptione:* AMPHITHEATRIDION: hoc est; Parvum amphitheatrum, cui pauca mundi theatra comparare vix ullum anteponere amphitheatrum possis. In quo (velut in speculo) cuncti præpotentes Orbis Monarchiæ, Principesque opibus viribusque pollentes cum uniuscujusque censu, potentia, regendi forma, Principibusque finitimis spectabiles ob oculos Philologorum repræsentantur in quatuor partes divisum. *Quæ quidem editio, etsi prodierit* cum gratia & privilegio ad annos quindecim *nihilominus tamen anno sequenti tertio excusa est altera Ursellis eadem forma cum superiori hoc insignita titulo:* MUNDUS IMPERIORUM sive Relationes de præcipuis mundi Imperiis, Regnis & Dynastiis; simul cum eorum regali censu, ærario, & armorum potentia: Imperii denique magnitudine & forma regiminis, Principatibus deinde sibi invicem finitimis. Opus novum in rerum magnarum cognitionis cupidorum gratiam á GUIDONE DU BRUECQS ex JOHANNIS BOTERI & aliorum Relationibus Italicis Latine factum, jucundum sane lectu & etiam utile, non Regibus Principibusque modo, sed & Dynastis & viris heroibus, militiæ quoque & rerum politicarum negociorum studiosis. *Differunt autem in eo duæ istæ editiones,*

tiones, quod Lubecensis primum locum dederit Regi Hispaniarum, altera vero primas adsignaverit Galliæ Regi, quam & ego secutus sum. Præterea Ursellensis illâ gaudet aliis relationibus alterius cujusdam Itali de ditionibus Ducis Sabaudiæ, Magni Ducis Etruriæ, Ducis Urbini & Civitatis Venetiarum, licet seorsim prostet ipsius BOTERI Relatione della Rep. Venetiana. *Reddit autem laudatus GUIDO rationem in præfatione ad Lectorem, cur libellum inscripserit: MUNDUS IMPERIORUM; scilicet*, quod eorum opes, vires, formamque ea administrandi regendiq; referret declararetque. *Ursellensem excepit anno decimo tertio nostri seculi editio Coloniensis in octavo: quæ quidem exemplaris Ursellis excusi vestigia fideliter legit, nisi quod inscriptionem libri mutaverit & pauca quædam vocabula Græca expresserit literis Latinis adeo rudi Minerva, ut hominem Græce planè indoctum possis agnoscere. Græca quæ habentur p.* 171; *καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα; ille p.*255. *typis Latinis ita excudi fecit:* ke taffta men di taffta. *Cur autem adeo vitiose Græca editor Latine scripserit, vides Benevole Lector ipsi ansam dedisse pronunciationem illam, quam multi tanquam veram & genuinam nobis obtrudere annituntur. Titulus ita se habet:* IMPERIORUM MUNDI CATALOGUS ET DESCRIPTIO: &c. *Verum quisquis ille sit, qui istam editionem curavit, male meritus est & de Botero & de re literaria. Etenim* Johannis Boteri librum de origine urbium, earum excellentia & augendi ratione *discerpsit & tantum libri secundi partem posteriorem*

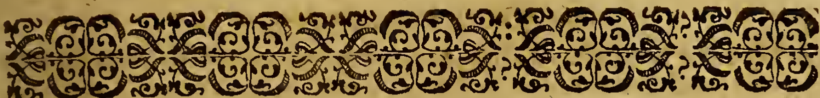
riorem à capite quarto & tertium excudit, omisso integro libro primo & prioribus secundi libri tribus capitibus. Detestandum profecto facinus & quod nil nisi turpe lucrum bibliopolæ emptoris pecuniæ inhiantis redolet. Porro seculi hujus anno vigesimo IVSTVS REIFENBERG ICtus has relationes Boteri, emaculavit, exposuit, (ut sonant ipsius verba) auxit, notisque illustravit. Inscriptio talis: POLITIA REGIA: &c. Istam fortunam expertæ sunt, Candide Lector, hujus viri Relationes, ut quoties excusæ, toties novum aliquod nomen sint sortitæ; primo enim AMPHITHEATRIDION, deinde MVNDVS IMPERIORVM, postea IMPERIORVM MVNDI CATALOGVS ET DESCRIPTIO, tandem POLITIA REGIA hoc Boteri scriptum audit, forsitan etiam plura nomina (inter quæ illud de REGIA SAPIENTIA Boteri,) accepit.

Tantum de Latinis, sequuntur editiones Germanicæ, quarum duas memini me videre. Constituunt autem alteram partem der Allgemeinen Welt-Beschreibung des Boteri. Prior prodiit Coloniæ 1596. in 4. majori: posterior Monachii in Fol. Isti nomen interpretis non erat additum, hæc præ se ferebat nomen Ægidii Albertini. Index authorum Politicorum (quem in fine adjeci) Reifenbergii (cujus etiam notas in Boterum & Belgium inserui expetente typographo) refert etiam Mundum Imperiorum in linguam nobis vernaculam conversam esse à Johanne à Brussel. Notandum tamen Teutonicas esse meliores Latinis superioribus. Etenim tanta

tanta copia vitiorum scatent, ut non potuerim una vice omnia tollere. Profluxerunt verò partim ex ignorantia Interpretis Latinæ, ut apparet, linguæ minus gnari; quod enim ipsi reddendum erat per in ordinem redegit *vertit barbare per* disciplinavit: *partim ex incuria typpohetarum. Hinc non raro conjectura mihi vix licuit Boteri mentem assequi. Pag. 240. Coloniensis habet:* Quartum genus militum conficiunt Arabes, qui continuo vivunt in suis Avaris (ita vocant sua castra quorum quælibet jacentum ad 120 tentoria compartita sunt sub diversis Præfectis, quos Alcaidi nuncupant, ut cum opus est parati sint. *Conspirant hac in re cum Coloniensi Lubecensis l. Dd. 2. Vrsellensis p. 163. Marpurgensis. p. 180. Quid sibi vult* jacentum? *quis sensus? Substitui igitur* à centum, *ut hic sit sensus: quod qualibet eorum in se contineant centum aut ad summum centum & viginti tentoria.*

Præter ea, quæ jam laudavi Boteri scripta, recensentur sequentia Della ragione di stato (*excusum Venetiis Ital. & Lat. Vrsellis; quod etiam Caspar Ens inseruit Scholæ politicæ*) Otium honoratum, La 1 & 2 parte de Prencipi Christiani, Relatione della Republ. Venetiana, *in 8. Venet. 1605.* Aggiunte alla sua ragion di Stato. Relatione del Mare, Discorso dello stato della Chiesa, *Vide si lubet* Catalog. Bibliothecæ Bodleianæ pag. 81, & appendicem p. 28. (*circumfertur etiam inter Politicos Boteri liber, cui ipsi titulum fecit:* La Lega. Naudæus Bibliogr. pol. p. 74. *Lubecæ prodiit anno seculi nostri tertio* Joh. Boteri Spiegel Hoher Fürstlicher Personen *Georgius Draudius edidit cum libris de Vrbibus Joh. Boteri de illustrium statu ac politia libros X. A. 1602. Plura de Botero ejusq; scriptis me pro Tua, Benevole Lector, humanitate edocebis. Interim meo conatui de bono publico saltem non male merituro fave, menda, quæ operarum negligentia irrepserunt, emenda & non amplius Argos nasci cogita. Vale.*

CAPUT

CAPUT I.

DE

REGNO FRANCIÆ.

ABET Francia pro terminis Alpes, qui ipsam ab Italia dividunt, Rhodanus separat ipsam à Sabaudia, Araris à Sebusianis & Heduis, Mosella à Lotharingia & Ducatu Lucemburgensi. Aa rivulus Flandriæ à latere Occidentali est, ad Meridiem Mare Mediterraneum & Pyrenæi montes, ad Occasum Oceanus, ad Septentrionem Mare Britannicum. Extendit se in latere Meridionali Septentrionem versus à Lotharingia Caletum usque spacio quasi ducentarum leucarum Francicarum, dilatatq; se paulo minus inter Ortum & Occasum à flumine Varo ad Paurum usque, restringit se tamen tanto magis, quanto plus Septentrioni accedit. Ejus minima latitudo est inter Caletum & Britanniæ Promontorium. Figura ejus inter quadratum & rotundum est, ideoque multo capacius, quam quispiam arbitretur. Continet Provincias amplissimas, sed præcipuæ sunt: Picardia, Normannia, Britannia, Francia, Campania, Burgundia, Arvernia, Delphinatus, Provincia: nec sunt tamen contemnendæ Bria, Beelsia, Turonia, Andegavensis Ducatus, Santonia, Biturigum Ducatus & aliæ. Initium eius est in 420 gradu experiturque talem aëris diversitatem, ut pars quæ ad Mare Mediterraneum est, (ubi sunt Langvedocia & Provincia) producat omne fructuum genus, quod dat Italia. Ea autem, quæ ad Mare Britannicum est, (ubi sunt Britannia, Normanniæ & Picardiæ pars) vinum non profert; reliquum regni abundat plus, quam credi possit, omni Europæ fructuum genere, exceptis olivis, ficubus & similibus. Aëris benignitas bonitati terræ, & fluviorum oportunitati conjuncta adeo propitia commodaque est productioni frugum, omnisque generis animalium, ut ea in re Francia omnes alias Europæ partes superet; inter montes enim Arverniæ, & Delphinatus & nostrum ma-

re aër adeo temperatus est frigore montium perpetua fere nive opertorum & leni aura marina, ut ob oculos ponat cœli benignitatem, qua gaudet ora Genuensis. Ab alia autem parte sunt Montes Pyrenæi valli loco adversus frigus, quod retunditur perditq; suam rigiditatem: ipsi montes abundant undiq; balneis & venis aquæ calidæ. Venti Septentrionales, qui, sicut communis opinio fert, aërem refrigerare deberent, non sunt ibi adeo gelidi, sicut in aliis locis; capiunt enim venti partem naturæ locorum, per quæ transeunt. Si transeunt per montes nivosos, adferunt secum frigus illorum montium: si per stagna, inficiuntur: si per silvas, corrumpuntur: si per regiones arena obsitas, incalescunt: si per lacus aut mare, refrigerant. Accidit hinc, ut venti Panormi in Sicilia sint extreme calidi; antequam enim eo perveniunt, verrunt campos Siciliæ, accipiunt eorum calorem, feruntque eum in dictam civitatem. Notus est frigidus Genuæ, quod, antequam eo pertingat, mare transit, nec attingit terram, recipitque maris frigiditatem. Aquilo autem, qui per Franciam spirat, venit à mari, quod sua salsitate caloris aliquid habet, nec impingens in montes glacie aut nive obductos, exerit se curritque per campos Normanniæ, Campaniæ, Franciæ, aliarumq; Provinciarum ad montes Arverniæ usque. Aptior itaque est Aquilo temperandæ montium frigiditati, quam ut perdat suam temperiem. Ii montes itaque, à ventis Meridionalibus ab uno, & à ventis â Septentrione flantibus ab alio latere calefacti producunt undique optima pascua, aluntque magnum armentorum, & gregum numerum, herbas quoque medicinæ commodas & simplicia perfectissima. Inter multos illorum montium ramos est unus, qui Mons Aureus dicitur, propter herbarum copiam, & simplicium nobilitatem, Horum omnium nos Anglia certos reddit. Quamvis enim ipsa magis ad Septentriones vergat, quam Francia, quod tamen nullos montes, mare autem undique habeat, est ibi aër satis temperatus. Multo autem temperatior est Francia; quod à Polo longius absit; docent id vites, qui in Anglia non maturescunt: reddunt autem vites in Francia vina perfectissima, acciditque sæpe, ut ventus marinus à Septentrione, aut ab Occasu exorsus, hiemem in ver mutet, vireantque campi lætis floribus, vestiantur horti, renovetur tota fere natura, ita ut habitatores Turoniæ, Pictaviæ, Insulæ Franciæ, Limaniæ (non solum Provinciæ, vicinique populi) nec Lacui Benaco, (qui nunc

nunc Lago di Garda dicitur) nec locis amœnioribus invideant. Terra Franciæ tota fertilis & fructifera est. Appenninus occupat fere quartam Italiæ partem, estque ut plurium asper redditque paucos fructus, sed fundus Franciæ undiquaque omnis boni dives est. Montes Arverniæ (qui tamen multi non sunt) habent multa bona oppida, multa opulenta fertiliaque loca, in quibus ars pecuaria exercetur, instruuntque carne, butyro, & caseis excellentibus bonam regni partem. Regni fere reliquum explicatur in latos campos, feracibus colliculis, herbosisque vallibus distinctos. Vndique copia cum varietate, fertilitas cum deliciis, situs utilitas cum pulchritudine regionum contendit; in hoc absque dubio cedit Franciæ Italia. Quamvis enim in aliquo ejus angulo amœnitas singularis & excellentia situs perspiciatur, qualis ejus, quæ vulgo Pieve Incini, Riviera di Salo, Conrado Vicentiæ, appellantur, Campania fœlix, Territorium Crotoniense, & Tarentinum, aliquarumque aliarum civitatum Calabriæ, sunt ea hic singularia, in Francia communia, præcipue in Burgundia, Bria, Insula Franciæ, Turonia, Andegavo, Santonia, Languedocia, ubi apparet situs à natura distinctos esse, & compartitos sua manu, aliquos Cereri, alios Baccho, alios Pomonæ, aliquos Palladi dicatos. Sed alia res visu & consideratione dignior in Francia non est, quam multitudo, & amœnitas fluviorum navigabilium, quorum pars eam cingit, sicut Araris, Rhodanus, Mosella, Soma: pars mediam percurrunt eam, sicut Sequana, Ligeris, Garumna. In hæc tria flumina influunt partim ex regni extremitatibus, partim ab ejus meditullio, tot alia flumina, ut totum regnum supra modum mercatile, communicationique rerum aptum reddant, ita ut propter incredibilem commoditatem, quam præbent vecturæ mercium, populorumque commercio, dici possit, populis illius regni omnia communia esse. In solo Ducatu Andegavensi numerantur 40. flumina magna & parva; unde Catharina Medicæa Regina Franciæ solita erat dicere: in eo regno plura navigabilia flumina esse, quam in reliqua Europa. Hyperbole sane, quæ à veritate non longe discedebat. Terræ fertilitas & commoditas, quam flumina vehendis devehendisq; mercibus præbent, faciunt, quod tot urbes & oppida in Francia sint, quæ ut plurimum in ripis fluviorum sita sunt. Quamvis Franciæ multi bonique portus non desint, meliores tamen civitates, non ad mare, sed in locis mediter-

raneis situm obtinent. Ex eo colligitur, ipsarum amplitudinem non extrinsecus venire, sed quasi domesticam esse; sunt enim civitates maritimæ ibi mediterraneis majores, ubi plus auxilii sustentaculique â mari quam à terra recipiunt, ut Genua, Venetia, Epidaurus, quæ vulgo Raguza dicitur. Sed ubi civitatum magnitudo & amplitudo essentialiter, solumque dependet à terra, ibi civitates mediterraneæ excedunt maritimas. Talis est Mediolanum, & alia Longobardiæ, Flandriæ, Germaniæ & Hungariæ oppida. Cum autem terræ opulentia, communis toti Franciæ, & fluviorum oportunitas generalis sit, accidit inde, ut excipiendo Lutetiam Parisiorum (cujus amplitudo procedit à sede Regis, Curia, Academia, quibus accedit fluviorum vicinitas) civitates & oppida Franciæ, ut plurimum mediocria aut parva sint, oportuna tamen, & pulchra frequentissimaque. Scribit IOHANNES BODINVS descriptione tempore Regis Henrici II. facta (in qua non comprehensa fuit Burgundia) numeratos fuisse 27. mille pagos campanalibus instructos. Alia autem descriptione, quæ regnante Carolo IX. facta est, repertum fuisse, quod habitatorum numerus 15. milliones excederet. Sicut autem Franciæ civitates & oppida favorem fluminum experiuntur, ita & arcibus villisque nobilium privatorum, parvi lacus, stagnaq; favent. Quamvis hujus Provinciæ lacus, Italiæ & Helvetiæ lacubus conferri non possint, sunt tamen in ea tam multa stagna optimis piscibus plena, ut eorum frequentia suppleat magnitudinem. Idem de sylvis dici possit, quæ non adeo spaciosæ, sed frequentes ibi sunt, ex quibus percipiebatur quondam bona census regii pars; sunt autem nunc prorsus oppignoratæ. Habent quoque nobiles magnos reditus ex suis sylvis propter copiam lignorum pro focis, sed multo majores ex ligno ad fabricas faciendas; nam ob defectum calcis fit maxima ædificiorum pars ex ligno. Regnum Franciæ tantam habet commeatuum copiam, ut qualemcumque exercitum in campis nutrire sustentareque possit; commeatus enim propter fluminum commoditatem facillime ex uno loco in alium conduci possunt. Quando Carolus V. ex Provincia, & deinde ex Campania ingressus est Franciam, sustinebat ea plus quam 150 militum millia ultra Præsidiarios. Regnante Carolo IX. & nostris temporibus fuerunt in eo regno 20 equitum, & 30 peditum extraneorum, 15 equitum, & centum peditum indigenarum aut naturalium millia, nec tamen regnum

regnum caritate laboravit. Sunt deinde in Francia quatuor Magnetes, qui foris ad se pertrahunt pecuniam: FRVMENTA, quæ inde in Hispaniam & Portugalliam vehuntur. VINVM quod in Flandriam & Angliam & ad Maris Balthici accolas mittitur. SAL quo toti regno, & regionibus vicinis prospicitur: Provincia quoque sal coquit in Mari Mediterraneo, idque conficit Santonia ad Brovagium, ubi Solis virtus generandi, faciendi & coquendi sal ex aqua marina cessare, nec ultra Septentrionem versus transire apparet. Ex aqua maris dico, quia ulterius reperitur sal ex aqua fontium, ut in Lotharingia, & ex fontibus & minæris, in diversis locis Poloniæ, Angliæ, Germaniæ; ex minæris quoque effossum fuit in Suecia, quamvis nunc cesset. CANNABIS & TELÆ, quæ quanti census sint, vix credi queat. Is autem de eo judicium facere poterit, qui scit quanta ejus copia, instruendis classibus Vlyssipponensibus & Hispalensibus evehatur, & quantum in vela & funes, qui ex cannabi conficiuntur, insumatur. Sunt ibi quoque glastum, crocus, aliæque res minoris momenti, quæ quamvis singulæ res supra dictas non æquent, aut rebus supra dictis pares non sint, omnes tamen simul junctæ ad bonam, & quæ regnum ditare possit summam ascendunt. Propter has omnium bonorum divitias dicebat Ludovicus XI. Franciam pratum florens esse, quod ipse metebat, quoties lubebat. Maximilianus Imperator solebat dicere, Regem Franciæ esse pastorem ovium cum velleribus aureis, quas tonderet, quoties ei opus esset. Certum profecto est, Reges Franciæ adeo potentes fuisse, ut si ingenio & prudentia, quantum viribus facultatibusque, valuissent, in ipsorum arbitrio res Europæ sitæ fuissent. Sed raro accidit, ut vires comitem habeant prudentiam; eamque ob rem finxerunt poëtæ Herculem furiosum: Ludovicus Ariostus Rolandum fatuum, Virgilius Daretem insolentem canunt: Græci autem Barbaros dixerunt omnes populos, qui doctrina & artibus carerent: Homerus Achillem iracundum, Martem incautum, ipsumque reti Vulcani constringi canit. Quæ res enim plus metuenda, aut quæ potentia magis horrenda esse posset, quam Regni, quod intra suos limites abunde pascit 15. hominum Myriades, tantumque adhuc commeatuum habet, quantum ad pascendum sustentandumque magnum exercitum opus est. Abundantia enim populi, & commeatuum, sunt maximæ cujuscunque regni vires. Romani tribum rusti-

cam maximi fecere ob hominum frequentiam, & alimentorum copiam. Quod ad reditus attinet, Ludovicus XII. percipiebat ex regno Franciæ Myriadem & semissem. Franciscus I. pervenit ad tres Myriades, Henricus II. ad sex, Carolus IX. ad septem, Henricus III. superavit decem Myriades, Ludovicus XII. autem reliquit regnum auro argentoq; plenum, ideoq; dictus fuit pater populi. Franciscus I. quamvis maxima bella gesserit, feceritq; infinitas expensas, reliquit tamen in thesauro octingenta aureorum millia. Sed Henricus II. ejus filius, Carolum Imperatorem superare volens, sumensq; ab unoquoque pecunias fœneratitias ad 16. per centum, reliquit filios obligatos ære alieno, ad 30. Myriades aureorum, nec mercatores ei quadrantem credidissent. Vnde Carolus IX. & Henricus III. ejus filii, magis tamen hic quam ille, non solum populum, sed & Clerum gravare maximis impositionibus coacti fuere. Vnde videri potest, divitias Principis non æstimari debere à magnitudine redituum, sed à bono regimine. Franciscus I. enim minoribus reditibus gessit majora bella, reliquitq; fidem apud mercatores, & paratam pecuniam filio. E contrario Henricus longe minora bella gessit, reliquitq; regno debita & calamitatem. Dictis reditibus aluere Reges prædecessores 1500. lancearios, & 4500. sagittarios, quamvis nomine fuerint 4. lancea riorum & sex sagittariorum millia perpetua stipendia merentium. Hic equitatus nervus inter Christianos pro unico aut solo habendus est. Vna lancea trahebat secum sagittarium, & turma lancearum turmam sagittariorum, quæ solo signo distincta erat. Eorum enim signum, vulgo Guidon dicebatur, unus enim. Capitaneus ambabus præerat. Conficiebant itaque centum lanceæ 250. sagittarios, præter ipsas lanceas. Impendebatur in hanc militiam una Myrias & trecenta aureorum millia annuatim; lancea enim recipiebat 250. aureos, sagittarius octoginta, signifer ter centum, Legatus 480, Capitaneus 820. Hanc militiam ad perfectionem reduxit Carolus VII. qui determinavit numerum, stabilivit stipendium, in ordinem redegit eam exercitiis, disposuitque eam in locis limitaneis sub Capitaneis, Vicariis, Signiferis, Vexillariis. Divisit quoq; eam militiam in Cataphractos & sagittarios, adjunxit ei Scutiferos, Designatores diversoriorum, Diribitores, Solutores, Commissarios, ejusque militiæ curam commisit Connestabili, Mareschallis, & præcipuis regni Dynastis. Non multum utebantur peditatu do-

tu do·

tu domestico præ metu tumultuum & rebellionum. Carolus VIII. cognoscens quam necessarius esset peditatus, instituit Phalangem quinquies mille peditum Francicorum, eum numerum Franciscus I. ad 50. millia auxit; sed ea institutio in fumum abiit, propter malum regimen. Ludovicus XI. ut pro libitu populum Franciæ tondere, imo excoriare posset, eum inermem reddidit, conduxitque stipendio Helvetios, quam rem imitati sunt ipsius successores Franciscus & Henricus, usique sunt magno Germanorum numero. Sed fallit seipsum, qui suum populum imbellem fore sperat, si milites extraneos in suam ditionem introducit. Vsu enim armorum & periculorum belli paratur audacia. Vsus & experientia autem in suo regno militibus & populo communis erit, fientque illi pugnaces, si se milites esse profiteantur: hos defendendi necessitas bellatores faciet. Sicut enim conversatio cum bonis facit bonos, ita & frequentatio militum facit homines pugnaces. Sunt præterea multa negotia, quæ extraneis committi non possunt, quia non habent locorum notitiam. Multa quoque eisdem ob negocii pondus credi non debent. Quare necesse, ut populi, in quorum patria diu manet bellum, partim per necessitatem, aut suam aut Principis, partim propter usum & experientiam rerum belli, quæ ipsis quotidie accidunt, fiant bellatores, sicut Franciæ accidit, quæ facta pace cum Hispanis (quamvis Helvetii & Germani abivissent) remansit plena militibus Francis, qui in ea omnia sursum deorsum volverunt. Quod Munitiones attinet non alia est regio, in qua earum major numerus sit, cujus hæ sunt causæ; quod cum regnum in plura dominia & Principatus divisum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegavensem Ducatum, Normanniam, unusquisque suos fines muniverit. Crevit numerus munitionum bellis Anglorum, qui magnæ Franciæ parti imperarunt. Situs & natura locorum, fortificationi oportunorum, nec minus diligentia & aptitudo populi ad has res reddit faciliorem locorum munitionem. Non alia natio est magis industria in muniendo & quæ labori & sumptibus minus parcat. Nec Francia minus fortis est intus, quam in extremis finibus. Bellovacum, Trece, Aurelia, Andegavum, Biturigum civitas, quæ vernacule Bourges dicitur, Limogia, SanFlorum, Carcassona, Suessionum, non cedunt fortitudine Caleto, Peronæ, Narbonæ, & aliis locis limitaneis. Aptaque est unaquæq; hujus regni pars, ut reliquo regno pro limite sit.

CAPVT II.

DE

REGNO ANGLIÆ.

INter Europæ Insulas, tam magnitudine, quam potentia, primum sine dubio locum obtinet illa, quam antiqui Britanniam nuncuparunt. Ejus ambitus mille & sexcentis milliaribus patet, divisaq; est in duo regna, quorum unum Scotia, alterum Anglia dicitur. Causa divisionis, est fortitudo Scotiæ, quæ adeo aspera, montosa, impeditaq; multis lacubus & sylvis est, ut nec arma Romana eam unquam plane domare potuerint. Severus Imperator amisit in ea maximam sui exercitus partem. Reges Angliæ (quamvis viribus multo superiores & multis præliis victores) nunquam potuerunt eam sui juris facere. Lacus, sylvæ & paludes, (quæ in planicie stagna efficiunt) sunt ei pro vallo aggereque, quibus natura eam munivit fortemq; reddidit. In verticibus montium, non desunt planicies herbidæ, pascuis pecudum commodæ & densæ sylvæ, feris abundantes. Hæc regnum optime muniunt. Cum enim dicta loca scopulosa montosaque sint, & nihilominus pascuis & sylvis copiosa, nunquam timuerunt aut impressione cogi, aut si obsiderentur, fame premi; defendit enim eos contra vim hostium asperitas montium, & sylvarum amplitudo. In obsidionibus sustentant se armentis & venatione, quæ nunquam deficere possunt. His accedit frequentia populi armornm usu & animorum ferocia præstantis; possunt enim necessitate postulante colligere 25 aut 30 hominum millia, ut hostibus resistant. Confisi fortitudini situs locorum & armorum usui, non dant operam muniendis civitatibus aut portubus, qui satis frequentes sunt in hoc regno, cum mare ibi admodum sinuosum sit, ita ut in tota Scotia, domus non exstet à salo plus quam 20 milliaribus distans. Scotiæ Rex imperat quoq; Hebudibus, quarum 42 & Orcadibus quarum 32. sunt. Cum autem nec Scotia, nec dictæ Insulæ annonæ copia, qua eis ad victum opus est, superabundent, nec populi multum artificiis addicti sint, commeant eo pauci mercatores, estque populus pecuniarum indignus. Reditus Regii non sunt centum aureorum millium. Anglia autem, de qua nunc incidit sermo, dividitur in tres magnas Provincias, Angliam, Cornubiam, Walliam. Anglia

glia extendit se ad Mare Germanicum: Cornubia est in opposito Galliæ: Wallia contra Hiberniam. Capit hoc nobilissimum Regnum duos Archiepiscopatus, Cantuariensem & Eboracensem, 20 Episcopatus, & 136 oppida. Tempore Henrici Regis, & Eduardi ejus filii fuisse recensentur 40 Parochiarum millia, quæ occupatione bonorum Ecclesiasticorum ad ejus numeri circiter dimidium redactæ sunt. Cornubia & VVallia sunt satis asperæ, victitatque populus in partibus mediterraneis lacticiniis & avena, maxime in VVallia, quamvis natura ibi locarit insulam Monam, quæ vulgo Anglesei dicitur, estque frugibus & pecudibus adeo fertilis, ut merito VValliæ mater dicatur. Cornubia, quam alii Cornvvalliam dicunt, est abunde dives fodinis præcellentis stanni & plumbi. Anglia amplitudine, divitiis & fertilitate, dictas duas Provincias multum superat: & quamvis aliquantulum Septentrionalior sit, nihilominus maris beneficio aut occulta siderum virtute aër ibi benignus temperatusque est; potius densus & humidus, quam rigidus & frigidus, quod demonstrant lauri & rosmarini, qui virent florentq; feliciter. Estque res certa, quod Flandria & Brabantia plus à frigore & glacie infestentur, quam Anglia, in qua terra ut plurimum plana est, amœnis & fertilibus colliculis distincta, qui adeo placide & paulatim assurgunt, ut eos è longinquo intuentes à planicie non distinguant. Præcipua hujus regni annona sunt frumenta, pecudes & pisces, quorum abundantia, bonitas, perfectioque tanta est, ut Franciæ non invideat, imo nulli regioni vicinæ. Inter alias res caro maxime porcorum & boum, pisciumque luciorum & ostrearum est ibi magis sapida, quam in aliqua alia Europæ parte. Anglia non producit mulos nec asinos, sed equos infinitos. Opes Angliæ consistunt in venis nunquam deficientibus stanni & plumbi: sunt in ea quoque venæ æris & ferri; habet quoque maximam abundantiam lanæ tenuissimæ. Fere in toto regno, præcipue autem in Cornvvallia effoditur stannum tantæ excellentiæ, ut ipsi non multum ad qualitatem argenti deesse videatur: ejus similiter & plumbi evehitur ex hoc regno pro aliquot centum mille aureis. Lanæ habent hic suam bonitatem propter colles, quibus regnum plenum est: in iis assurgit herbula parva tenuisque, quæ nec irrigatur fontibus aut rivulis, nec stercoratur, sed ipsi hyeme aëris vapor, æstate ros sufficit; estq; ovibus adeo grata, ut ferant vellera singularis tenuitatis & molliciei

Cum insula non generet lupos, nec aliud noxium animal, vagantur greges interdiu noctuque per colles, valles & agros, tam privatos quam publicos sine metu aut periculo. Ex lanis texuntur panni delicatissimi, qui magno numero in Germaniam, Poloniam, Daniam, Sueciam & alias regiones evehuntur, ubi magno in precio sunt. AEstimatur quod in lanificio & metallis, evehitur ex regno, pro duabus myriadibus aureorum: colliguntur in eo multa legumina, multum quoq; croci: multum etiam cerevisiæ ex hordeo coquitur, mittiturque copiose in Belgium, sicut & coria & lapides nigri faciendo igni accommodi. Situs insulæ commoditas facit, ut à mercatoribus Lusitanis, Hispanis, Francis, Flandris, Maris Balthici accolis apprime frequentetur. Negociatio, quam Angli cum Belgis faciunt, ad summam fere inæstimabilem accedit; scribit enim Ludovicus Guicciardinus, id commercium ante tumultum Belgicum, æstimatum fuisse ad 12 Myriades aureorum quotannis. Coronæ Anglicæ subjacent quoque aliquæ aliæ insulæ, præcipuæ autem sunt Hibernia, Vectis, Monavia, Mona, Druydum olim sedes quam Angli Anglesei dicunt, Sorlinge, Grenezaia & Gerzaia. Hibernia amplitudine non multum Angliæ cedit, longa est enim 300 milliaria, lata 90, montosa, sylvosa, paludosa, pascuorum quam frugum feracior, dives lacte & melle: emittit magnam quantitatem butyri, coriorum & croci. Multa in ea flumina, piscosiqué lacus sunt. Duos habet Archiepiscopatus, Armacanum & Casselensem. Locus Hiberniæ clarior celebriorque est Dublinum portum habens munitum. Insulæ pars, quæ ad Ortum & Meridiem spectat, frequentius inhabitatur. Provinciæ autem Vltonia, Conachia, & Mononia ad Occasum & Septentriones sitæ sunt satis asperæ & sylvestres: ibi se aliqui Domini, beneficio lacuum & sylvarum contra arma Anglica tuentur. Aliæ tres Insulæ magnitudine fere pares sunt. Mona habet optimum territorium, dicitúrque mater Cambriæ, propter frugum pecudumque copiam, quam ei suppeditat. Menavia distat Anglia 25. milliaria: Episcopatu & duobus portubus gaudet, sed ejus territorium parum fœlix est. Vectis fere tota montibus asperis occupatur: est in ea Abrach civitas optime munita; hæc insula claudit portum; imo potius Sinum Antonnæ, qui contra eam est, interq; meliores illius Canalis censetur. Anglia fortitudine sui situs, superat omne aliud regnum: habet enim per excellentiam duas illas proprietates,
quas

quas Aristoteles in situ civitatis requirit. Vna est, quod hostibus accessu difficilis: altera, ut ejus exitus facilis sit ad faciendum expeditiones. Est Anglia in Mari, cujus ea est natura, ut regnum fortificet. Mare Hibernicum enim, quod ei ad Occasum est, adeo depressum, & scopulis periculisque plenum est, ut magnis navibus non sit pervium. Maris Britannici (quod Angliæ ad Meridiem est) æstus, ibi cum tanto impetu reciprocatur, ut à 12 ad 15 passus altum turgeat (horrenda profecto hæc res est) & iterum tantum residеat, possuntque naves difficulter appellere, nisi vento & æstu adjutæ, sed altero multo magis. Ora maris undiquaque aspera est, præterquam aliquot locis, quæ optime munita sunt sicut Barvicum, Douvera, Tomes, Dorcestria, Dermont, Bleimutum, Falmut, Milfort, Brigstovia. Vnde tota insula pro uno munimento & castro censeri posset. Fortitudini situs adjunguntur arma maritima & terrestria. Quod ad maritimas vires attinet ultra Myoparones classis (quorum quondam centum esse solebant, non valde alti, sed longi & densi, nunc 70 aut paulo amplius sunt) habet regnum tot portus, iique à mercatoribus adeo invisuntur, ut Angli dicant, numerum navium, quæ ibi negociantur accedere ad bis mille. Sed quidquid de eo sit, certum est earum cum opus est, 400 aut plures colligi posse. Eduardus III. transmisit ad expeditionem Caletensem, Henricus IIX. ad obsidionem Boloniensem cum mille navigiis omnis generis. Itaque insulam aggredi, cujus portus propter munitiones ibi factas accessu, non tantum introitu difficiles & periculosi sunt, & quæ in sua potestate tot naves habet, arduum erit, factuque haud facile. His difficultatibus accedit, quod Angliæ populus in rebus maritimis mire dexter sit: non enim alia gens audacior, nec mari promptior est. Ipsi navibus levissimis apprimeque optimis tormentis bellicis instructis (quibus regnum maxime abundat) intrepide tam hyeme, quam æstate Oceanum sulcant: negociantur in Moscovia, Cathajo, Alexandria Ægypti, Constantinopoli, in Livonia, Barbaria, Guinea. Anno 1585 classe 25 navium (in qua erant 2500 milites) vela fecerunt in Indiam occidentalem, ceperuntque San Iacobi oppidum, Fanum Dominici in Hispaniola, Cartagenam in Continente (quæ portum habet commodissimum ad mercaturam inter Hispaniam & Peruviam exercendam) Civitatem S. Augustini ligneis ædibus constructam, quæ ab Anglis injecto igne exusta fuit.

Infestant continuo Terceram & Capitis viridis insulas,& Brasiliam. Duo ipsorum Capitanei, non minori audacia, quam fortuna, circumnavigarunt totum Orbem.Est prӕterea in Anglia militia terrestris magni momenti propter ejus multitudinem;cum enim regnum in 51 Comitatus partitum sit, in eorum uno, qui vulgo Lancaster dicitur, exercitum 70 peditum millium conscribi posse putatur: Sed utcunque res se habet, in confesso est, quod Anglia in campos educere possit centum peditum, & 20 equitum millia. Vnicuique Comitatui prӕest Vicecomes, is cum opus est, delectum militum facit. In faciendo delectu, modo qui sequitur utuntur: cogunt omnes habitatores Comitatus, qui annum sextum supra decimum attigerunt, nec sexagesimum excesserunt, se sistere, ex quibus eos deligunt, quos armis magis putant egregios. In peditum numerum adscribuntur majores membrosioresque,dividiturque peditatus in quatuor genera. Aliqui utuntur arcu & sagittis, quӕ arma Anglis propria sunt; olim enim iis sibi acquisiverunt maxmiam Franciӕ partem, retuleruntque victorias gloriosas, fecerunt captivum Regem Franciӕ Iohannem, occuparunt Lutetiam Parisiorum, quam 16 annis tenuerunt,Romanis non tam fuerunt tremendӕ sagittӕ Parthorum, quam Anglorum Francis. Alii utuntur pro armis hastis sparo similibus, sed ferro magis solido & graviori, quibus percutiunt & ex equis detrahunt homines: hoc armorum genus diu diuturnum fuit militiӕ Anglicanӕ, & satis magnӕ executionis. Duo alia addidit experientia usu sque temporum prӕsentium: unius generis sunt Sclopeta, quibus ipsos huc usque aliquod experimentum alicujus magni exempli dedisse nescio; alterius sunt Sarissӕ,quӕ ipsorum staturӕ quam optime conveniunt;sunt enim ut plurimum statura satis alti, nervosi, pleni & firmi. Pro militia equestri seligunt homines staturӕ mediocris, sed bene compactos, dextros, agilesque. Eorum equi magnarum virium non sunt,nec incursione impulsuque boni,Flandricisque aut Germanicis minime conferendi. Prӕterquam enim,quod pinguedo & amœnitas terrӕ id non fert(boni enim equi nec terram valde crassam, nec prorsus siccam requirunt) nec ipsi iis multum dediti sunt. Angliӕ equitatus duorum generum est : aliqui equites se gravibus armis induunt & hi maxima ex parte nobiles sunt; alii levioribus armis utuntur, horum duo sunt genera: unum se Albanensium more armat; aliud equitibus le-

vis

vis armaturæ Italicis similius est, induuntur thoracibus, squamis & tela cannabina farcitis, aut laminis & semigalea utuntur, gestantque lanceas graciles & longas; Quamvis autem Angli ad duo equitum cataphractorum millia, & magnum levioris armaturæ equitum numerum in campos educere possint, haud tamen equitatus Anglicus se aliquo præclaro facinore nobilem fecit, sicut de peditatu dici potest. Rex Eduardus IV, qui tot expeditiones in Franciam suscepit, totque victorias assecutus est, ut monstraret, cui militiæ generi maxime fideret, relicto equo se in pedes inter peditatum conjiciebat. E contrario Franci, quod nolint plebem armis assuescere, ne opificia manuaria, & negociationem spernant relinquantque, ac inter arma insolescant (in quod Franci proni sunt) ponunt militiæ vim in equitatu, qui ex nobilibus fere constat. Cum autem equitatus multus esse non possit, quod Francia equorum egregiam progeniem non habeat, eosque semper aliunde quærere, res magnæ impensæ sit, ideoque generosos equos sibi parare non queant, & quod peditatus multo majori usui, quam equitatus in bello existat, ordinarie Franci ab Anglis superati fuere. Sed ut doceamus quantas Rex Angliæ copias educere possit, ponemus hic exemplum: Rex Henricus VIII, in expeditione Boloniensi transmisit mare cum exercitu trifariam partito: in prima acie erant 12. peditum millia, quingenti equites leviter armati, & mille equis minoribus merentes, lorica & lanceis tantum instructi, Rex omnes vestiverat panno cyaneo limbis rubris. Postrema acies, (ea enim acies post primam mare trajecit) quam ducebat Norfolcius, erat primæ, peditum equitumque numero par, vestibusque induta, sicut primæ aciei milites. Inter eos erant mille Hiberni, induti camisiis longis strictisque, super quas erat pallium, cætera nudi, capite quoque aperto, capillis longis. Arma eorum erant tria jacula, ensis longus, & chyrotheca ferrea in sinistro brachio ad cubitum pertingens, in pugnis cingebant vestes altè, in cursu erant expeditissimi. Media acies, in qua Rex erat, ex 20, peditum, & 2. equitum millibus constabat, eorum vestes erant coloris rubri, marginibus coloris crocei distinctæ. Trahebant post se centum tormenta bellica majora, præter minora. Super currus convehebant centum molas, quarum unaquæque ab uno equo rotabatur, faciebatque farinam: clibanos quoque in curribus habebant, qui progrediendo panem coquebant, curruum multitudo tan-

ta erat,ut castra iis cingerentur tanquam vallo. Ad trahendum currus & tormenta,vehendumq; impeditamenta, transmiserunt in continentem plus quam 25 equorum millia: præter omne genus commeatuum, aderant 15 boum millia, & pecorum aliorum ad edulia facientium numerus infinitus. Quanta fuerit copia scalarum, pontium, glandium, pulveris pyrii,munitionum,lignorum, aliarumq; rerum ad expeditiones militares pertinentium, non possum enumerare. Demonstratis viribus Angliæ, videndum quibus nervis redituum & pecuniarum eæ insistant. Præmittendum est, Regimen regium Angliæ (in qua authoritas Parlamentorum multum potuit)nunc ad regimen despoticum reductum esse. Maxima enim negociorum pars, quæ antea ad Parlamenta spectabant,(in quibus unusquisque, quod sibi videbatur eloqui, suasque rationes adducere poterat)deciditur nunc in Regis consessu privato. Parlamenta autem quæ ad moderandum & tanquam regula Regum appetitus coercendum, instituta sunt, convocantur nunc,ut authoritatem concilient,coloremque inducant Regum voluntati. In Francia pejus cessit res;cum enim in Anglia, saltem forma & usus Parlamentorum remanserit, in Francia Rex Ludovicus XI. pro crimine læsæ majestatis habuit, mentionem facere convocationis Statuum (ita vocant Dietas regni Francici,quæ in Anglia Patlamenta dicuntur) inquiens: Ego ex pedissequis & pupillo excessi. Reditus ordinarii regni Anglicani, antequam Henricus VIII, bona ecclesiastica occupasset, accedebant ad quingenta aureorum millia. Percipiuntur hi reditus, ex tutela pupillorum ad 21 ætatis annum usque: ii enim omnes, quorum bonorum aliqua pars quantumvis exigua, coronæ regni aliquo modo obnoxia est, sunt durante pupillari ætate sub tutela Regis, qui eis tenue sustentaculum impertitur, servatque sibi residuos reditus,donec pupilli 21 ætatis annum attigerint,quem ingressi, Regi certi aliquid persolvunt. Obligantur præterea ad tributum, quod Regi pro nuptiis pendunt, qui se patronum matrimoniorum dicit. Percipit præterea Rex, plus quam 80 aureorum millia, ex Ducatibus Lancastriæ & Cornubiæ,qui coronæ conjuncti sunt. Præter hæc alia centum Aureorum millia ex vectigalibus recipit. Mirari nemo debet, quod ea summa adeo exigua sit, ratio est, quod paucæ civitates vectigalia pendant,& civitas Londinensis(quæ veluti centrum commerciorum regni est) ab oneribus libera facta sit Anno 1089 ob-

pecu-

pecuniarum auxilium, Regi Ricardo I. cum in expeditionem terræ Sanctæ proficisceretur subministratum. Dictis reditibus, alios adjunxit Rex Henricus IIX: concidit enim reditus Episcopatuum, adscripsit fisco Abbatias, & Commendas Equitum Rhodiorum, aliorumq; ordinum militarium; suppresit Curas (ut vocant) opulentiores, vendicavitq; sibi Annatas & decimas omnium beneficiorum. Pro his rebus ordinavit curiam augmentationum & decimarum, qui reditus omnes important plus quam octingenta aureorum millia. Reditus itaq; ordinarii accedunt ad summã unius Myriadis, & trecenta & amplius aureorum millia. Sunt præterea subsidia extraordinaria, quæ duorum generum sunt. Aliquando enim toti regno imperantur, tunc convocantur Parlamenta, in iis quid opus sit determinatur, & modus ordoq; qui sequẽdus est. Ordinarie duorum mensium spacio, aut paulo ampliꝰ colligitur, quod determinatum est. Aliquando petit Rex à particularibus subsidium, quod ipsi beneuolentiam vocant, ea in re conatur unusquisq; suum obsequium Principi probare. Nostris temporibus inventa est alia via conflandi pecunias. Nempe ex quinta parte, aut simili quæ coronæ penditur ab iis, qui licentiam habent prædas faciendi, in oris maritimis Hispaniæ & Novi Orbis. Soliti sunt idem facere, facitque id adhuc Prorex Algieræ, qui piratas recipit cum pacto, ut partem mancipiorum, prædarum spoliorumque ei dent. Sed raro accidit, ut male parta, nõ male dilabantur: eos namque qui prædatum excurrunt, sæpe manet damnum; vendunt enim patrimonia, ut arment naves, sed lucrum incertum est. Hispani enim qui initio ex improviso obruti fuerunt, fortificant quotidie accessꝰ, securasque reddunt suas classes. Hæc de viribus & reditibus Angliæ dixisse sufficiant. Addam hoc tantum, quod in Anglia nobiles loca munita non posideant, nec ædificia fosfis aut vallo clausa, nec aliquã jurisdictionem in populum habeant. Dignitates Ducum, Marchionũ aliæque, nihil aliud quam puri tituli sunt, quos Rex eis confert, nec tamen ii, qui titulis gaudent, aliquid in locis unde titulum sumunt, posſident, sed se aliqua pensione ex ære regio sustentant. E contrario gaudent nobiles in Frdncia, mero & mixto imperio, cum titulis Dominorum, Baronum, Comitum, Marchionum, Ducum, Principũ: posſident magnas & bonas ciuitates, non tantum pagos, clientes quoque habent, qui ipsis homagium & fidem præstant, sed Regem & Parlamenta in superiorem agnoscunt.

CAPVT III.
DE
REGNO DANIÆ.

QVamvis nulla Sveciæ mentio facienda videatur, quod quasi extra nostrum Orbem sit (quibuscum nobis nihil commercii est) tamen propter ejus amplitudinem, inter alia regna, de quibus in his Relationibus agitur, poni meretur. Continetur illa Europæ parte, quam aliqui Scandiam, alii Scandinaviam, alii Balthiam dixerunt, unde olim Gothi Vandalique Imperii Romani conculcatores egressi. Duabus coronis subdita est, Daniæ nempe & Sveciæ. Daniæ Rex præter Cimbricam Chersonesum, ubi Holsatia, Theuromarsia, Ducatus Slesvicensis & Flensburgensis, Friesa, & Iuthia regiones herbosæ, ideoque pecoribus & feris abundantes sunt, possidet præterea alias amplas insulas, sed præcipuæ sunt eæ, quæ ad ostium Maris Balthici jacent; quarum ibi quindecim numerantur & comprehenduntur sub Daniæ nomine. Earum præcipua est Selandunia, quæ in longitudinem ad 60 milliaria extenditur, latitudo est paulo minor: præstat nobilitate, propter pagorum frequentiam, aëris clementiam, & Regis in ea habitationem. Is quoque Dominus est Gothlandiæ, quæ è regione Gothiæ sita est, ejus cognatorum unus obtinet dominium Osiliæ insulæ mediocris, in magno Sinu Livoniæ, & in fertiles regiones in ipso continenti Livoniæ. Regi Daniæ paret Scania, quæ è regione Cimbricæ Chersonesus est, extenditurque ab oppido Nihus Timalem usq;. Ejus est magnum regnum Norvvegiæ, quod se à confiniis Scaniæ, Septentrionem versus, ad arcem VVardhus extendit, cui adjacent Lappones, amplius quam per mille & 300 milliaria: Regis Daniæ sunt quoq; insulæ adjacentes inter quas, cum amplitudine, tum ubertate primas tenet Sania Scetlandicæ & Fariarum insulæ, quæ in alto mari sunt. Norvvegiæ populi fuere olim valde potentes, afflixerunt diu Angliam, divexarunt Franciam, obtinueruntque in ea dominium provinciæ, quæ adhuc Normannia dicitur; in Italia paraverunt sibi regna Siciliæ & Apuliæ: bello sacro autem obtinuit Boemundus Normannorum Princeps, Antiochiæ Principatum. In Oceano Septentrionali, obtinet Rex Daniæ dominium dictarum Scetlandicarum & Fariarum, præterea Freslandiæ,

& oræ

& oræ maritimæ Islandiæ & Grunolandiæ. Orcades insulæ, quamvis Regi Scotiæ obediant, Reges Norvvegiæ pro dominis agnoverunt. Regnum Norvvegiæ cum electioni obnoxium factum esset, discordiis aliisque turbis exagitatum, pervenit ad Regem Daniæ, qui ut de eo securus sit, tractat dure incolas, spoliatq; eos facultatibus, nec miseris hominibus spes est melioris fortunæ, quod Rex omnes aditus & portus maris habeat. Divitiæ Regis Daniæ consistunt in copia pecudum & piscium maris; quorum tanta copia est, ut ex halecum captura ingens pecuniæ vis conficiatur. Tanta piscium omnis generis copia hic est, ut vix fretum navigari possit: circa id pascua aliaque loca pecori grata sunt. Scania frumento & pascuis dives est & incolis frequens. Norvvegia nullas alicujus momenti divitias habet, præter lignorum fabricandis domubus & navigiis aptorum, (quæ in Hollandiam & Flandriam evehuntur) pecudum, casei & lactis magnam copiam. Percipit quoque emolumentum ex pisce frigore indurato, quem Germani Stockfisch vocant: capitur mense Ianuario exponiturque vento, donec tanquam lignum induretur. Deinde in diversas regiones pro annona defertur. Id ergo, ex quo Rex Daniæ plus pecuniarum percipit, est fretum sive Porthmus inter Croneburgum & Etlzenburgum vulgo der Sundt. Est is transitus tam angustus, ut nullum navigium, nisi cum excubitorum, quos Rex ibi habet venia præternavigare possit; necesse enim est, ut naves ibi magnum vectigal & portorium pendant. Ad magnam pecuniæ summam id vectigal accedere colligi potest ex multitudine navium Hollandiæ, Zelandiæ, Franciæ, Angliæ, Scotiæ, Norvvegiæ & Maris Balthici, quæ id mare sulcant, & angustas Porthmi fauces intrare coguntur. Populi hujus regni, vini Rhenensis, Francici, Hispanici, sacchari & specierum aromaticarum (quæ ex Portugallia deferuntur) & fructuum Andalusiæ tam sunt indigi, quam illi cupidi ceræ, mellis, pellium frumentique, quæ ex Prussia, Livonia, Moscovia regionibusque vicinis petuntur. Quid Princeps terræ possit, nondum videri potuit, quod alicujus momenti expeditionem non susceperit, nisi adversus Theutomarsos, quos Rex Valdemarus sibi obedire coegit, sed rebelles facti, post varias res (quæ ab Anno 1500 acciderunt) anno 58 subjugati sunt à Rege Daniæ Friderico II. Ante id tempus, Ioannem, Regis Christiani filium prælio superaverant. Quid Rex Daniæ mari possit, æstimari potest ex classibus, quas aliquot

quot vicibus coegit. Christiernus II. rogatu Regis Franciæ Henrici II. misit in Scotiam contra Anglos, classem centum navium, in quibus decem millia militum erant. Cum tantum oræ maritimæ, totque portus in Dania, Scania, Norvvegia, totque insulas extra mare Balthicum possideat, verisimile est, ipsum magnum navium numerum colligere posse, si tamen pecuniæ non desint quibus ipsum non abundare existimo, cum quod suis in regnis nullæ magni precii res nascantur (exceptis maris piscibus) tum quod in iis nulla civitas mercimonio celebris sit, quæ commercia ad se trahere conservareque possit; nihil ergo superest quam vectigal freti, fructus aliquarum minærarum in Scania, equi, pecudes Cimbricæ Chersonesus, ligna, piscesque Norvvegiæ & insularum: observatum est, ex illis regionibus in Germaniam quinquaginta boum millia acta fuisse, qui vectigal Gottorpii pendunt. Aliquid etiam emolumenti percipit Daniæ Rex ex VVardhusia; nam Angli paucis ab hinc annis, inceperunt navigare inter Norvvegiam & Grunolandiam, alii ad Colmigras, alii Chilcheme, quod San. Nicolao vicinum est: cum Russis ibi commercia exercent, reportantque inde sevum, ceram, mel, linum: eo quoque navigant Bergenses, Scoti, Franci. In maris Sinus fere medio, est insula & oppidum VVardhus, quod Rex Daniæ Fridericus II. egregie muniri curavit, mercatores hic pendunt vectigal suarum mercium.

CAPUT IV.

DE

REGNO SVECIÆ.

REx Sveciæ dominatur in Scandia, quæ Dania amplior est: nam à finibus Scandiæ ad Lappiam usque, computatur iter 45 dierum. Ora autem Sinus Boddici plus minus 400 milliaria longa est, æstimaturque hæc terrarum pars, Italia & Francia major. Possidet hic Rex, in Livonia Revaliam, Narvam, Parnoviam, aliaque magnæ æstimationis loca: insulam Olandiam & Alandes, quæ vix sunt dignæ relatu, aliasque multas, sed parvæ considerationis in mari Sveciæ & Finlandiæ sitas. Dividuntur hæ regiones, relinquendo Livoniam, in tria regna Gothiæ, Sveciæ, Vandaliæ, quæ in unde-

undecim Provincias, & duodecim Comitatus partita sunt, inter quos non comprehenduntur Lappi, quod hi populi (qui Provinciam Svecia majorem, sed pauperem miseramque inhabitant, & per sylvas vallesque vagantur) sub alicujus certo dominio esse dici non possunt: qui autem aliquo modo certas, fixasque sedes, aut domus habent, ut plurimum coronæ Sveciæ obediunt, penduntque pelles nobiles pro tributo. Trium regnorum, quæ diximus, Gothia contermina est Scaniæ, dividiturque in Orientalem & Occidentalem, terminanturque ambæ VVener lacu, in cujus medio est insula, in quam, propter ejus amœnitatem, se confert & manet sæpe Rex: lacum 24 fluvii influunt, ei unus tantum exitus est, eum incolæ, eorum lingua, propter excessivum strepitum vocant cespitionem diaboli. Gothiæ nomen, regionem divinam significat, id ei, propter annonæ copiam optime quadrat, nulla enim alia regio carne, piscibus, frumento abundantior est. Hic sunt Kalmar ad mare, Viburg, Suderkope, Norkope, Tilge, Ianocopia, Vasten, Birka, Linkope, Lodhus, Schennada, Malmoge, Verdenburg, Varne, Scara, Ledekopia, Timalen. Sequitur Svecia, quæ Norvvegia & Gothia simul major est. In Svecia est civitas Upsalia Metropolis, & Stocholmia, in qua residet Rex, Strinpa, Ennecopia, Orogrundia, Arboia, Arosia. Sequitur Finlandia, sita inter Sinum Boddicum, & Finnicum, ubi Abo Metropolis est, Rangina, & Ange ambæ mercimoniis celebres, Vames, Viburg & Castelhoim in Alandis insulis. Extra civitates habitant rustici, (qui hic commode vivunt) inter sylvas, in vallibus aliisque in locis, ubi à vento Septeutrionali tuti sunt, & ædificandi commoditas lignorumque copia invitat: habent suis in domibus greges pecudum, instrumentaque conficiendo quidquid ad victum amictumque necessarium est, apta: inde accidit ut civitates iis in regionibus nec frequentes nec magnæ sint, sicut in Germania & in Anglia. Numerantur ultra civitates & oppida, paræciæ 1433 in quarum aliquibus sunt mille rustici, vel, ut ipsi loquuntur, millæ familiæ aut foci, paucæque earum paræciarum sunt, in quibus non ad minimum centum familiæ sint: hinc de populi numero judicium fieri potest, maxime si fœcunditas populi consideretur. Mulieres enim Finlandiæ propter qualitatem cerevisiæ (ut aliqui putant) eximie fœcundæ æstimantur. Diu hic vivunt homines, maxime in locis Septentrioni expositis, nec mirum ipsis videtur, quod aliqui centesimum supra qua-

dragesimum aut trigesimum attingant. Ea longævitas multum facit ad propagationem, ubi enim minus diu vivitur, ibi & generandi virtus citius deficit: hanc ob causam, Deus Dominus noster, ut in mundi initio, propagationem humani generis faciliorem redderet, dabat hominibus septingentos & amplius vitæ annos: itaque generatio quæ nunc propter vitæ nostræ brevitatem, intra quadraginta annorum spacium cessat, extendebatur tunc ad plura centenaria annorum quam nunc ad decennaria. Hujus regni opes consistunt in copia annonæ, qua summè abundat, id & Gothiæ nomen quod regionem divinam (ut diximus) & Finlandiæ, quod regionem bonam significat, sicut & nomen Finmarchiæ, indicat. Victus eorum, sunt carnes, pisces recentes sale conditi & fumo siccati, frumenta, cerevisia: ea hic tanta copia sunt, ut vix mendicus inter ipsos reperiatur, & hospites fere gratis hospitio excipiantur. Ex minæris Sveciæ eruuntur thesauri. Minærarum enim plumbi, æris, argenti, & aliquantulum auri adeo dives est, ut nulla Europæ regio illam superare æstimetur. Minæræ undiquaq, inveniuntur, quamvis rustici, quantum in ipsis est, eas occultent tegantque, quod teneantur ligna ad eas vehere, operasque præstare. Argentum purissimum effoditur in Comitatu Vestros, nisi incolæ industriæ exterorum adeo inviderent, ipsi majores divitias consequi possent; non enim parcere ligno, nec fumos minærarum ad colores parandos colligere norunt: nec ipsis gratum est, quod venæ minærarum detegantur. Quod exteros aversantur, non ex odio, quo eos prosequantur oritur, sed à suspicione, ne ab iis ludificentur, aut male habeantur; sunt enim ipsi moribus simplices sincerique: ambitione non flagrant, nec stimulantur ab avaritia. Regis reditus consistunt in quatuor rebus, in fructibus beneficiorum ecclesiasticorum, in minæris, in tributis, in vectigalibus. Fructus beneficiorum accedunt ad bonam pecuniæ summam. In his regnis erant ultra septem Ecclesiæ cathredrales, sexaginta monasteria, partim virorum, partim mulierum, quæ amplissimis reditibus dotata erant, sed ministri hæreseos, qui loco paupertatis in Evangelio prædicatæ, ad suam sectam protrahunt Principes, eis monstrando bona reditusque Ecclesiasticos, induxerunt primo Gustavum, deinde ejus filium Ericum, ut altaria ornatu, Ecclesias maxima redituum parte spoliarent. Minærarum aliquæ effodiuntur expensis Regis, aliquæ privatarum personarum, illarum

quid-

quid effoditur, habet: harum consequitur partem decimam. Trium æris fodinarum decima pars, quæ Regis est, accedit ad summam triginta millium thalerorum quotannis, inde judicium de argento & plumbo fieri potest. Sed plus quam omnia alia reddunt tributa; percipit enim decimas siliginis, frumenti, hordei, piscium, boum, pellium, rerumque similium: aliquando ex decima boum, eorum 18 millia habuit, iis alit aulam, officiarios, classem exercitumque; suppeditat enim victum militibus, cum bellum est, geritque id minima impensa, tam offendendo, quam defendendo, cum Dano & Mosco. Consequitur enim à populo sine magna difficultate, magnas contributiones commeatus. Populus filias Regis maritis collocat, datque in dotem centum thalerorum millia, ultra vasa argentea, aliaque. A rusticis aliisque, qui tributum annonarium non pendunt, solet Rex, secundum facultates bonorum, quotannis quinque aut plures thaleros viritim exigere. Portoria penduntur in Portubus, eorum præcipui sunt Calmariæ, Lodhusii, Stocholmiæ (ubi aliquando 300 & plures naves onerariæ visuntur) Ranginæ, Abo, Ange, Revaliæ, Parnoviæ, Narvæ. Æstimatur Regem quotannis ad sexcenta aut septingenta Dalerorum millia in thesauros recondere, ultra expensas quas facit in arces Revaliæ & Viburgi, quæ accedunt ad centum thalerorum millia quotannis. Numerantur in Svecia & Gothia circiter 32 turmæ, quarum unaquæq; est quingentorum aut sexcentorum militum, sclopetos humeris gestantium; ii quo occasio vocat, eunt, raro hastis aut lanceis utuntur, propter sylvarum frequentiam. Equitatus etiam sclopetis meret. Peditatus optimus censetur, quòd unusquisque miles, ea quibus opus habet conficit ad capsulam sclopeti usque, quod indicat ipsos facile contentos esse. Vulgus in Periivia & regionibus vicinis, quod parvo contenti sunt, faciebat, facitque adhuc, quidquid domui, suisque personis opus est: unusquisque fabricare, texere, vestes consuere, seminare, messem colligere, omniaque necessaria instrumenta conficere novit. Ad res quæ non adeo communes, nec necessariæ sunt, sicut ad pingendum, aurum argentumque elaborandum & similia, reperiuntur inter indigenas proprii artifices, nulla re præterquam materia opus habent. Equitatus Svecicus in 13. turmas dividitur: Svecia & Gothia earum undecim, Finlandia duas suppeditat, necessitate autem urgente, possent multo plures colligi; solus enim Ducatus Vermelan-

diæ, poteſt (ſicut aliqui dicunt) plus quam decem virorum millibus equos ſubminiſtrare. In Marchia eſt tanta equorum copia, ut fere nihilo venundentur: ambæ hæ Provinciæ, ſunt in Gothia. Ipſarum equi cedunt Friſiis magnitudine, ſed maxime ſtrenui, fortes, robuſtique ſunt, labori aſſueti, facileque paſcuntur. Nolo ſilentio prætterire, duas res præclaras, quas Rex Sveciæ in militum commodum facit: una eſt, quod ſi miles ab hoſte capiatur, redimit eum Rex; altera, quod ſi militis equus occidatur, Rex ei alium confert. Rex dat quotannis, Capitaneis, & iis, qui equis merent, in ſolutionem partis ſtipendii veſtem: olim apud Romanos id in uſu erat, qui militibus ſagas dabant. Quod ad res maritimas attinet, regna hæc, propter oræ maritimæ longitudinem & portus, abundant nautis navigiisque, quibus Rex uti poteſt, ſicut alii Principes in ſuis Dominiis. Habet ordinarie 50 naves bellicas, quarum unaquæque 40 tormentis, pluribus aut paucioribus inſtructa eſt. Rex Guſtavus inſtituit etiam triremium uſum. In bello quod Rex Ioannes cum Rege Daniæ geſſit, antequam pax (quæ Stetini tractabatur) confecta eſſet, habuit 70 navigia magna, ultra alia minora, in quibus erant duo de viginti hominum millia. AEſtate mari, hyeme terra belligerant; tunc glacie concreti ſunt lacus; mare quoque per magnam longitudinem, ſecundum littus congelatur. Cum autem de tormentis aliquid dixerim, hoc adjungam: æſtimatur Regem Sveciæ habere, circiter octo tormentorum bellicorum millia, quorum maxima pars ex ære conflata eſt, ipſumque multo plura conficere poſſe, ſi major ſtanni copia ſuppeteret. In ſola arce Stocholmenſi numerantur 400 tormenta bellica. Ad Occaſum conterminus eſt Rex Sveciæ, Dano, Moſco ad Ortum cum quibus ei longa bella fuere. A Danis multum damni paſſi ſunt Sveci; obſedit enim Rex Chriſtiernus II Stocholmiam, coegitque eam ad deditionum: exercuit in incolas inauditam crudelitatem, implevitque civitatem ſanguine & cadaveribus. Odiorum cauſæ ſunt jus, quod Danus in Sveciam ſibi competere putat: oportunitatem eam, ad libitum divexandi ei tribuunt ſitus regionis, portuſque, præcipue Gothlandia quæ Gothiæ membrum eſt: ideoque contendunt Sveci eam ſui juris eſſe, actionemque in eam habent. Poſtquam Guſtavus regnum recuperavit, ipſe ejusque filii Ericus & Ioannes ſucceſſive id rexerunt. Quamvis autem ſatis multum ſanguinis in bellis inter Guſtavum & Danum

effu-

effusum sit, regno Sveciæ tamen suus honos mansit, civitasq; Lubecensis (eo in mari potentissima) dum se modo huic, modo illi jungit, ita temperat æquatque suo pondere, illorum duorum Regum vires, ut alterum illorum excrescere non sinat, ob periculum quod eo casu sibi impendere videt. Svecus cum Mosco belligerando primas habet, quod Finlandia (quæ Russiæ contermina est) ob lacuum & paludum frequentiam, aditus difficiles, periculoque plenos habet, acciditque plus quam semel, ut hostium exercitus, in illis glacie concretis aquis, submersi sint perierintque. Svecus habet maximam suarum classium partem hyeme eo in mari, in quo (sicut ante dictum est) tunc bellum geritur, sicut mari æstivo tempore. Habet arcem Viburgum, quam optime instructam, & in finibus Magni Ducis Moscorum Narvam, Revaliam aliaque loca & arces, quibus tanquam frenis ipsum constringit. Vt dicam quod verum est: illæ munitiones utilissimæ habendæ sunt, quæ in hostium solo jacent, faciunt enim duos effectus, defendunt quod tuum est, & infestant hostium ditiones; suum tanto melius defendunt, quanto ab eo longius distant, dum enim hostis se circum ea torquet, sunt tua tranquilla, potesque extra strepitum, damnumque tuorum populorum redituumque, ea procurare, quæ ad liberanda ea conservandaque pertinent: hostem tanto majori cum damno vexant, quanto ei vicinores sunt: hujus generis erat Caletum, dum in potestate Anglorum esset. Talia quoque sunt loca, quæ Lusitani & Castellani habent in Africa. Sed castra in tua ditione exstructa, non alii serviunt, quam quod tua defendunt, sed cum magno tuo incommodo; quotiescunq; enim invaduntur, necesse est tuos populos damna gravissima pati, tuum regnum exagitari turbis, strepituque involvi, ejusque partem hosti prædæ cedere. Sed ut ad Regem Sveciæ revertar, tantum is in defendendis suis ditionibus Mosco potior est, quantum vires maritimæ terrestribus conjunctæ prævalent adversus Principem terrestribus tantum viribus instructum.

CAPUT V.

DE

REGNO POLONIÆ.

POloniæ regnum nunquam tam amplum fuit quam nunc eſt, quod Magnus Ducatus Lithvaniæ & Livonia ei adjuncta ſint. Extendit ſe à flumine Notes & Obra, (quæ id à Marchia dividunt) & fluvio Odera (qui ipſum à Sileſia diſtinguit) ad Bereſaiam & Boriſthenem uſque, qui ipſum à Moſcovia ſeparant, à mari Balthico, ad flumen Nieſter, quod id à Moldavia diſtinguit & ad montes Carpathios, qui ipſum ab Hungaria ſeparant uſque. Occupat itaque à finibus Sileſiæ, ad terminos Moſcoviæ uſque, inter Occaſum & Ortum 120 Milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hungariæ uſque. Cum itaque talis ſit ejus forma, ut cum rotunditate participet, multo capacius eſt, quam quisquam credere poſſet. Multas amplaſque Provincias continet, nempe: Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Prusſiam, Rusſiam, Volhiniam, Livoniam, Lithuaniam. Inter eas Provincias, Polonia, à Polonis inhabitata inventa fuit. Prusſia, cum parte Pomeraniæ Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia armis acquiſitæ ſunt. Lithvania, cujus erat Samotgithia, & Rusſiæ pars, patrimoniales familiæ Iagellonicæ fuerunt. Anno enim 1380 Iagello tunc dux Lithvaniæ duxit in uxorem Hedvigim Principem, quæ familiæ Regalis Poloniæ ultima erat, factusque fuit Rex tribus conditionibus: una fuit, ut Chriſtianus fieret, altera, ut ſuos ad idem faciendum induceret, tertia ut ſuam ditionem Poloniæ uniret: ea conditio noſtris temporibus (cum familia Iagellonica defeciſſet) adimpleta fuit. Cum enim Reges, ſe ditione hæreditaria, cujus merum habebant imperium, privare nollent, eamque electioni ſubmittere, diſtulerunt ſemper adimpletionem conventionis, allegantes Proceres & populum Lithvaniæ id non paſſuros, ne illa admiſtione amitterent gradum & dignitatem. Tandem tamen Lithvani cum ab una parte viderent deficere ſtirpem ſuorum Principum (quæ quod ad maſculos attinet, defecit in Rege Sigiſmundo Auguſto) & ab altera parte ſibi metuentes à potentia Moſcorum, conſentierunt ut unirentur. Livonia fuit quondam equitum Teutonicorum, qui in ea ſuum præfectum ſpecia-

lem

lem, qui Magnus Magister dicebatur, habebant: sed cùm Anno 1558 à Magno Moscorum Duce maxima ditionis parte spoliati essent, confugerunt ad Sigismundum Regem Poloniæ, qui eos in suam tutelam suscepit, sed Livonia ante liberata non fuit, quam cum Anno 1582 Rex Stephanus id fecit. Regni Poloniæ pars maxima plana est; exceptis enim aliquibus montibus, qui in minori Polonia visuntur, & aliquibus potius collibus quam montibus, quibus à Prussia distinguitur, omne reliquum explicat se in latissimos campos. Verum quidem est, quod in eo regno satis multæ sylvæ sunt, præcipue in Lithuania, quæ iis occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quam ulla alia hujus regni Provincia. Idem dicendum fere est de Russia, Prussia & Livonia, quæ propter opurtunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commerciis quoque & concursu mercatorum ditiores sunt; cum enim ibi diu dominati sint equites Teutonici, ædificarunt civitates in morem Germanorum; arces quoque & loca præclara, quæ se extendunt secundum littus maris, amplius quam per octingenta milliaria, habent multos & oportunos portus, dominanturque omni mercaturæ, inter Poloniam & mare Balthicum. Est ea res magnæ consequentiæ; fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiæ, transfluit totam Poloniam minorem, & partem majoris, Mazoviam, & Prussiam, conditque se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit per plusquam quadringenta milliaria navigationis, (quo spacio recipit diversos alios fluvios) bonam partem siliginis, frugum, mellis & ceræ. Ab alia parte Duina flumen nobilissimum, (quod oritur ex lacu Ruthenigo auctum aquis, findensque mediam Livoniam) condit se mari sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt præterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus est, qui mare novum dicitur, quia antiquus non est, ad centum milliaria in longitudinem se extendens. In Livonia est lacus Peibas, plus quam 40 milliaria longus. Ex eo flumina, quæ Pernoviam urbem ad mare, & Narvam alluunt, fluunt, faciuntque duos portus satis celebres. Inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quæ duabus supra dictis civitatibus non cedit. Samogithia aliis provinciis incultior est, retinetque plus barbariei: Podolia aliis magis deserta est, non terræ vitio, (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui

subjacet) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursionibus adeo infestant, ut præ ipsorum metu, aut fugiant incolæ, aut abducantur in captivitatem à Tartaris. Poloniæ opes consistunt in copia frumenti, frugumque omnis generis, quibus tanta copia abundat, ut anno elapso, qui fuit 1590 & anno præsenti, partim subvenerit necessitati Genuensium, Thusciæ & Romæ (non solum gentium, quæ viciniores erant) ubi fame, non caritate extrema tantum laborabatur. Abundat quoque Polonia melle & cera infinita; cùm enim omnes hæ Provinciæ Septentrionales Polonia, Lithuania, Russia, Muscovia, à natura vino donatæ non sint, ejus loco contulit illis mellis quantitatem incredibilem, ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & sanam. Apes mellificant partim in sylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum industria excavatas reperiunt, aut in alveariis, quæ rustici in campis posuerunt, aut in terræ puteolis, omnique in loco, ubi vel minimam oportunitatem reperiunt. Abundat quoque Polonia lino & cannabe, gregibus & armentis, equis quoque bonis & multis, sylvestres equi quoque satis frequentes sunt. Inter sylvestria animalia est Bisons, magna Bestia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra sylvam, quæ in Nazovia est, non vivunt. Thesauri regni consistunt in salinis Bacænæ & Telisciæ, quæ loca in territorio Cracoviensi sunt. Divitiæ Poloniæ ut plurimum inter dominos & nobiles, satis bene divisæ sunt: nemo enim ex patrimonio adeo dives est, ut alios præter modum superet, nec maximi reditus excedunt 25 aureorum millia. Soli Duces Curlandiæ & Regii Montis excedunt mediocritatem; quamvis enim hi tanquam regni feudatarii Regem in superiorem agnoscant, non sunt tamen viva membra regni, non veniunt ad comitia regni, non habent suffragia in electione Regis, nec partem in regni gubernatione, nec pro dominis naturalibus habentur, sed pro extraneis, sicut vere sunt Dux Curlandiæ nempe ex familia Ketlerorum; Dux Regii Montis autem, ex familia Brandeburgica. Omnis Prussia fuit olim Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant (sicut ante diximus) Magnum Magistrum specialem. Qui cum viribus Polonorum resistere non posset, submisit se tanquam feudatarius Regi Casimiro. Cum deinde Magnus Magister Albertus Brandeburgicus, Lutheranismum amplexus esset, factus est ex magno Magistro Dux Prussiæ, quæ tunc in duas partes fuit divisa: in regiam

am nempe, quæ immediate sub corona permansit, & ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus successoribus relicta est. In regia parte sunt Marieburgum, Toronia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ reddit 120 aureorum millia annui reditus) caput est regius mons civitas, quam Germani appellant Königsberg, ubi Dux aulam habet. Poloniæ regimen potius reipublicæ, quam regni est, quod nobiles (qui magnam autoritatem in Comitiis regni obtinent) Regem eligunt, dantque illi autoritatem, quam volunt, ut tamen ipsorum potestas major sit. De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam certam aut formam scriptam nec traditam. Tantum hoc scitur, apud Archiepiscopum Gesnensem, Interregni tempore, supremam autoritatem esse: ipse denunciat Dietas, præsidet in Senatu, proclamat novum Regem, sicut quod, cum Archiepiscopo Leopolis, & suis Suffraganeis qui tredecim: Palatinis qui 28 Castellanis majoribus, qui 30. numero erant antequam Rex Stephanus instituisset novos Episcopos, Palatinos & Castellanos in Livonia, quam ipse acquisiverat, pauci alii inter sunt Regis electioni. Habent ibi quoque quandam autoritatem Nuncii Terrestres (ita appellant quosdam quasi Agentes Circulorum nobilitatis, qui in Provinciis habentur) Comitiorum tempore conveniunt hi, in loco Senatui vicino, eligunt ibi duos Marescallos, per quos significant Senatui, quid desiderent, sed cum autoritate fere Tribunitia: crevit enim parvo abhinc tempore eorum autoritas existimatioque in tantum, ut authores, & capita potius, quam ministri, & participes deliberationum publicarum regni sint, fuitque unus, qui exemplo Clodii, renunciavit dignitati Senatoriæ, ut fieret Nuncius. Hi omnes simul, cum novus Rex eligendus est, restringunt magis magisque potentiam Regis, nec eam nimis excrescere sinunt. Quamvis autem corona Poloniæ, à decreto nobilitatis dependet, non tamen legitur ipsos unquam successores regios exclusisse, aut præteriisse, nec regnum in aliam familiam transtulisse, excepta una vice, cum Ladislaum deponentes (qui tamen postea fuit restitutus) elegerunt VVenceslaum Bohemum. Filiarum Regum quoque semper ratio habita est, sicut olim Hedvigis, quæ Iagelloni ab ipsis collocata fuit, & nostra ætate Annæ, quæ Regi Stephano in uxorem data. Sigismundo III non parum profuit natum fuisse Catharina, Sigismundi Augusti, & Annæ sorore, ut coronam

nam Poloniæ adipifceretur. Etfi autem Regis autoritas ita ab electione dependeat: ejus autoritas tamen, cum electus eft, in multis rebus abfoluta eft. Ipfius muneris eft convocare dietas, asfignare tempus,& locum ut ipfi placet. Eligit confiliarios laicos, nominatque Epifcopos, qui deinde manent Confiliarii. Eft abfolute patronus redituum coronæ,& dominus eorum, qui ei immediate fubfunt. In nobilium fubditos ei nullum eft jus. Eft abfolutus executor decretorum in Dietis factorum, eft fupremus Iudex nobilium in caufis criminalibus. Habet in manu omnes modos remunerandi beneficioque afficiendi, quos ipfi placet. Vt finem faciam, tantum poteft Rex, quantum ipfe dexteritate & prudentia valet: propter rationes fupra dictas vivunt nobiles in Polonia in magna libertate, faciuntque quod ipfis placet. Decreta Regis (ficut ipfimet dicunt) non durant plus quam tres dies: verfantur cum Rege, non tantum tanquam cognati (quod faciunt Franci) fed ut fratres. Sicut Rex cum plenaria authoritate, eos qui immediate fubfunt, regit; ita & nobiles difponunt independenter de fuis vafallis, in quos ipforum unicuique imperium plus quam regium eft, habentque ipfos fere pro mancipiis. Stabiliendo fuo Imperio, fecerunt Poloniæ Reges, rem notatu admodum dignam; ficut enim Romani fuas vires amplitudinemque auxerunt, communicando Ius Latii, & civitatis Romanæ, aliis civitatibus, immo integris Provinciis: ita & Reges Poloniæ extenderunt, unierunt, firmaruntque fuum Statum, participes faciendo privilegiorum nobilitati Polonicæ propriorum, Provincias armis aut alia via acquifitas, ipfarumque nobilitatem, Polonicæ nobilitati æqualem faciendo. Rex Ladislaus, hoc modo aggregavit immo univit Poloniæ Ruffiam & Podoliam, Sigifmundus Auguftus Lithvaniam, Stephanus Livoniam; æqualitas enim in commoditatibus, & honore, reddit animos unitos in necesfitatibus & periculis. Hujus regni vires, ficut & aliorum confiftunt in commeatu, pecuniis, peditatu, equitatu, armis & munitionibus. De commeatu diximus fupra: pecuniis quidem non admodum dives eft; excipiendo enim portum Gedanenfem non habet emporium alicujus exiftimationis. Merces autem, quæ ex portubus Pruffiæ & Livoniæ evehuntur, non ditant regnum pecunia, imo vix pannis ex feryco & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, faccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hifpania, & Lufitania advehuntur, fuffici-
unt.

unt. Eo usque ab alia parte quoque defertur vinum Malvaticum sive Creticum, cujus dolium 70 aureis venit. Cum denique regnum mercaturæ addictum non sit, nec civitates mercimoniis deditæ sint, nec populi industria polleant: nobilitas autem magnanima sit, profusa in expendendo, quæque in victu & vestitu plus quam in reditu habet, consumat, cumque condimenta ciborum (aromatum Poloni plus absumunt quam ulla natio) vinum, panni è serico, & potissima pars laneorum ipsis ab extraneis adferantur, fieri non potest, ut regnum auro & argento dives sit. Opes enim unius cujusque regni consistunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, paucæ inferantur: ut exeuntia pecunias externas eo trahant, illata non efferant. Ea in re consistunt opes regni Neapolitani & Ducatus Mediolanensis: illud emittit maximam frugum, vini, olei, serici, croci, aquorum, fructuum, & aliarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eo pertrahunt: hæc suppeditat multis regionibus frumenta, oryzam, pannos, ferramenta & merces omnis generis, recepitque parum rerum. Si regnum Neapolitanum & Regnum Siciliæ, ita abundarent operis artificiose factis, sicut fructibus & bonis, quæ natura largitur, divites sunt, nulla alia regna eis possent comparari. Sed ut ad Poloniam revertamur ejus reditus non sunt adeo tenues sicut aliqui existimant. Reditus enim regni, qui ex minæris salis, & argenti percipiuntur accedunt ad sexcenta aureorum millia quotannis. Verum quidem est, Sigismundum Augustum redituum partem oppignoraſſe; Rex quoque Henricus, uno ante fugam mense, ut sibi unam nobilitatis partem obligaret, ex reditibus plus quam pro trecentis aureorum millibus quoquo anno alienavit. Rex quoque potest, applicando coronæ bona caduca, quæ Reges privatis personis concedere solent, sibi magnos reditus parare. Dictorum redituum magnam partem potest Rex sibi servare parcereque sumptibus. Eos enim faciunt Lithuani, quando Rex cum aula in Lithvania dedit, idem quoque fit in maxima Poloniæ parte. Hoc parvi non facit, is, qui perpendet Scotiæ, Navarræ, Sardiniæ regnorum reditus, non excedere centum aureorum millia quotannis nec regna Aragoniæ, quoquo triennio plus quam 100 millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ, antequam usurpavit bona ecclesiasticorum, non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multo plus redituum

haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis ut plurimum duas partes tertias, & fere semper omnes reditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis & arduis expeditionibus (facto decreto in Comitiis regni) gravat Rex populum magnis impositionibus, aut tributis, quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vectigali cerevisiæ, ascenduntque ea tributa ad talem pecuniarum summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cũ Magno Moscorum duce gessit. Sed illud maximum est, quod nobiles propriis expensis, pro defensione regni, Regi inservire obligati sunt. Serviunt hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquanto levioribus, partim sicut Tartari; dicuntur hi Cosacchi, horum ars est furari, depopulari, omnia vastare pessundareque. Eunt in bella pompose ornati sagis & vestibus, quæ auro, argento, milleque variis coloribus discriminantur. Ornant se quoque pennis & alis aquilarum, exuviis leopardorum & ursorum, vexillis labarisque multis variisque. Hæc aliaque ornamenta ipsos suis visendos hostibus terribiles faciunt suosque animos ad feritatem ferociamque incitare possunt. Ipsorum equi mediocres sunt, sed agiles, & Germanicis longe animosiores. AEstimatur Poloniam necessitate exigente centum, Lithvaniam 70 equitum millia colligere posse, sed tantum circiter centum equitum millia, educi posse existimant aliqui. Verum quidem est, quod equi Lithuanici Polonicis longe inferiores sunt. Fidunt Poloni tantum magno numero sui equitatus, ut non verentes ullius hostis vires parum de munitionibus extruendis solliciti sint, suumque exercitum in locis agrestis, adversus hostes, pro patria, liberis, libertate, omnibusque suis bonis, magno animo pugnaturum credunt. Hostibus se nunquam, etiam in quacunque fortuna, terga obvertere profitentur. Sigismundus Augustus tentavit, ut in Comitiis regni de liberaretur de munienda Cracovia, propter Cæsaris vicinitatem, sed Polonis id persvadere nunquam potuit, tum quod nolint Regibus medio præsidiorum commoditatem dare, invadendi merum Imperium & absolutam dominationem: tum quod dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quod omnis regni populus divisus sit in mercatores, & artifices (qui oppida incolunt) rusticos, & villicos, qui ruri in tali subjectione (sicut dictum est)

degu nt

degunt. Sunt itaque arma in manibus nobilium tantum, qui pedibus non militant. In necessitate peditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt, habuitque Rex Stephanus, in expeditione Livonica, sub signis, plus minus 16 peditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cunicalariorum & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica, eorumque apparatum spectat, regnum iis satis instructum est: tum quod nobiles satis illorum in suis arcibus habeant; tum quod illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniæ vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetque multos magistros fundendi tractandique tormenta, atque omne, quod ad usum armorum facit. Tanto quoque tormentis instructior est Rex Poloniæ, quanto minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopolis, & Camnetoy in Russia, Arx Cracoviensis in minori Polonia, Polosceusis in finibus Moscoviæ, Mariemburgi & aliquorum oppidorum in Prussia, & in Livonia, quæ oppida non à Polonis, sed ab Equitibus Teutonicis (qui earum domini erant) munita sunt. Poloniæ vires, quas commemoravimus, sunt & numero & natura tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, non superent. Vna res eis deest, nempe agilitas: sed ad firmitatem cujuscumque status quatuor res requiruntur, nempe ut vires sibi propriæ, numerosæ, validæ, & agiles sint: Propriæ, quia ægre ei credi potest, quod alterius est: Numerosæ, ut in rebus adversis, & incommodis, semper aliquæ supersint: Validæ, quia numerus, absque fortitudine parum juvat, immo potius molestiam, quam auxilium adfert: Agiles ut facile colligi possint, impellique quo exigit necessitas. Polonis deest dictarum quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe, quæ à rebus duabus dependet; una est Principis autoritas; altera, prompta pecunia. Rex potestatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad conflandum pecuniam imponendi, absque consensu Comitiorum. Sed Comitia & consultationes, quibus multos interesse opus est, similes sunt machinis ex pluribus partibus multisque instrumentis constantibus, quæ progressum alicujus momenti, non nisi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis sunt ii Principes expeditissimi, qui soli imperare possunt: qui pecunias in promptu habent; alioquin in indicendis disponendisque Comitiis, ut decreta propositioni respondeant, de-

inde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum supersit, fugiatque occasio. Barones & nobiles Poloni tam magnos sumptus faciunt invisendo Comitia hærentes degentesque in iis, ut ad bellum vires non supersint. Fieri posset ut ad defensionem status promptior expeditiorque resolutio inveniretur; quod imminens periculum omnibus pavorem incutiat: sed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem; spes enim boni non adeo afficit, quam timor mali. Vidimus tamen Moscum abstulisse Sigismundo Augusto Statum Poloscensem & Smoloczensem, nec hic tamen præsentiit, aut vindicavit, sicut tanto Regi regnoque conveniebat. Idem Moscus absque obstaculo invasit Livoniam, quæ se sub umbra, & protectione Sigismundi Augusti contulerat. Tempore quoque Henrici Andegavensis Regis Poloniæ, Ioannes Moldaviæ Princeps (qui magno animo & claris victoriis, per aliquod tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter pacta fœderis, inter ipsum & Sigismundum Augustum, desertus fuit. Dicamus tamen vires Poloniæ, per se numerosas independentes & validas, tantum agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficaciæ erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Bathoreus, cujus tempore Polonia non solum conservavit sibi nomen & existimationem regni, quod se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus facere valeat. Cum autem dixerimus de agilitate, quæ res viribus cujuscumque status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Præcipuæ sunt (sicut diximus) autoritas Principis, qui motum dat, & vis pecuniæ, quæ ipsum conservat; vidimus enim potentissimos exercitus propter tarditatem torporemque capitis, tempus inutiliter trivisse & præclarissimas victorias, nullum fructum peperisse aut fecisse propter pecuniarum penuriam, sine qua moveri non potuere milites. Multum quoque ad rem facit militum qualitas; negari enim non potest, peditem Germanum & Bohemum ab agilitate laudari non posse, quæ laus absque dubio, Italo, Hispano & Franco debetur, non ob id solùm, quod corpore melius constituti sint, sed quod plus est, quod in bello minori contenti sint, Quamvis enim vinum non habeant, non pavent: nec cadunt animis, si carnes desunt; &

quo-

quomodocunque cedat, ferunt diutius inopiam & incommoditates. Levis equitatus magis agilis est, quam cataphracti, & tractatio sclopetorum, quam lancearum. Id considerantes Franci, ultimis bellis lancearum usum, in quibus ipsorum militaris gloria consistebat, reliquerunt, utunturque earum vice sclopetis, sicut equites Germani ense. Sed quo judicio id fecerint excutiet alius. Hic non dico, equitem levioris armaturæ in rebus bellicis absolute cataphracto esse meliorem, id dico, quod expeditior promptiorque sit. Multum quoque facit genus equorum: Flandrici multum superant Frisicos & Germanicos: nec minus præstant Hungarici Polonicis, Asturco Turcicus, Barbaricus prædictis sunt velociores, inter utrosque sunt equi Neapolitani, qui vernacule Corsieri appellantur; quamvis enim Asturconi velocitate pares non sunt, perdurant in labore, feruntque melius pondus armorum, nec tardi sunt. Vt quod verum est dicatur: experientia docet equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequendum fugientes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderint, non possunt effugere, si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos consequi. Falcorum enim instar aggrediuntur hostes rursusque avolant longissimè. In expeditionibus maritimis agilitate parum valent naves, destitutæ enim vento moveri non possunt neq; verti: aliquantulum, sed parum amplius faciunt magnæ actuariæ naves, sed velocitate præstant maxime triremes, quas Galeres vocant. Vidimus itaque classes Christianorum, quorum vires in navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisque expeditioni commodi in progrediendo trivisse: Turcicas autem classes, cito institutum cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus commodi contra nos adfert, quam ipsorum parsimonia, & nostra ingluvies; vinum enim, similesque delitiæ sunt nostris exercitibus tanto impedimento, quanto Turcis commeatus simul. Mirum itaque non est, quod ipsi in expeditiones eant, quam optime instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & omni commeatu: iis enim rebus currus terra, triremes mari onerant non vino, pullis, similibusque non necessariis rebus: eunt denique in bella, ut pugnent, non ut crapulæ indulgeant.

CAPVT VI.

DE
MAGNO DUCE MOSCORUM.

MAgnus Dux Moſcorum eſt dominus ampliſſimæ regionis, inter cujus fines comprehenduntur multæ ditiones. Septentriones verſus pertingit ejus ditio ad Oceanum Septentrionalem, protenditurque à Sinu Graduico ad Obii fluvium: à Meridie continuatur ejus imperium ſecundum curſum fluvii Volgæ ad mare Caſpium uſque: ad Occaſum attingit fines Livoniæ, habetque fere pro termino Boriſthenem, ſicut ab Ortu Volgam. Dicunt aliqui totum hoc imperium in longitudinem protendi ad tria milliarium millia, in latitudinem ad mille quingenta, quo ſpacio continentur 15 Ducatus, 16 provinciæ, & duo regna. Moſci quondam Tartaris ſubditi erant; nam Boido eorum Princeps Anno 1140. ſubjugavit totam Moſcoviam, ſed Ioannes I. Magnus Dux confiſus diſcordiis Tartarorum, qui ſe mutuo vexabant, negavit eis tributum. Progreſſu temporis, cum à Tartaris Precopenſibus ſuperatus eſſet Ammetes, ultimus ſucceſſor Boidi, qui mortuus eſt Vilnæ, adjungit Magnus Dux ſuæ ditioni Permiam, Veatiam & Iugriam, quæ Ammeti ſubditæ erant. Creſcentibus itaque ſemper Magnorum Ducum viribus, cepit Baſilius Cazan, & Ioannes II. Citrachan Provincias, quæ nomina regnorum habent. Vt dicatur quod verum eſt: Magni Duces valde dilatarunt ſuum imperium : ceperunt magnum ducatum Severienſem & Smolocenſem, Bielſchienſem, Preſcovienſem, Novoguardienſem, Iaroslavienſem, Roſcovienſem, partim à Polonis, partim ab aliis Principibus: occuparunt magnam Livoniæ partem, fecceruntque ſe terribiles vicinis. Principes & primariæ civitates harum provinciarum ſunt Moſqua, ubi Metropolita habitat: Roſcovia & Novoguardia ſedes Archiepiſcoporum: Cortiſa, Reſania, Columna, Susdelia, Caſanum, Vologda, Tuetia, Smolenczo, quæ Epiſcopatus ſunt; deinde Pleſcovia, Porcovia, Staricia, Sloboda, Iaroslavia, Volodomerica (unde Imperii ſedes translata eſt, per Ioannem II. in civitatem Moſquam) Moſaiconum Nicolai, Sugana, Vſtiud, Cargapolia. Princeps habitat in civitate Moſqua, quæ nomen ſumit à Moſco flumine, quod 90 miliaria altius oritur. Fuit civitas

vitas Mosqua quondam major, quam nunc est, habebatque in circuitu novem milliaria, sed postquam Anno 1570 direpta, flammisque tradita fuit à Tartaris Precopensibus, non habet nunc in ambitu ultra quinque milliaria, stabulanturque in ea cum hominum 30 millibus, boves aliaque talia pecora, secundum relationem, quam Possevinus, non minus judicio bonus, quam diligens scriptor fecit. Novoguardia cognomen magnæ habet, & tamen idem scriptor ei attribuit ultra 20 habitatorum millia, sicut & Smolenzo & Plescoviæ: quod mihi difficile creditu videtur: si verum est, quod alii scribunt, scilicet, quod cum Plescovia obsideretur à Stephano Rege Poloniæ, in ea fuisse 50 peditum, & 7 equitum millia. Is numerus adeo magnus est, ut quamvis totus ex indigenis compositus non fuisset, requirit tamen frequentiam hominum supra dicta majorem; ubi enim Princeps intrudit implicatque 57 pugnatorum millia, necesse est, ut ordinarius inhabitatorum numerus multo major sit. Volunt quidam hanc regionem præteritis temporibus frequentius inhabitatam fuisse, sed quod postea tribus de causis habitatoribus infrequentior facta sit. Prima fuit pestis, (res nova in Moscovia) quæ multa hominum millia abstulit: altera Principum crudelitas, qui multos, potissimum nobiles occiderunt; tertia excursiones, & deprædationes Tartarorum Precopitarum & Nagaiorum, qui nunquam quiescunt, nec vicinos quiete frui sinunt, non deprædantur solum agros, sed & abducunt totos populos, quos postea vendunt Turcis aliisque gentibus. Vt uno verbo dicam Magnorum Ducum irruptiones in longinquas regiones magnam fecerunt vastitatem. Nulla in re melius perspicitur Principis prudentia, quam in bene dispiciendo, quæ expeditio suo statui sit futura damnosa aut utilis, & dum duci se non patitur vana specie amplitudinis arripiendæ, quæ non sit ei futura firma & stabilis, sed securitatem suam turbatura; is enim, qui ea spe ductus, ut statum suum amplificet, eum aut populo aut opibus enervat, mihi similis esse videtur illi, qui ut muros & tecta suæ domus altius tollat, conscindit fundamenta ædificii. Totius dignitatis caput est conservare, sed acquisitiones illæ, quæ fiunt diminuendo vires proprias, illi legi adversantur: cumque acquisitiones sint tanquam insitiones, conditionem imperii meliorem, non deteriorem facere debent; sicut enim fiunt insitiones, aut ad nobilitandam, aut ad domesticam reddendam arborem sylvestrem; aut

ad plantam infrugiferam emendandam, & ut fertilis fit faciendum, ita & expeditiones Principum tales esse debent, ut commoda & beneficia referant, alias sunt inutiles labores, qui plus destruunt, quam ædificant, & plus perturbationis quam securitatis reddunt. Ejusmodi sunt ordinarie bella, quæ moventur ad acquirendum regiones longe dissitas, quæque nihil contigui cum nostris habent: cum enim tam procul absunt, requirunt majora præsidia, quam nostræ facultates, ut eas conservemus, ferunt. Omnis itaque deliberatio expeditionum, tribus capitibus inniti debet: prima est causæ æquitas: altera facilitas vincendi: tertia fructus victoriæ. Bella autem quæ suscipiuntur sine spe alicujus fructus, sunt meræ amentiæ. Magni Duces sæpe terminos sui imperii dilatarunt, sed potentiam non auxerunt. Nemo expeditiones longinquiores, maiorumque expensarum fecit, quam Magnus Dux Ioannes. Cepit enim regna Cazam ad Volgam, & Astrachan ad mare Caspium: subjugavit bonam partem Livoniæ: in quibus expeditionibus periit magnus hominum numerus, in itineribus, in præliis, adsultibus, ferro, morbo, fame, aliisque incommodis. Postquam ea acquisivit fuit opus ibi habere magna præsidia, deducendo eo totas colonias. Cum itaque homines essent longe à domubus, implicati aut in acquirendo alieno, aut in conservanda parte, manserunt domi uxores, quasi viduæ absque prole. Cum itaque homines in extremis regni finibus consumebantur, remansit regni meditullium tanquam cor exangue, privatumq; alimento, cumque ab Stephano Rege Poloniæ impeteretur, defuere ipsi domi vires ad resistendum, amisit itaque Polotiam aliaque magni momenti loca, quæ ei erepta fuere, ac necesse habuit tradere Polonis totam Livoniam. Vt ad nostrum institutum revertamur: Moscovia magna ex parte est occupata sylvis immensis & lacubus. Sylvæ sunt rami Herciniæ, quæ se per totum Septentrionem diffundit, sed plus forsitan in hac provincia, quam in alia. Hic arbores immensæ magnitudinis videntur, suntque propter earum spissitudinem solis radiis impenetrabiles; ex iis arboribus incredibilis resinæ & picis quantitas effluit: hic producitur copia mellis & ceræ inexhausta; apes enim absque cura humana, faciunt alvearia in corticibus & cavitatibus arborum. Hic est copia omnis pecoris & ferarum: ut sunt, Martures, Zibellini, Lupi, ex quorum pellibus fit dives mercatura. Ex his sylvis exscinditur fere omnis materia,

tam domubus quam munitionibus fabricandis apta: muri enim civitatum fiunt ex trabibus simul conjunctis in quadrante, implentq; vacuum gleba, & terra. Faciunt quoque ex eisdem trabibus turres tantæ altitudinis & crassitudinis, ut omne tormentum bellicum quantumvis magnum ferant. Cito flammis corripiuntur, sed non tam cito cedunt quassationi quæ fit tormentis bellicis. Disputant aliqui, quales munitiones meliores sint, num ex lapide, aut ex calce, aut ex terra: pro ultima sententia adducunt tales causas, quod citius fiant, & minori expensa, meliusque resistant quassationi, & quamvis facile destruuntur, reficiantur quoque brevi tempore, faciliusque mutatur (si casus & occasio necessitasque requirit) latus ex terra constructum, quam ex lapide. Sed his non obstantibus debent præferri munitiones, quæ muros ex lapide habent; cum enim quatuor modi offendendi munitionem sint, tormenta, cuniculi, ignis, excisio (quæ ligone & sarculo fit) murus ex lapide, forte minus resistendo, quam terra cedendo tormentis bellicis præstabit, sed adversus cuniculos, ignem, & excisionem, longe excellit murus ex lapide. Et ad jungendum muro, quod in munitionibus, ex ligno & terra constructis, boni est, eriguntur aggeres intrinseci. De aquis nihil opus est dicere. Moscovia enim est mater fluviorum & lacuum: Duinæ, Borysthenis, Volgæ, Desuæ, Onegæ, Mosæ, Voliscæ, & fama celeberrimi Tanais: Lacus Inæ, ad quem est Magna Novegardia: Voloppo multorumque aliorum. Aquarum abundantia reddit aërem magis frigidum, quam generationi animalium, & propagationi plantarum requiritur, etsi frigus calore salubrius esse æstimatur. Pecudes parvæ sunt, & segetes aliquando non perveniunt ad maturitatem, terra fere ab aquis absorpta, ut plurimum levis est, & arenosa ideoque & siccitas & pluvia immoderata, facile consumunt fruges. Hyems durat novem menses paulo plus aut minus, & tamen hic copia est frugum, hordei & pascuorum, & ex consequenti carnium, tam ferinarum quam mansuetarum. Moscovia producit poma, nuces, corylos, aliorum fructuum vix habent notitiam Mosci, qui ex piscibus faciunt magnum lucrum, eorum siquidem maximam abundantiam habent. Indurant eos frigore & vento, sicut fit in Norvvegia, aliisque in locis Septentrionalibus, servantque eos pro bona annona, tam in præsidiis munitionum, quam in domubus privatorum. Regio non est multum mercaturæ dedita,

 quia

quia indigenæ suapte natura non sunt admodum industrii. Nec possunt ibi esse multa mercimonia ubi non florent artes & artificia: tum quod Moscis non licet ditione sui Principis excedere. Ob has causas non habent ullum usum maris. Commutant tantum ea quæ regio fert, nempe pelles, resinam, ceram, cum panno, aliisque quæ Armeni perferunt in Astrachan ad mare Caspium, & Angli ad Fanum Nicolai ad Sinum Graduicum. Magnus Dux Moscorum regit suos populos magis despotice, quam ullus alius Princeps, quem novimus: disponit enim absolute de personis subditorum & ipsorum rebus: ideo dicebat Mahumetes Vesirus, quod Moscus & Turca, soli inter Principes essent domini suorum dominiorum, eaque de causa putabat, expeditionem Stephani Regis Polonorum, plenam difficultatibus fore. Vt in sua potentia & authoritate se Magnus Dux conservet, utitur artificio & industria incredibili: primo non licet cuiquam suorum vasallorum exire regni fines sub pœna mortis: hac de causa nemo suorum subditorum navigat, nec cum legato externi Principis loqui potest, nec uti opera externi medici in suis morbis, nisi cum venia. Vtitur apparatu inæstimabili in vestitu, addens ornatum Pontificium cum majestate Regis: fert capite mytram, margaritis & gemmis preciosissimis nitentem. Si eam capite non gerit, habet eam coram se in suo throno, mutatque eam ad ostentandam amplitudinem multis vicibus, in sinistra manu tenet Pastorale ditissimum, indutus veste, aut tunica longa, illi non absimili, quam Papa gerit ingrediens sacrarium, digitos annulis aureis refertos habet, Imago Christi ad dexteram, & sanctissimæ Matris Virginis super cathedram in qua sedet, est. Regia & proregia tamen est plena viris, vestibus auro depictis, usque ad talos indutis. In ceremoniis ad Religionem spectantibus utitur exquisita sagacitate solertiaque. Cum assidet mensæ, quoties mutantur patinæ aut vult bibere, multa signa Crucis edit. In jejuniis exhibet singularem venerationem, & in templo præ devotione fronte terram percutit, sicut & alii. Ne alius plus ipso scire possit, nullæ ibi scholæ præterquam in quibus docetur legere & scribere. Nihil legunt præter Evangelia, & aliquam historiam, aut descriptionem vitarum Sanctorum, aut homiliam Sancti Ioannis Chrysostomi aut alterius, haberetq; eum suspectum, qui demonstrationem faceret, se velle in litteris majorem progressum facere, nec impune ferret; id facit,

ne aliquis plus ipso, aut quantum ipse sapiat: indeque accidit ut Scribæ, nec ipsimet Antiscribæ, ordinarie non scribant nec respondeant legatis Principum externorum, nisi in quantum Magnus dux eis dictat. Cum negociantur nunquam Magnus dux nominatur, quin omnes assurgant in pedes, cum magna veneratione: idem etiam ad mensam fit, quando ipse ad bibendum invitat, aut participem facit suæ patinæ aliquem, fit id quoque in mille aliis similibus occasionibus. Docentur à pueris Moschi credere & loqui de ipsorum Principe, sicut de Deo, Deus solus (dicunt) & magnus dominus scit hoc: magnus noster dominus scit omnes res. Omne quidquid habemus, sanitatis & commodi, procedit à Magno Domino. Accidit inde, ut sui subditi, videntes tantam amplitudinem majestatemque, in suo Principe, nec aliarum quam ejus rerum notitiam habentes, reverentur ipsum, obediuntque ei, non sicut subditi, sed tanquam mancipia, habentque eum pro Deo potius, quam pro Principe. Non habet sub se dominos titulis insignes sicut inter nos sunt Duces, & Barones, si ipse alicui pagum aut prædium concedit, non transit ad hæredes, nisi id ipse confirmet. Et si ipse aliis ea concesserit, villici tamen persolvunt ei portionem fructuum, debentque ei operas; id in causa est, ut unusquisque à nutu Magni ducis dependeat, & quanto aliquis ditior sit, tanto ei plus debeat. Vt obviet seditionibus, transfert integras familias, ex uno loco in alium, mittitque in præsidia, quos vult longe à domo tanquam in exilium. Ex iis, quæ dicta sunt, fieri potest judicium de ejus divitiis opibusque. Cum itaq; ipse adeo absolute omnium rerum dominus sit, utitur opera subditorum pro libitu, & tali parte ipsorum bonorum, sicut ipsi placet. Arrogat sibi ex ferarum exuviis talem portionem ac vult, & ex piscibus omnis generis, quantum vult: pellicea vendit aut dat dono, prout libet: pisces vento siccati servantur pro munitione. In foro nemo sua vendere potest, nisi Principis primum vendita sint. Minæras auri aut argenti nullas habet. Civitates mercimoniis celebriores, unde ipse maximam redituum partem percipit, sunt Astrachan ad mare Caspium quo deferuntur merces Persiæ & Armeniæ: & Fanum Nicolai ad Sinum Gradui cum, quo appellunt naves Anglorum & Hollandorum oneratæ ære aliisque mercibus, quæ inde Vologdam ducuntur. Vbi sui legati domum sunt reversi, aufert eis Lautia, quæ à Principibus acceperunt, dando aliquid in illorum vicem, & aliquando nihil. Vt finem faciam sibi metit, capitque, quidquid in sua

ditione aut boni aut præciosi est. Putatur ipsum aliquem thesaurum habere, in arcibus Mosquæ, Iaroslaviæ & lacus Albi, quod verisimile est. Magnus enim Dux Ioannes spoliavit calicibus, reliquiis, crucibus, & argento totam fere Livoniam, nec concedit aurum & argentum sua ditione efferri, nisi in redemptionem bello captivorum, aliorumque, qui in captivitatem abducti sunt. Verum quidem est, quod amissione Livoniæ, quam Anno 1582 cessit Stephano Regi Poloniæ, privatus fuit ea regni parte, quæ erat ditissima, propter commercium maris Balthici, & meliori ditione quam habebat, in qua erant 34. arces. Munimentum regionis consistit, & in pluralitate paludum fluminumque, & in densitate nemorum. In usu habent Mosci, loca hostibus proxima depopulari, ut densæ sylvæ ibi crescat, quod & fit ob terræ humiditatem, suntque eæ civitatibus, non secus ac sepes aut valla pro munitione. Multum laboris id Polonis attulit. Vt enim sibi itinera ad oppida hostium pararent, necesse eis fuit exscindere sylvas & magni temporis jacturam facere. Habet Magnus Dux munitiones, quæ partim ex lapidibus, partim ex lateribus, Italico more, constructæ sunt, sed absque lateribus & arte ædificatoria: tales sunt arces Mosquæ, Novoguardiæ, Plescoviæ, Porcoviæ, Stariciæ, Slobodæ, Alexandri; partim ex gleba viminibus contexta & probe calcata, qualis est Smolenczo. Sed ordinarie exstruuntur muri locorum fortium ex magnis trabibus, inter quas constipant terram, relinquendo ad defensionem foramina pro Pyrobolariis. Talis ædificatio commoda est defensioni, contra tormenta bellica, sed non resistit igni. Subditi Magni Ducis inserviunt suo Principi, in bello, sicut ante de suo regimine agentes diximus, sed se potius timere pœnam (si se non strenue gesserint) quam promptitudinem alacritatemque monstrant: Capitaneis ad nutum sunt, patiunturq; omnem incommoditatem, non curant frigus nec pluvias, patiunturque incredibiliter inediam famemque, suntque parvo contenti. Æstimantur itaque aptiores defendendis castris, quam præliis campestribus: illic enim multum valet patientia & tolerantia, hic autem requiritur audacia animusque. Poloni sunt meliores conflictibus campestribus, quam propugnandis arcibus. Magnus Moscoviæ Dux Ioannes, experientia edoctus de suorum in velitationibus & præliis ignavia, & de Polonorum audacia animisque, dicebat suos opus habere calcaribus quibus impellerentur, Po-

lonos

lonos freno quo retinerentur. Vires præcipuæ hujus Principis consistunt in equitatu, sed quem equorum numerum educere possit difficile dictu est. Nec tamen credo ipsum trecenta millia armis instruere posse (sicut aliqui dicunt) habet enim ditionem vastam, & pro majori parte incultam. A Cassano enim Astrachanum usque vix invenitur pagus, quamvis inter ea oppida aliquot dierum iter sit. Bello quod ei intulit Stephanus Rex Poloniæ (qui tamen non ultra 60. millia tum equitum tum peditum habebat) ipse tantum militum numerum colligere non potuit, quo non dico se ei aperto Marte objiceret, sed nec potuit ipsum divertere ab oppugnationibus Polotiæ, Vilicoluci aliorumq; locorum, aut ab obsidione Plescoviæ. Anno 1570 penetravit Princeps Tartarorum Præcopitarum, cum 80 equorum millibus, usque in viscera sui Imperii, tradiditque flammis ipsam Mosquam urbem Regalem. Sed ii, qui dicunt Magnum Ducem 300 & Regem Poloniæ 200 equorum millia educere posse, potius numerant capita equorum, quam equitum. Etsi enim tot equorum millia sint, non tamen omnis equus bello bonus est, nec unicuique equitandi ars, aut se armandi facultas est: uni deest animus, alteri opes non suppetunt, alteri vires corporis, alteri animi fortitudo alacritasque desunt. Quamvis in Moscovia, tot equorum hominumque millia essent, quod illi dicunt, admodum difficile tamen esset, (immo vix possibile) eos in unum locum cogere, nec Principi in hoc suppeterent pecuniæ, nec commeatus sufficerent; ducenti enim equi præliatores requirerent in Moscovia ter centum clitellarios, ac alios totidem ministros, quibus omnibus oporteret sufficere commeatus, sicut & annonariis, mercatoribus, artificibus, famulis, qui in bello requiruntur. Necesse itaque esset totam Moscoviam, in unum cogi ac tum verendum, ne in tanto itinere ab una parte regni, in regionem directo contrariam & hominum & jumentorum vires labascerent. Quamvis etiam possibile esset, tantum numerum (sicut dictum est) equorum colligere, id tamen statui non expediret. Necesse enim esset denudare confinia præsidiis, Provincias nervis, civitates Magistratibus, campos agricolis. Inde clare apparet, Principem, cujus status 150 millia equitum cogere posset, abunde præstare, si tertiam eorum partem in exercitum regalem educat, de bellis, non excursionibus loquor. Scribunt aliqui, qui in affirmando magis moderati sunt, Moscum cogere posse 150 equo-

 rum

rum millia, si necessitas se defendendi id requireret, & quod Ioannes III. eduxit in expeditionem Astrachanensem, 120. equitum, & 20. peditum millia. Idem adortus est Livoniam, tempore Regis Alexandri, magnis exercitibus, retinuitque adhuc alium ad regni sui fines. Equitatui addidit Magnus Dux Ioannes aliquot millia Pyrobolariorum, quos ipse instituit, inter quos erant multi externi milites, qui ipsi præstiterunt egregiam operam in defensione suarum urbium. Quoquo secundo aut tertio anno describit per regiones bello aptos: in commentarios referuntur filii nobilium & numerus famulorum equorumque. Equites, ditiores præcipue utuntur thoracibus æneis, galeis & laminis subtilibus & tenuibus, quæ ex Persia adferuntur & lanceis. Alii gestant thoraces, gossypio quam optime farcitos, qui sagittis resistunt: hi utuntur arcu, multi eorum sclopeto, omnes ense & pugione; ei inserviunt quoque Germani in bellis & in fortificandis locis. Magno Moscorum Duci junguntur Præcopus, Princeps Tartarorum; Tauricæ Chersonesi Circassi (quinque montium inhabitant hi regionem quæ se ad 7. dierum iter extendit, reguntur que à septem Ducibus, Helvetiorum modo) Tartarus Nogay: Reges Sveciæ & Poloniæ. A Præcopo recipit multum damni, nec ei spes est de sumenda vindicta, quod cum Turca confœderatus est Præcopus, instruiturque à Turca sclopetis tormentisque bellicis, habetque in sua ditione loca fortia, cum præsidio Turcico, itaque eum invadere difficile factu arduumque esset; concitaret enim in se potentiam illius. Præcopo commodum est (sicut & pluries fecit) subitam excursionem facere in Provincias Magni Ducis, sicut & potest facere in Provincias Regis Poloniæ & diripere obvia. Si magnus Dux subjugavit Tartaros Cassanenses, & Astrachanenses, accidit id beneficio tormentorum bellicorum, quibus illi carebant. Duxit hic inter alia contra Cassanenses aliquas hujusmodi machinas. Temoni plaustrorum affigebat tabulam latam & crassam, cum multo foramine, trajiciendo Sclopeto & Mosqueto inventum: Cum itaque ipsi graviter ferirent hostes (qui sagittis tantum utebantur quibus Mosci lædi non poterant) non fuit difficile, eos vincere subjugareque. Sed Præcopus habet usum sclopetorum, & quod amplius est amicitiam, & protectionem Turcæ: qui ut sibi iter aperiret in Moscoviam, aut in mare Caspium, tentavit annis jam elapsis ducere fossam à Tanai ad Volgam, (hoc molimen al-

tioris erat animi, quam Turcæ plerumque faciunt) sed ejus milites fugati fuere à Moſcis, in hoc adjuti à Tartaris, qui verebantur, ne plane à Turcis pessundarentur, ſi illud opus eis ſuccesſiſſet. Nec ſolum ruperunt claſſem Turcicam ceperuntq; ejus partem, ſed & exitio dederunt exercitum terreſtrem, in quo numerabantur 80. Tartarorum, & 25. Turcarum millia, inter quos erant ter mille Ianizari. Circasſi vivunt (ſicut diximus) more Helvetiorum; non nituntur, ut ſibi aliquid acquirant, ſed tanquam mercenarii milites militant Turcis, Perſis, Moſco, à quo tam longe disſiti ſunt; ut non habeant occaſionem ſibi timendi ab ejus viribus. Tartari Nogai magis formidandi ſunt, propter ſubitum impetum & excurſionem, quam propter juſtam potentiam, quæ eis fit, ad ſuſcipiendas expeditiones regias. Annis retro elapſis, cum ſe moviſſent, ut Moſco damnum inferrent, retrogreſſi ſunt placati donis, quæ eis miſſa fuere. Cum hi, ſicut & Arabes, dediti ſint latrociniis & graſſationibus facilius eſt ipſos avertere donis, quam pugnando. Quod plus eſt, cum ipſi nec civitatem, nec munitionem habeant, qua expugnata & in dominium hoſtis redacta deprimi & tanquam freno cohiberi poſſint, bellum ipſis inferre, eſt expenſas facere ſine lucro. Adverſus hos tenet Magnus Dux magnum equitatus numerum, in Citrachan, Caſan, & Viatca: habet quoque præſidium in Culugan contra Tanam, ut reſiſtant Præcopitis. Cum Rege Seciæ jungit fines Moſcus, præcipue ad partem Finlandiæ, ubi Svecus (cum quo diu bellum geſſit) paucis retro annis ei eripuit munitiones Serenoſco, Pernaviam majorem & minorem in Livonia, aliaque loca, cum Moſcus impeteretur à Rege Stephano. Tenet Svecus in extremitate Sinus Finlandiæ munitionem Viburgum, magno præſidio & expenſa, ut reſiſtat Ruſſis & Magno Duci: habet quoque in illo mari, & protubus viciniis, ſuas naves bellicas, tum ut obviet omni tentamento Magni Ducis, tum ut impediat, ne ex Germania in Moſcoviam vehantur arma & apparatus bellici: nec aliæ naves quam ſuæ ad illas oras appellere poſſunt, niſi permiſſione, propria Regis manu ſignata. Hoc præcommodum claſſis, & potentia navalis fecit Regem Sveciæ, iis locis ubi hanc vim armorum explicare poteſt, Moſco ſuperiorem, cepitque hac via ab hoſte, multa loca in ora Livoniæ locisque vicinis. Sed ubi equitatus Duci, frequentiaque populi uſui eſſe poteſt, nempe in campis apertis, & in locis longe à mari Bal-

thico diffitis, videtur Magnum Ducem potiores quodammodo partes habuisse; semper enim fere invasit Svecum. Non possunt tamen sibi invicem multum damni inferre, propter asperitatem montium, frigus, glaciem, nivesque. Superest Poloniæ Rex, inter quem & Magnum ducem, est differentia, quod Moscus plus regionum habet, sed Poloni melius inhabitatas civilioresque; illi plures subditi obedientioresque sunt, huic autem audaciores & animosiores: illi ad resistendum quam aggrediendum sunt aptiores, hi ad invadendum, illi ad defendendum munitiones, hi adaperto prelio pugnandum; illi magis juncti unitique sunt, hi magis deliberati ad factionem expeditionemque: illi timent minus inediam & incommoditates, hi mortem & ferrum. Sed utrique tantum valent, quantum eorum Princeps virtute & fortitudine præstat; Magnus enim Dux Basilius cepit Magnum Ducatum Smolenscensem, & Poloscensem, & amplissimam ditionem in Livonia. E contrario Stephanus Poloniæ Rex eripuit ultimo bello Ioanni Magno Duci, filio Basilii, Polnsco aliaque diversa magni momenti loca: obsedit civitatem Plescoviensem, coegitque tandem Moscum, tota Livonia decedere. Inde videtur populum tantum valere, quantum ingenio animoque valet Rex.

CAPVT VII.
DE
FAMILIA AUSTRIACA.

CVm longo jam tempore Imperium in serenissima familia Austriaca permanserit (habuit enim felicissima continuata nec interrupta successione septem Imperatores) non erit præter institutum nostrum de ea aliquot verba facere. Hæc serenissima familia celebris esse, famaque inclarescere cœpit, eodem fere tempore, quo familia Othomannica, excitataque à Deo videtur, ut suæ Ecclesiæ contra Turcos & hæreticos pro vallo & propugnaculo esset. Duos habet palmites, qui à duobus Philippi I. Regis Hispaniarum, Archiducis Austriæ, filiis Carolo V. & Ferdinando I. Romanis Imperatoribus prognati sunt. Illi Carolo Imp. Belgium, Hispaniaque cum iis quæ inde dependent cessit, quæ filio suo dignissimo, Regi Hispaniarum Philippo II. reliquit: de ejus ditionibus alias suo loco.

Ferdi-

Ferdinando ditiones in Germania obtigere. Austria nempe, Bohemia, Tyrolensis Comitatus, aliæque Provinciæ, quibus per Annam ejus uxorem, Hungariæ regnum accessit, Ferdinandus I. post se, tres filios reliquit, qui quamvis ditiones patrimoniales in partes tres diviserint, rexerunt tamen reguntque adhuc eas, ipsorum successores, tanquam unam Rempublicam, iisdem consiliis, animis, institutisque, ponuntque nobis ob oculos in effectu, antiquum Geryonem; omnes enim ad defensionem communis status, (quamvis provinciæ alterius sint ditionis) non aliter adcurrunt, quam si ad unum solum omnes pertinerent. Sunt hi status tam ampli, tantique momenti ut nisi tanto terrarum spacio, quantum à montibus Carpathiis ad Segniam usque est, Turcæ adjacerent (qui eos vigilare & semper magnas expensas subire cogit) non populorum frequentia, nec opibus thesaurisque, nec civitatum magnificentia, nec viribus, maximis Orbis Christiani regnis cederent. Facile id percipere poterit is, qui consideraverit distantiam à Tergesto ad ultimos Lusatiæ terminos, à Tibisco ad Nabum, & à Canisia, Constantiam ad lacum Podamicum usque; iis finibus continentur, Lusatia, Silesia, Bohemia, Moravia, Austria, & magna Hungariæ pars, (hæ Provinciæ amplissimæ, populo frequentes, commeatu opibusq; abundantes sunt) præterea Stiria, Carinthia, Carniola, Comitatus Goritiæ, Tyrolis, Ciliæ, & Principatus Sueviæ, Alsatiæ, Brisgoviæ, Constantiæ. Inter has Provincias Bohemia se in longitudinem, ad 140. milliaria extendit, diciturque ea continere 380. tum arces, tum oppida muris cincta, & 32 pagorum millia, Moravia, Silesia, Lusatia, & earum unaquæque de amplitudine cum Bohemia contendit, sed ab ea potentia populique frequentia vincuntur. Tres hæ Provinciæ in longitudinem ad 400 in latitudinem ad 120 milliaria protenduntur. Optimo peditatu, equitatuque abundant. Lusatiæ milites (quorum 20 millia, qui apti bello sint, facillime conscribi possent) inter optimos pedites censentur. Stiria, quæ minæris argenti ferrique dives est in longitudinem ad 60 in latitudinem ad 110. milliaria excurrit. Carinthia (hæc maxima sui parte montosa sylvisque plena est) in longitudine 75 in latitudine autem 55 milliaria continet. Carniola dum ditionibus vicinis Tergestum usque, extendit se per 150. milliaria, latitudo autem earum est 45. milliarium. Frugibus, vino, carne, ligno abundant. Comitatus Tyrolensis minæris argen-

ti salinisque dives est, longus latusque 18. milliaribus Germanicis. Præterea ditiones in Svevia, Alsatia, Rhetia (familia Anstriaca in hac 18 communitates sub sua jurisdictione habet). Hæ Provinciæ omnes, plus minus, duas Myriades & semissem ordinarii reditus, tantumque extraordinarie pendunt: incolis frequentes adeo sunt, ut necesſitate urgente, centum peditum, & plus quam 30 equitum millia conscribere possent. Non scio, an ex aliquo Europæ regno major militum numerus educi queat. Itaq; non tam impotens Princeps est Imperator, quam aliqui ipsum ex ignorantia imperiorum existimant, putantes ipsius dominium arctis finibus circumscriptū, & commeatus inopem esse, populoque infrequens videri, ipsumque pecuniæ inopia laborare; est enim ejus dominium amplissimum, fertilissimum. ditissimum, populoque frequentissimum, sed Turca conterminus (cui ipse à montibus Carpathiis ad mare Adriaticum usque adjacet) posset vel potentioris Principis nervos elidere. Nullum Principem putarim, cujus fines Turcarum finibus terra junguntur, qui non solum belli tempore sumptibus exhauriatur, sed & pacis tempore. Faciendæ sunt enim immensæ expensæ in extruendis munitionibus earumque præsidiis: Turca enim magnis viribus, iisque fortibus, alacribus, omnique tempore promptis præstat, estque pacis tempore armis instructior, quam quisquam aliorum Principum, dum bellum maxime viget. Necesse itaque est, ut is, qui Turcæ conterminus est, ob suspicionem metumque adeo præpotentis hostis, semper sibi caveat, & sumptus faciat, sicut Imperator stipendia largitur, plus minus 20. militum millibus, in confiniis Hungariæ excubantibus. Hæ sunt magnæ expensæ, nec minus munitionibus locorum impendendum est, ultra alias expensas, in arcanis negociis, quæ hujus instituti non est commemorare. Cum itaque videmus Turcam, insatiabilis draconis instar, tot nobilissimas Provincias, tot florentissima regna devorasse, suæque subjecisse tyrannidi tot civitates, quæ extra omne periculum esse putabantur, totque loca, quæ capi non posse putabantur expugnasse, ne dormiamus in utramque aurem, & cum ad scapulas lateraque nostra sit, ne existimemus cum longe abesse.

CAPVT

CAPVT VIII.

DE
IMPERIO ROMANO.

IMperium Romanum, quod imperante Trajano erat amplissimum in Scotia, extendebatur enim ab Oceano Hibernico, ultra Tigrim; Oceano Atlantico, ad Sinum Persicum: ab Atlante ad ſylvam Calidoniam, pertingebatque ad flumen Albim, tranſibatque Danubium, primum labi cœpit bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii; iis enim temporibus exercitus, qui in magna Britannia pro præſidio erat, trajecit in Continentem: Hollandia & vicinæ regiones rebellarunt, paucique temporis progreſſu, Imperii finibus præſidio deſtitutis transmiſerunt Sarmatæ Danubium: Alani ſuperarunt fauces Caſpias: Perſæ acquiſiverunt nomen & potentiam: Gothi pervagati ſunt Moeſiam & Macedoniam; Franci ingreſſi ſunt Gallias. Conſtantinus Imp. reſtituit imperium antiquo ſplendori, ſopivit bella domeſtica, frenavit Tyrannos, Barbaros, & gentes hoſtiles: ſed duo fuerunt quæ Imperium multum debilitarunt. Primum fuit translatio ſedis Imperialis Roma Conſtantinopolim, quod factum diſpoliavit Romam, & debilitavit Imperium; luce enim clarius eſt, quod ſicut plantæ, ex nativo ſolo in regiones climate & qualitate diverſas transplantatæ, parum retinent virtutis naturalis: ita & res humanæ, præcipuè autem dominia & ſtatus magnis illis mutationibus perdunt ſuum vigorem & ſtabilitatem. Eam ob cauſam Senatus Romanus nunquam plebi conſentire voluit, ut Roma Vejam commigraret, quæ civitas multo gratior, & magis commoda erat, quam Roma, maxime poſtquam à Gallis ruinæ tradita fuerat. Locus in quo Conſtantinopolis ſita eſt, adeo amœnus, commodus & fertilis eſt, ut ſit difficillimum, ut virtus ibi altas radices agat: non enim toto Orbe terrarum civitas eſt, quam terra & mare majore favore proſequantur: illa enim nunc ſe in fertiliſſimos campos extendendo, nunc in delicioſas valles ſe dimittendo, rurſusq; leniter in fructiferos colles aſſurgendo, nunc ſe flexibus in mare inſinuando, rurſusque ſe retrorſum vertendo, abunde incolis omne deliciarum genus, non ſolum frumenta & vina confert. Diceres ibi Bacchum cum Cerere, Pomanam cum Flora, pulchritudinem cum fœcun-

fœcunditate certare. Postquam mare minimo spacio, plurimos gratos sinus & tranquillos portus fecit, quorum in solo Bosphoro (nec is tamen plus quam 25 milliaria longus est) triginta numerantur, benigno aspectu quasi blanditur civitati & regioni, ducitque eo magnis classibus hinc annonam Syriæ & Ægypti; inde divitias Trapezuntinas Caphæque. Nunquam ibi fructus, nec messes, nunc Thraciæ, tunc Asiæ desunt: eo quoque tendit tanta optimorum piscium copia, qui gyros agendo & ludendo, fere domus civitatis subeunt, ut qui id non viderit, incredibile judicet, pisces enim nunc fugiendo frigus hyemis, transeunt ex Ponto Euxino, in aspectu civitatis Constantinopolitanæ, Propontidem versus, nunc vitantes æstatis fervorem, redeunt eadem via, qua digressi erant. Duabus itaque anni tempestatibus, eorum infinita copia summa delectatione, cui commodum par est, capitur. Sunt ibi præterea Cidari & Barbisa summe amœni & jucundi fluvii, qui ambo celebrem hunc sinum influunt, qui inter Constantinopolim & Peram est dilataturque; dicitur is à scriptoribus cornu aureum. Vt finem faciam; non est locus rerum affluentia, enervandæ virtuti aptior, nec ad virtutem voluptatibus corrumpendam commodior: id aperte demonstrant segnities & mollities majoris partis Imp. Græcorum, ipsorumque exercituum. Si amœnitas oræ Tarentinæ, & deliciæ regionis Sibaritarum potuerunt ignavos facere, & corrumpere mores istorum populorum; si deliciæ Capuanæ potuerunt emollire & extinguere ferociam virtutemque Hannibalis suorumque militum; si Plato disciplinæ incapaces Cyreneos æstimavit, propter suam prosperitatem: quid statuendum erit de loco Constantinopolitano, dulci & oportuno supra omnes, qui in Orbe terrarum sunt. In summa, cum nullæ res magis perniciosæ sint Reipublicæ, quam magnæ novitates, quæ res majori damno, ne dicam exitio potuit contingere Imperio Romano, quam adeo ingens ac subita, præter omnium expectationem immutatio? Non plus minusve fecit bonus ille Imperator, quam si quis ad dandum animali meliorem formam, cerebrum ad genua, aut cor è suo loco ad cubitum transferret. Secundum erratum Constantini fuit divisio Imperii suis filiis facta in tres partes, quod contigit Anno Domini 341 qua ex magno Imperio tria fecit, cum notabili diminutione authoritatis & virium; cum enim ejus filii inter se armis decertarent, taliter se invicem consumpserunt, ut Imperium quasi exangue

exangue corpus remanserit. Quamvis autem Imperium aliquot vicibus sub uno Principe coaluerit, divisioni tamen adeo aptum remansit, ut raro acciderit, quin in Orientale & Occidentale non fuerit partitum, usque dum Odoacer Herulorum & Turingorum Rex magno cum exercitu Italiam ingressus in tam magnas angustias conjecit Augustulum, ut præ desperatione se imperio Occidentali abdicarit, quod accidit Anno 476. Hunni jam antea Danubium transmiserant; Alaricus Vandalorum Rex Romam ceperat; Vandali primum Andalusiam & postea Africam; Alani Lusitaniam; Gothi majorem Hispaniæ partem; Angli Britanniam; Burgundiones Provinciam occupabant. Iustinianus Imperator res aliquantulum in melius restituit, nam per suos Capitaneos exegit Vandalos Africa, & Gothos Italia Anno 556. Sed parvo tantum tempore id duravit; nam Anno 713 cœperunt Orientale Imperium vexare arma & hæresis Mahumedana, brevique tempore fuere à Saracenis oppressæ præter Syriam, Ægyptum & Archipelagum, Africa, Sicilia & Hispania. Anno 735 occuparunt quoq; Saraceni Narbonem, Avenionem, Tolosam, Burdegalam & regiones vicinas. Imperium itaque Occidentale paulatim prorsus in direptionem abiit: Orientale autem adeo invalidum remansit, ut vix aliquot vicibus civitatem Constantinopolitanam contra Saracenorum arma defendere, multo minus Occidenti auxilium ferre potuerit. Anno autem Christi 800 titulos Occidentalis imperii adeptus est Carolus Magnus Francorum Rex, quam rem recenset Ado Viennæ Archiepiscopus verbis sequentibus: In die sancto Nativitatis Domini ante confessionem Beati Apostoli, cum gloriosus Rex Carolus ab oratione surrexisset, Leo Pontifex capiti ejus coronam imposuit, sicque ab universo populo acclamatum est: Carolo Augusto, à Deo coronato, Magno, Pacifico, Imperatori Romanorum, vita & victoria. Divisum itaque fuit Occidentale Imperium ab Orientali hoc modo, ut Neapolis & Sipontum Orientem versus, cum Sicilia Græcorum esset, Beneventum Longobardis remaneret, Veneti neutri parti adscripti, Status Ecclesiæ liber esset, reliquum Carolo Magno cederet. Blondus vult Irenem Imperatricem primum in eam divisionem consensisse, deinde à Nicephoro confirmatam esse. Habuit itaque divisio Imperii initium à translatione sedis Imperialis Roma Constantinopolim; crevit distractione in plures Principes; pervenit ad perfectionem assum-

ptione Caroli Magni. Ante eum enim modus regiminis, leges, magistratus & consilia erant communia, tendebantque ad bonum commodumque utriusque Imperii, tanquam membrorum ejusdem corporis; & si unus Imperatorum moriebatur absque filiis, totum Imperium manebat alteri; sed Carolo Romano in Imperatorem Occidentis electo, nulla amplius fuit habita ratio Imperii Orientis, nec Imperator Orientis unquam successit in Imperium Occidentis, nec ejus Imperator in Orientis Imperium. Permansit autem Imperium Occidentis in familia Caroli Magni paulo minus, quam centum annis; defecit autem ea familia in Arnolpho. Anno Christi 1002. abscripto omni jure hæreditatis, creatio Imperatoris in libera electione Septem Principum, qui Electores nuncupantur, posita fuit. Ratio faciendi imperium electivum, quod eo usque familiæ Caroli Magni hæreditarium extiterat, fuit, quod Imp. Otho III filios non habuit; utque dignitate personæ quæ eligeretur, Imperium firmius redderetur, Imperium Occidentis tunc valde coarctatum & concisum erat, nihil enim ei quam Germania & Italiæ pars supererat; Pontifex siquidem Romanus bonam Italiæ partem possidebat. Veneti in medio utriusque Imperii positi vivebant in plena libertate, cum Dominio annexo suo statui: Regna Neapolis & Siciliæ, quæ Normanni Græcis eripuerant, Ecclesiæ Romanæ Feudataria facta erant, primum sub Clemente Antipapa, deinde sub Nicolao II & ejus successoribus, qui Antipapæ factum propter emolumentum approbarunt: Lombardia & Thuscia, partim propter dissidia Imperatorum, Henrici IV & V, Friderici I & II, cum Pontificibus Romanis; partim propter populorum ferociam, Imperatoribus plus laboris & impensæ, quam commodi attulerant. Rudolpho Imp. itaque non solum in Italiam proficisci, curæ non fuit, (quod eum infortunia, adversæque res suorum antecessorum terrerent) sed & populis Italiæ libertatem parvo precio vendidit. Lucensibus non constitit libertas plus quam decem aureorum millibus: Florentini eam sex aureorum millibus redemerunt. Deficientibus itaque cum reputatione viribus Imperii, ei in Italia, præter nomen, nihil fere remansit. Vicecomites Mediolanenses, & successive alii Domini, aliis locis rapuerunt sibi dominia, quæ potuerunt absque ullo Imperatoris respectu, tantumque petebant investituram suorum statuum. Sed Franciscus, cum sibi armis statum Mediolanensem parasset, parvi

fecit

fecit Investituram, existimans se posse se ipsum conservare in ejus possessione, iisdem artibus, quibus eum sibi comparaverat. Ultra montes subtraxerunt se Imperio multi Principes, ita ut Imperium præsenti tempore fere in Germania conclusum sit. Sed quod dominia in Germania uniformia non sunt, describam illa ut sequitur. Aliqua dominia sunt quasi membra Imperii, sed separata; quamvis enim Imperii sint, non id agnoscunt, nec agnoscere volunt, sicut Reges Daniæ & Sueciæ, Dux Prussiæ, Helvetii, Rheti. Alia agnoscunt quidem Imperatorem pro supremo Principe, sed dietas Imperii non invisunt, nec contribuunt feruntque onera Imperii, sicut Duces Sabaudiæ, Lotharingiæ, & Principes Italiæ. Alia invisunt dietas feruntque onera, sicut Principes & civitates Germaniæ; sed Rex Bohemiæ à Carolo IV. Imp. à contributionibus exemptus est. Alia dominia non solum pendunt communes contributiones Imperii, sed quod plus est, solvunt Imperatori tributum particulare; eæ sunt illæ civitates, quæ Imperiales nuncupantur. Aliqui Principes Germaniæ non solum inter sunt Comitiis Imperii, sed & electioni Imperatoris: hi sunt sex Electores, tres Ecclesiastici & tres Laici, quibus jungitur si vota imparia sunt, Rex Bohemiæ, qui non venit ad convocationem, (quæ Dieta dicitur) nihilominus calculum in electione habet. Sed loquendo stricte; Civitates & Principes Imperii proprie dicuntur, qui Dietis intersunt, & tanquam membra unius corporis, participant bona & mala, emolumenta & onera. Hi viventes fere modo Reipublicæ simul unitæ, ad defensionem communem; habent Imperatorem pro capite, qui non regit absolute, sed per comitia, nec tamen indicit illa absque præcedenti consensu maximæ partis Electorum. Deliberationum decreta, quæ edicuntur, irrita fieri non possunt, nisi per aliam Dietam; sed Imperator habet plenam authoritatem mandandi executioni decreta. Imperator itaque quod ad dignitatem & præeminentiam spectat, est primus Christianorum Princeps, tanquam is, in quem cessere jura Reipublicæ & Imperii Romani. Ejus est protegere Ecclesiam Dei, defendere fidem, procurareque pacem, & bonum Reipublicæ Christianæ. Cum vires Imperii sitæ sint in Germania, necesse est, ut duo verba dicamus de hac amplissima nobilissimaque Provincia. Iacet fere inter Oderam & Mosam, inter Vistulam & fluviolum Aa, qui apud Gravelingam fluit: & inter Oceanum Germanicum & Balthicum Alpesq;.

Ejus figura quadrata est, longitudine fere & latitudine æqualis, 650 milliarium quaqua versum. Maxime abundat frugibus, pecudibus, piscibus: id experientia compertum sæpe fuit: Carolus V. enim, ut Turcis resisteret, habuit sub signis ad Viennam 90 peditum, & 35 equitum millia ad Iavarinum contra eosdem Turcas, nec tamen caritas ibi experta fuit. Bello inter Carolum V. & Protestantes per aliquot menses abunde se sustinuerunt in campis, fere 150 militum millia: dives quoque est minæris auri, argenti omnisque generis metalli, superatque alias Europæ Provincias; natura quoque largita est ei, in regionibus longissime à mari disitis fontes & puteos aquæ salsæ, ex quibus excoquitur sal perfectum. Nec minus mercatrix est, quam fertilis: indigenæ enim plus quam ulla alia natio, vacant opificiis, faciuntque artificia miratu digna, estque Germania tam probe â natura dotata, ornataque magnis fluminibus, quæ ubique navigantur, ut commeatus, & merces faciliter ex uno loco in alium devehantur. Fluviorum omnium maximus est Danubius. Ab illo Rhenus, qui Germaniam à Meridie ad Septentrionem transgreditur, sicut Danubius ab Occasu ad Ortum. Albis oritur in Bohemia, lambit Misniam Saxoniam, Marchiam Antiquam. Odera oritur in Moravia, lavat Silesiam, duas Marchias, Pomeraniam. VVesara, Neccarus, Mosa, Mosella, Isara, Oenus, Varta, Mœnus. Hic Germaniam in superiorem & inferiorem dividit: Superior est, quæ à Mœno ad Alpes usque se extendit. Inferior quæ à Mœno Oceanum versus excurrit. Germania in plures Provincias divisa est, sed præcipuæ sunt (loquor de iis, quæ viva membra imperii sunt) Alsatia, Suevia, Bavaria, Austria, Bohemia (quamvis hæc multis privilegiis gaudeat, quæ eam ab oneribus eximunt) Moravia, Silesia, Lusatia, duæ Marchiæ, Saxonia, Misnia, Thuringia, Franconia, Hassia, VVestphalia, Clivia, Megapolis, Pomerania. In dictis Germaniæ Provinciis cum iis non computando Belgium & Helvetiam, æstimatur esse circiter decem hominum myriades. Dividitur populus in quatuor hominum munera aut status; rusticos nempe, qui nullo in numero sunt, civitatum incolas, Barones, Prælatos. Vltima tria genera conveniunt, faciũtq; status Imperii. Inter Prælatos obtinent primum locum Archiepiscopi Electores: inter hos Moguntinus est Cancellarius Germaniæ, sequitur Coloniensis; deinde Trevirensis, Cancellarii; ille Italiæ; hic Galliæ. Sequitur Archiepiscopatus Saltzburgensis, maximus &

digni-

dignitate & divitiis. Episcopus Magdeburgensis se Primatem Germaniæ inscribit. Bremensis & Hamburgensis quoque multas Iurisdictiones habuerunt. Sequuntur deinde plus quam 40. Episcopi, & Magnus Magister Ordinis Teutonici & Magister Equitum Hierosolymitanorum. Sunt quoque septem Abbates, iique Imperii Principes. Inter Principes sæculares obtinet primum locum Rex Bohemiæ, qui est supremus Dapifer; Dux Saxoniæ Marescallus: Marchio Brandenburgensis Camerarius; Comes Palatinus Architriclinus Imperii. Præter hos Principes sunt 34. alii Duces, inter quos habent primum locum Archiduces Austriæ. Inter Duces Imperii quoque numeratur Rex Daniæ propter Ducatum Holsatiæ. Sunt deinde Marchiones, Lantgravii, Comites, Barones innumeri. Civitates liberæ, quarum 96. esse solebant, nunc sunt circiter 60. quæ omnes se ipsas propriis legibus regunt, ulterius obligatæ non sunt, quam quod duas quintas partes, ejus quod in Conventu consentitur, contribuunt. Earum aliquæ Imperiales dicuntur (sicut diximus) quod censum Imperatori solvant, qui census in totum ad 15. florenorum millia accedit; habent civitates satis amplos reditus, qui ut plurimum onera excedunt. Æstimatur Imperium in totum habere plus quam septem Myriades in reditibus, quod pro re parvi momenti habendum non est. Cum enim populi gravati non sint, ut in Italia, dant præter ordinarium suis Principibus maxima subsidia, quando id requirit necessitas. Imperium obligatum est, saltem ex consuetudine, præstare Imperatori, quando Romam vadit ut coronetur, 20 peditum, & 4 equitum millia, spatio octo mensium, diciturque ideo subsidium Romanum. Reditus civitatum & Principum laicorum, valde crevere, tum usurpatione bonorum Ecclesiasticorum, tum variis impositionibus populo impositis, quæ cum in Italia ortum habuerint, facile se diffuderunt (exemplum enim malum crescit semper) per Franciam & Germaniam. Necessitate exigente, contribuit Imperium maximas pecuniarum summas, colliguntur que extraordinariæ. Vt eæ contributiones facilius colligi possint, est Germania in decem circulos divisa, in quibus fiunt conventus particulares, pro executione Edictorum, quæ in Dietis Imperii facta sunt, & aliis similibus incidentibus. Vires Germaniæ sunt absque dubio maximæ; copia enim commeatuum inexhausta est. Reditus ordinarii & extraordinarii permagni, & modus colligendi commeatus facillimus

est propter fluviorum opportunitatem. Quod ad populum attinet, æstimatur totum Imperium in exercitum educere posse, tum equitum, cum peditum ducenta millia, cujus experimentum factum fuit bellis, quæ supra commemoravimus, docet id quoque experientia. Ab anno enim 1566 permultum belligeratum est in Francia, & in Belgio militibus Germanis, quorum factæ sunt, fiuntque adhuc quotidie conscriptiones non minus frequentes, quam magnæ, cum peditum, tum equitum: uno eodemque tempore VVolfgangus Dux Bipontinus duxit in Franciam 12 peditum & 8 equitum Germanorum millia, pro Huguenotis, erantque in ea (Francia) adhuc alia quinque equitum millia, quibus præerat Comes Mansfeldius pro Catholicis: Guilielmus Nassavius habebat in Belgio & finibus Franciæ octo equitum, & 10 peditum millia dictæ nationis, & dux Albanus tria millia. Taceo de numero Germanorum, qui Flandriam ingressi sunt Duce Casimiro, & Franciam eodem Duce Anno 1578. Eorumque quorum pars anno præsenti eam ingressa est in auxilium Regis Franciæ; pars, ut auxilio esset fœderi Catholicorum Franciæ. Vt extremam manum imponam: cum continuo belligeretur in diversæ Europæ partibus, natio Germanica adeo numerosa est, ut absque ea nullæ fere fiant expeditiones. Non loquor hic de Flandris, qui aliquot vicibus, exercitum 80 millium virorum collegerunt, iisque restiterunt potentiæ Francorum: aut de Helvetiis, quos 120 peditum millia, ad sui defensionem posse cogere æstimatur: eorum aliquando plus quam 30 millia extra ditionem miserunt in defensionem Status Mediolanensis adversus Franciscum I Franciæ Regem. Sed ut ad institutum revertamur: Inter Germaniæ pedites meliores censentur Tyrolenses, Suevi & VVestphali. Inter equites Brunsuicenses, maxime autem Clivenses & Franconienses. Inter arma melius tractant Gremani ensem satissamq; quam sclopeta. Valent Germani satis præliis campestribus, tam ad confligendum cum hostibus quam ad iis resistendum: multum enim facit ordo, qui ipsis quasi naturalis est, incessus gravis & firmus, armaque quibus utuntur defensioni apta: parum valent ad defensionem munitionum, & propter corporum gravitatem, & quod ut plurimum ventricosi sunt, oppugnatiouibus inepti habentur. Sunt itaque Germani potius constantes, quam audaces, feroces, quam strenui: non enim tentant res, in quibus magnanimitas eluceat. In victoria occidunt sine exce-

ptione

ptione ætatis & sexus, in quoscunque incurrunt. Si bellum in longum ducitur, aut obsidentur, dedunt se præ segnitie. Si in castris degunt, moram patienter non ferunt nec sciunt vincere cunctando. Si prima molimina non succedunt ex sententia, stant attoniti caduntque animis. In fugam semel conjecti nunquam amplius recolliguntur. In eo præstant Hispani omnibus nationibus. In Germanorum militia magni sumptus faciendi sunt, multæ quoque molestiæ est, quod uxores secum in bella ducant, tantumque absumunt commeatus, ut eum convehere difficile, conservare quasi impossibile sit: absque commeatu autem nihil boni sperandum est. Equi Germanici potius fortes quam animosi sunt, & cum ex decem, qui in bellum ducuntur, octo ab aratro sumuntur, parum prosunt: videntesque sanguinem vilescunt: contrarium accidit Asturconibus, iis enim crescit audacia. Concludendo rem; peditatus Germanicus in suo genere equitatu potior est. Vires maritimæ Germaniæ terrestribus minores non sunt, quamvis eæ non adeo in usu sint, sicut terrestres. Civitates enim Hamburgum, Lubeca, Rostochium & aliæ, habent hæc centum, hæc 150 naves, quibus æquant vires Regum Daniæ & Sueciæ. His viribus adeo fortis potensque est Germania, ut unita nullum hostem timeat. Viribus quas diximus Germaniæ, junguntur (cum opus est) auxilia Principum Italiæ, Sabaudiæ, Lotharingiæ. Hi enim Principes in necessitate nunquam defuere Imperio. Bello enim Zigethano misit Emmanuel Dux Sabaudiæ sexcentos equites Sclopeterios; Cosmus Florentiæ Dux tria peditum millia, quibus ipse stipendia dabat: Alfonsus II Ferrariæ Dux ipse profectus est, cum mille & quingentis equitibus adeo probe instructis, ut in castris melior equitatus non esset. Eo se quoque contulit Guilielmus Mantuæ Dux, cum instructissima cohorte virorum. Henricus Lotharingus, Guisiæ Dux, ei expeditioni interfuit, cum trecentis nobilitate claris viris. Cum his militibus & aliis quos adjunxit Papa Pius V. habuit Maximilianus II sub signis centum peditum & 35. equitum millia: Ordines Imperii ei in Comitiis Anno 1566. Augustæ Vindelicorum habitis, concesserant 40. peditum & 8. equitum millia in 8. menses & 20 peditum & 4 equitum millia in tres annos subsequentes.

CAPVT

CAPUT IX.

DE PONTIFICE ROMANO.

Pontificis Romani amplitudo est duorum generum : una consistit in dominio, quod habet, altera in autoritate spirituali. Dominium temporale est duorum generum : unum est utile, nisi velimus dicere immediatum, alterum est directum & mediatum. Quod ad dominium utile spectat, Papa bonam Italiæ partem possidet, nempe omne id quod inter fluvium, quæ vulgo Fiore dicitur, & Cajetam, inter Primaro & fauces Truentii est excepto Ducatu Vrbini. Eo spacio comprehenduntur Provinciæ, Bononiensis, Romandiola, Marchia, Vmbria, Ducatus Spoletanus, Patrimonium Sancti Petri, Latium. Hic Status est ex præcipuis Italiæ, tum propter situm (est enim quasi in ejus centro, extenditurque à mari Adriatico ad Tyrrhenum) tum etiam propter summam annonæ copiam, frugum præcipue, olei & vini. Romandiola enim non tantum sibi, sed etiam vicinis oleum vinumque producit, mittitque eorum magnam copiam Venetis, & in Illyricum, conficit quoque Cerviæ sibi & aliis sal. Marchia aliquot vicibus suppeditavit Venetis, usque ad centum Stare (mensuræ genus est) frumenti millia, magnamque olei quantitatem. Quamvis Vmbria tantum frugum non habet, ut eas foris emittere possit, alieni tamen ipsa non indiget; vinum fere undique in ea crescit, habetque pecudes, multis quoque locis satis croci. Patrimonium & Latium plus quam semel frugibus adjuverunt Genuam, aliquibus quoque vicibus Neapolim. Hic Status gente audace bellicosaque plenus est, æstimaturque ipsum in eo excedere omnes alios Italiæ Status: possent colligi ex Bononiensi, Romandiola, & Marchia, plus quam 20 peditum millia, ex reliquo tantumdem. Tempore Papæ Clementis sola Marchia suppeditavit 15 militum millia in ejusdem auxilium. Civitates præcipuæ sunt Roma Orbis caput, in qua centum hominum millia numerari possunt: Bononia, quæ plus quam 80 millia utriusque sexus suppeditare posset, Perugia, Ancona, Ravenna, Ariminium, Cesenna, Forum Iulii, Faventia, Imola, Macerata, Firmum, Asculum, Camerinum, Spoletum, Norcia, Rietum, Tarnia, Narnia, Oruietum, Viterbum, Assisium,

Folignum Todi & forte 30 aliæ. Nec desunt arces munitæ; intereas est castellum & burgus Romæ, (si perficiatur) civitas Orvietum, quam natura muro cinxit, Terracina, Civitas Castelli, Fanum. Possent muniri multæ civitates, quæ loci & situs commoditate excellunt, nempe Aqua pendens, Mons Phaliscorum Viterbum, Ancona, Spoletum, Narnia, Portus & Civitas vetus. Multum splendoris & amplitudinis etiam huic ditioni statuique ecclesiastico, addit multitudo familiarum tam pacis, quam belli artibus illustrium, quæ in hac ditione sunt, quod in causa est, cur Reges & Principes Christiani suis exercitibus & factionibus, Duces inde petant. Si Princeps hujus Status non esset Ecclesiasticus, sed civilis, sive ut vulgo loquimur secularis, Provincia Romanorum nullo Principi Italiæ frequentia populi aut potentia cederet. Habet Pontifex præter hæc, Statum Avenionensem in Francia, in quo quatuor civitates, & 80. oppida muris cincta sunt. Habet in regno Neapolitano, Beneventum. Quantum ad dominium directum spectat, Papa est Patronus Regni Neapolitani, & Siciliæ, quæ feuda alia omnia nobilitate superant, præterea Ducatuum Vrbini, Ferrariæ, Parmæ, Messerani & aliorum. Insula Hibernia & Regnum Angliæ juris Ecclesiæ Romanæ, eique tributaria fuere. Habet jus supremum in omnes ordines Religionis & in clerum. Confert quoque beneficia omnia. Habet itaque mille remunerandi modos, & sicut dicebat Xystus IV Papæ non deerunt pecuniæ, quamdiu ipsi manus erunt calamus. Pius IV habuit à Religionibus quadringenta aureorum millia, & si renunciationes beneficiorum cum regressibus, & compositiones admittere voluisset, sicut ei consulebatur, aureorum myriadem recipere poterat. Paulus III cum Imperatore, & Venetis fœdus adversus Turcas fecit, tulitq; sextam impensarum partem, misit Carolo V in auxilium belli, contra Lutheranos 12. peditum millia & quingentos equites, suis stipendiis militantes, evexitque suam familiam in eam amplitudinem, in qua est. Pius V misit quatuor peditum millia, & mille equites in auxilium Caroli IX Regis Franciæ. Sixtus V quinque annis & semis sui Pontificatus collegit quinque aureorum milliones, impenditque magnam pecuniæ vim in aquæductibus, fontibus, pyramidibus, palatiis, templis.

CAPUT X.

DE

DUCE SABAUDIÆ.

DOminium Ducis Sabaudiæ patet in longitudine ad 300 milliaria Italica, initium faciendo à finibus Comitatus Burgundiæ Bressæque, progrediendoque ad fluvium Sesiam supra Vercellam, ejus latitudo est 160 milliarium, incipiendo à monte Sancti Bernardi & valle Augustæ, ad mare Ligusticum usque, ubi est Nicea Provinciæ, vulgo Nizza en Provenza, talisq; est ejus forma, ut in ambitu nongenta milliaria comprehendat. Totum hoc Dominium ad Orientem videt Statum Mediolanensem & Marchionatum Montisferrati: ad Occidentem ei est fluvius Araris, vulgo la Saone, & Liber Comitatus Burgundiæ: à Meridie jungitur Provinciæ & Delphinatui, & Liguriæ, Comitatusque Niceæ alluitur mari Ligustico: ad Septentrionem habet Helvetiam. Dividi potest Dominium Ducis Sabaudiæ in partes duas, sicut & Alpes id dividunt. In Saubaudiam nempe & Pedemontium. In Sabaudia sunt Episcopatus Tarentasiensis, Maurianensis & Beleiensis; habetque Dux nominationem Episcoporum. Sunt quoque in Sabaudia tres arces sive castella, vulgo dicuntur Bourg en Bresse, Mommelian, Nunciata. Sabaudiam inhabitant quingenta animarum millia. Solebat Dux stipendia largiri aliquot turmis equitum levioris armaturæ Sabaudis, qui se strenue gerebant in præsidiis Bressæ & Chamberiaci, sed Dux ut sumtus, quos in eam militiam faciebat, belli tempore melius collocaret omnes illos milites dimisit. Nobilium virorum Duci Feudatoriorum magnus est numerus, qui se in armis exercent, quod sæpe cum Francis bella gesserint Sabaudi. Pedemontium nihil simile cum Sabaudia habet; hæc enim montosa est. Pedemontii autem pars maxima plana æqualisque est, aspectu jucunda; nec solum delectat ejus amœnitas visum, sed ejus campi fertilitate eximii multum lucri adferunt colonis. Frumenta enim suppeditat Sabaudiæ & Helvetiis, aliquandoque Genuensibus, quod nisi faceret, vili in Pedemontio vivi posset, sed dicti vicini adeo magnam annonæ copiam inde petunt, ut ipsum Pedemontium penuria aliquando laboret, acciditq; ut frumenti saccus, qui scuto aut nummo aureo & semi venundari solebat, aut ad summum duobus scutis aureisve nummis,

nis tribus, aliquandoque quatuor væneat. Pedemontio includitur Ducatus Augustæ, vulgo Duche d. Aosta, dictus, continet is magnum arcium numerum & feudorum, quæ nobiles possident: singuli horum non magnis pollent divitiis, sed omnes simul magnas possident opes. In Pedemontio sunt quoq; territoria Vercellense, Canavense, Comitatus Nicææ. Suntque in eo septem civitates, Augusta nempe, quam ædificavit Augustus, ab eo nomen est adepta: munita haud est Augusta, sed pulchris valde muris cincta, secunda civitas Vercellæ dicitur, tertia Inurea, quarta appellatur Asta, quinta Mondevium, Nicea sexto loco numeratur, septima Taurinũ, vulgo Turino nomen est, hæc Archiepiscopi sedes est, sæpeq; hic versatur Dux. In Pedemontio septingenta millia incolarum sunt, quorum numerus quotidie major fit. Hic populus haud vilis est, sed multi eorum strenui sunt milites, sed pauci artibus mechanicis incumbunt, nec eas magni faciunt, sufficere sibi putant victum & amictum, in eo imitantur nobiles, qui mercaturam haud exercent, quamvis commoditate, quam Padus fluvius eis offert mercaturam cum Mediolanensis Status incolis, multarum civitatum ad ripas Padi sitis exercere possent, imo & cum Venetis, sed hoc ipsi non curant, extraneos autem mercatura telæ, canabis, lanæ, & pauci serici magnas simul parare divitias concedunt; dici itaque posset, quod quidquid mercatores lucrantur, id eis à Pedemontanis dono dari, quod ipsi id sibi parare possent, si vellent, Pedemontani in id solum incumbunt, ut penuarium probe sit instructum, utque laute vivant, ipsiq; artifices mechaniciq; ferina carne, aliisque preciosis cibis vesci volunt; dici itaque potest, Pedemontanos quidquid habent insumere in luxum, Ducem id quidem male habet doletq; ipsũ, quod magis industrii non sint, offertque ipsis modum exercendi mercaturam consequendique lucrum. Aquæ ductus fieri curat, omniaque tentat, ut somnum eis excutiat. In Pedemontanis industria requiritur, sed id obedientia erga suum Principem pensant, vitæ quoque innocentia: sunt enim adeo simplices mansuetique, partim naturali instinctu, partim timore fisci, ut amanter quieteque inter se vivant, raraque sint inter ipsos homicidia vulneraq;. Habet Dux plus minus viginti virorum millia selectorum, qui armis instructi sunt, nempe partim pectoralibus, partim sarissis sclopetisque; sunt divisi sub Capitaneis, qui alios superiores agnoscunt, ii vulgo Colonnelli dicuntur. Hi milites semper se exercent, fiuntq; eorum lustrationes certis tempori-

poribus. In Pedemontio numerantur plus quam octingentæ arces, quæ nobilibus in Feudum sunt concessæ, feudatariorumque communi voce, plus minus septies mille esse dicitur, sique ii præstarent quod debent tenenturq; facere esset Dux Sabaudiæ potens admodū, is habet ordinarie tres triremes instructas. Reditus Ducis Sabaudiæ ordinarii extraordinariique accedunt ad quingenta aureorum millia, nempe vectigal salis 50000 telonium Susæ 24000 vectigal mercium exterarum 18000. Alia vectigalia cum eo, quod Villafrancæ solvitur, dicunt accedere ad 25000. Ordinarium antiquum cum eo quod Baliaggi accedit ad 70000. Taxa ordinaria Pedemontii, cum mutatione salis, ab alio montium latere, in vectigal ordinarium perpetuumque 263000. Confiscationes bonorum, condemnationes, augmentum subsidiorum, compositiones delictorum. Censuales qui vulgo Tagliabeli dicuntur, hi homines, de suis bonis disponere haut possunt, nisi pendant aliquam pecuniæ summam Duci pro ejus arbitrio, & tributum, quod pendunt Iudæi, & ex similibus rebus percipitur 50000 summa totalis est aureorum num. 500000 De expensis nihil certi dici posset, tamen hoc scitur in militiam impendi aureorum 20000. In aulam Ducis 60000. In Ducissam 20000. In triremes 22000. Duci Nemorsio cognato Ducis, penduntur aureorū millia 14. In Stipendia Officiariorum ab utroque Alpium latere, Senatum, Cameras Iudiciarias aliaque, impenduntur 90000. In Legatos & res extraordinarias insumuntur aureorum 16000. In Donativa 12000. In Viridarios & eos qui Duci sunt à pedibus 10000. Dux impendit in res ei gratas 10000. Summa harum impensarum accedit ad 380000 aureorum millia.

CAPVT XI.
DE
MAGNO DUCE ETRURIÆ.

POssidet Magnus Dux, cum jam conjunxerit Status trium rerumpublicarum Florentinæ nempe, Pisaniæ & Senensis, provinciam Etruriæ, aut ejus partem majorem, nobiliorem pulchrioremque. Habet enim hic Princeps in suo Statu unito 15 civitates, in statu nempe Florentino & Pisano, Pistolam, Volatterram, Arezium, Burgum S. Sepulchri, & Montem Politiani. In Statu Senensi sunt 7. Civitates,

Sena

Sena nempe, Mons Alcinoi, Grossettum, Svvana, Pientia & Massa, quæ civitates omnes, excepta Sena & Pisa, populo satis frequentes sunt, sed posteriores duæ libertate diu gavisæ servitutis jugum ægre inviteque ferentes vacuæ fere derelictæ sunt, exemploque aliis sunt, quam durum sit iis inservire, cum quibus diu contenderis, sed huic malo Princeps singulari industria studioq, remediũ adferre studet, ipsasq; civibus frequentes reddere. Pisis nempe erecto studio, quod nunc ibi mediocriter floret, nomenque adeptum est per Italiam; fabricari quoque ibidem curat Princeps triremes, aliaque ad rem maritimam spectantia: jussit quoque ibidem habitare Equites Ordinis Sancti Stephani. Degitq; præterea Dux ibidem quotannis duobus aut tribus mensibus hibernis, procurat quoq; culturæ idoneas reddere multas paludes, ut aërem male sanum, purum sanumq; reddat. Cives deniq; Pisanos (quod summum est) multis oneribus liberat, eoque medio illos cives, qui patrios lares deseruerunt, allicit invitatque, ut redeant in patriam, quamvis sub jugum missam, sed quæ nunc à multis extremisq; malis liberata sit, videturq; hæc res succedere, potestq; Status Pisanus populo frequens dici, cum in eo Florentinoq;, sint plusquam octingenta animarum millia. & in Statu Senensi plus minus 600000. Populus hic omni arti exercitioque aptus est, docetque id abunde singularis splendor artium mechanicarum liberaliumque hujus provinciæ; industria in mercimoniis exercendis, strenuitas in armis, & ingenium multorum hujus regionis in bonis literis excellens. Fertilitate quoque gaudet hæc Provincia, seque abundare potest dicere omnibus rebus, quamvis territorium Florentinum frumento non abundet, habet ejus loco vini, cannabis aliarumque rerum necessaria in magnam copiam, præter eam quam habet Senensis ditio, cujus agri vulgo Maremme dicti, fertiles adeo sunt, ut Apuliæ agris haud cedant: nec ii (agri Senenses) solummodo supplent præstantque quod Florentia opus habet, sed etiam elargitur Genuensibus, Lucensibus aliisque vicinis regionibus. Etruria itaque sua fertilitate, inquilinorumque industria abundans, multumq; suarum rerum exteris impertita, ipsa paucarum rerum externarum indiga, magnas coacervat opes; eæ enim aut industria parantur, aut ex reditibus percipiuntur, qui multi magnique esse solent in regionibus fertilibus, sed in regionibus sterilibus florent artes mechanicæ mercaturaque. Cum a. Senensis ditio eximie fertilis sit, percipiunt ejus inquilini opimos

reditus negliguntq; mercaturam Senenses, in ditione autem Florentina parant sibi multi magnas opes mercatura industriaque; sunt n. in ea civitate multi artifices, fiuntque in ea nobilia eximiaq; opera, in textrinis texuntur magna industria diligentiaque variæ res ex lana, serico & auro, nec ea in re cedit Florentia, Flandriæ: parantur hic quoque panni ex auro pulcherrimi, inprimis abundat Florentia iis, qui se exercent serico & lana, quod & faciunt nobiles ditioresque ejus civitatis cum honore & lucro ipsorum, totiusque populi; quod autem à Florentinis confectum est, non solum in ejus ditione venditur, sed distribuitur per totam Italiam, imo per universam Europam, & in Indiam usque, ubi mercatores merces valoris centum aureorum vendunt 150 aureis. Observatum fuit, uno anno Florentiæ confectos fuisse pannos, quos vulgo Rastie vocant, valoris duorum millionum aureorum, ingens profecto summa. Civium Florentinorum opes multo majores fuerunt, cum libertate fruerentur, gesserunt enim tunc grandia bella, impenderuntque multum in onera publica, in magnum palatiorum sumptuosorum numerum, expensis permagnis, à privatis civibus, in civitate ædificatis, sed adhuc majoribus extra civitatem, sicut videtur in planicie & collibus circa urbem. Clerus quoque, Episcopatus nempe, Abbatiæ Præpositurae, Xenodochia ditissima sunt, sicut & multa Monasteria, percipiuntque hi (ut fama fert) quotannis ex reditibus quingenta aureorum millia. Opes privatorum valde ditant Principis ærarium; facultates enim privatorum nihil sunt quam Principis thesaurus in multorum loculis divisus, præcipue cum privatorum facultatibus uti potest Princeps, quod Magno Duci facile est, medio onerum, quæ in usu sunt Florentiæ. Ex dotibus percipit octo, pro unoquoque centenario tantundem ex venditione & emptione bonorum immobilium & domuum. Locatores domuum pendunt decimam pretii partem. Litem instituentes certam summam pecuniæ (quæ vulgo La Spartola dicitur) Duci solvunt. Datium aut vectigal quoque penditur Duci, pro animalibus, quæ Florentiam ducuntur. Carnis pondere vendita libra pendit nummum vulgo dictum quattrino. Cambia pendunt certum quid pro centenario, ut absolvam, omne quod Florentiam infertur, aut ibidem laboratur, habet ut dici solet, suam campanulam. Vtebatur Princeps, cum opus esset facultatibus suorum subditorum, modo qui sequitur admodum facili; cum enim opus ei erant centum aut ducenta aureorum millia,

lia, conficiebatur catalogus eorum, quibus paratæ erant pecuniæ, eosque probe norat Princeps. Iisdem pecuniosis civibus imponebatur pecunia petita, sed exigebatur ab unoquoque, pecunia major aut minor secundum ejus facultates, sed ab uno nunquam ultra quinque nummum millia exigebantur. Facta divisione significabatur unicuique, quantum intra dies aliquos numerare deberet in depositorio, terminumq; præfixum numquam elabi sinebant cum timore pœnæ, tum ne Principis gratia favoreque exciderent. Qui pecuniam impositam numerarat, creditor inscribebatur pecuniæ numeratæ, quæ ei reddebatur post 28 menses, intra quod tempus in toto Principis statu pecunia ab eo petita colligebatur. Hac ratione utebatur Princeps cum opus esset facultatibus subditorum absq; eorum magno damno. Sed Magnus Dux, qui nunc ad clavum sedet cum pecuniis non egeat, adeo benignus magnanimusque est, ut mutuo det suam pecuniam aliis, tantum abest, ut suo populo gravis esse velit. Reditus publici ascendunt ad aureorum nummum millionem & semis; percipitur n. ex datiis, vectigalibus aliisque oneribus summa aureorum sexcentorum millium: Sena numerat 150000. Telonium Liburni reddit 130000. Datium sive vectigalia rerum maritimarum per universum Statum, excepta Sena, ascendit ad 180000. Ex datio sive vectigali carnis, excepta Sena, percipiuntur 160000. Ex sale, minærisque ferri argentiq; tantundem, nempe 160000 Duci accrescit. Lucrum quoque percipit Magnus Dux ex deposititiis pecuniis, cujus magnam vim deponit apud mensarios. Rem item facit ex locatione duarum magnarum triremium, quæ merces alio deferunt. Fama fert ipsum magnam paratæ pecuniæ vim habere, putantque aliqui, ipsum in thesauro Magni Ducis mortui reperisse plus minus decem millionum, & in clenodiis valorem duorum millionum, potestque hoc colligi ex computando reditus & impensas, quas Magnus Dux mortuus fecit multis jam annis. Est itaque Magnus Dux Etruriæ tam sua qualitate, quam amplitudine Status numeroque populorum, pecuniaq; quam habet, pacis tempore colendus, belli autem magnifaciendus. Ejus Status potest dici Ferreus, præter enim naturalem fortitudinem montium qui ipsum à tribus lateribus cingunt tanquam muri, habet ad quartum latus multas validasque arces, nempe in ditione Senensi, in qua numerantur quinque civitates munitæ, Sena nempe, quæ & natura arteque munita est, sicut & mons Alcino, Grossetum & Sovana. Vltra

hæc

has civitates sunt & aliæ arces alicujus momenti, Radicofanum nempe, Montefalco, Lucignanum, Monteriggonum aliæque, sed præterquam quod in earum forma aliquid desideratur, nimis parvæ sunt, nec multos defensores capere possunt, nec iisdem seipsis tuendis subducendisque locus est. In Statu Florentino, civitates omnes quæ numero 7. sunt, mediocriter munitæ dici possunt, (excepto Montepolitano) præcipua autem Florentia, quamvis undiquaq; muris sicut nunc fiunt munita non sit, sunt in ea duæ arces, una Fanum Miniati, in colle sita, ea universæ civitati imperat; altera arx planiciei dicitur, tempore libertatis ædificata. Ambæ arces, quamvis ædificatæ sint, ut iis tanquam frenis populus coerceatur, necessitate tamen urgente iis se defendere possunt Florentini contra exteros hostes, sed præterquam quod earum forma laudari non possit, nec ex iis hostes offendi queant, laborant etiam parvitate. In Fano Miniati habet Magnus Dux 40; in alia autem 100 Præsidiarios milites. In Statu Florentino, & Pisano, spectantur adhuc aliæ arces Empoli nempe, Pratum, Liburnum, Castrocarum in Romandiola & Saxum vulgo Sasso, omnibus iis multæ res necessariæ desunt, suntque omnes parvæ incapacesque. Quod ad vires Magni Ducis attinet, primumque terrestres habet Dux validam grandemque militiam peditum, in suo Statu conscriptorum ad 30 millia usque, vel ad 36 millia, ut ipsemet Dux fassus est. Hæc militia egregie se habet, natura enim disciplinæ militari assuevit, estque id proprium ei Provinciæ. Temporibus enim antiquis modernisq; egregios validosq; dedit milites, nunquam nõ eos in arte militari exerceri curat diligenter Magnus Dux, utiturque in hoc negocio multis Capitaneis præclaris. Vnusquisque militum quoque studet sclopeta probe displodere, tam seipsum oblectando, quam præmiis à Principe allectus. Suppeditat hanc militiam Magni Ducis, ditio & civitates, excepta Florentia, quod forsan Magno Duci securum non videatur arma populo Florentino in manus dare. Ex conscriptione militum nemo excluditur præter Presbyteros & Scholasticos, iisq; qui nomina militiæ non dedere haud permittitur arma ferre, nec in civitatibus nec extra ipsas, nullisque qui conscripti non sunt, stipendia mereri nec domi, nec extra apud alios, sub pœnis gravissimis permissum. Gaudent hi conscripti milites multis privilegiis immunitatibusq;, propter debita incarcerari non possunt, sicut alii, cumque hæc privilegia inviolabiliter observentur,
multi

multi veterani milites, bellisque in Etruria, Francia, regionibusque Orientalibus gestis exercitati, huic militiæ Magni Ducis libenter dant nomina, habeturq; ea militia, cum propter numerum, tum propter militum virtutem ex præcipuis Italiæ: unusquisque eorum tenetur arma ipsi à Magno Duce usui data conservare, nitidaque servare, ut iis necessitate urgente possit uti absque Magni Ducis dispendio. Militiam hanc potest Magnus Dux intra 6 aut 8 dies congregare adunareque in civitate Florentia, cum quod ea sit in meditullio Etruriæ, & tanquam centrum ditionum Magni Ducis, æqualiter vicina omnibus ejus partibus, tum propter commodum modum, regulam summamque facilitatem, qua hoc fieri potest. Est præterea alia descriptio, qua continetur fossorum magnus numerus, his utitur Magnus Dux, etiam pacis tempore, in ædificandis arcibus, ducendis fluminibus, meliorandisque agris, cui negocio magna diligentia incumbebat Magni Ducis pater. Equites centum instructos ordinarie habet apud se Magnus Dux, datque eorum cuique pacis tempore septem aureos menstruatim, belli autem tempore ordinarium stipendium; præter hos sunt quadringenti equites, levioris armaturæ quibus menstruatim numerat 3 aureos pacis tempore, cum autem viget bellum recipiunt ordinarium quoque stipendium. Hi equitatus conscribuntur in Magni Ducis ditionibus, ultraque stipendium gaudent multis immunitatibus realibus & personalibus, evaduntque strenui milites. Quando egreditur ex Algerio magna Pyratarum manus ad depredandum, non plene fidit Magnus Dux præsidiariis militibus, in turres ad id structas distributis, quæque sibi invicem signa faciunt, sed turres securas reddit equitibus, eosque ipsis turribus. Præter hunc equitatum habet adhuc unam turmam equitum Magnus Dux. Hæ sunt ordinariæ vires Magni Ducis, sed is extraordinariè multo plus virium sibi parare potest; ejus enim ditio populosa numeroque supradicto referta est. Exterorum autem militum talem numerum conscribere potest, qui sufficiat, eisque stipendium sicut alii Principes erogare. Dux Cosmus, multam curam rei maritimæ impendit sciens quod in ea caput rerum situm sit, quodque ille Princeps Magnus haud dici possit, qui mari potens non sit, motus itaque his rationibus instigatusque à suis propriis deliberationibus, quæ ad majora semper aspirabant procuravit, obtinuitque per Carolum V. à Domino Plumbini, ut is sibi cederet insulam Ieram sive Elbam ei subdi-

 tam,

tam, quod is (Dominus Plumbini) eam adversus Pyratas tueri non posset (erat enim ab iis vastata) poteratque ea insula, si segniter defenderetur, occupari à Turcis, quod si accidisset, magnam calamitatem damnumque toti Italiæ adferre potuisset, propter insulæ Elbæ situm, cujus reditus tamen gubernatioque villarum locorumque muris carentium Domino Plumbini manserunt. Est in hac insula Portus Ferratus, vulgo Porto Ferraro dictus, magnæ cujuscumque classis capax, huc tanquam loco securo appellunt fere omnes naves ex Occidente venientes, quæ deinde tendunt Liburnum, ibique merces magno Principis commodo deponunt. Si insula Elba in alicujus potestate esset, qui numerum sufficientem triremium haberet, aliisque vellet damnum inferre, is facile maritimas regiones superiores Barbariam, inferioresque, Provinciam, Liguriam Etruriamque infestando, sibi dominium ejus maris parare posset, ita ut nemini liceret, eo in mari navigare, quam cui id permitteret. Possidet Magnus Dux in hac insula parvam Turrim, quam ejus pater, à suo nomine dixit, Cosmopolim, suntque ad custodiam Portus in ipsius ore, in apice duorum montium duæ arces, quæ cum nunc sint perfectæ, habentur pro munitis & fere inexpugnabilibus, cum situ tum artificio. In iis sunt multa tormenta bellica, omneque munitionis bellicæ genus, ibi quoque est Navale Magni Ducis, in eoque magna abundantia lignorum, Fregolo, Cannabis aliæque materiæ ædificiis idoneæ, possentque ibi armari multæ triremes. In territorio Pisano est magna abundantia dictarum rerum, parantque ea cives Pisani sibi nomen augentque rem familiarem: in hoc Navali parum laboratur plusque naves reficiunt, quam novas parant. Est adhuc aliud Navale Magni Ducis in insula Elba, ubi sunt ejus triremes, opificumque, qui in eo operas faciunt, pars maxima est naturalium in ditione Magni Ducis aut sunt exules, aut allecti lucro. Habet Dux 12 triremes nempe, 8 instructas, duas autem nondum paratas. Praetereaque tres naves vulgo Galeasses dictas, quæ mare sulcarunt, præter adhuc duas, quæ nondum sunt navigationi idoneæ. Vt militiæ maritimæ vires, majoremque reputationem pararet Magnus Dux Cosmus, instituit Ordinem Equitum Sancti Stephani, obtinuitque à Pontifice Pio V multa Privilegia, licentiamque percipiendi pensionem supra bona ecclesiastica ad ducentos aureos usque, possuntque ii equites uxorem ducere, sed in classe militare debent, nec possunt frui commendis bene-

beneficiisque Ordinis, nisi in triremibus per annos tres militaverint. Ut huic Ordini nomen dignitatemque pararet, Magnus Dux, ejus Magister esse voluit, inque id officium successit ejus filius, distribuitque majora officia, inter suos ministros præcipuos. Militiæ terrestri maritimæque ut vigeat, præfecit Dux multos præclaros Capitaneos militaresque viros Italiæ, largiturque eis opima stipendia, instrumentis bellicis probe instructus est Magnus Dux, suntque eorum in arce Florentina plus minus 150 nempe tormenta campestria, suntque ejus arces probe instructæ, præcipuè eæ quæ sunt in Elba. In arce Florentina est magna vis pulveris pirii, globorum, rerumque victui necessariarum, nempe frumenti, milii, carnis salatæ, aceti, casei & similium.

CAPUT XII.

DE DUCIBUS FLORENTINIS.

ALexander, Furtivo Laurentii Medicei, Urbini Ducis, cum materna ancilla congressu editus, ab avia Alfonsina tenui cultu educatus, viro Leone X Pont. Rom. patruo magno, in subsidium pereuntis stirpis receptus est. Clemente autem Pontifice Cæsareanis armis capto, à Florentinis deficientibus Medicea domo exturbatus, aliquamdiu in subalpino agro ad Taurinum exulavit inops, donec à Florentinis perdomitis, vetereque exutis libertate, collato Principis titulo, est præfectus. Qui dominatus brevem ipsi atque turpissimum exitum tulit, quippe qui ab agnato & æquali Laurentio Medice, in ædes ipsius & cubiculum perductus, ab eo laudem libertatæ à Tyranno patriæ affectante, nocte alte stertens, nefarie gladio per costas adacto est transfossus Año 1573. Uxor Margareta, filia Imp. Caroli V ex adamata puella. Nupta exinde fuit Margareta, Octavio Farnesio Parmæ & Placentiæ Duci.

Cosmus, Ioannis Medices, Bellatoris eximii filius, secundus Dux Florentiæ interfecto Alexandro à 48 viris creatus. Arcem maximæ molis, in urbe Florentia construxit, præsidiisque firmavit, justitiæque laude Rempubl. administravit. Senarum urbem Imperialem, ob ejectum præsidium Hispanorum, obsessam, cum amplissimo territorio, Galliarum Regis copiis à Marchione Marignano profligatis, in su-

am poteſtatem redegit, Anno 1555 à Pio V Pontif. Rom. in Magnum Ducem Hetruriæ creatus eſt An. 1569 quod ipſi magnam auri ſummam, ad rebelles domandos ſubminiſtraſſet, inter vivos eſſe deſiit, Anno 1574. ætatis ſuæ 55.

Franciſcus Magnus Dux Hetruriæ Secundus, patri in gubernatione ſucceſſit. Obiit A. 1587 morte ſubitanea, nec ſine veneni ſuſpicione. Vxor prima Ioanna, Soror Imp. Maximiliani II. Secunda Blanca Caſtellana Veneta, mortua quinque horis poſt maritum.

Ferdinandus Magnus Dux Hetruriæ Tertius, Dux Florentiæ Quartus, ex Cardinale; hunc enim Pius V Pont. R. in cæſi fratris Ioannis Cardinalis creati locum, & patris merentis ſolatium Ao. 1561 ætatis ſuæ 13. galero Cardinalitio donavit. Fratri Franciſco III ſubitanea morte extincto in gubernatione ſuccesſit. Symbola ei aſcribuntur. 1. Crux, cujus latera ſunt, acuminatis cordibus ſimilia, in ſuperiori parte coronata, circa quam quinque globuli, Mediceorum inſigne; ſupra his vero galerus Cardinalitius, è quo ad utrumque latus Cardinalitia pendent ligamenta, cum inſcript. à Domino factum eſt illud. 2. Navis mari commiſſa, & à vento impulſa, cum inſcript. Proſpero motu. uxor Chriſtina, filia Caroli III Ducis Lotharingiæ.

CAPVT XIII.

DE DUCIBUS URBINI.

IOannes Franciſcus Gonzaga patri Io. Franciſco, Domino Mantuæ ſuccesſit. A Sigiſmundo Cæſare Mantuæ in magnificentisſimo Tribunali in foro D. Petri primus Marchio creatus, Anno à Chriſto nato 1433 concesſis ipſi inſignibus Aquilæ nigræ, albo in campo, cum cruce rubente. Obiit rerum geſtarum gloria clarus, principatu inter filios diviſo Anno 1444.

Ludovico Gonzagæ, pater Ioannes moriturus Mantuam Macheriam, Goitum, omniaq; ad Veronam ſita tribuit. Patre vivo Piccinio & Mediolanenſibus militavit contra Venetos, à quibus captus lytram perſolvit. Cum fratre Carolo diu dimicavit, ad extremum tamen victor. Fridericum III Imp. & Chriſtianum I Daniæ Regem hoſpitio ſplendidisſime excepit Ao. 1459 in urbe multa ædificavit magnifice.

Ædis

Ædis D. Sebastiani fundamenta jecit: templi S. Andreæ horologium absolvit absolutissimum. Fato concessit Anno 1478.

Federicus Mantuæ Marchio Tertius, bello & pace multa sapienter egregieque gessit. In cives suos tanta fuit benevolentia, ut re sua familiari pecuniaq; mutua præter ullam compendii fructusve spem eos juvaret: plurimas in urbe artes opificiaque exerceri voluit; desidiam & otia ante omnia detestatus: ingenia suorum temporum humanitate, liberalitate, gratiaque summe fovit. Hospites præcipuis honoribus habuit. Obiit Anno 1484.

Franciscus secundum fata patris Frederici principatus insignia cepit Anno 1484 primus omnium Italiæ Principum barbam perpetuo aluit. Disciplinæ militari studiosissime vacavit; quapropter non apud Italiæ solum magnates summum existimationis gradum tenuit, sed etiam apud Maximilianum I Imp. & Ludovicum XII Regem Francorum; à Venetis item ob illustrem animi magnitudinem, & immensum pugnacis ingenii ardorem, delectus Imperator gemino bello victor extitit cum insigni gloria. Cæterum vir prædicatur bonus, & dexter, erga suos milites liberalis, erga hospites magnificus, erga civitates amans. Post insignem rerum egregie bello gestarum gloriam supremum diem finiit Anno Christi 1519.

Federicus Marchio Mantuanus Quintus 3. Non. Aprilis A. Christi 1519 solenni ritu sceptrum Imperii sumsit in porta templi Cathedralis, nulla re patri inferior, commendatione militaris virtutis fuit; quamobrem cum à Leone X. Pont. R. tum à Florentinis, copiarum præfectus, ætate adhuc prima est constitutus. Carolum V. Imp. postquam Augustalem coronam à Clemente VII Pontif. Rom. Bononiæ sumserat, splendidissime hospitio excepit; à quo in Ducem Mantuæ electus, insequenti anno, qui fuit 1531 uxorem duxit Margaretam Gulielmi Paleologi Montisferrati Marchionis filiam, cum dote illius Marchionatus: Obiit Anno 1540.

Franciscus Dux Mantuæ & Marchio Montisferrati Secundus puer septennis solennia principatus cepit, sub tutela patrui sui Herculis Cardinalis. Non multo post nuptias cum Catharina Ferdinandi Imp. filia celebratas, quum fortuito in Mintium fluvium incidisset, ab cordis syncope febrem continuo contraxit, quæ eum brevi consumsit, Anno Christi 1550.

Gulielmus sacris initiatus Francisci fratri successit in utroque

Mantuæ & Montisferrati principatu à Maximiliano II. Imp. in Ducem Montisferrati est investitus, & magnis privilegiis donatus Anno Christi 1573. Obiit Anno 1587.

Vincentius post patris Gulielmi fata rerum gubernacula suscepit.

1. Ottone vel Odone Antoni Vrbini & Monfeltrii Principe, ob libidines, in quasvis matronas, præsertim virginem nobilem, populari furore trucidato, succesit in gubernatione Fridericus vir prudens, facundus, literatus, in Mathematicis disciplinis excellens, & ingeniorum amator, bello felix, pace clarus, apud Italiæ Principes honoratus, à suis dilectus, Vrbinum splendidis ædificiis exornavit, præcipue sumtuosa illa domo, cum Bibliotheca magnifice instructa, quam ingenti multitudine voluminum optimorum, auro, argento, serico mirifice opertorum ornatorumque, replevit, à Sixtto IV. PP. Dux Vrbini primus renunciatus est, educatus à socero in omnibus artibus liberalibus usque ad 11 ætatis annum, quo Mantuam missus, per biennium literis incubuit honestis sub Victorino Feltrio, à Sigismundo Imp. Eques Auratus creatus est. Variis in bellis feliciter rem gessit, generalis Florentinorum contra Alfonsum Regem Neapolitanum Anno 1447 constituitur. In ludicro certamine equestri oculum amisit dextrum Anno 1450. Senis obiit Anno 1452. pacem cum Malatesta fecit Anno 1459. Pio II PP. pacem componente & Forum Sempronii pretio 11000 aureorum nummum ab eodem Galeatio Malatesta emit. In bello quod Veneti adversus Herculem Estensem Ferrariæ Ducem gesserunt, Padana aura insalubri febrim concepit, qua extinctus est Ferrariæ Anno 1482 ætatis 60. Corpus Vrbinum portatum, & in S. Bernardini monasterio, quod extra urbem ædificaverat, sepultum est. Symbolum ejus fuit, tria ferramenta, ex quibus ignis excutitur trigonice posita, & in medio Silex cum inscrip. Non quodvis tero.

2. Guido Vbaldus vel Guido Baldus Ducis Friderici filius, Dux Vrbini secundus fuit. Educatus in disciplina Ludovici Odifii Paduani, sub quo in literis Græcis & Latinis plurimum profecit. Patre defuncto militiam sequutus est, inserviitque Innocentio VIII. PP. contra Ferdinandum Neapolitanum Regem. Civitates rebelles in obedientiam reduxit. Florentinis contra Pisanos militavit & horum Rempubl. prorsus evertit, Dux copiarum Alexandri VI. PP. adversus Vrsinos in hostium potestatem, amisso exercitu venit Anno 1497

Postea

Poſtea à Cæſare Borgia circumventus, vim ejus & carcerem vix evaſit. Anno 1501 mox Paulo Vrſino Gravinæ Duce, Vitellocio & Oliveroto Firmiano ad Senegalliam captis, profugere coactus, ſed Alexandro VI. PP. mortuo, rediens, ſumma omnium voluntate & lætitia receptus eſt. Iulio II. PP. gratus. Reliqua vita tranquille acta moritur *Aratis* Foſſonbronæ Anno 1508 ſepultus juxta patrem, cum adoptaſſet Franciſcum Mariam, nepotem ex ſorore Ioanna, Princeps & moribus, & virtutibus & litteris præſtans. Elephante cingulo ligato, multisq; muſcis infeſtato pro Symbolo uſus eſt, cũ inſcr. Virtus unita.

3. Franciſcus Maria Roboreus natus A. C. 1491 adoptatus in familiam Monfeltriam, Feltrii cognomen accepit, & Dux Vrbini III à Guidone Baldo affine & anteceſſore deſignatus eſt. Patri in Soræ, Senegalliæque principatu ſucceſſit. Iulii II. PP. patrui copias duxit, ſed à Ioan. Iacobo Trivultio fuſus eſt. Alidoſium Cardinalem, apud Ravennam trucidavit, quod Bentivolis Bononiam reddidiſſet. Reconciliatus patruo Pontifici Iulio II cum Galliæ Regis Ludovici XII partes ſequi in animo haberet, Piſauri Principatu donatur Ao. 1512. 12. Febr. cujus poſſesſionem accepit Ao. 1513. A Leone X. PP. tota Vmbria ac Piſauro pulſus, Vrbini Ducatum amiſit, quem PP. dedit Laurentio Medici. Exercitu itaque collecto, qui confecto bello Veneto, à Gallicis Ducibus dimittebatur, magnum terrorem Pontifici & Florentinis incuſſit, verum deſertus à ſuis nihil effecit, ſed ad Lotrechium ſe convertit. Leone X. PP. defuncto Vmbriam, & Ducatum Vrbini, ut legitimus hæres recepit, auxilio Hiſpani Ao. 1517 & Imperator Veneti exercitus factus, cunctando hoſtes, ut prudens princeps vicit, Paviam eis recepit Ao. 1528 multas civitates ad dandum tributum coegit. A Paulo III. PP. afflictus eſt, ob Camerini negocia, quam civitatem ratione nurus ſuæ poſſedit. Sapientisſimus & gravisſimus Capitaneus, comparandus etiam cum quovis ex antiquoribus, à Carolo V dilectus, veneno ab inimicis necatur Piſauri, A. 1538 ſepultus Vrbini in templo S. Claræ Symbolo uſus, Olea, cum inſcr. Se ſibi.

4. Guidobaldus II. Roboreus vel Monfeltrius, patri Franciſco Duci ſuccesſit, Dux Vrbini IV. Piſauri Dynaſta, Soræ & Senogalliæ Dominus, Literatus & Muſicus celebris, judicio & in Architectura inſignis, bella plurima ſedavit. Capitaneus generalis vel Imperator totius exercitus à Iulio III. PP. creatus, cum bellum in Hetruria arderet, Ao. 1553 quo in officio & dignitate ſerviit etiam Venetis ac Philippo

Regi Hispaniarum. A Carolo V. Eques Ordinis Aurei Velleris creatus. Corruptus à ministris malignis, subditos inprimis Vrbinates & Eugubianos exactionibus oneravit, ideoq; in odium populi incidens tumultum ejus expertus est, & melancholia gravatus in febrim quartanam incidit, qua mense integro laborans, moritur in Pisauro Anno 1578 sepultus in monasterio Corporis Christi; Symbolum ejus fuit, Pyramides tres ordine caveæ quadratæ impositæ.

5. Franciscus Maria II Roboreus vel Monfeltrius Dux Vrbini V. natus A. 1549 Hispaniam in juventute adiit, & vixit in aula Regis Philippi, unde rediens in patriam A. 1571 Capitaneus classis contra Turcas factus, interfuit prælio ad Echinades gesto. Gubernationem Vrbini Ducatus accepit A. 1574 Princeps humanus, literarum studiosus, in Mathematicis, Theologicis, ac Philosophicis rebus excellens. Bibliothecam sibi collegit copiosissimam & instructissimam. Symbolo utitur: Leone erecto, qui dextero pede anteriore tenet gladium, cum inscr. Non deest generoso in pectore virtus 2. Palma, cujus altera pars lapide premitur, cum inscr. Inclinata resurgo. Vxor Lucretia Estensis, filia Herculis II Ducis Ferrariæ, quæ pro Symbolo utitur Palma ad littus maris posita, in quam flat ventus, cum inscr. Vti crescit. Possidet Dux Vrbini 7 civitates & plus quam 300 Castella, civitatum nomina sunt, Vrbinum, Eugubium, Caglium, Fossembrona, hæ sunt Ducatus Vrbini, Fanum Leonis caput est Comitatus Monfeltrii, Sinigalia & Pisaurum. Dominium Ducis Vrbini est admodum fertile, floridum, omnibusq; ad vitam commode transigendam abundans, bona ejus Dominii pars, sita est ad mare Adriaticum, quod adprime oportunum commodumq; est invectioni rerum omnium, quæ undequaque facile fieri potest, possuntque multa inde commode evehi deferriq; ad alia loca. Extenditur hoc Dominium in longitudinem 60 miliaria, in latitudinem 35 1 conterminum imo insertum est ditioni Ecclesiæ Romanæ, cujus Vrbini Dux Feudatarius est, attingit quoque Dominium Ducis Vrbini, fines Florentinorum, solvitq; Dux Vrbini quotannis Romano Pontifici pro censu recognitioneque aureorum 2200. Reditus Ducis Vrbini quos percipit ex bonis hæreditariis Gabellis aliisq; proventibus æstimantur accedere ad centum aureorum millia quotannis, & si vellet Dux suis subditis imperare multo majorem pecuniarum summam ab ipsis posset consequi, sed ipse insistens vestigiis suorum antecessorum, volensque à subditis amari, eos non gravat insuetis oneribus, mavultq; minus pecuniarum possidere.

CAPVT

CAPVT XIV.

DE VENETORUM CIVITATE.

VEnetorum Civitas in intimo Sinu maris Adriatici est, adeoque longe distat à continenti, ut inde ei nihil timendum sit, sicut nec ab improviso impetu, quantumvis magnæ classis, quod in medio amplorum æstuariorum sita sit, quæ plus minus ducentorum milliarium spacio eam circumdant. Ad commoditates quod attinet, eas permagnas videmus, si sanis oculis eas considerabimus. Dominium enim obtinet dicti maris, quo civitati Venetorum secure magnaque abundantia advehuntur omnia, ad vitam humanam necessaria, sicut & ex continenti, civitatibusque circumsitis haud paucis, nec debilibus, quæ omnes sitæ sunt in ditione Venetorum; quamvis autem dici possit in civitate Venetorum nihil nasci, adeo magna tamen rerum omnium copia ibi videtur, vendíturque precio mediocri, ut credítu difficile sit. Dictu haud facile est, quanta commoditate Canalium infinitorum, qui hic sunt, multitudine permagna cymbarum (Gondole vulgo dicuntur) agilium pulcherrimarumque, undique per civitatem perveniri possit. Sed ei, qui æri parcere vult, per pontes (quorum numerus hic infinitus est) ex lapidibus structos tendere quo vult, facile est, hæc res profecto commoda valde est tam divitibus quam tenuioris fortunæ hominibus. Si pulchritudo Venetiarum spectetur, non solum inter alias Italiæ civitates pulchra sed admiranda judicabitur, cum ob frequentiam Palatiorum regium potius fastum, quam civilem mediocritatem referentium, tum propter multitudinem templorum. Adornant quoque Venetias pontes nobiles, fora ampla, plurimæque mercatorum tabernæ preciosissimis mercibus refertæ, quæ in pulcherrima hac civitate cum ingenti admiratione spectantur. Hæc de internis Venetiarum mirandis dicta sint. Externa autem earum sunt, regna, civitates, oppida, arcesque quibus dominantur Veneti, vires terrestres maritimæque validissimæ, reditus permagni, admiranda ratio regendi Rempublicam, fœderaque cum aliis orbis Principibus pacta. Incipiendo itaq; ab uno capite, dicimus, Venetos possidere in Lombardia & Marchia Tarvisina 7 magnas, dívites, populoque frequentes civitates, præter multa magna oppida,

multasque arces. Civitates sunt Bergomum, Crema, Brixia, Verona, Vicentia, Patavium, Tarvisiū, quæ omnes sunt munitissimæ, excepta Vicentia, quæ quod in medio aliarum sita sit, extra periculum est. Verona autem Bresciaq; haud expugnari posse existimantur. Oppida Venetorum sunt Bassanum, Castellum Francum in Marchia, aliaque brevitatis gratia prætermissa. Arces munitæ sunt OrciNovi, Asola in territorio Brixiæ, Peschiera & Lignago; possident præterea Veneti in Lombardia, Polesinum de Rovigo, in quo multa oppida perlauta sunt. Extra Lombardiam, sed in Italia septentrionem versus possident Veneti fere universum Forum Iulii (vulgo Friaul & Friul dictum) quod ultima est Provincia Italiæ ab eo latere. In Foro Iulii nullus munitus locus est præter arcem Maranum nomine inter Stagna & Æstnaria sitam circa mare, sed ea adprime valida est, quod fere à continenti sit separata, excepta ab una parte, quæ mediocri militum manu facile posset defendi. Est ibi quoque arx Osopo dicta, prævalida, sub monte sita. Posset hæc arx, vel maximo exercitui, qui hoc tritissimo itinere in Italia penetrare vellet, transitum præcludere; aliis autem itineribus duci non possunt tormenta bellica; in eadem quoque Provincia est Vtinum vulgo Vdene civitas, sed debilis, in causa est ejus territorium fortificationi haud idoneū. In Istria dominantur Veneti multis civitatibus, sed populo infrequentes debilesque sunt, excepta ea, quæ Caput Istriæ dicitur. Dominium quoq; obtinent Veneti fluviorum omnium Insularumque Dalmatiæ & Sclavoniæ, in quibus sunt aliquæ civitates, aliquotque arces, Zara nempe & Catarum: sed civitates Dalmatiæ fortificare non est opus; exercitibus enim, terrestri itinere, ad eas penetrari haud potest, excursiones quidem fieri possunt, sed parvi momenti, iisque potest facile obviam iri, montes enim ibi sunt asperrimi, itineraq; admodum angusta. Ad rempubl. Venetam spectat in mari Adriatico insula Corcyra in mari Adriatico cū munitissima arce, estq; hæc insula clavis aut Ostium Sinus, potest mediocri classi ingressum præcludere, eoque arcere magnam, validamque classem. Possidet præterea Venetorum respubl. insulam Cephalonie, Zacynthum, Cÿtharam & Lucerigo, & in Archipelago Insulam Zartam. Ejus est quoq; nobilis insula Creta vulgo Candia, quæ in circuitu habet milliaria septingenta, suntque in ea 4 civitates, Candia nempe, (unde universa insula nomen mutuatur) Canea, Rethimum, & Scithia; quarum duæ primæ sunt munitissimæ,

fimæ,tam fitu,quam arte; aliæ fitu tantum fortes dici poffunt; dignitate Ducali eminet hæc infula,eftque civitas Candia Metropolis, inciliturque quamplurimis nobilibus Venetis,multique ipforum in ea nati funt;eft quoque in hac infula fatis egregium Navale. Vt concludatur,infula hæc adeo magna eft fertilifque,vini præcipue,ut pro parvo regno haberi pofsit. Hi funt ftatus, dictæ illuftrisfimæ reipub. fubditi,ex quibus percipit(ut ad ejus redituum cenfuumque enarrationem veniamus) duos aureorum nummum milliones quotannis, pacis tempore nempe,colligunturq; ii reditus eo qui fequitur modo; ex civitatibus in Italia, fupra nominatis percipit octingenta millia, cujus fummæ Brixia & Bergomum ter centum millia folvunt. In Venetiarum civitate colliguntur ex datiis & vectigalibus feptingenta millia nummum aureorum, folum enim vectigal vini locatur 130 aureorum millia quotannis, percipiuntur quoque pecuniæ ex decimis taxifque, nobilibus, mercatoribus populoque civitatis Venetiarum impofitis ; reliqua quingenta millia , dictorum duorum millium, percipiuntur ex fale,qui fit multis locis ad mare fitis, ex datijs quoq; vectigalibus & fubfidio, quod civitates maritimæ reipubl. elargiuntur. Volunt aliqui hanc rempub. percepiffe ex regno Cypri,quingenta aureorum nummum millia, habeturq; pro re certa rempubl,eandem pecuniarum fummam,aliis mediis à fubditis confequi. Tanti talefque funt reditus ordinarii reipubl, Venetæ,cui accidit quod & aliis Principibus Chriftianis,paucis exceptis, evenire folet, nempe, quod ii reditus, in expenfas ordinarias erogantur, in militiam fcilicet, claffes,in fortificationem civitatum arciumque,quæ ea opus habent, in falaria Magiftratuum, & Officiarios civitatum, nec aliquid fupereffe creditur; fi autem aliquid fupereffet eo folverentur, antiqua debita, ultimis bellis contracta. Quamvis autem ordinarii reditus, in ordinarias expenfas,quæ pacis tempore fiunt, erogentur,inde tamen inferri non poteft,hanc rempubl.non effe adprime potentem,ii enim Principes refpublicæque aliis funt potentiores, quæ plures modos extraordinarie pecunias colligendi habent,talium modorum mediorumque hæc refpub. prædives dici poteft, plufque minore cum timore periculoque, à fuis fubditis poteft confequi extraordinarie, quam alii Principes à fuis populis ; quando enim accidit, ut refp. bellum fibi illatum iri putat, aut claffem præter ordinariam inftruere vult, quamvis pax vigeat, facit id quando Turcus magnam

classem emisit, tunc respub. modis extraordinariis pecunias colligendi utitur, sunt ii modi multi diversorumque generum, qui tamen possunt ad tres modos reduci. Primus est multiplicatio decimarum, nobilibus impositarum, civibus quoque qui ex bonis stabilibus reditus percipiunt; multiplicantur autem decimæ hoc modo, quod loco unius, quæ quotannis pendi solebat, penduntur duæ aut tres, pro voluntate Senatus quod & fit, cum duplicatur taxa à Senatu mercatoribus indicta, secundum valorem mercium, soletque ea taxa accedere ad decimam lucri ipsorum partem, quam etiam pendunt nobiles, civesque ditiores. Primo huic modo includitur alius census, qui populo indicitur, quando præter ordinarium instruitur classis; omnia enim opificia certum hominum numerum reip. commodo solvere debent, facile respub. itaque primum hoc colligendi pecunias modo, uti potest, solvuntque omnes libenter, patriæque ferunt auxilium. Si hic modus non sufficit, tunc respub. secundo utitur, is est, ut nobilibus officiariis per aliquot tempus nihil detur, edicitque præterea, ut officia honoratissima, quæ nobilibus meritorum ergo dari solebant, venundentur, non autem in perpetuum, nec plus offerenti, potius enim quam ea officia indigno conferrent, ei qui minus obtulisset traderent, si is virtute præstaret. Hoc modo collegit Senatus dimidiam millionem tempore belli, quod reipub. Venetæ exiguam sane ob causam ab omnibus Christiani orbis Principibus illatum fuit ex fœdere Cameraci inito. Est præterea alius colligendi pecunias modus, qui depositum concilii dicitur, estque hujusmodi: junioribus, quibus concilii ingressus est interdictus, id mediante pecunia conceditur, admittunturque ii ad functiones officiorum. Tertio modo ad colligendam pecuniam utitur Senatus Venetus, quando resp. maxima necessitate urgente cogitur pecunias à privatis personis mutuas sumere, quas cum via benevola nancisci non potest rapit eas vi vendendo mobilia, aut immobilia civium si necesse est; quamvis autem id fiat, haud inde oritur tumultus generalis aut alicujus momenti, qui posset fieri apud alios subditos, pro exemplo sit: si Senatus statuisset, ut tertia pars honorum omnium privatorum civium hastæ subjiceretur, fieret universæ venditionis summa, cujus resp. se debitricem inscribit privatorum civium, quibus promittit Senatus solvere res ablatas, post aliquem annorum lapsum, finito bello, solvit pro usura aliquid certi quotannis, nempe duo pro centenario, satisfitque

stque creditoribus intra annos 30, solvit itaq; hoc modo respub. debita antiquiora. Dicuntur hi vulgo Prodi monte, vecchio. Solvit quoque respubl. aliis 5 pro centenario quotannis, diciturq; hoc vulgo Monte nuovo etiam Monte di sussidio, usuras has solvit resp. respectu debitorum primis, recentiorum, aut solvit amplius, promittitque civibus brevi reddere creditum, vocatur hic Monte novissimo. Solvuntur itaque facile debita 25 aut 30 annorum spacio, si nullum sit bellum, quod, quantum potest fugit respub. quæ etiam solet pecunias depositiias, (ipsi dicunt in Zecca) recipere solvitque iis qui eam deponere voluerunt octo pro centenario, sed solum pro annis 18 præter hoc multa bona immobilia publici juris Sorti, vulgo Lotto dictæ exposuit, quæ schedis ex olla, publice, præsentibus Senatoribus extrahuntur. Tales tantique sunt modi mediaq; colligendi pecunias, quibus respub. usa est bellis ante gestis, poteritque sequenti tempore iis uti; potest quoque respub. augere datia vectigaliaque mercium, pro Senatus beneplacito. Vt concludatur; habet respubl. infinitos consequendi pecuniam absque tumultu modos à nobilibus, civibus populoque, imo necessitate urgente multi nobiles mercatoresque sua sponte, sequentes exemplum Principis reipub. dederunt magnam pecuniarum vim, eorumque aliqui dederunt uxorum cymelia, considerantes afflictam remp. iis plus egere quam uxores ut se iis ornarent, nec solum privatæ personæ civitatis Venetiarum reipub. pecuniis subuenerunt, verum etiam civitates Venetis subditæ idem fecerunt, pro ipsorum facultatibus, ultra vectigalia summamque pecuniarum, haud exiguam ipsis impositam: præcipueque regni Cypri cum adhuc Venetis pareret, miserunt reipub. ut tanto citius fortificatio civitatis Nicosiæ absolveretur centum aureorum millia, unde facile judicari potest ingruente necessitate, plus daturos fuisse, omnes enim generaliterque amant mansuetum leneq; Imperium hujus reipub. laudantq; administrationem justitiæ, quæ pauperibus æque ac ditioribus incorrupte administratur. Est itaq; in hac magnifica civitate tritum proverbium, non multum referre, si publicæ pecuniæ exiguæ sint, modo privati divitiis abundent, potest enim resp. facile ab iis consequi pecunias. Ad militiam reipub. Venetæ quod attinet, cum Senatus Veneti scopus sit cavere ne offendi possint, nec causa sit, quare alicui ipsorum ditionis parti timere debeant, ædificarunt tamen, ædificant, ædificabuntq; multa fortalitia, ut

suæ ditiones securiores sint; earumque numerus generaliter loquendo adeo magnus est, nt nullus alius Princeps, aut potens Dynasta sit, qui tot, tam perfecta tantique momenti posfideat. Sunt enim reipub. fortalitia permagnis aggeribus intrinsecus instructa, sicut & muris præter modum pulchris, propugnaculis validis, vallis quæ vulgo Cavailleri dicuntur probe structis fossisque (ut decet) profundis amplisque; multæ quoque civitates validissimæ habentur propter aquam, quæ ipsis adimi alioque derivari haud potest, aut saltem nisi valde difficulter, sicut sunt Tarvisium, Lignago & Crema; aliquarum circuitus adeo amplus est, planiciesque tam larga, ut non queant nisi ab innumerabili exercitu obsideri: tales sunt Patavium & Verona; in aliis sunt arces aut fortalitia, quæ civitatibus adeo imperant, ut si caperentur, iis facile possent recipi, quod videtur Brixiæ, Bergomi & Veronæ. Dominantur præterea Veneti infinitis locis secundum maris littus sitis, quibus facile posset ferri auxilium, quod resp. mari multum valeat, nec possunt dictæ civitates à latere, ubi continenti junguntur, bellicis tormentis quassari, cum propter eorum situm tum propter territorium adeo montosum scopulosumque, ut tormenta bellica eo duci non possint. Hujus sunt conditionis omnes civitates, Dalmatiæ, Istriæ, Insularumque, defendendis dictis civitatibus fortalitiisque utuntur Veneti viris illarum regionum, qui fidelissimi sunt, curantque in Lombardia virorum 15 millia armis exerceri, appellantur Selecti nomine ipsis usitato Cernide; quod in unoquoquo districtu comitatuque seligantur, qui armis sunt aptiores, eorumq; quotannis variæ fiunt lustrationes particulares, generalesque; cum autem horum pars major rustica sit plebs, præliis campestribus inepti, nec ordines servare norint, largitur respub. stipendium militibus, qui degunt in civitatibus ipsi subditis, sicut & exteris, qui ipsorum militibus haud cedunt. Peditatus Italicus, animis, agilitate valet, fortisque est, aptusq; aggressibus velitationibusque, sicut & oppugnationibus ciuitatum, sed ei deest ordo ille firmus constansque, quo valent Germani; habetur tamen peditatus Italicus valde strenuus; habuerunt talium, nempe subditorum exterorumque Veneti, in suis exercitibus plus minus 15 aut 20 millia, largiunturque stipendium aliquibus Cantonibus Helvetiorum Rheodumque possent itaque Veneti exercitum conscribere 35 millium militum strenuorũ mediocriumque plus minusve, prout requireret necessitas, distribu-

untur

untur alii in præſidia civitatum, & per triremes. Pediti numerantur pro ſtipendio 45 dierum, tres nummi aurei, quando meret, ingruente autem magna neceſſitate ſolvuntur ipſis quolibet menſe 5 nummi aurei plus minusve. Equitatum quod attinet, largitur reſpub. ſtipendium equitibus cataphractis ſexcentis ſelectisſimis, quos pro præſidio magnificentiaque conſcripſit; eorum unuſquiſq; tres ſecum equos trahere ſolebat, ſed nunc plures duobus non trahit, requiritur autem, ut ii ſtrenui pulchrique ſint, eques 120 nummos aureos meret quotannis, ii fere omnes nobiles ſunt civitatum in Lombardia Venetis ſubditarum, quantumvis autem in Venetorum ditione progenies equorum generoſorum non ſit, poſſet tamen equitum numerus augeri ad mille, aut mille quingentos uſque. Solebat hæc reſpub. in Lombardia ſtipendia largiri mille equitibus levioribus armaturæ, ſed parcit nunc hac inutili expenſa, quod ipſis facile ſit magnum equitum numerum conſcribere, poteſtq; uti militibus Dalmatis, qui vulgo Stradiotti & Capelletti dicuntur, valent multum ad impediendũ ſubvectionem commeatuum hoſtibus, iiſque inſequendum. Præſtant quoq; experientia agilitateque, ſiq; rumpantur eorum ordines militares, facile eos reſtituunt, ſeq; commilitonibus jungunt. Taliũ equitum poſſet hæc reſpub. conſcribere in Dalmatia aliiſque Inſulis ter mille, paucoq; minorem numerum equitum levioris armaturæ, in civitatibus Italiæ. Exercitibus terreſtribus præficiũt Veneti Capitaneos exteros, Præcipue a. deferunt Capitanei Generalis aut Gubernatoris decus externo Principi ſæpeque permagno ſalario conduxerunt præfeceruntque ſuis exercitibus dominos liberos, quales ſunt Marchiones Duceſque. His Capitaneis belli tempore addit reſp. duos Senatores virtute præſtantes, qui Proveditores Generales dicuntur, abſque quorum conſenſu, Gubernator aut Capitaneus Generalis prælio decertare non poteſt, nec aliquam magni momenti rem tentare. Dicamus nunc de militia maritima, quæ caput rerum eſt, maximique momenti. Primum eſt admirandum Navale Venetum, quod non ſolum valde magnum eſt, ſed adeo pulchrum, omnibusque rebus neceſſariis inſtructum, ut hodie univerſo in orbe ei ſimile non reperiatur, ſitum eſt ad unum civitatis caput, mari vicinum, civitatiq; adeo conjunctum ut ab ea diviſum haud videatur, ſed pars ejus putetur, judicaturque eam ob rem à ſpectatoribus major, quam eſt; cingitur fortibus muris, ſed nulli ei ſunt aggeres intrinſeci, quod iis non egeat,
cum

cum quassari tormentis bellicis haud possit,dicique potest in Insula situm esse,quod Canalis ipsum circumdet. Si alio nomine quam Navalis,ipsum appellare velimus, fortalitium aut Sertaglium Venetum possemus dicere. Dicto in Navali numerantur ducentæ biremes vulgo Galere, suntq; præter has in mari aliæ multæ, earum numerus ad 40 accedere solet. Sunt quoq; aliæ naves, quæ Galere magnæ dicuntur, ut distinguantur à minoribus: equites cataphracti hæ dici possunt, quod graves sint, nec remibus adeo facile agi possunt, sed multo majorem impetum faciunt, si quæ tales naves in prælio navali, ventum haberent propitium, vel centum minores quas Subtiles vulgo Sottili dicunt, invadere possent, si autem iis jungerentur minores, clasis talium navium esset invincibilis, posset enim talis clasis cum velis, tum remis uti. Sunt in dicto Navali tot adeoq; diversa armorum genera, ut iis innumerabilis gens armari posset, inspicientique stuporem incutit multitudo, videntur quoque ibi tot tormenta bellica, ut dictis navibus posint sufficere, armisq; cum offensivis, tum defensivis armari nautæq; milites, ultraq; ea adhuc tot alia ibi spectantur arma, ut naves particularium, fortalitia, exercitusque terrestres, cum opus esset, eis possent instrui. Ligni fabricandis navibus idonei maximam habent copiam Veneti, cum propter qualitatem frequentiamque sylvarum circa mare sitarum, tum propter curam, quam habent, quercuum in ipsorum ditione nascentium, quæ cum excisæ sunt, facile conducuntur Venetias per mare, per flumina quoque, quæ apud Venetias se condunt mari. Vt uno verbo dicatur, quidquid de Navali dici posset, certum est, quod tale Navale, quale est Venetum nunquam fuit, nec est, nec erit in orbe universo, quod adeo probe sit instructum viris strenuis; sunt enim trecenti plus minus, qui operi semper sunt attenti faciuntq; sua opera tanta velocitate, ut mirari haud satis queat spectator, minori enim quam decem dierum spacio, integre armarunt 30 Galeras, ut nihil iis deesset, prelioque essent idoneæ. Magnam pecuniarum vim impendunt Veneti in hoc Navale, in quo tantum fabricantur triremes, vulgo Galeræ parvæ & magnæ, quos ipsi Sottili & grosse dicunt, & Catastopia quæ vulgo Fustæ dicuntur, quod navium magnarum probeque instructarum affatim habeant; sunt eæ quidem privatorum, sed resp. cum opus est, iis potest uti. Venetis quoque non desunt Exibatæ, civitates enim maritimæ, sicut & continentis ipsæque Venetiæ talium satis suppeditant, in tri-

triremibus militant viri ab ipsis conscripti, quos delle Cernide dicunt. Pars maxima Capitaneorum præfectorumque triremium (ipsi Sopraconiti dicunt) ex nobilitate Veneta seligitur, quorum numerus prægrandis est, suntque in unaquaque, præter Præfectum, duo nobiles Veneti, ut se in disciplina maritima exerceant. Venetis itaque instruendæ classi nihil deest, nisi aliquis eis pane bis cocto aut nautico opus esse diceret, præcipue caritate ingruente; sed hujusmdi pane eoque optimo abundant Veneti, habent enim multa amplissimaque granaria, in quibus adservatur infinita frumenti aliarumque frugum vis, panis quoque nautici. Vt Sinus Venetus securus tutusque sit, sicut & maris Ionii insulæ, semper in promptu sunt 35 aut 40 triremes, quibus præest Proveditor & Capitaneus Sinus, facitque Senatus impensam in unamquamque quinque millium ducatorum, computando panem nauticum. Hæ triremes non solum reddunt mare securū à piratis; sed & exercitantur in rebus maritimis multi nobiles, quamvis non vigeat bellum. Hæc est magni momenti res, conciliatque reipubl. multum existimationis. Dictus numerus triremium augetur, quotiescumque Turca classem instruit, curantque Veneti, ut sua classis par æqualisque Turcicæ classi sit, eoque casu constituitur generalis classis quod nomen tanti est momenti apud Turcas, ut Sinui appropinquare, multoque minus Venetiarum civitati haud audeant. Quamvis autem Venetorum classis, cui tutela Sinus (aliter Golfo) demandata, magna valdeq; potens sit, haud tamen potest naves omnes Sinum Venetiarum sulcantes securas reddere; minores enim naves, quæ haud longe à littore Dalmatiæ discedunt, spoliantur à piratis, qui Vscochi dicuntur, ii se Zegniam, & flumen vulgo Frume, oppida familiæ Austriacæ subjecta recipiunt, suisque naviculis armis instructis, adeo molesti sunt navigantibus, ut reipublicæ necesse sit, semper ibi in promptu habere Capitaneum & quinque Catascopia armata. Huic Capitaneo injunctum est, ut dictos piratas extirpet eradicetque; quamvis autem hæc res Venetis magnæ sit impensæ, multum tamen facit, magnoque est usui, ut illi piratæ coerceantur. Qualem avtem triremium naviumq; numerum Resp. emittere possit, facile perpendi potest: cum enim non desint ligna, arma, viri, pecuniæ, tantum navium numerum educere potest respubl. quantum putabit opus esse; quamvis autem à multo jam tempore non emisit respublicæ plus quam centum triremes, paucasque naves, is tamen, qui

probe perpendet omnia, percipiet rempubl. ante ducentos aut trecentos annos, cum ei haud tantæ vires suppeterent in expeditionem Terræ Sanctæ instruxisse classem ducentarum navium, tantundemq; in expeditione Constantinopolitana, quando cum Francis eo vela fecerunt; nemini itaque dubium esse debet, quod si urgeret necessitas, cum respubl. sit dives pluresque subditos habeat, Navaleque melius quam unquam instructum sit, eam majorem classem instruere posse. Si id non faciunt, in causa est, quod tot naves periculo exponere uno tractu consultum ipsis non videtur. Quamvis autem classis Veneta, Turcicæ classi numero par non esset, viribus tamen superat; nec dubitari debet, quod si Veneta classis, à Turcica aggrederetur, (quod nunquam ausa fuit) facere prelium non recusaturam Venetam. Quamvis autem ad reipublicæ Venetæ clavum sedeant nobiles, non autem populus, non tamen dici potest, ibi paucos rebus præesse, nec etiam multos, minus adhuc dici posset, ipsam ab uno moderari, quod ei Princeps aut Dux præsit, sed in ea spectantur tria regiminum genera, unde unum solum, idque omnibus numeris absolutum emergit. Sedet itaque ad reipublicæ clavum Dux, in quo Imperii Majestas elucet, in vestitu existimationeque, dicitur vulgo Doge, quod Ducem significat, aut Capitaneum, à quo alii duci videntur propter ejus Majestatem habitumque absoluto Principi consvetum; creatur hic Princeps electione ab ipsis nobilibus, sed ejus authoritas major haut est, quam cujuscumque alterius præcipuæ notæ nobilis; in deliberationibus enim publicis, unum tantum votum habet sicut alii, ipsius quidem est respondere reipubl. nomine Principum Legatis, eorumq; literis rescribere, sed nihil respondere aut rescribere potest, quam quod Senatus præscripserit, ei in omnia reipubl. concilia patet aditus, suamque sententiam dicere potest sicut & alii, quibus licet ipsius sententiæ refragari. Est & aliud concilium paucorum, haud ditiorum aut potentiorum, sed sapientia rerumque usu præstantiorum; in hoc concilium, decem tantum admittuntur, diciturque ideo concilium decem sapientum, his junguntur 15 Senetores: quidquid hi, Princeps, sexque consiliarii statuerint id ratum est. Sunt præterea infinita concilia, quæ paucorum dici possent, sique de unoquoque esset dicendum, plus ocii temporisque requireretur. De conciliis hoc tantum dico, ex omnibus paucorum componitur unum, quod multorum dici non potest, quod ducenti viginti & quinque Sena-

natores ei non intersint, hoc concilium certe Senatus dici posset, dicitur vulgo Consilio di Pregati, quod initio reipubl. precarentur sive rogarentur sapientiores prudentioresque civium, ut dicerent sententiam deliberarentque, quid esset ex usu reipubl. Hi Senatores seliguntur ex alio sed majore concilio, sed eliguntur sapientiores, quod ad ipsos referantur maximi momenti negocia, belli, pacisque, fortificationes locorum, conductiones Capitaneorum, creatio legatorum ad Principes mittendorum: leguntur in concilium litteræ, quæ reipublicæ scribuntur: ut concludam, concilium sententiam dicit in rebus gravioribus majorisque momenti. Postremo est concilium quod reipublicæ faciem habet quamvis, ut verum dicatur, non est, hancque ob causam ad hoc concilium tantum admittuntur nobiles, qui libro inscribuntur. Nec in hoc concilio nobili, qui annum ætatis vigesimum quintum non excesserit, locus datur, nisi votum det, quamvisque aliquibus ex gratia speciali in hoc concilium ætatis anno vigesimo, aut paulo amplius, attamen decretum annorum 25 firmum manet. Nobilium, quibus in hoc concilio aditus patet, numerus ad bis mille & quingentos accedit, quia autem multi absunt, foris magistratibus præfecturisque fungentes, non ultra mille sexcentos conveniunt quoquo octiduo, nempe die dominico mane, sicut & hora matutina dierum fastorum, creantur tunc magistratus, distribuunturque functiones admirando pulchroque ordine. Eliguntur pluralitate votorum, qui locum habere debent in concilio, quod Pregadi vocant, aut in concilio decem virali, vulgo di diece, in aliis quoque conciliis eliguntur sapientiores prudentioresque totius nobilitatis. Quamvis autem videatur fortunam multum posse, ut functionem consequatur aliquis, non tamen datur ea nisi digno & virtute præstanti, nisi enim concilii pars plus quam dimidia, candidatum functione dignum judicat, eam non consequitur. Possent hic multa dici de mirabili ordine creandorum magistratuum, quamque quiete pacificeque omnia peragantur, sed longum esset, lectorique tædium forte moveret, dicentur ergo solummodo necessaria nec omittentur hic verba Cassiodori Ravennatis, qui scribit cuidam Theodoro de antiquorum Venetorum moribus, qui, quamvis eorum Status multum auctus sit, eos tamen mores servant adhuc. Paupertas ibi divitiæque sunt æquales, unus cibus reficit omnes. Habitatio similis concludit universa, nesciunt de pecuniis invidere, & sub hac de-

gentes mensura vitia fugiunt, quibus mundus obnoxius est. Vestitus Venetorum moribus similis est longus nempe, gravis, pacificus haud pomposus, unus idemque est cibus, parcus nempe, lege enim sumptuaria prohibeutur nimis lauta convivia, nulla est distinctio inter divitē & pauperem, sed virtus tantum honores meretur; juvenes reverentur antiquiores tanquam patres, ipsi amant juvenes tanquam filios, conceduntque ipsorum aliquibus, ut in deliberationibus publicis sententiam dicant, id (meo judicio) multum facit invitandæ juventuti, ut rebus gravibus studeat, in iisque se exerceat, quæ in usum sint reipubl. ipsorumque fervore calefit veterum frigiditas. Vt concludam hic nihil aliud videre est, præter æqualitatem laude dignam, nec aliud quam Dei cultus spectatur, utq; respubl. quieta pace fruatur, justitiaque æqualiter administretur unicuique, nullo aut divitiarum aut paupertatis habito respectu sicut nec nobilis & plebei, qui & suas partes habent in hac illustrissima republ. gaudentque functionibus honorariis utilibusque nempe præfecturis aliquarum arcium, officio Secretarii magnorum Conciliorum, aliisque functionibus, id in causa est, ut populus nobiles amet revereaturque, nobiles plebeios protegunt favoreque eos prosequantur, juventque eos ut functiones, quas obire possunt, consequantur. Respubl. Veneta magnam habet curam pauperum subvenitque necessitati ipsorum multis modis, iisque ipsos adeo sibi devincit, ut non solum tanquam subditi patritios revereantur, sed tanquam mancipia; impendit itaque respubl. magnam pecuniarum vim, ut panis aliaque ad victum necessaria vili væneant pretio, ideoq; mirum haud est, quod populus absque strepitu, cum ingruit necessitas, onera reip. patienter ferat. Populi quoque aliarum civitatum Venetis subditarum ipsis sunt admodum fideles, isque, qui alicui præficitur, aliud nihil pro scopo habet, quam ut omnibus justitiam administret, prositque civitati ipsius curæ commissæ, certusque est, ita faciendo sibi in patria majores honores paratos esse, sin autem secus faciat, se pœnas non evasurum, nec functionem aliam consequuturum. Causa altera, ob quam populo placet regimen Venetorum est, quod vectigalibus gravibus haud onerantur, quibus aliqui tyranni miseras civitates exhauriunt. Videtur nunc brevibus aliquid dictum de hac Republ. quæ si conferatur cum aliis, ante ipsam orbi notis (de quarum tamen amplitudine nec viribus dicitur, sed de earum regimine legibusque) cognoscetur

ſcetur, ipſam omnes alias longo intervallo poſt ſe relinquere, poteſtque dici illas ab hominibus rapinæ deditis ſanguinariisq; erectas fuiſſe, hæc autem à Deo & philoſophis; quamvis autem reſpubl. Romana totum pene orbem ſibi ſubjecerit, tamen ſuam libertatem tutari retinereque ultra ſeptingentos annos haud potuit, hæc autem tot potentibus hoſtibus circumdata, quíque ipſam extirpare conati ſunt, nec Principem exterum aut amicum qui fidem datam ſervarit, experta, tamen ſpacio mille annorum non ſolum libertatem tuta eſt illibatam, ſed ſola reſtitit Turcarum permagnis viribus. ſicut & potentiæ Principum Chriſtianorum magno admirandoque ſucceſſu, cum enim judicabatur peſſundata extinctaque, viſa fuit tanquam phœnix reviviſcere, nec videtur ipſam ab aliqua magna potentia vinci poſſe, niſi à peſſimo illo potenteque verme, diſcordia, quæ unica machina ipſam evertere poſſet ſoloque æquare. Sed major pars optimi prudentiſque Senatus continuo invigilat, ut huic malo eat obviam. Quamvis autem multis videatur propter ſcelera, quæ in Venetorum civitate quotidie perpetrantur accumulanturq;, iram divinam ipſi imminere, nec pœnas peccatis debitas diutius dilatas iri, ſed ipſam extirpandam funditus, hoc tamen ſcitur, quod præter diligentem inquiſitionem maleficorum, ſeverasque pœnas, quibus Senatus noxios ſubjicit, in civitate ſint multi probi piique, quorum cauſa Deus miſericors, illorum miſertus eſt, miſerebitur, ſervabitque ipſam in ſecula ſeculorum. Nunc ſupereſt ut conſideretur quomodo huic reipubl. conveniat cum aliis orbis Principibus: quamvis hac de re nihil certi dici poſſit, hoc tamen ſcitur hanc rempubl. magni ſemper feciſſe Rom. Pont. ob eorum arma ſpiritualia, videturq; reipubl. res haud proſpere ſucceſſuras, ſi Pont. Rom. minus benevolum haberent. Cum aliis Principibus ſtudet hæc reſpubl. pacem colere, quod potentes adprime ſint, difficileq; ſi vires jungerent poſſet ipſis reſiſtere: ſtudet quoque ipſorum amicitiam conſervare, quod timeat, ne in medio ſita ab ipſis præter ſpem aggrediatur; novit enim reſpubl. maximam Principum partem oculos adjeciſſe ipſorum civitatibus in Italia, quæ multæ magnæque ſunt, nec ipſam rempubl. fugit Principes liberos urere maleq; habere rerump. fortunam proſperam. Regem Hiſpaniarum omnibus officiis colit hæc reſpubl. quodq; eum cum Italiæ principibus pacem colere videat, reip. ſummopere gratum eſt, quamvisque ſe arctiore fœdere ipſi conjungere

non voluerint, nulla alia de causa id recusarunt, quam ne alii Principes suspicarentur sinistri aliquid, præcipue autem Turca, utque toti orbi palam foret rempubl. nemini addictam esse, nec ipsius libertatem ab aliquo dependere. Dicendum nunc aliquid de suspicionibus, quæ reipubl. oboriri possent de aliis principibus, quod ipsius ditiones sint divisæ longeque extendantur, noritque omnes Principes reipubl. minus æquos. Timet hæc respubl. Turcam plus quam ullum alium, quod terra vinci non posse videatur, marique adeo potens sit, ut amissa una classe, facile eam reparare restituereque possit, parvi itaque facere jacturam unius classis, quod si ipsis accideret magno in periculo versarentur amittendi Status maritimi aut ad minimum libertatem maritimam magno in discrimine futuram esse. Timent præterea Veneti, quando cum Turca belligerantur, ne ingruat caritas frumenti, quod belli tempore exportari vetatur ex Turcæ ditionibus, ex quibus pacis tempore, quantitas frumenti permagna ipsis adfertur; difficultas annonæ aliquando in causa fuit, quod amiserunt, in Albania nempe & in Peloponneso, civitates quæ longo tempore strenue Turcis restiterant: magnopere itaque student Veneti paci cum Turca hoste potentissimo, itaque se erga eum gerunt, ut eum amicum servent, faciunt id magnis donariis patiendoque excursiones Turcarum, interim tamen ita muniunt sua fortalitia, ut hostis haud facile damnum inferre possit. Est Venetis quoque adprime utilis Turcæ amicitia propter mercimonia, quæ in ejus ditione exercent; si autem Turca Venetos hostes vellet, plus forte difficultatis experiretur quam sibi persvadet. Timent quoque Veneti, Regis Hispaniarum vires, norunt enim quantum is viribus valeat in Italia, sed videntes ipsum paci studere scientesque reipubl. civitates, quas in Italia possident adprime munitas, ipsum pacem infracturum haud sperant, quod si ipse reipubl. quietem turbaret, defensioni solummodo, nec rempubl. aleæ unius pugnæ exponendo; sperant eo modo se ipsi posse resistere, quamvis norint se ipso viribus terrestribus inferiores. Imperator potius hostis occultus quam amicus est, sed ipsi eum haud timent, sciunt enim eum longo bello ipsis haud parem, nec pecuniis instructum, ipsique Turcæ resistendum esse; attamen Veneti ipsius amicitiæ omnibus modis student. A Rege Francorrm potius auxilium expectare possunt Veneti quam offensam, quod in Italia ei nullæ sint vires, sed

si ipse

si ipse Rex in Italia res turbare vellet, quod fortasse nunquam facere poterit, Venetos fœdere sibi jungere potius studebit, quam ipsos hostes experiri sed Veneti experti sunt ipsorum rebus magis conducere ut videant alios se invicem impetere, quam ut se jungendo uni, alterum offendant sibique bellum attrahant. Ab Italiæ Principibus non sibi timendum putant Veneti, quod inter se divisi discordesque, solique potentes haud sint, sciunt quoque Pontifices Romanos potius reipubl. partes amplexuros, quæ sicut Catholicos decet Pont. Romanum colit, non consultum itaque esset Romano Pont. si rempubl. negligeret. Principemq; externum exaltaret. Principes itaque Italiæ, remp. potius defendent adversus vires Turcarum, quam se ipsi jungerent ad exitium reip. in qua sola, adhuc radius antiquæ gloriæ nominisque Italici splendere, dici potest. Cum hucusque sit narratum quibus ex rebus resp. excellat, quæ res tales sunt, ut auscultanti admirationem incutiant, operæ precium erit (cum nihil in orbe sit perfectum) enarrare quid ei desit, & quid in ipsa desiderari posset, quantumvis id haud sit magni momenti. Primum forsitanque maximum, quod in hac republ. desiderari posset diciq; ei deesse, est annonæ copia, illiq; objici adeo magnam illam habere ditionem eamque populo adeo refertam, ut eo nutriendo alterius annona indigeat, quodque nisi mari, Venetias infinita annonæ quantitas adveheretur, laboraret ejus ditio continue panis penuria, quæ res populis gravissima est: hæc est una causarum, quare respubl. tantopere conatur cum Turca pacem conservare, hanc quoque ob causam magnopere colit Regem Hispaniarum, qui Venetis sæpe concedit, ut ex Sicilia & Apulia frumentum evehant. Secundo loco vertitur ei vitio, quod nullo peditatu, quam Italico utitur in bellis, estque nimis verum, id in causa est, quod multum de sua antiqua reputatione decesserit; accidit ex eo, quod pugnandi modi multum sint mutati nec peditatus Italicus statariis pugnis valere existimatur, nec comparari posse peditatui Germanico, Helvetio Hispanicoque; deberet itaque Respubl. Veneta in suis exercitibus conscribere, bonum peditum Helvetiorum & Germanorum numerum, quod si faceret pluris fieret æstimareturq; respubl. Tertio loco taxatur in Venetis; quod suis exercitibus aliquem suorum subditorum non præficiunt, sed extraneum, quod aliud nō est, quam sua externi arbitrio exponere, submittereque, necesse quoq; est, ut resp. multum in extruendis fortalitiis impendat, cum

enim

enim novi excogitentur modi arcium expugnandarum, necesse est, ut aliquo elapso tempore mutentur fortalitia, qua in re, infinitam pecuniarum vim in vanum inutiliterque absumsit. Hæc res multum de felicitate hujus reip. detraxisse videtur. Sed his malis medicina adhibetur, prudentes enim illi patres, in aliud nihil quotidie collimant, quam ut omnibus reip. malis medeantur, nec alio tendunt, quam ut in ipsorum Statu pax quiesq; vigeat libertasq; salva sit, ipsi autem quietem non explodebant; non enim rixas particulares, quæque inter ipsos exoriuntur lites, radices agere crescereque haud sinunt, sed eas statim, aut amica transactione, aut severitate illustris Concilii X. virorum sopiunt. Cives quoque nobilesque hujus reipubl. nunquam tantam reputationem gradumq; nanciscuntur, nec tantas sibi parant opes, ut tyrannidem invadere tentent, sed vivunt in summa pace concordiaque inter se, ut bonos Christianos decet, agunt itaque vitam quietam, liberam, fœlicemque, sperariq. potest illos, ea diu multoque tempore gavisuros, si pergent, annitentur optimas suas leges incorruptas servare Christianeque vivere, sicut ipsorum pars maxima facit, quod si fecerint, habebit ipsorum curam specialem DEus, sicut illos hucusque ei curæ fuisse palam notumque est omnibus.

CAPUT XV.

DE MAGNI CHAMI TARTARI IMPERIO.

SIcut veteribus ignotæ fuerunt regiones ad Ortum Maris Caspii sitæ (quod Oceani partem esse putarunt) ita & adhuc parum nobis constat de populis omnibus, qui ultra id mare & montes, qui vulgo Dalanguer & Vssonte dicuntur, habitant. Marcus Paulus Venetus primus omnium earum regionum satis amplam descriptionem edidit, & ab eo accepimus, quicquid nobis de Tartaris innotuit. Longinquitas enim regionum in causa est, quo minus cognitæ fuere regiones, tum etiam difficultas itinerum, situsq; locorum; Magnus enim Moscorum Dux (per cujus ditiones ad illas regiones ire possemus) non concedit exteris aditum profectionemque per suas ditiones. Mare Caspium quoque, quod itineri oportunum esse posset,

posset, non frequentatur. Offerunt se deserta denique loca, montesque infiniti, qui Tartariam à Persia dividunt. His etiam accedit, quòd nec Magnus Cham, sicut nec Rex Chinæ, nec Magnus Dux Moscorum, suis populis peregrinari, nec exteris sua regna ingredi concedant, nisi ii Legatorum munere fungantur, quibus tamen libere versari non permittitur. Tartari sub diversis Principibus degunt: præcipui sunt, qui viridia insignia in capite gestant, ii Samarchandum civitatem inhabitant; perpetuas cum Sopho alunt inimicitias Bacaranus (qui Mahumetanus est) Mogori (de quorum Imperio alio loco actum est) Cathainus, de quo nunc agere ordimur. Nulla in orbe gens est, quæ majus imperium habuit, aut majores expeditiones susceperit; utinam suorum gestorum scriptores habuissent. Scribit dictus Marcus Paulus, hos populos quondam Ciurzam & Bargam Provincias ad Oceanum Scythicum incoluisse absque domibus, non dico civitatibus castellisque, sed sicut Arabes, nunc in hoc, nunc in alio loco, secundum pascuorum oportunitatem vagos vixisse: recognoscebant tamen in supremum Dominum Vncham (quem aliqui Presbyterum Ioannem interpretantur) cui decimas pecudum suorum dabant. Progressu temporis adeo multiplicati (sicut Iudæi in Ægypto) sunt, ut Vncham eos suspectos habens eorum numerum viresque minuere cœperit, eos nunc huc, nunc illuc, secundum oportunitates in expeditiones periculosas longinquasque amandando. Ipsi autem id animadvertentes conjunxerunt se, concluseruntq; solum patrium relinquere, quod & fecerunt, suntque tam procul à ditione Vnchami profecti, ut sibi ab eo non amplius timerent. Post aliquot annos sibi elegerunt in Regem Chingin, cui propter victoriarum & expeditionum amplitudinem, cognomen Magni datum est; regione enim sua Anno 1172 egressus cum terribili exercitu, subjugavit tum viribus tum æstimatione novem Provincias. Cum denique ab Vncham unam ex filiabus sibi in uxorem dari poposcisset, nec id obtinere potuisset, ei bellum indixit, prælioque superatum ejecit ex regno suo. Post Chingis mortem, ejus successores Europam afflixerunt; Anno enim 1212. expulerunt Polososchos ex confiniis Ponti Euxini, 1228. invaserunt deprædatique sunt Russiam: & 1241 exciderunt Kioviam Ruthenorum Metropolim: Bettusque ipsorum Capitaneus diripuit Poloniam, Silesiam, Moraviam, Hungariam. Hac de causa perterrefacta Europa, Innocentius IIII Papa Anno 1242 ad aulam Magni Chami aliquos pa-

tres ordinis Divorum Dominici & Francisci misit, ut pacem Christianis impetrarent. Sextus à Chingi (qui se Cublai nuncupavit) regnum est auspicatus anno 1256 & 60 annorum spacio, quo præfuit, Imperium per universum fere Orbem deduxit. Subjugavit enim anno 1269. Chinam, quam Marcus Paulus Mangi vocat; Anno 1272 occupavit regna Mein & Bengalæ, quæ ditissima erant, præcipue Bengalæ, quod se juxta maritima fere ad 120 leucas extendit, tantundemque in Mediterraneis dilatatur. Fluvius nobilissimus Ganges secat ipsum medium: Metropolis ejus est Gouro, 4 leucas longa sed non valde lata, ad fluvium sita. Sed cum dixerim Paulum, Chinam nuncupasse Mangi, necessarium mihi videtur id probare, quod factu difficile non est. Civitates enim Panghin & Nanghin, quas Marcus Paulus, in Mangi ponit, adhuc hodie ab omnibus, qui de iis aliquid retulerũt, in Chinæ ponuntur, & quod ipse scribit, in Mangi 1200 civitates numeratas fuisse, satis convenit cum recentioribus relationibus de China. Facit quoque multum ad rem, quod incolæ insulæ Cipanghi (quam aliqui Iaponiam esse putant) Mangi, tunc adhuc dabant nomen Cin. Vna tantum difficultas superest, quod Paulus & aliqui patres, qui ibi circa Innocentij IV tempora fuere, pro primaria regni Mangi putant esse fama celebrem civitatem Qvinzai, ubi decies sexies, centies mille familiæ numerabantur, de qua civitate tamen nullam mentionem faciunt Lusitani, nec patres Iesuitæ, nec alii, qui aliquam cognitionem regni Chinæ nobis dederunt. Id & mihi admirandum videtur, vel ob id, quod Paulus, qui in Mangi ponit portum Zaiton (quem omnes recentiores locant in China, inter civitatem Cantan & Caput Liampo) asserat, quod fluvius qui se in eum portum exonerat, ramus sit illius, qui Qvinzai perlabitur. His difficultatibus responderi potest, quod civitas Qvinzai, hodierna die sita est extra Chinam, ad Septentrionem illius admirandi muri, de quo diximus. Verisimile quoque est, Qvinzai in Tartarorum potestate mansisse, postquam Chinam sibi subjugarunt, tanquam magnæ æstimationis civitatem, & quæ propter sui situs fortitudinem, satis facile defendi posset, talemque eam vidimus in aliquibus tabulis, quæ in illis regionibus exaratæ sunt. Alii ipsam excisam dicunt; cum enim tanti momenti tantique nominis civitas sit, incredibile ipsis videtur, nostris temporibus (quibus plusquam unquam Orbis detectus est) de ea nullam mentionem factam esse: adeo magnæ autem civitatis excidium res incredibilis videri

 deri

deri non debet, magnæ enim civitates ut plurimum sentiunt damna, adversaque quæ bella adferunt. China etiam terræ motibus adeo impetuosis, vehementibusque obnoxia est, ut iis civitates integræ evertantur excidanturque. Legitur quoque in aliquibus litteris Lusitanorum, magnas civitates, igne de cœlo lapso absumptas esse. Sed necesse non est, ut quod civitatem Qvinzai intra terminos Chinæ non reperimus, eam dicamus excisam; verisimilius est, terminos illius Provinciæ mutatos confusosque esse (sicut bello & irruptione Barbarorum alibi factum est) quam ut talis civitas nunc in nihilum redacta sit. Amplitudo imperii Magni Cham Cathaiensis, temporibus supra notatis, extendit se ab extrema Asiæ parte in Armeniam, & à Bengala ad Volgam usque, ut nihil dicam de Tartarorum excursionibus, ad Nilum & Danubium usque. Inde percipitur Alexandri Magni & Romanorum Imperium cum illorum dominio conferri non posse. Sed cum per regiones supra dictas Tartari vagati essent, armaque modo huc, modo illuc circumtulissent, seque omnibus formidandos tremendosque ostendissent, videntur ultra montem Caucasum sedes fixisse. Quamvis autem eorum dominium in multos Principatus divisum sit, nominis tamen amplitudo, & Imperii majestas mansit penes Magnum Chamum, qui à Magno Chingi originem ducere existimatur. Ejus Imperium extendit se à deserto Lop, ab uno latere, & à lacu Kitaja ab altero, ad murum usque qui ductus est, inter 43 & 45 gradum civitatis Ochioi (quæ inter duos montes sita est) ad alium montem usque, qui ad Oceanum finem habet, dividitque Tartaros à Chinensibus, & ab Oceano Scythico ad confinia Tipuræ regionesque vicinas usque. Conscripto spacio comprehenduntur multa magnaque regna, multæ amplæque Provinciæ: Tangut nempe in qua sunt civitates Succuit & Campion ex lapidibus more Italico factæ; Ergimul, Carazan Teber, Caindu civitates regnorum Metropolitanæ. In medio Imperii est Tenduch civitas, quæ Pauli tempore erat Presbyteri Ioannis, sed magno Cham subdita; potissima quoque populi pars credebat in Christum, sed Zizaniæ, & Idololatriæ multum admixtum erat; multi quoque erant Mahumetani. Illic est civitas Cambalu Imperii caput, continet in ambitu 28 milliaria: & vicina Taiduc, ad lacum sita habet in circuitu 24 milliaria: Xaidu ubi Palatium Magni Chami est figura quadratum. Ejus unaquæque facies octo milliaria longa est, continetque quatuor portas: in eo cir-

cuitu aliud est Palatium, quod in uno quadrato sex milliarium est, in cujus medio sunt tres portæ ad Meridiem, totidemque ad Septentrionem spectantes: in unoquoque angulorum, & in medio uniuscujusque faciei, spectatur magnum Palatium. In hoc est præterea alter circuitus unius milliaris; in quadro sex portas instar earum, de quibus supra dictum est; habens totidemque Palatia. Inter utrumque murum visuntur prata sylvæque; In hoc circuitu est Palatium magni Chami, de cujus commoditatibus, ornatu, magnificentia meum non est dicere, sicut nec de venationibus, aucupio, piscationibus. Tota hæc regio ut plurimum, plena est civitatibus populisque divitibus, civilibusque, cum quod Tartari, (qui sibi eam in habitationem patriamque elegerunt) totius Asiæ, Chinæ, & partis Europæ (quam pervagati deprædatique erant) spolia eo detulerint, quæ nunquam inde exportata fuere: tum quod regio, consvetudini & commercio unius civitatis cum altera maxime commoda sit. Procedit id, partim ex natura planiciei locorum, & amplitudine lacuum, inter quos est ille, qui Cazaia dicitur (cujus aquæ salsæ sunt) & qui Guiam, Dangu, Xandu, Catacora dicuntur: partim ex latitudine fluviorum, qui cursu longissimo has regiones præterlabuntur nempe Curato, Polisango, Zaiton, Mecon, (quem Paulus Quion nuncupat). Multum quoque facit varietas fructuum, qui nascuntur; abundat enim ut plurimum frugibus, oryza, lana, feryco, cannabe, rhebarbaro, musco, camelotis excellentibus, ex pilis Camelorum confectis. Idem Paulus scribit, Caindu producere Zinziber, cinnamomum, caryophilla, quod tamen mihi creditu difficile videtur, flumina trahunt secum multum auri. Moneta quæ ibi pensilis, unius nummi aut valoris non est. In Cathaio expenditur nummus, ex quadam charta nigra, quæ ex illa arborum pellicula conficitur, quæ inter arboris truncum & ejus corticem reperitur; ea pellicula cum trita, contusa, temperataque glutine fuerit; signatur deinde impressione Magni Chami. In regnis Caiacan & Carazan, expendunt Conchylia marina, quæ aliqui Porcelette vocant. Id nummi genus, in usus est in multis Indiæ & Æthiopiæ locis. Hac ratione trahunt Principes ad se omne aurum argentumque Provinciarum, curantque id fundi, conservantque in locis securis, nec inde unquam aliquid sumunt. Opinantur itaque multi Magnum Chamum thesauros immensos habere. Simili arte Presbyter Ioannes, dum grana salis piperisque expendi jubet tanquam

nummos;magnos quoq; thesauros accumulat. Potum nobilem conficiunt Tartari ex oryza, & aromatibus, inebriatque plus quam vinum: lacte acido (sicut & Arabes) delectantur, lacte quoque sublimato, quod multum ad inebriandum valet. Magni Chami potentia consistit primum in situ, quem munitissimum esse demonstravimus, in amplitudine regionum, in magnitudine civitatum, in abundantia commeatus, in copia redituum. Percipit inter alias res decimas ex lana, serico, canabe, frugibus, pecudibus; estque absolute Dominus rerum omnium: sed potentiæ ejus nervi consistunt in militia, quam semper armatam habet. Milites degunt semper in campis, quatuor aut amplius milliaribus procul ab urbibus. Vltra stipendium, quod à Principe recipiunt, faciunt etiam compendium ex suis pecudibus, lacte, & lana. Cum magnus Cham militibus opus habet, vocat ad se partem illius militiæ, quæ ad formam legionum Romanorum per Provincias disposita est. Tartari ut plurimum non peditibus utuntur præterquam Varcheni, qui Magno Cham non subjiciuntur. Præcipua eorum arma sunt arcus & sagittæ, quibus non minus fugiendo, quam aggrediendo nocent. In bello valde expediti sunt: eorum tentoria sunt ex lana coacta, quibus se tempore pluvio cooperiunt. Vivunt ut plurimum lacte; quod ad solem exsiccant, postquam butirum ex eo segregarunt & sanguine equorum, cum urget necessitas. In prælis non congrediuntur cominus cum hoste, sed nunc à fronte, nunc latere; verum perpetua sagittarum grandine ad modum Parthorum obruunt hostes. Qui se strenue gesserunt, remunerantur largiter honoranturque altioribus gradibus privilegiisque; donariis quoque. Excubant Magno Cham duodecim equitum millia; æstimaturque ipsum colligere posse multo majorem equitum numerum, quam ullus alius Princeps. Ejus vires duas singulares considerationes habent. Vna est multitudo copiarum, quæ ex amplitudine ditionis ipsius colligi potest: altera est promptitudo earum; perpetuo enim eos in ære habet, quæ res magni compendii est. Sicut enim in milite spectanda est agilitas potius quam robur, ita in exercitibus pluris faciendi sunt prompti expeditique, quam prægrandes & numerosi; illi autem Principes fortes, potentissimique habendi sunt, qui vires magnas expeditasque habent. Sunt enim hi tanquam aquilæ, tigrides, leones, aut pardi, quæ quidem animalia inter alia Principatum obtinent, non ob aliud quam propter agilitatem,

robori corporis adjunctam, suntque ijs duabus partibus equis, tauris, bubalis, etiamque elephantis quamvis multo majoribus superiores. Vltra ea, quæ scribit Marcus Paulus, aliqui Angli, qui per mare Moscoviticum, regionesque vicinas in Cathajam penetrarunt, referunt res memorabiles de potentia majestateque illius principis, quem Mosci Cæsarem Cathaiæ, Turcæ Vlu Cham, id est magnum Principem vocant: Palatiorum siquidem magnificentia, amplitudine ditionis, opulentia thesaurorum, numeroque militum superat omnes Asiæ Principes regnatque tanta cum majestate, ut subditi eum Spiritum, umbram, etiam filium Dei immortalis, inepte dicant. Ejus verbum eis pro lege, in quo stat illorum vita & mors. Tuetur justitiam rigore notabili; criminis enim rei, excepta prima vice, qua virgis acriter cæduntur, ob omne genus delicti dissecantur per medium. Videtur quod in eo sequantur opinionem Stoicorum de æqualitate criminum. Fur quoque privatur vita, nisi nonuplum persolvat, tam pro obolo quam pro aureo. In Imperium succedit primogenitus, hac cum ceremonia. Præcipui ipsorum septem generationum aut tribuum, induti albo (quo colore in luctis utuntur qui & Giaponensibus mos est) Principem sedere faciunt super pannum nigrum, ex lana coacta, in terra stratum, dicuntque ei, ut Solem intueatur revereaturque Deum immortalem, quod si faciat, id ei in cœlo copiosius quam in terra remuneratum iri, alias ei vix pannum nigrum, ex lana coacta relictum iri, super quem in campis recubet, eumque mille calamitatibus afflictum iri. Imponunt ei deinde coronam Magnatesque deosculantur ei pedem, jurant ei fidem, honorantque eum muneribus ditissimis, Scribitur deinde ejus nomen literis aureis, reponiturque in templis majoribus urbis Metropolitanæ. Duos Senatus habet, unum bellicum duodecim prudentum, alterum Statuum totidem Consiliariorum. Hi tractant omnia, quæ ad gubernationem spectant, curam gerunt eorum omnium, quæ ad pœnas & præmia pertinent. Non utuntur minori diligentia curaque, in remuneranda fortitudine officiisque præstitis Imperatori, tam in pace quam in bello, quam in castigandis puniendisque iis, qui se male, aut negligenter gesserunt. Iis duabus in rebus, nempe in remunerando & puniendo, consistit tanta vis regiminis, ut dici possit, maximam Principum barbarorum partem, iis solis suam amplitudinem retinere. Quam enim aliam regendi formam habent Turca, Seriffus, Mogor, Persa aliique?

Non utuntur eo quam in rebus bellicis (paucos enim alios remunerantur quam milites & Capitaneos) imo nec ponunt fundamentum suorum dominiorum in alia re, nec collimant in pacem & quietem, sed in victoriam & potentiam aut amplitudinem in puniendo ignavos abjectosque, & omnem excedunt modum in remunerando fortes audacesque. Nunquam fuit Respublica, aut Principatus, ubi robori militari majora emolumenta, præmiaq; proposita fuerint, quam inter hos Barbaros. Sed magis inter Turcas, quam alibi: Tartari quidem Arabes, Persæque habent nobilitatem in aliqua æstimatione precioque: Turcæ excindunt extirpantque nobiles familias, nec aliud magni faciunt quam audaciam & fortitudinem ponuntque in manus mancipiorum, & gentis vilissimæ, si sanguis spectetur (tantum curent ut idonei inveniantur e pacesque præclaræ fortunæ) omne suum Imperium. Sed redeundo ad Tartaros, & ipsorum ritum regendi gubernandique populos: Astrologi illis regionibus magno in pretio esse videntur, scribitque Paulus, eorum in civitate Cambalu reperiri quinquies mille, & cum Cublai Cham ex illis cognovisset, illam civitatem rebellem futuram, curavit ædificari aliam, cui nomen est Taindu illi vicinam, quæ in ambitu 24 milliaria continet, præter suburbia, quodque in Palatio, quod in Xaindu habet, multi Astrologi & Nicromantici sunt. Astrologia judiciaria in China quoque magno in pretio habetur. Persiæ Rex Ismael paucas res magnas aggrediebatur, nisi consilio Astrologorum, nec mirum est (cum ea ars, in illis regionibus inter Assyrios & Chaldæos inventa sit) ipsam ibi adhuc florere. Turcæ eam parvi faciunt. Imperatores Romani eam sunt execrati & plus quam semel, ei cum suis professoribus indixerunt exilium. Utinam ex Dei ecclesia exularet, nihil enim aliud est quam Stolo gentilitatis. Sed ut aliquid de qualitate populorum magno Cham subditorum dicamus: Tartari sunt universaliter statura mediocri, humeris & pectoribus longi, facie lati, nasu simo, colore squalidi, compositione robusti, adversorum incommodorumque patientes, equis exercitati, usu arcuum dexterrimi. Sicut autem Arabum pars civitates incolit, dicunturq; Mauri, pars autem in campis degit vocanturque Baduini: ita & Tartarorum pars habitat civitates, tales sunt Cathagienses, Bocarenses, Samarchandenses: pars in campis vagando oberrat, dicunturq; campestres; dividuntur in Hordas, quarū sunt quinque: *Zavolhenses*, Cossanenses, Præcopiti, Nagai, Cossachi, quamvis una horum pars oppida incolat.

MA-

CAPVT XVI.

DE MAGNO MOGOR.

Regio quæ inter Gangem & Indum eſt, ſemper magnis Monarchis ſubdita fuiſſe videtur; ut enim vetera taceamus, circiter annum Domini 1300. fuit in Regno Delij Princeps Arabs, ſecta Mahumetanus, cui nomen erat Sanoſaradin ut ſcribit Ioannes Baros. Tantum ei erat potentiæ & roboris, ut ſibi dominium Aſiæ parare tentarit. Relictis itaque illis regionibus, in quibus Indus & Ganges oriuntur, cum prægrandi exercitu, paulatim illos Principes populosque devicit, qui ſe ſibi opponebant, donec attigit regnum Canaræ, quod ſuper Caul ad fluvium Bate incipit, extenditque inter Gate & Sinum Bengalicum, ad Caput Comorinum uſque. Cum itaque tam præclarum dominium ſibi paraſſet, cogitavit concluſitque in regnum Delii reverti, relinquens in Canara, qui ſuas vices tueretur, Abdeſſam: hic victoriis ſui Regis fretus, ſuaque induſtria confiſus, eripuit Gentilibus maximam Canaræ partem, collegitque numeroſiſſimum exercitum, in quo erant Mahumetani, Gentiles, Chriſtiani; mortuuſque eſt, cum ei omnia proſpere cederent, duravitque ea proſperitas ad annos 20 reliquitque poſt ſe filium Mamudzam, quem Rex obire munus paternum paſſus eſt, ea lege, ut ei quotannis tributum penderet: hic nec de pendendo tributo ſollicitus fuit, nec Regi aliis in rebus obedire curavit. Accidit ut & Sanoſaradinus in bello, quod in Perſia gerebat, moriretur, filium adeo imbecillem relinquens, ut Mamudza ſe Regem Canaræ inſcribere auſus fuerit, vocavitque eum Decan, & populus, Decainos; quod nothos ſignificat. Inſtituit deinde 18 Capitaneos, diviſitque inter eos ſuum dominium dans unicuique ejus partem, cum condititione, ut certum equitum, peditumque numerum, ſemper præſto tenerent. Vt his autem occaſio rebellandi auferretur non eligit in Capitaneos, qui natalium ſplendore clari erant, ſed ex mancipiorum ſuorum numero: quod plus eſt, voluit ut eorum unuſquisque, in ſua civitate Regia Bider, pro ſua habitatione Palatium ædificaret, in quo ſui liberi manerent, & ipſi parentes, ut ſingulis annis, ſæpius ad ſuam aulam commearent. Cum autem omnis authoritas, quæ propriis viribus, & ſuorum immedi-

mediate subjectorum observantia non innititur parum diuturna est : ita huic etiam accidit, mancipiaque authoritatem sui domini sibi vendicantia ipsum neglexerunt, ut non secus ac statuam ipsum observantes, omni respectu & authoritate caderet ipse, nullamque jurisdictionem reliquam retineret, quam civitatem Bider cum suo districtu. Vnusquisque enim sibi armis arripuit jurisdictionem ejus regionis, cui vicario nomine præerat. Facti sunt itaque ex Capitaneis Principes, & qui potentia plus valebant oppressores eorum, qui minus poterant. Rediit itaque res ad paucos, quorum duo fama celebres sunt. Vnum eorum pertingit ad Cambajæ fines : alter Narsingæ conterminus est : ille Lusitanis Nissamalucco, hic Idalcane vocatur. Vterque eorum adeo potens est, ut anno 1571 Idalcane Goam cum 35 equorum, 60 elephantorum millibus, & 250 tormentis bellicis obsidione cinxerit; Nissamalucco autem obsedit Caul, cum minoribus viribus, sed fœliciore exitu. Quamvis enim hunc locum non expugnarit, eum tamen ad extremam necessitatem redegit, amisitque in ea obsidione 12 Maurorum millia. In iisdem regionibus, in quibus Sanosaradinus Imperii sui fines protulit, abhinc quinquaginta annis dilatavit suum Imperium Princeps potentissimus, quem Orientales populi vocant Magnum Mogorum, eo modo, quo nos Magnum Turcam vocamus. Sicut autem Rex Barmæ (de quo alias diximus) temporibus nostris, valde mutavit res regni Pegu & Siam, regionemque vicinam: ita & Mogor confudit, pessumdeditque Status ab hoc Gangis latere. Communis opinio est, Mogoros Tartaria oriundos esse, prodiisseque ex ea regione, quam antiqui Massagetæ inhabitarunt, qui invicti roboris in armis fuere; nam cum nunquam sub alieno imperio fuerint, ipsi amplissimorum regnorum dominium sibi paraverunt : contermini sunt Persis ad flumen Oxum, contenduntque, ut plurimum, cum ipsis bello, tum de religione, tum de Imperio : eorum civitas Metropolis est, Samarcanda, unde magnus Tamerlanus prodiit, ex cujus sanguine, se Princeps Mogororum gloriatur oriundum. Mogororum Principis, qui nunc ad clavum sedet, prædecessor nomen suum in Oriente illustravit Anno 1536 quum sollicitatus à Rege Mandao (cui Badurius Cambajæ Rex ditionem eripuerat) ex Septentrionalibus partibus, ei auxilio venit : duxisse secum bellatorum infinitum numerum

 fertur,

fertur, percipique id potest ex eo, quod Maffeus scribit de exercitu Regis Badurii, nempe hunc Regem, sub signis habuisse 150 equitum millia, quorum 35 millia phalerati erant: peditum numerus erat quingentorum millium. Inter hos erant 15 externorum militum millia, & inter eos 80 Christiani, partim Franci, partim Lusitani, qui via & modo mihi incognitis illuc pervenerant: navis illorum, quæ dicebatur, Dobriga, passa fuerat naufragium in plaga Cambajæ. Apparatus belli commeatusque tanti erant, ut si juxta Europæ vires censeantur, credi non possit. Sed supra demonstravimus causas, quare principes in Oriente & in Meridie exercitus nostris multo majores educere possint; eadem quoque valent, ut quæ de bellici apparatus incredibili copia dicuntur, credibilia fiant; sicut enim illi myriades hominum armis instruere possunt, quod ad eos pascendos, armandosque non multo opus habent, ita etiam inæstimabilem commeatuum, machinarumque bellicarum copiam, accumulare possunt: nihil enim ducunt secum, quam quod bello necessarium est. Copia vini, diversa edulia, aliaque similia, quæ nisi magnis impensis, labore, & molestia, vehi possunt, ab ipsis omittuntur: omnes ipsorum res ad belli usus ordinatæ sunt: æs, ferrum, chalybs, stannum ad fundendas machinas tormentaq; bellica: ferrum & plumbum fundendis spherulis, ferrum & chalybs fabricandis ensibus; boves elephantesque trahendis tormentis, commeatus nutriendis exercitibus, metalla iis armandis, venæ minærarum reditusque iis conservandis. Omnes illi Principes Tyranni sunt, & ut sua dominia conservent, augustioraque faciant, premunt populum, traduntque omnia in manus militum. Vtque hi sibi fidi sint, faciunt eos rerum omnium dominos. Principes Mahumedani suis solis mancipiis favent, eorumque fidei committunt arces, expeditionesque magni momenti. Ii fiunt autem sæpe suis patronis rebelles, eripiuntque ipsis suas ditiones: ut earum possessionem retineant, exponunt prædæ populos. Necessarium enim est ut principum potentia, aut benevolentia subditorum aut aliorum innitatur: qui enim ab omnibus timetur, diu in suo Statu persistere non potest. Tyranni autem, cum nihil boni sibi de suis subditis (quos non tanquam subditos sed ut mancipia tractant) polliceri possint; necesse est, ut militibus innitantur, demereantur eorum animos, promittendo liber-

tatem

tatem, dandoque eis in prædam facultates subditorum. Turca fulcit se Ianizaris, qui non alium non dico patronum, sed nec patrem norunt, ab iis diligi studet, concedendo eis omnia. Multi principes Malavares habent populos loco pecudum: stabiliuntque sua regna super Naires. Reges Ormuzii, Cambajæ, Decan & Achen rerum summam mancipiis committunt. Vt finem faciam: sicut legitimus Princeps justusque curat, ut à suo populo diligatur, quo ab eo suffultus adversus externos hostes, munitus sit: è contrario, Tyranni scientes se à populo odio haberi, curant, ut à suis mancipiis & à militibus diligantur, quorum armis utuntur, tam ad deprimendos vasallos, quam ad procul arcendum hostes. Cum itaque stabilimentum suæ amplitudinis super milites Naires, Ianizaros, liberos aut servos, indigenas aut extraneos, quales illi sint, constituant, necesse est, ut sola militia ipsis finis scopusque omnium rerum sit, & ut se ipsos militibus, & apparatu bellico instructos conservent, nulli rei parcunt. Ut ad regem Badurium revertamur: ducebat cum numero militum, (quem diximus) mille tormenta bellica, & inter illa quatuor Basiliscos, quos trahebant tantundem boum centenaria, quingentos currus, pulvere pyrio, & sphærulis onustos; ducentos elephantos armatos: ultra hæc, quingenta dolia auro & argento plena, solvendo stipendia exercitui. Sequebantur exercitum multi Principes dominique, cum eorum aulicis & sequela, mercatores, annonarii, artifices, famuli innumeri; duobus tamen præliis à Mahamudio victus; fuit unum prælium in vicinia civitatis Doce factum est: alterum apud Mandao, ex quo mutata veste, ut saluti suæ consuleret, in Diu aufugit: cum se à metu recollegisset, misit legatos ad Solimannum Turcarum Regem cum dono, quod sexcentis aureorum millibus æstimatum fuit, ab eo petens auxilium. Postea secum animo reputans, res suas magis prompto auxilio opus habere, iniit fœdus cum Lusitanis, qui ipsi magis vicini erant; utque eos amicos, sociosque belli haberet, permisit, ut in insula Diu arcem ædificarent. Sed ut ad Mahamudium revertamur: ejus fortuna multum Tamerlanis sui antecessoris similis. Sicut enim hic Persiæ Asiæque tremorem incussit, nihilo minores turbas excitavit ille in India, & in Oriente: sic ille prælio superavit Baiazetem Regem Turcarum, vicit hic Badurium Cambajæ Regem, qui exercitum multo ipsius majorem, adversus eum eduxit, ambo sibi Magni cognomen pararunt.

Cum Mogori abundantiam Indiæ cognovissent, percepissentque ejus fertilitatem, occupaverunt eam paucis annis & perpetuo victoriarum cursu fere id omne, quod inter montem Caucasum & mare intra Gangem & Indum jacet. Continentur eo spacio 47 regna: Adabar enim Mahamudii successor, cepit Madabar, cum potiori Cambaiæ parte. Quanti momenti sit hæc Provincia, in qua sunt fama celebres civitates Madabar, Campanel (hæc civitas sita est in monte, qui in media planicie attollitur) & Cambaia, quæ suum nomen Provinciæ communicat (hæc civitas ut scribunt, instruit 130 focorum millia) potest comprehendi ex iis, quæ de exercitu Regis Badurii, & de ejus apparatibus bellicis diximus, quibus, & de ejus fertilitate fieri potest judicium. Non est enim in orbe terrarum Provincia abundantior, ditiorque omnium rerum: nempe oryza, frugibus, leguminibus, sacharo, bobus, pecudibus domesticis omnis generis, seryco, diciturque in ea esse sexaginta millia municipiorum, qui numerus profecto permagnus est. Scribit Guicciardinus in Germania inferiori (quæ in 17 Provincias divisa est) 280 oppida muris cincta, & 150 municipia esse, quæ civium iure & privilegio gaudeant & præterea 6300 pagos campanilia habentes. In regno Neapolitano sunt 1800 partim oppida, partim castra. In Bohemia sunt 780 partim arces, partim oppida & 32 pagorum millia. In Francia, ut scribit Iohannes Bodinus, numerantur 27 municipiorum millia, quæ habent campanilia, ultra ea, quæ in Burgundia sunt, quæ eo tempore, cum aliis Provinciis descripta non fuit. Quamvis ex municipiorum alicujus regni numero, de ejusdem potentia judicium absolute faciendum non sit, sed id ex eorum amplitudine fieri debeat, eorum tamen numerus multum etiam ad rem facit; Cambaja autem propter utrumque pro regno amplissimo habendum est. Acabar acquisivit sibi quoque regnum Bengalæ, quod ditissimum est: unde in illa Orientis parte dici solet ibi tres reges esse: unum in Cambaja, alterum in Narsinga, tertium in Bengala; & ut quod verum est dicatur, Cambaja & Bengala, præstant omnibus aliis Provinciis, territorii fertilitate, & concursu mercatorum: ambæ sacharo, gossipio, pecudibus, elephantis, equis, eximie abundant. In Bengala quoque crescit piper longum & zinziber: illam interfecat Indus fluvius nobilissimus; hanc Ganges totius orbis celebriorum fluminum unus, habetque duo emporia fama celebria, Satiganum nempe & Catiganum

rum. Possidet quoque Magnus Mogor regna Citor, Mandao, & Delly, ubi ipse habitat. Magnum habet elephantorum, equorum dromedariorum numerum, magnamque tormentorum, & bellici apparatus copiam, quibus se toti Orienti formidabilem tremendumque facit. Scribitur (ut summatim dicam) ipsum in campos educere trecenta equorum millia, & quod in suis ditionibus habeat quinquagesies mille elephantos. Rogabit aliquis unde accidat, cum hic Princeps adeo potēs sit, vicini autem fere inermes, quod sibi non paret dominium reliquæ Indiæ & totius Orientis? Obstant multa: unum est, quod sicut ingenium, & ars hominis in continuo labore, & motu esse non possunt, (nam perpetuo se movere posse, solius Dei, & naturæ est) ita & conatibus humanis cursus continuus dari non potest, & quamvis magna Imperia à viribus externis non infestentur, ipsa tamen sua mole ruunt. Rebus magnis concessum non est, in suo culmine stare diu minus perpetuo crescunt, sed ea conditione, ut tandem decrescant, attolluntur in altum, sed ea lege, ut certus casus succedat: in se magna ruunt. Quanto autem magis crescit dominium tanto plus proclivitati & agilitati decedit: quamvis vires evadant majores, sunt tamen tractationi, ne dicam vibrationi minus aptæ: non movent se nisi lente; velocitas autem bello summe necessaria est. Conquisitorum magnitudo fert secum invidiam, curamque ea conservandi, securaque reddendi, & ut res conquisitæ bene stabiliantur, tempore opus est: interim armant se vicini providentque suis rebus, cum occasione autem fugit avolatque vincendi commoditas. Qui hostes vicit, timet, ut plurimum socios & participes victoriæ, & ut victor se de iis securum reddat opus est, ut expeditionem interrumpat, & ut in medio cursu receptui canat. Vltra hæc victoriæ reddunt Capitaneos insolentiores, milites contumaces, & cum illi ultra progredi jubent, recusant. Accidit id Alexandro Magno & Lucullo. Nec debet prætermitti, quod magna molimina ad optatum finem perducta ditent quidem quosdam particulares, sed evacuant, ut plurimum Principis thesauros, qui retinent exercitus sub signis, redduntque animos paratos factionibus bellicis. Progrediamur; tam numerosus exercitus, quem Mahamudius duxit adversus Regem Cambalæ, non solum vastavit regiones quas pertransivit, & in quibus moram traxit; sed præcidit sibi ipsi media se sustinendi conservandique. Magni itaque exercitus, quamvis ab

hoste non profligantur, consumuntur fame, quam comitatur pestilentia. Videmus itaque inundationes Attilæ, Tamerlanis, similiumq; populorum, exiguo tempore durasse: è contrario autem Græcos, Macedones, Carthaginenses, Romanos, & Hispanos, exercitibus potius exiguis, quam magnis, magnos progressus fecisse. Res enim moderatæ durant fluviorum instar, qui quod uno anno non conficiunt, duobus aut amplius annis perficiunt. Immodicæ res, similes sunt torrentibus, qui plus strepitus fragorisque, quam effectus faciunt, præcipitantur quidem, sed suo impetu dissipantur. Itaq; adversus numerosos exercitus, non aliud salubrius consilium est, quam tẽpus extrahere, suique defensioni tantum incumbere. Certum enim est illos non diu subsistere posse, necesseq; esse, ut brevi commeatuum & pecuniæ defectu, aut propter infectionem aeris, aut morbos dissolvantur. Quod plus est: res prosperæ excæcant homines, adversæ autem reddunt eos cautiores. Fiunt itaq; res victoris deteriores, victorum autem meliores. Id quoq; est perpendẽdum, quod successu temporis parantur victoriæ, quo tempore senium contrahit Princeps; corpus autem afflictum, delassatumq; extinguit animi vigorem, qui ad expeditiones bellicas summe necessarius est. Hujus rei fidem faciunt, Iulius Cæsar, & Imperator Carolus V. Obstat quoque progressibus Mogori locorum natura. Caucasus enim diffundit se in illis confiniis, mille ramis, quorum aliqui terminant regna aliis non sufficit terminare, sed & cingunt ea, muri instar, alii concludunt ea prorsus, alii autem reddunt transitus difficiles. Magis nocent eæ difficultates Mogoris, quam aliis, quod nervi roburque ipsorum militum in equitatu consistit, qui sicut in campis valet dominaturq;, ita est exigui momenti in montibus. Hujus qualitatis sunt confinia Persiæ, inter alia regnum Sablestan, quod undequaque cinctum est, illa Caucasi parte, quam Græci Paropanisum dixerunt. Nec minus ambitur montibus Sigestan, ita ut fluvius Ilmento per eam vix viam inveniat. In ipsa Cambaia, ubi Mogori adeo potentes sunt, non ipsos timent Resbuti; qui se in montibus munierunt; sunt hi reliquiæ nobilium Gentilium, qui se in montes inter Cambaiam & Diu contulerunt, cum Cambaja primum à Mahumetanis occupata fuit, conservantq; armata manu suam libertatem, inferuntq; sæpe planiciei damnum. Sunt ibi adhuc aliæ regiones steriles, omniumq; rerum, non aquæ solum, indigæ. Ejus generis est Dolcinda, ad fines Cambaiæ, per quam ex-

exercitus duci nō possunt. His adjungitur temporis jactura, quā Principes (quibus magnum dominium est, voluntq; suscipere expeditiones) necessario faciunt itineribus. Æstas enim elabitur antequam eo, quo tendunt, cum equis semienecatis, exercituque hominum numero multum diminuto, viribusque valde debilitato pervenerint, ingruitq; hyems, quæ ipsis adversa, hostibus commoda est, ille enim in campis inter lutum & glaciem castra metatur: hic autem degit sub tecto, commodeque se habet. Inde accidit, ut omnes Principes, qui magnas expeditiones faciendas susceperunt, propter incommoda, quæ occurrunt ducendo magnos exercitus, ex una regione in aliam coacti sint classes instruere, & fluminibꝰ aut mari uti. Hujꝰ rei dedit præclarissimū exemplū Cæsar Germanicus in bello Germanico; vidēs enim tempore, (quod consumebatur movendo exercitū) incommodis, laboribusq;, & itinerum longinquitate quoque viros equosque absumi, resq; nimis in longum protrahi, conclusit instruere classem. Mogoro autem nullæ prorsus navales vires sunt, ab una parte, nullos portus habet, ab alia ei sunt vicini Lusitani, qui duabus maximi momenti arcibus, quarum una est Diu, altera Daman, obstruunt totum Cambajæ Sinum. Vltima causa, quæ illorum Tartarorum progressibus obstitit, est finitimorum potentia, quæ impedit, ne se Orientem versus extendant. Regem Barmæ habet ibi vicinum, qui nec potentia nec viribus ipsi cedit, in tot enim regna, regionesque dominium obtinet, imperatq; populo adeo feroci pugnacique, tantumq; eorum numerum in campos potest educere, ut vicinorum meminem timeat. Si autem Mogor extendit sui Imperij terminos, intra Gangem & Indum non minus dilatavit hic suos terminos inter Gangem & Siam. Denique crescentibus ingeniis, quibus hostes offenduntur, crescunt consequenter modi, quibus se defendunt fitque inperium humanum modulo majus. Ducitur enim pronius à natura ad defendendum, quam ad offendendum. Naturæ enim magis curæ est conservare, quam destruere. Imo nec permittit quidem aliquid corrumpi, nisi ut conservet. Dici non possit quantum homo subtilitate, industriaque valet, ut se resque suas defendat. Vtitur enim ad defensionem, non solum eo, quod sibi proprium est, sed & omni eo, quod ad offendendum pertinet: nec posset reperiri aliquod instrumentum offensioni aptum, quo non etiam ad defensionem uti possit. Illæ itaque arces, quæ nimis coopertæ rectæque sunt, inter meliores non cēsentur.

ſentur. Tollunt enim defenſori commoditatem offendendi vexandiqve hoſtem, faciendi excurſiones, utendi tormentis bellicis, igne artificioſo alijſqve ejus generis inventionibus. Sed quæ res eſt magis admiratione digna, quam ingenium fortificandi? quid magis ſubtile, quam ſermo qui de fortificatione habetur, nempe de cotrinis propugnaculis, lateribus, vallis, foſſis, contramuris, cuniculis, aggeribus intrinſecis, caſemattis, contraminis, diverticulis ſimilibuſque inventionibus? Eſt ne res aliqua quæ exactiſſime excuſſa non ſit? Hæc ars efficit, ut pauci multis reſiſtere posſint & ut exiguus locus, ſed munitus, vires, & theſauros potentisſimi Regis conſumat parva bellica arx potentiam magni Imperij fatiget, debilemque reddat. Hac arte octingenti Luſitani ante aliquot annos eluſerunt conatus, impetumq; Magni Mogori, ad Daman in ora Cambaja, qui locus illorum eſt. Paucis abhinc annis, per celeres equos ab Emmanuele Soſa Cotigna, Prorege Indiæ, Regi Catholico nunciatum fuit, quod Magnus Mogor 60. Idolorum templa excidi juſert, dicens ea (idola) nullius eſſe efficaciæ, accerſiviſſeque concionatores, qui ipſum inſtruerent, baptizarentque, & quod modo duo ejus filij baptizati eſſent.

CAPVT XVII.

DE
REGNO CHINÆ.

REgni Chinæ Imperium olim multò latius fuit, quam nunc eſt Deprehenditur enim ex hiſtoriis ipſorum (quibus memoriam rerum ibi factarum per bis mille & amplius ter centum annos conſervarunt) & aliis eorum ſcriptis proprio idiomate editis, (quorum adhuc fragmenta ſuperſunt) Reges eorum dominos fuiſſe fere totius oræ maritimæ Aſiæ à Freto Aniano ad regnum Pegu usque, & regnorum Melitaij, Bacam, Chalam, Baragu, (quæ ad Septentrionale latus Pegu ſunt) vicinorumque illorum, ubi adhuc eorum opera, cum epitaphiis & aliis eorum monumentis reperiuntur. In dictis omnibus regionibus, adhuc reliquiæ ceremoniarum veteris religionis obſervantur, quibus tradebatur ſcientia rerum Mathematicarum ut eſt anni in menſes diviſio, Zodiaci in 12. ſigna & aliarum hujusmodi rerum, quæ monumenta ſui Imperii ſunt. Nec adhuc longum

tempus

tempus præteriit, cum omnia illa regna Regem Chinæ pro Monarcha habebant, ei quoquo triennio mittentes Legatos cum donis: Legati ad minimum quatuor esse debebant; nam antequam ad aulam, quo mittebantur pervenissent, ob locorum distantium difficultatē audientiæ, & moram in expeditione moriebantur duo, & quamvis morbus ipsos non confecisset, Chinenses mortem eis veneno, (quod in aliquo publico epulo ipsis dabatur) accelerabant ponebantque eis sumptuosa sepulchra, quibus nomen Legati, & à quo missi erant, inscribebatur. Id omne fiebat ab ipsis, ut memoriam sui Imperii potentiæq; æternam redderent. Nec minus protulerunt suam potentiam in vasto illo Oceano, quam in Continenti: Chinenses enim primi in Insulas Orientis dominium obtinuerunt: post eos Giavi illarum dominium sibi pararunt; deinde Malacenses & Mauri. Tandem Lusitani & Castellani adepti sunt illarum Insularum partem. Sed nulla illarum nationum potentiam Chinensibus parem habuit; ipsi enim præter Insulas Chinæ vicinas, quæ cum propter multitudinem, tum propter magnitudinem, fertilitatemque in maximam partem Insularum illius immensi Archipelagi ad Zeilan usque magni sunt momenti, dominium obtinuerunt, ubi idioma Chingallum reliquerunt, sicut & in terra Continenti ei opposita. Legitur quoque in aliquibus Relationibus Patrum Iesuitarum, in una parte Insularum Divi Laurentij inveniri populum album, quem à populis Chinæ originem trahere dicunt. Chinenses primi Insulas Molucas detexerunt, dedereque nomen Garyophillis: deduxeruntque colonias in multas Insulas, quæ adhuc nomen servant, nempe Battachina à Muar, Batta China Mauri. Bate enim oppidum, Batta China oppidum Chinensium significat. Æstimatur quoque habitatores Iavæ ab iis originem traxisse. Vt quod verum est dicatur: videtur magna similitudo in ipsorum vivendi, vestiendi, ædificandi ritu, industria mercaturæ, & artificiorum ingenio. Cum autem Chinenses in Freto Zeilano classis 80. navium jacturam fecissent, ultra alia infortunia, perpendentes similes expeditiones, suis rebus damnosas esse concluserunt eas prorsus missas facere, regrediq; in suos sinus: ut hæc conclusio rata esset, pœnam capitis statuerunt in eos, qui in illas partes navigarent. Reges Chinæ bello alios offendere prorsus abstinent. Vt verum dicatur: cum ipsi fœlicissima regione potiantur, ubi terræ fertilitas cum hominum inæstimabili industria certat, cui nihil deest, multaque e-

orum usibus abundant, cur consumerent suas opes, in faciendis acquisitionibus suo Statui parum profuturis? Cur absumerent proprias vires, & substantiam, ut acquirerent aliena? Quid piscarentur reti aureo? Carthaginenses, sicut scribit Polybius, simili fere modo exonerarunt se una parte rerum prius partarum. Romani cum secundo bello Punico jacturam fecissent maximarum clasium, præ desperatione valedixerunt mari. Postea autem videntes, quod qui mari dominarentur, quoque terra prævalerent, rursus novas classes instruxerunt, quibus tandem hostibus superiores fuerunt. Quamvis hæc Chinensium resolutio hodie prudentiæ non asscriberetur, tamen pro maxima sapientia habenda est. Cum enim major fatuitas non sit, quam tua perdere, ut rapias aliena: destruere fines proprij Regni ut invades aliena: profundere sanguinem vitæ necessarium, ut hauri-as alienum, Regium magis, & Principis opere dignius est, conservare, (sicut alibi diximus) quam dilatare; conservatio enim Statuũ dat eis essentiam, ampliatio autem eo spectat, ut eis bene sit. Ad quem finem autem se macerabit aliquis, ut sua ampliora reddat, si ampliatio Statuum non solum non efficit, ut bene commodeque eis sit, sed destruit id quod ante bene erat. Ad quid expendet proprium pro alieno? Rem quæ jam subsistit pro incerta & quæ accidere posset? Necessarium pro utili? quare debilitabit suam personam, ut major fiat? Princeps sapiens debet alienus esse ab iis expeditionibus, quæ ipsum securum non faciunt, aut insigne commodum secum ferunt; securitas enim Status est una basis, in qua subsistit: quod studet acquirere est ut securior sit: Securitatem autem adferunt acquisitiones angustiarum, claustrorum, viarum, rerumque oportunarum, ut hostem lõge à te submoveas. Vtilitatem commodumq; adferunt eæ regiones, quæ pecuniis ditant, aut commeatibus apparatuque bellico, rebusque talibus instruunt. Sed ad Chinenses revertamur. Quando illud sapientiæ plenum decretum fecerunt, liberos dimisere populos, qui eis subjecti erant. Aliqui tamen eorum mansere feudatarij, & sub illorum umbra, inter quos fuere Reges Coreæ Lequij, Caucinchinæ, Siam. Quamvis autem (ut diximus) se inter suos terminos finesq; Chinenses reduxerint contulerintque, possident tamen regionem paullo minorem, quam Europa est; extendit se enim à Septentrione Meridiem versus à 17. gradu ad 52. usq;, quo spacio continentur 35. gradus. Ab Ortu ad Occasum sunt gradus 22. Pacquin in qua degit Rex,

est in

est in 48. gradu nostri Poli. Dividitur China in 15. Provincias, harum sex sunt maritimæ nempe, Centan, Foquien, Chiquean, Pantora Naquij, Quincij: Mediterraneæ, Quichiu, Iuana, Quancij, Snivam, Fuquam, Cansij, Xianxij, Nonam, Sancij. Provinciæ Quinci, Cantanor, Fuquem, à mediterraneis divisæ sunt monte, nostris Alpibus similis nec plusquam duo itinera ibi reperiuntur, quibus ad se mutuo meant. Thomas Perezius Legatus Regis Lusitaniæ Emanuelis, à Cantan ad Nanquij consumsit quatuor menses, Septentrionem versus semper tendens: attamen Nanquin ad Septentriones magis est. Ad amplitudinem confinium supra dictam accedit fundi fertilitas incomparabilis: producit enim quidquid ad delicias & delectamenta non ad necessitatem solum & ad usum humanum facit. Multæ plãtæ bis aut ter in anno fructus reddunt. Ad id facit fluviorum frequẽtia, aquarum copia, quæ totam regionem, non solum navigabilem facit, sed & ita irrigat eam, ut amœnissimus hortus videatur. Ea fertilitas geminatur duplici via: una quod Rex nullis sumptibus parcit, ut tota Regio undique irrigari possit, secando asperrimos montes, ut fluminibus transitus pateat, æquando pofundas valles, corrivando aquas lacuum & fluminum multis modis. Cum itaque nullo loco deficiat calidum, quod tota fere regio intra Zonam temperatam contineatur, nec humidum (quo natura benigna & hominum industria eam irrigat) luxuriant omnia, plus quam credi posset. Nullus alibi locus est ubi propagatio plantarum & pecudum majores progressus faciat. Altera fertilitatis causa est, segnes severissime castigantur, nec hic prorsus otiosi tolerantur, unusquisque aliquid facere cogitur, nec relinquitur palmus terræ, qui non colatur, nec dragma materiæ, quæ non formetur. In Cantan inter alias res notatu dignas numerantur quatuor cæcorum millia, qui terendis frugibus & oryza occupantur. In China habet unusquisque quod agat, secundum ejus vires, hic manu, ille pede, oculo, lingua aliquid agit: iis solum in Protodochijs publicis locus est, qui prorsus membrorum omnium impotentes sunt, nec affines habent, qui eis succurrere possent. Stercus humanum (taceo alia) hic venditur. Vt se nemo excusate possit, quod nihil agere norit, uuusquisq; artem paternam exercere cogitur. Cum itaque filij in artibus paternis quodammodo nascantur, obligatique sint eas exercere, addiscunt fere eas antequam id perceperint, idque perfectissime. Qui sibi in terra victum non potest parare,

rare, facit id mari, id enim non minus frequenter habitatur, quam illa: vivuntque infinitæ familiæ in fluminibus, in cymbis nec post longum tempus in terram descendunt. Horum aliqui vehendo, aut trajiciendo personas mercesque, merent: alij officinas sibi parant: alij hospitio excipiunt iter facientes: in medio fluviorum reperitur, quidquid ad amictum aliasque commoditates vitæ civilis facit, non ad cibum alimentaque solum. Multi nutriunt in navibus magnum pullorum numerum, præcipue anatarum. Ad fovenda ova excludendosque pipiones matribꝰ non utuntur, sed temperato igne, fere sicut in Ægypto, singulariter autem Alcairi fit: tenent has aves noctu in cymbis, mane in campos oryza seminatos emittunt: cumque se magno rusticorum commodo herbis noxijs paverint, ubi nox ingruit, ad sonitum cymbani aut tympani ad suas caucas redeunt. Multi vivunt vehendo pisces fluviatiles & marinos in Provincias mediterraneas; vere enim dum turgent flumina, ob aquam pluviam & nivem liquescentem, confluit piscium marinorum incomparabilis copia ad ostia fluviorum, ubi piscatores eorum incredibilem copiam capiunt: eos navicularij fluminum, paruo emunt à piscatoribus, convehuntque (in quibusdam vasis ad id idoneis pascendo illos, ac sæpe recenti aqua reficiendo) in regiones longissime ab Oceano dissitas. Ibi venundantur, mittunturque in latas civitatum fossas & in vivaria, in quibus toto anno perdurant, serviuntque Chinensium mensarum delicijs, pascunt pisces stercore bubulo aut columbino. Vt finem faciam: cum civibus vetitum sit finibus excedere; nisi cum venia (quæ pro certo tantum tempore permittitur) necesse est, ut crescente quotidie progenie, innumeri incolarum cœtus excrescant. Ab ipsis observatum est, vice quinque morientium, adnasci septem. Adde, in his regionibus tantam esse cœli benignitatẽ, aërisque salubritatem, ut non meminerint, ibi aliquando pestem universalem fuisse. Ne autem aliquis existimet, bonum aliquod alicubi inveniri, cui non tantundem calamitatis, rerumque adversarum rependatur. Accidunt in China terræ motus, qui plus damni quam pestis faciunt; absorbent enim integras civitates, desertas reddunt regiones, condunt antiqua flumina, & recondunt nova, montes solo æquant, faciuntq; miserandam stragem illiꝰ populi. Anno 1555. erupit è terræ visceribus tanta aquarum copia, ut 180 milliaria inundaverit, diglutivitq; civitates cum earum villis: qui aquas evaserant

tant, illos ignis cœlestis consumsit. Numerantur in China 150. civitates, 235. magna oppida; 1154. castella. 420. urbes absq; muris, in quibus milites degunt. Villarum pagorumque quorum aliqui habent mille focos, numerus iniri non posset; tantum enim undiquaque populi est; ut universa China una civitas videatur. In ea sunt duæ Metropolitanæ civitates Nanquin & Panquin: in hac (quæ Regia Septentrionalis interpretatur) nunc habitat Rex, istique subsunt 7. Provinciæ, huic octo. Ambæ adeo amplæ sunt, ut uno integro die equites, priusquam ab uno capite ad aliud pervenias. De numero habitatorum Chinæ nihil affirmari potest, secundũ autem quod ex relationibus manu scriptis extat, & ore refertur, colligitur 70. Milliones animarum excedere. Hæc profecto res magna est, nec creditu facilis illi, qui cum regnis Christianitatis illum numerum conferre, & ex illis æstmationem facere velit. Italia non accedit ad novem Milliones. Nec Germania (excludendo Helvetios & Belgas) ad plus quam decem, nec additis duabus dictis Provincijs excedit quindecim Milliones, quem numerum forte conficiet Francia. Hispania populo infrequentior est Italia. Sicilia habet unum Millionem & tercenta hominum millia: Anglia tres Milliones. Tantundem numerantur in Belgio: quamvis belli diuturnitate numerus Belgarum multum imminutus sit. Non tamen incredibilis ille numerus (quem habitatores Chinæ conficere diximus) videbitur, si considerentur ipsius amplitudo, fertilitas & loci habitatio. Ea enim Provincia adeo ampla, & tot habitatoribus frequens est, ut minor incolarum numerus ei tribuendus non sit. Tot habet urbes & tam amplas, aliasq; civitates, ut tantum numerum capere & excipere possit. Est quoque adeo copiosa, rerumque omnium copia, partim naturæ beneficio, partim hominum industria abundans, ut tantum numerum pascere possit. Nos Itali nobis ipsis egregie imponere solemus, cum opinamur Italiam omnibus universi Orbis regionibus præstare, nobisque persuademus nullam Provinciam, nec opulentiorem esse nec frequentius habitari. Nec perpendimus Italiam longam angustamque esse Provinciam, non spaciosam nec capacem: nec quod duæ tertiæ partes flumen navigabile non habent, qui defectus admodum prægnans est: nec quod quartam partem occupat Apenninus, qui mons ut plurimum asper & parum frugifer est. Quod ad fertilitatem Italiæ attinet, cui ejus parti cedit Francia copia frugum & pecudum? Aut Anglia

glia frugibus, pecudibus, lana, piscib9 & metallis; Aut Belgium multitudine & amplitudine civitatum, varietate artificiorum, opibus & mercatura; Aut Græcia pulchritudine & oportunitate situs, & maris portubus aut regionibus perpulchris? Aut Hungaria pecore, equis, vino, frumento, piscibus, minæris, omni deniq; bono? Sed nolo in his enarrandis me detinere diutius quam necesse est. Longobardia tertiam tantum Italiæ partem occupat. Sed cum explicetur pulcherrimis planiciebus, irrigeturque amœnis fluminibus, nec montes asperos, nec campos arenosos habeat tantum populi, quantum dimidium Italiæ habet. Quid autem dicemus de Francia, Austria, Germania inferiori, Pannonijs, alijsque, quæ omnifariam planæ, opimæ, extremeque delitiosæ sunt? Concludamus ergo: cum China non minus amplum spaciosumque regnum sit, quam munitū, sibi junctum, plenum populo, annona & opibus, pro uno maximorum imperiorum, quæ unquam fuere habendum est. Chinæ regimen Despoticum plurimum refert. In tota China, nullus est alius dominus præter Regem. Ignorant quid Comes, quid Marchio, quid Dux sit, Nulli alteri tributum aut vectigal penditur quam Regi. Confertis omnes Magistratus, etiam nobilitatem? Dat eis, quo se sustentant nec aliud ponderosum faciunt, cujus ipse certior non fiat. Non sicut Regi tantum ei obeditur, sed & veneratur sicut numen. In unaquaque Provincia est Regis effigies aurea, quæ velo operitur, præterquam novilunijs: tunc detegitur, visitatutque à Magistratibus, inflectuntque genua coram ea, tanquam Rege ipso. Nec solus Rex reveretur, sed & Præsides, ipsiq; judices ita honorantur, ut cum eis nemo loquatur, nisi genubus insidens. Hac re vilescunt admodum animi populorum, facitque eos mancipia potius quam subditos Principis. Exteri (quod eorum conversatio consuetudoq; aliquam mutationem, aut aliquid novi in regimine introducere posset) non admittuntur in regnum: concedunt eis autem aliquid commercij in oris maritimis, ut distrahant divendantque annonam, & opificia quæ ipsi fecere. Mercatores qui hic versantur, mercaturamq; terra exercent, multi se coadunant, unumq; inter ipsos Principem constituunt, cui titulum Legati dant. Hac cautela intrant regnum, sed Officarij & ministri Regis nunquam discedunt ab eis. Indigenæ non possunt regione excedere, nisi permissu nec conceditur permissio, nisi ad certum tempus. Vt de reditu securi sint, non dant facultatem

exeun-

exeundi, nisi exercendæ mercaturæ gratia, navigando in navibus 150. vasorum capacibus, suspicantur enim eos multo longius navigaturos, si majores naves concederentur. Vt finem faciam. Hujus regni lex est, ut ad nihil aliud, quam ad pacem & conservationem Reipublicæ colliment. Ideo floret hic Iustitia quietis mater, deinde Politia magistra legum, denique industria pacis filia. Non aliud regnum, nec dominium antiquum nec novum illo magis politicum est. Plus quam bis mille annis (sicut ipsi suis historijs docent) regitur China ijsdem legibus. Nos miramur Rempublicam Venetam constitisse jam 1100 annis, regnum Franciæ autem jam se per 1200. annos conservasse. Circiter ducenti jam anni sunt, cum China à Tartaris oppressa pertulit eorum dominium circiter 90. annis. Chinenses seipsos magni faciunt in rebus civilibus & politicis, quibus prorsus invigilant. Solent dicere se habere duos oculos, Europæ populos unum, cæteros nullum. Ita honorifice de nobis loquuntur, quod ipsis noti sint Lusitani, cum quibus mercimonia exercent in Macao & alijs locis, & propter famam Castellanorum, qui ab ipsis non longe absunt, in Philippinis insulis nempe. Ex frequentia populi (quam docuimus) fieri potest judicium virium Chinæ, in ea enim consistunt omnes aliæ vires. Sed aliquid in particulari de iis dicamus: Potentia Regis Chinæ (quod suo contentus omnem invasionem abhorret) defensioni magis, quam offensioni prona est & aptior, ut sua conservet, quam ut ea augmentet. Civitates ut plurimum ad flumina navigabilia sita sunt, habentque fossas profundas largasq;, muri earum tum è lapide fossilitum coctili sunt, adeo firmi solidiq;, ut credi vix possit. Turres non desunt, nec propugnacula quam optime instructa. Ad fines Tartariæ, ut securi essent adversus potentiam talium hostium, qui quondam Chinam ingressi eam subjugarunt, murum qui initium habens, ad civitatem Ochioi, (inter duos altissimos montes positam) extruxerunt, extendit se ad sexcenta milliaria Ortum versus, donec ei alius mons occurrit, qui ad Oceanum usque protenditur. Ad regni fines videntur frequentes, sed parvæ arces, eæ erectæ sunt, ut hostem sistant, donec concurrant vicina præsidia & deinde Regius exercitus. In quadringentis magnis pagis magnum populi numerum quotidie stipendia merentium habet Rex. Hi ad minimum indicium in eam partem, qua necessarium est, tendunt. Unaquæque civitas suos Præsidiarios, & suam custodiam

adpor-

ad portas habet, eæque non clauduntur solum, sed & suo tempore obsignantur, nec aperiuntur antequam sigillum diligenter recognitum sit. Eorum militia cum equestris, tum pedestris, tam terrestris, quam maritima, numerosa potius, probeq; instructa apparatu bellico rebusque necessariis, & quod maximum est, probe ordinata est, quam fortis & vegeta. Indigenæ enim cum propter nimiam mollitiem regionis, tum propter formam regiminis, quæ ipsos viles, timidos, abjectosq; reddit, audaciæ animique parum habent: externo subsidio non utuntur, præterquam illorum quos bello ceperunt, quos in citeriores regiones mittunt, ubi signum gestantes (quod ipsos ab aliis distinguit) serviunt, sed animo mancipiorum potius quam militum, stipendia certa eis persolvuntur, nec præmia virtuti, nec pœna ignaviæ desunt, quod magnæ efficaciæ est. Qui militiæ adscripti non sunt, arma habere non possunt. Maritimæ vires terrestribus non sunt inferiores; nam præter classes ordinarias custodiæ & securitati oræ maritimæ destinatas (cum China fluminibus navigabilibus tota abundet, oraque maritima portubus insulisque instructa sit) facile est, cum urget necessitas, colligere à quingentis ad mille magna navigia, quæ ipsi Giunchi vocant. Non desunt stipendio persolvendo pecuniæ, nec ad delectus faciendos, retinendumq; majorem, quam credi posset numerum navium militumque; asserunt enim multi, reditus regales ad 120. aureorum milliones accedere, qui numerus quamvis incredibilis videri ei posset, qui ex Statibus Europæ, Chinæ æstimationem facere velit, fidem tamen facile inveniet apud illos, qui considerabunt sequentia, nempe amplitudinem & naturam Provinciæ (quæ Europa paulo minor est) frequentiam habitatorum, quam consequitur inæstimabilis opulentia, diversitatem & divitias minærarum auri, argenti, ferri aliorumque metallorum, inexplicabilem copiam mercimoniorum, quibus mire favent tot flumina navibus pervia, tot sinus & brachia maris, emporia, portus maritimi, telonia, vectigalia mercium, tributa personalia & similia. Percipit inter alia decimam omnium, quæ terra producit, ut sunt omnis generis frumenta, hordeum, oryza, olivæ, uvæ (sed non premunt uvas, ut vinum extorqueant) gossipium, linum, lana, serycum infinitum, metallorum omne genus, germina infinita, pecudes, saccharum, mel, rhebarbarum, camphora, cinnabaris, glastum, odoramentorum multa genera & inter ea muschum. Vectigal solum sa-

lis

falis civitatis Canton,(quæ nec ex maximis, nec multi commercij est) reddit aureorum 180 millia. Decima oryzæ unius mediocris oppidi, jurisdictionis supra dictæ civitatis, reddit plus quam centum aureorum millia: inde aliarum rerum æstimatio fieri potest. Percipit tributum ex lucro meretricum: subditis nihil præter victum & amictum relinquit. Nullos sub se Comites, aut dominos alterius generis habet, nec privatas personas, quæ opulentæ sint. Cum itaque regnum immensum sit, reditusque fere omnes in Regis manu sint, mirum nō est, si ipse inde aureorum numerum incredibilem percipiat. Duæ præterea res hanc summam redituum credibiliorem reddunt: Vna est, quod non omnia solvantur in pecunia sed pars in rebus nēpe fœno, oryza, frugibus, palea, serico, gossipio; altera causa est, quod Reges 120 millionum, quas percipiunt, tres partes expendant, dum itaq; è manibus Regis exit, quod à populo percepit, nemini mirum videri debet, quod populus ipsi id quotannis reddere possit. Sicut enim aqua tantum descendit, quantum se in altum extulit, ita & tributa, facile tantum inferre possunt, quantum Regi in sustentaculum suorum expendendum est, ipseque populus tantum Regi pēdere potest, quantum ipse in regno expendit. In regno dico, si enim extra regnum expenderet angariæ dupliciter consumerent populū, nam ex ejus manibus elaberentur pecuniæ facultatesque, neq; spes superesset alicujus emolumenti, aut fructus alicujus. Sed hac de re satis diximus in rationibus Status. Nullius Principis potentia Regi Chinæ terra timenda est, præterquam Magni Chami Tartari; omnes enim alij, ipsum pro supremo domino agnoscunt: adversus hunc hostem curarunt Reges præteriti strui stupendum illum murum. A maris latere Rex Chinæ conterminus est Iaponibus & Castellanis. Iaponia varie distat à China; à Foto Iaponiæ insula, ad civitatem Liampo, numerantur 60. Leucæ: à Cantone 297 Iaponenses divexarant oras maritimas Chinensium incursionibus, in terram descendentes, ut deprædentur regionem, ita ut magis latrocinia exerceant quam quod quid bello agant. Cum enim Iaponia in plures insulas, & in varios Principatus inter se fere dissentientes divisa sit, nō nisi invalide contra regnum Chinæ movere se potest. Iaponenses animis armisque Chinensibus præstantiores sunt. Dicitur Nabunangam, qui se hodie pro domino magnæ partis Iaponiæ gerit, in animum habere in Chinam expeditionem suscipere. Ab alia parte jungunt

Chinensium fines cum insulis Philippinis quas possident Hispani, qui Chinensibus admodum suspecti sunt, nec id absre. Sunt enim Philippinæ situ valde commodo ad vexandum Chinam: Hispanis quoq; probe notum est, quam dives sit illud regnum. Rex Hispaniarum Philippus omnes vias tentat, ut tranquille recipiatur Evangelium; videturq; Dominum Deum nostrum modo aliquam portam aperuisse. Quamvis enim Chinenses, in suā ditionem exteros non admittant, sicut alibi diximus, attamen aliqui Patres Iesuitæ, moti intenso desiderio gloriæ Dei, & ampliationis suæ sanctæ legis, in campo adeo spacioso, qualis ille est magna arte, nec minori patientia regnum Chinæ sunt ingressi, comparataq; sibi aliquorum Magistratuum benevolentia, obtinuerunt privilegium naturalitatis, præcipue Pater Michael Rogerius: venit hic in Europam anno 1590. ut referret, quid illic ageretur. Dum ego hæc scriberem, allatæ sunt Significationes à duobus Patribus, qui in regno Chinæ remanserant, quibus significabant, se diversas persecutiones passos, tandemque coactos fuisse, civitate, in qua habitaverant aliquosque converterant excedere, & maritima versus se conferre. Lusitani ipsis quoque aliquantulum suspecti sunt; ii mercimonia in illo mari exercendo, primum fidem sibi conciliarunt, auspiciis Ferdinandi Andradæ, propter significationem justitiæ, & moderationis, quam de se, in insula Tamo dederat. Hic primus omnium Lusitanorum, in civitatem Cantam venit, exposuitque in terram Thomam Petreium Legatum Emanuelis Regis Lusitaniæ; sed eo postea delati alij Capitanei pravis suis actionibus moribusque occasionem dedere, ut Legatus pro exploratore captus fuerit, & in carcere detentus, ubi miserabiliter suos dies finivit, cum aliis autem, tanquam cum hostibus actum fuit. Tandem post multos annos concessum fuit Lusitanis, ut sedes figerent (mercimoniorum gratia) in parva insula Macao, in qua fere coloniam fundarunt, sed parum firmam, quod penitus subjecti sint arbitrio Chinensium, qui ipsos ob ingenia, & strenuitatem suspectos habent. Eos quoque non fugit amicitia, collusio & consensus, qui ipsos cum Castellanis intercedit, ideoq; restringunt quotidie libertatem commerciorum, conanturque ita se gerere, ut Lusitani sua sponte Macao relinquant repetantq;

Indiam.

CA-

CAPUT XVIII.
DE
REGNO SIAM.

AD limites Chinæ, relinquentes regnum Caucinchinæ (de quo quod huic operi inseratur, dignum nihil habemus) sequitur regnum Siam, quod inter magna Asiæ regna habetur. Nomen à Siam civitate, ad ostia fluvij Menam traxit, dicitur quoque regnum Gornao. Extenditur ab Ortu Occasum versus à civitate Campaa, ad civitatem Tauai usque, quo spacio quingentæ leucæ secus oram maritimam comprehenduntur. Interim verum est, Arabes ejus regionis ultra ducentas leucas usurpasse, cum oppidis Patane, Paam, Ior, Malacca (quam postea Lusitani his eripuerunt) Parca. A Meridie Septentriones versus, extendit se à Sincapura, quæ in medio gradu est, ad populos, qui vernacule Gueoni dicuntur, qui ad 29. gradus sunt. Lacus Chiamai qui sexcentis milliaribus à mari distat Regis Siam est; in locis mediterraneis dilatatur à finibus Caucinchinæ ultra Avam fluvium, ubi regnum Cencran possidet. Sunt itaque ipsius simul cum lacu Chiamai, Menon (quod Capitaneum aquarum sonat) Menam, Caipumo, Ava flumina, quæ omnes illas regiones plus quã credi queat, omni annonæ genere fertiles reddunt. Potissima regionis pars undique montibus Avæ, Bremæ, Iangomæ cincta, situ plana est, satisque Ægypto similis. Abundat elephantis, equis, pipere, stanno, auro. In regni parte occidentali habet silvas immensas tigridibus, leonibus, lyncibus & hyenis plenas. Continet regna Camboiæ, Siami, Muantai, Bremæ, Caipumo & Chencran. Regi Siami obediunt populi Lai, qui ad Septentrionem regnorum Muantai & Caumua sunt, in tria regna (ut alibi diximus) divisi. Primum est Iangomæ, secundum Cucrai, tertium Lançaan, Caucinchinæ vicinũ. Inhabitant regionem planam & opulentam, in quam ex montibus descendentes Gueoni (Marcus Paulus Venetus appellat eorum regionem Gangigu) appetitu carnis humanæ, faciunt eorum horribilem lanienam. Ab his sibi timentes Lai, agnoscunt Regem Siami in superiorem dominum, sed ei parum obediunt, sæpeq; ei rebelles fiunt. Hujus regni opes ex ejus fertiliate percipi possunt; cum enim in planicie sit, quæ à nobilissimis maximisq; fluminibus, opportuna inundatione Nili instar irrigatur, dici nõ potest quantum rerum o-

mnium copia affluat. Producit oryzam, frugesq; innumeras, equos elephantes, pecoraq; infinita: aurum quoq;, stanum, metalla. Argentum à populis Lai eo defertur. Hæc terræ fertilitas in causa est, ut populus se valde deliciis & voluptatibus obruat. Agriculturam exercent, sed artibus non admodum delectantur, eamq; ob rem regnũ exigui commercii est. Inter alias civitates tres admodum celebres sunt, nimirum Cambaia, ad flumen Meicon aut Menon sita, quod in China oritur & in decursu adeo fluminibus & aquis augetur, ut ei suus alveus non sufficiat: & propter aquarum vim se mutuo protrudentium rumpit discinditq; terram, plus quam in mille partes, efformatq; lacum quasi alterum Meotidem, plus quam sexaginta milliaria longum: Meicon Capitaneũ: Menon matrem aquarum significat. Altera civitas est Siam, cujus amplitudo toti regno nomen dat: maxima civitas est, commercioq; admirabilis, id inde colligi potest, quod quidam Pater Iesuita scribit, ultra indigenas incolas, plus quam tringinta millia Arabicarum familiarum in ea esse. Tertia civitas Vdia nomine, Siana adhuc major est, diciturq; in ea esse quadraginta incolarum millia, & quod in flumine Caipumo (ad quod sita est) discurrant ducenta cymbarum millia. Rex Siami magnifice vivit, sex excubitorum millia habet, & ducentos elephantos, ostentandæ suæ amplitudini. Elephantorum 30 millia habet, quorum tria millia bello idonei sunt. Ea res pro maxima habenda, si eorum precium, & impensæ in ea animalia faciendæ, considerentur. Regis Siami administratio plus despotas refert, quam Regiam gubernationem; omnium enim sui regni terrarum dominus est, easque locat colonis, aut dat eas suis Baronibus, ad ipsorũ sustentaculum, ad certum tempus, aut quamdiu vivunt, sed nunquam jure hæreditario: dat quoq; iisdem Baronibus civitates oppidaque, cum jurisdictione ad tempus præfinitum, vel etiam ad vitam, sed ea conditione, ut ei in bellis, certo cum peditum numero, equis & elephantis inserviant. Hoc modo 20 equitum & 250 peditum millia (quibus nulla stipendia largitur) habet, nec regno hoc oneri est. Si majores vires coadunare vellet, multo majorem numerum conficeret; regnum enim amplum est, civitates oppidaq; populo frequentia sunt, sola civitas Vdia (quæ regni Siami caput sedesq; regia est) emisit 50 hominum millia. Quamvis Rex Siami novem regnorum dominus sit, non aliis tamen, quam Siamitis, in bellis utitur, qui duo regna, Siami nempe

(quod

(quod ipsi Chaumua vocant) & Muantai,(in quo civitas Vdia est) inhabitant. Sequuntur tria Laiorũ regna, duoq; alia ad mare sita nempe Como & Camboia. Ad Occasum est Caidoco regnum, & Septentriones versus Brema, quod alii Barma, alii Brama dicunt, sicut in barbaris nominibus evenire solet. Cum spes parandi opes, & acquirendæ amplitudinis, in hoc regno ab armis dependeat, vigente etiam pace, fiunt exercitia bellica; & in aliquibus ludis, quos Rex quotannis Vdiæ exhibet, referuntur omnia ad exercitia militaria. Vni fiunt in flumine Menam, ubi plus quam tria Paraorum (genus navigii est) millia, in duas classes divisa, confligunt: congrediuntur quoq; equis & elephantis: pedites quoq;, ense parmaq; instructi: exercentur quoq; in venationibus ferarum. Vitæ quod super est impenditur deliciis & vitiis. Siamensium fines ad Ortum Caucinchinam attingunt, inter quam & ipsos sunt sylvæ immensæ, leonibus, tigridibus, lyncibus, hyenis, elephantis plenæ, impediuntque, ne se invicem bello infestent. Cum autem ambo hæc regna Regi Chinæ subdita sint, (cui quotannis Legatos mittunt) pacem inter se colunt. Chiamailacum versus conterminí sunt Siamenses Chinensibus. Ad mare junguntur Arabibus, & locis quæ Lusitani occuparunt: illi Patane, Paam, Ior, Peram: hi Malaccam totumque ejus regnum rapuerunt, ita ut regi Siam ad ducenta terræ milliaria ademerint; sed cum ora maritima contenti, latius in interiorem regionem jurisdictione non exerant, recipiantq; ex invectis & evectis mercibus magnos reditus, nec viribus, ad mediterranea invadendum satis firmis instructi sint, pacem cum Rege Siam colunt. Regnum Pegu ad occasum est regno Siam, mediæ Lunæ instar: jacet inter montes, quos Brami & Iangomei incolunt, extendit se secundum mare, à civitate Rei (quæ ad mare in 14 gradu, & ejus parte tertia est) ad Sedochusque, quæ in decimo octavo gradu ad oram maris est, per spacium 90 leucarum, paulo minus in mediterraneis latum est. Fluvius Pegu regionem mediam intersecat, & certis temporibus intumescens, diffundit dilatatque se per illos amœnos campos, idque tam egregie, ut magnum Sinum tibi ob oculos ponat. Is triginta leucas latus est: ubi autem fluvius decrevit & in suum alveum reflexit, crescunt ibi omnia, quæ illud clima fert, tam abunde, ut Pegu Æpypto non invideat. Regni Pegu Portus præcipui sunt Pegu ad ejusdem nominis fluvium: Tavari, Matabane, Colmin. Siamensibus ad Septentriones vicini sunt Gueoni, asperri-

morum montium incolæ, inter quos & Siam sunt Lai, qui eam à Septentrionali & Orientali & latere prorsus circumcingunt secundum flumen Mecon: fines denique jungunt China, Campa & Camboia. Lai parent Regi Siam, quod metuant Gueoni à quibus illos Rex Siam tuetur, nisi id faceret, jam dudum ab illis excisi essent. Ante 40 annos, eos aggressus est Rex Siam, cum 20 equorum millibus (qui quamvis parvi sint, ferunt tamen egregie labores) habebat præter eos 250 peditum & decem elephantorum millia: pars prælio bona erat, pars gestabat impedimenta. Non aliud regnum est quod majorem elephantorum copiam habeat, iisq; plus utatur. Trahebat quoque post se boum bubalorumque clitellariorum ingentem numerum, quos deficiente commeatu mactabant. Hucusq; diximus de Regnis Siam & Pegu, sicut erant, quando Lusitani Indiam sunt ingressi, sed ab eo tempore, res valde mutatæ fuere, modo qui sequitur. Regi Pegu obediebant quondam aliqua Bramorum regna, secundum flumen, Chiamai lacum versus, ubi suos Legatos habebat. Sexaginta ab hinc annis quidam Legatus, quem regno Tangu præfecerat, confisus asseclis, quorum multos habebat, & authoritate, quam sibi virtute paraverat, rebellis Regi factus est, rapuitq; sibi regnum, occisis viris primariis: quod plus est, cepit civitates, & regna Prom, Melinta, Calam, Mirandu & Aná, quæ omnia Bramis inhabitata erant. Ea Septriones versus, plus quam ad 150 leucas extenduntur; tentavit quoque occupare Siam, venitque in conspectum Vdiæ Metropolis civitatis regni Muantai usque, sed nihil efficere potuit. Susceperat illam expeditionem, cum trecentis peditum millibus, consumsitq; plus quam tres menses in aperiendis viis, per montes asperrimos, sylvas vastas, & loca inaccessibilia, in quibus amisit 120 hominum millia, cepitq; Siamensium ducenta millia. Domum reversus, aggressus est ipsum regnum Pegu, quod & expugnavit; postea, anno nimirum 1507 reversus est ad expeditionem Siam vicitq; Regem, qui sibi veneno mortem conscivit, ejus filios autem cepit occupavitque ejus regni magnam partem. Hic & ejus successores, quod eorum potentia incœperit, occupatione regnorum Bramorum, vocantur à neotericis Historicis Reges Bramæ, aut ut alii dicunt, Reges Barmæ; Lusitani autem à nobiliori, & magis cognita occupatorum parte, vocant eos Reges Pegu. Tentavit postea aliquoties cum uno virorum millione & amplius civitatem

Vdiam

Vdiam. Sed ut quod de magno numero diximus fabulosum non videatur (quod res alibi dicendæ similes sunt) non erit ab instituto nostro alienum, si hic demonstremus, unde accidit, ut hic, aliisq; in regionibus, tam numerosi exercitus colligi educique possint. Primo itaque dicimus, quod cum bella, tuis in finibus, aut procul ab iis geruntur, magnos exercitus, longo tempore alere non potest is, cui maximi reditus, copiaque paratæ pecuniæ non suppetit. Sicut enim nostri corporis membra sine nervis moveri, & absque iis motus continuari non potest: ita nec exercitus colligi, nec quo opus est duci, nec uniti in expeditione retineri possunt, nisi prompta pecunia, quæ ipsos oportuno tempore reficiat, trahatq; post ipsos, arma, commeatum annonam aliasque res vitæ necessarias, usuique armorum commodas. Cum autem Principum reditus, sicut privatorum hominum facultates, (unde Principes suos thesauros instruunt) certis finibus constent, efferendoque uno aut duobus annis, ex tuis provinciis pecunias, iis eas denudabis, omneque aurum & argentum ita exhauries, ut iis postea inanes remaneant, consequitur quod bella longinqua, nec suscipi, multo minus continuari possint, nisi à Principibus, qui à longo tempore thesauros accumularint, aut habeant fodinas inexhaustas, & nunquam deficientes. Thesauri autem, quantumvis maximi, consumentur parvo temporis spacio; id enim quod in pace, parcè colligitur, in bello, prodige expedendum est. Vnus siquidem annus quo bellum geritur, fructus multorum annorum pace conquisitos absumit. Quare quidam Capitaneus Lusitanus, magna cum causa dixit Lusitaniæ Regi Sebastiano, cum de expeditione in Barbariam suscipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum, alterum commeatuum, tertium pecuniarum. Ille quoque egregie dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus esse dixit. Cum autem in omni bello multum expendendum sit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones superent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Persico, quo adeo potens Princeps suas facultates & thesauros tali modo consumpsit, ut ei valorem auri argentique diminuere, illorum precium ad duplum augere, patique monetarum falsificationem milleque tales res, necesse fuerit. Qua de causa Ianizari plus quam semel seditionem & turbas concitarunt, civitatem Constantinopolim furiosè
perva-

pervagati flammas injecerunt, suntq; ejus magnam partem deprædati, Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantum Hispaniæ suffultus non sufficeret, nisi Dominus Deus ei dedisset alium Orbem minæris inexhaustis argenti plenum, venisque & fluminibus auriferis scatentem, qui ipsum quotannis novis thesauris (qui adipsum classibus deferuntur) reficit. Pecunia ea est, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modo huc, modo illuc ducit, sicut occasiones necessitatesq; expeditionum exigunt. Tanti momenti est pecunia, ut Ioannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessariæ essent, tres requiri responderit: Pecunias, Pecunias, Pecunias. Hæc intelligenda sunt, cum impensæ ex tua ditione capiendæ sunt; accidit enim aliquando ut expeditio bellica se ipsam alat, subministretque ipsa vires; Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & nostrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciasque nullis viribus instructas, sine magna resistentia & obstaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem civitates, ruraq; alebant conservabantque se spoliis & ruina regionum Idem nostris temporibus Lusitanis in India Orientali, & Castellanis in India Occidentali, sed plus his quam illis accidit. Nulla enim unquam natio in Orbe fuit, quæ nullo fere proprio sumptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in Nova Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeo facile non est, sicut olim fuit, minusq; in Europa, quam in Asia, aut Africa, propter tormentorum bellicorũ usum & arces, quæ pluribus mensibus, immo annis, sustinere, imo defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566 Solimannus Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio, tanto conatui longe inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ cum paucis militibus modicoque tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cum illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti arces extruxissent, classesque instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit; repererunt. n. post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios

mechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27 annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Tecapel, in regno Chile, ubi cum illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisque interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cum pro cæli filiis & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxique edocti, non amplius timent equos nec sclopetos. Sed si Bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeo antiqua adducamus, legitur Gandavenses Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ cum 80 bellatorum millibus opposuisse. Cum n. eorum regio abundans populo esset, bellumque in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus; sed diu in expeditione subsistere non poterant, quod pecunia & annona deficerent, constringebanturque omnes hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram expeditionem extra Insulam susceperunt, necessitate patriæ id exigente, aliquando modico temporis spacio, magnum hominum numerum collegerunt, eoque aut hostes aggressi sunt, aut defenderunt fines, sicut & faciebant Romani, qui per aliquot sæcula, dum cum vicinis Romæ populis belligerarent, privatis stipendiis arma tulerunt. Egrediebantur enim domo cibis in unum aut duos dies, aliisque rebus necessariis instructi, unoque prælio paucis horis bellum finiebant. Sed cum expeditio in Vejos suscepta diutius protraheretur, coactus fuit Senatus populo stipendia parare. Exercitus ad expeditiones vicinas colligere in regionibus Orientalibus, & in Africa, longe facilius est, quam in Europa: ejus rei multæ sunt causæ. Prima est, quod regiones ut plurimum abundantiores copiosioresque rebus vitæ humanæ necessariis ibi sunt: deinde quod populi Meridionales & Orientales, ut plurimum minori quam nos contenti vivant, sunt ciborum parci simplicesque: Europæ autem populi non solum ut se nutriant, edunt bibuntque, sed ut frigus à se arceant: illi autem à cibo nihil præter nutrimentum recipiunt. Vinum, quod apud nos pane carius est, apud ipsos non reperitur; ipsorum aquæ sunt nostris meliores. Ars culinaria

non apud ipsos tam exquisita est, quam apud nos, nec eorum stomachus assuevit adeo opiparis deliciis. Turcæ finiunt convivia oryza & carne verve cina. nec Orientales insumunt tantum in vestes quantum nos. Eunt seminudi bella, nec præter pudenda aliquid cooperiunt, inde accidit, quod apud ipsos, non tanta artium artificumque frequentia sit, quanta apud nos est, ubi major elaboratarum rerum pars ad vestes, & ad personarum ornatum pertinet, nempe tot generis panni, lanei, serycei, varietas vestium, colorum venustas, pompa vestimentorum, aliæque tales. Apud illos populos fiunt fere omnes expensæ in paniculo ex gossypio, qui eos ab umbilico ad genua usque tegit. Has ob causas facilius illic quadraginta quam apud nos decem militum millia sustentari possent. His adjunge expensas, quæ in tormenta bellica & in eorum apparatum, in commeatum, equos, homines, aliasque res, quæ ad gerenda bella requiruntur, faciendæ sunt: hæc ignorat maxima populorum Orientalium pars, ii maxime, quibus cum Arabibus & Lusitanis nihil negocii est, & qui provincias mediterraneas inhabitant. Sed parvi momenti non est, quod supra dicti populi in bella eant, nullis armis, defensioni aptis instructi, absque thoracibus, galeis, squamis æreis & laminis, quibus multum impenditur, nec ea, ex uno loco in alium absque impensis vehi possunt. Multum hac in re differimus à Romanis, qui in bella euntes tam defensioni quam offensioni apta arma & sæpe commeatum in decem & plures dies ferebant: quare Virgilius hoc onus, injustum fascem canit, quod præter modum esse videretur. Cum itaque illi populi commoditatibus fruantur nempe fœcunditate regionum, facilitate parandi victus, amictus, armorum, facile est, ut urgente necessitate axercitum multo majorem, quam nos colligant, qui rebus infinitis indigemus, quas ipsi ne quidem norunt. Legimus res maximas de exercitibus Assyriorum, Æthiopum, Beli, Nini, Semiramidis, Cambisis, Cyri, Darii, Sesostris, Sesaci, & temporibus minus antiquis Arabum, Tartarorum, Mogororum aliorumque. Et ne exempla tantum longinqua adducamus, & ut ex iis, quæ recens acciderunt, rebus antiquis fides concilietur, eaque fiant credibilia, literis patrum Iesuitarum & Capitaneorum Lusitanorum celebratur res illa, quæ accidit anno 1584 in Angolo (ea nobilis divesque Provincia est Æthiopiæ Occidentalis, regno Congo vicina.) In ea Paulus Diazius Capitaneus Lusitanus, secunda Februarii die obviam

habuit exercitum unius millionis, & ducentorum Æthiopum millium, quem adversus ipsum eduxerat Angolæ Rex, qui ab illo, incredibili fœlicitate, non armorum vi, sed Dei benignitate dissipatus & in fugam actus fuit. Hujus rei certiorem me fecit literis Eduardus Lopezius Lusitanus, qui eo tempore erat cum Rege Congo. Certum itaque est, quod adeo numerosi exercitus parum durent, & torrentibus quam fluminibus, nimbis quam pluviis similiores sint; quamvis enim colligi possint, non tamen diutius conservantur, quam commeatus, quos secum domo attulerunt, durant. Accidit inde ut intra paucos dies dissolvantur valedicantque expeditioni, non cum ea in medio cursu est, sed cum incipit moveri; non habent enim secum rem quæ mercatores, & epulatores cum rebus conservationi vitæ humanæ utilibus, & ad bellum necessariis, post eos trahit. Quod plus est, ut millioni militum, de rebus necessariis prospiciatur, opus esset alio hominum millione, curribus, jumentis clitellariis, famulis, mercatoribus & epulatoribus, qui illos sequantur; tantæ multitudini autem, nec flumina aquam, nec campi fruges, nec terra hospitia suppeditare posset: necesse itaque esse ut sua mole rueret & in nihilum redigeretur. Reges illi Orientales, qui exercitus solito majores collegerunt, eosque in bella, & longinquas regiones duxerunt, ea quæ diximus bene perpendentes, primum maximam pecuniarum, commeatuum, aliorumque necessariorum adparatuum copiam compararunt. Inter alios, Xerxes, qui majorem exercitum, tam mari quam terra de quo memoria sit, collegit, consumpsit septem annos, in apparandis iis, quæ ad expeditionem necessaria erant. Sed revertendo ad Regem Barmæ, cepit is paucis elapsis annis portus Mattabane & Ternasseri, armaque deinde, nunc ad Septentriones, nunc ad Occasum versus circumagendo, divexavit Principes Caor & Hipuræ, cepit regnum Aracan, Macim, duxitque in eam expeditionem tercentum millia, & quadragesies mille elephantos. Aracan, regnum, montibus obsitum & undiquaque fere sylvis spaciosis cinctum est, suntque ex regno pro muro valloque. Civitas magistra, quæ regno dat nomen, sita est ad fluvium, distatque quindecim leucis à mari, 35 à Catigan: Macin regnum est dives aloe: id lignum (quod Arabes dicunt Calambuco, alii lignum aquilæ) propter odorem suavissimum, æstimatur ab omnibus illis populis Orientalibus argenti pondere.

Vtuntur eo in India & Cambaja, in exequiis magnorum Principum, in balneis, & in similibus deliciis: nascitur ut plurimum, in asperioribus montibus Campæ, Cambojæ, Macin: quod in nostras regiones defertur, nullo in precio apud illos est. Intelligo in regnis Congo, Angolæ, regionibusque vicinis laudatum probumque reperiri, & quod indigenæ eo utuntur pro remedio & medicina variorum morborum, quibus laborant. Sed si id verum est, miror, quod Lusitani ex eo lucrum non captent.

CAPVT XIX.

De REGNO NARSINGÆ.

POtentiorum Principium qui inter Indum Gangemque sunt, unus est Rex Narsingæ; ejus enim dominio quicquid est inter montem Gate & Sinum Bengalicum, inter Promontoria Guadavernum & Comorinũ, quod spacium 200 leucas continet, abundantia & copia rerum cum aliis Indiæ regionibus certare potest. Aquæ à montibus cadentes nunc à fluminibus, alibi rivulis, alibi lacubus stagnisque receptæ, mirifice terram refrigerant, adaquant humectantq;: Ea aquarum copia, solis calore adjuta, miras res propagandis frugibus pecudibusq; facit. Oryza varii generis, avibus, feris, domesticis animalibus præcipuè bubalis, elephantis, minæris gemmarum & metallorum, mirifice luxuriat regio. Equos bello aptos non producit, sed à mercatoribus ex Arabia & Persia, magno numero adducuntur, id quoq; quadam æmulatione Principes Decan faciunt. Inter supradictos regni Narsingæ fines, habitant quinq; nationes, lingua inter se differentes, plura quoq; loca ad Oceanum Indicum habet munita Narsingæ Rex; ejus enim dicto audiens est provincia Canara aut Cocam, ubi sunt oppida & portus Mangalor Mayandel, Batticala, Onor, sed Lusitani vectigal Batticalæ recipiunt, & ante aliquot annos occuparunt Onor. In Narsingæ regno sunt duæ civitates regiæ, una earum Narsinga, altera *Bisnagar* nuncupatur, unde hic Princeps aliquando Rex Bisnagaris, aliquando Rex Narsingæ vocatur. Pro re certa habetur, Regem Narsingæ 12 Ducatorum Milliones quotannis recipere, quodq; eorum tres, aut duo & semis ipsi manent, omne residuum impendere in magnum corpus militiæ, nempe

nempe 40. Nairorum & 20 equitum millia: quibus pacis bellique tempore stipendia largitur. Necessitate urgente, multo majorem exercitum educere potest; ejus enim stipendia merentur 200. Capitanei, quibus territoria suæ ditionis confert, sub obligatione, ut certum equitum, peditum, elephantorumque numerum semper ad manum paratumque habeant. Amplitudinis redituum regni, argumento esse potest, quod Capitaneorum aliqui à Rege millionem Ducatorum consequuntur. Sed pro re incredibili habendum minime est, quod hic, sicut in majori Orientis parte, omnes terræ, sylvæ, minæræ etiam aqua ipsa aliquorum fluminum , ad Principes spectant. Nemo enim aqua fluminis Gangis, quod regnum Bengalæ perlabitur nec Gangæ, quod per Orissæ regnum fluit, se lavare potest, nisi Regibus vectigal teloniumque persolvat. Ipse quoque Narsingæ Rex aquam jam dictorum fluviorum emere cogitur; eam enim è longinquo ad se deferri jubet, ut in ea balneetur, aut quadam superstitione se ea purget lustretque. Rex omnium fundorum suæ ditionis dominus est, populo autem præter brachia & laborem nihil relinquitur, quidquid è reditibus regni percipitur, id inter ipsum & Capitaneos dividitur; ipsi enim Regi pars tertia redituum, Capitaneis duæ residuæ partes cedunt. Cùm itaque maxima Principum Orientalium pars sibi non pacem aut justitiam pro scopo, in quem colliment, proponant; sed victoriam, amplitudinemque, collocant omnes facultates in militiam, nec aliud eis curæ est: indeque consequitur, ut equitum peditumque numerum, nobis vix credibilem tenere alereque possint. Sed ut ipsorum potentia credibilis fiat, operæ precium fecisse videbimur, si ob oculos ponamus, quid Priceps Christianæ professionis (qui Dominus esset omnium fundorum territoriumque suæ ditionis) efficere posset. Æstimatur id omne, quod è territoriis Franciæ percipitur, ad 15 milliones ascendere; in Francia autem nec auri minæræ nec argenti sunt. Sex milliones percipit Clerus Regni; una Myrias & semis Regis Domainium ut vocant, reliquum aliorum est, qui reditus habent: nihilo tamen minus rustici eo in regno laute vivunt, (ii in Oriente, in India præcipue, in Polonia & Lithuania pro mancipiis habentur) Principes itaque Orientales, multo majores reditus è Francia perciperent. Vltra ea, quæ dicta sunt, habet Rex Christianissimus, plus minus octo milliones ordinarii reditus, ex vectigalibus

 dati-

datiisque, quanto autem esset potentior, si ultra hæc (in quibus sua potentia consistit) Dominus fundorum territoriorumque totius regni esset, illaque (sicut Rex Narsingæ facit) in milites impenderet? certe sicut quando Francia in flore erat, vix expensis in 4 cataphractorum & 6 sagittariorum millia, faciendis, sufficiebat, si quæ jam dicta sunt, aliis ejus reditibus accederent, 150 equitum millia posset tenere. Sed ut ad Narsingam redeamus, hic Rex ut suos Capitaneos sedulos diligntesque reddat, instituit quotannis lustrationem, in qua omnes se sistere tenentur: ea lustratione peracta, gradu movet eos, qui minus militum quam debebant, aut armis non probe instructos adduxerunt: eos autem qui plenum numerum riteque instructum secum traxerunt, complectitur benigne, melioremque reddit eorum conditionem. Sed quæ vires ex tantæ amplitudinis regno, modoque quo dictum est instructo, educi possint, inde colligi potest, quod Ioannes Barros scribit, de exercitu quem Rex Chrismarao, adversus Idalcanem, in expeditionem Raciolensem eduxit: quod ut melius intelligatur, præter meum institutum recitabo punctuatim quidquid is dicit. In plura membra sub suis Capitaneis divisus erat exercitus, in prima acie erat Camaraique cum mille equis, 17 elephantis, & 30. peditum millibus; Tiarabicare cum duobus equorum millibus, 20 elephantis & 50. peditum millibus, post eum erat Timapanaique, cum tribus equorum millibus & quingentis & 60. peditum millibus: Hadapanaique, qui eum sequebatur, ducebat 5. equorum millia, 50 elephantes, & centum peditum millia. Condomara 6. millia equorum, 60, elephantes, 120. peditum millia; Comara 250 equos, 40 elephantes, & 80. peditum millia. Gendrajo mille equos, decem elephantes, & 30. peditum millia. Post hunc ibant duo Eunuchi Regi familiares, cum mille equis, 15 eleplantis, & 40. peditum millibus. Pedissequus Betel ducebat, 200. equos, 20 elephantes, & 15. peditum millia. Comaberra 400 equos, 20 elephantes, 8. militum millia, sequebatur Rex, cum iis, quibus sui corporis custodiam credebat, nempe 6. equitum millibus, 300 elephantis, & 40. peditum millibus. Ad eorum latus ibat Gubernator civitatis Bengapor, cum diversis Capitaneis sub quorum signis erant 4200. equi 25 elephantes, & 60 hominum millia, pedibus merentium. Vltra hanc gentem adhuc erant duo equorum, & centum hominum
millia,

millia, in exiguas turmas divisa, qui cursorum instar, undiquaque, ante, retro, & alateribus regionem, tali cum ordine perscrutabantur, ut uno tractu, quidquid accidisset, cognosci posset: hos comitabantur 12. aquatorum, & 20. meretricum millia, famuli, mercatores, artifices, lixæ (quos ipsi Maniati dicunt) bonum bubalorumque clitellariorum numerus iniri non poterat. Dum flumen transmitteret exercitus, ejus frequentia, ex eo cognosci potuit, quod aqua quæ ad dimidium cruris eorum, qui primi transierant pervenisset, vix ultimis ad bibendum sufficeret. Antequam Rex ad hanc expeditionem egrederetur, novem dierem spacio 20736. capita animalium, tum aëreorum, tum terrestrium sacrificavit, eorum carnes in honorem idoli, cui sacrificabantur, in egenos distributæ sunt. Milites vestibus ex gossypio, tam firmis solidisque induti erant, ut lanceis non minus quam laminæ ferreæ resisterent. Gossypio quoque cooperti erant elephantes, quorum quilibet gestabat castellum, in quo quatuor armis instructi viri erant, elephantorum dentibus, prælongi latique enses alligati erant, quibus omnia dissecabant. Peditatus in arcus, frameas, enses scutaque gerentes, divisus erat: quod autem horum ultimi scutis pergrandibus uterentur, ut iis cammode corpus tegere possent, arma offensiva nulla gestabant. Silentio prætereundum non est, quod cum Idalcane, tormentis bellicis, Regis Narsinge exercitum valde afflixisset, hic suum suorumque animos excitans in hæc verba Principe digna prorupisse fertur; malle se ut Idalcane de se occiso, quam devicto gloriaretur, seque inter primos ostendens, addidit suis animos, fecitque ex agnis leones, dissipavit hostem, egitque eum in fugam. Inter alia spolia, quatuor equorum Arabicorum millia, centum elephantes, 400 tormenta bellica majora, præter alia minora, inventa fuere; boum, bubalorum, tentoriorum captivorumque numerus iniri non poterat. Cum Idalcane his in bellis fuere 40 Lusitani, cum Rege Narsingæ 20 & ab iis quæ supra dicta sunt, habemus. Huic Regi, nostro ævo rebelles facti sunt duo Capitanei, quorum unus Virapaneique nomine, residet in Negapatam; alter cui Veneapatir nomen est, dominium locorum vicinorum Malipuro sibi rapuit.

CAPUT

CAPUT XX.

DE

REGNO CALICUTIO.

IN Indiæ parte nobilissima, quæ inter Gate montem, Oceanumque Indicum sita est, extenditurque à promontorio Comorino, ad fluvium Cangierecorusque, spacio 300 milliariorum, nullus Rex est, qui viribus potentiaque, cum iis, quos hucusque nominavimus conferri possit; regio enim tot in partibus, nunc Sinubus maris, nunc fluminibus, aliquando lacubus stagnisque ita discinditur, ut eam natura in plures divisisse videatur, nempe Travancor, Colam, Cochin, Cranganor, Calicut, Tavo, Cananor. Ante septingentos annos, præfuit his regionibus Pereimal, Rex totius Malabaris, qui cum factus esset Mahumetanus, Mecan profecturus, ut dum viveret ibi moram traheret, suum Regnum (ut alias diximus) in plures partes divisit, voluit tamen, ut majestas superioritasque esset apud Regem Calicutii cum titulo Samorini, quod Imperatorem significat. Quamvis potentiæ hujus Regis multum decesserit, tum quod Lusitani commercia à suis portubus averterint, tum quod autoritatem Samorini diminuerint, ejus æmulos subditosque (quales erant Reges Tauor & Cochin) sustinendo: nihilominus suam majestatem tam egregie adhuc tuetur, uti inter alios, à nobis celebrari mereatur, vel propter id solum, ne nobilis illa Indiæ pars à nobis transeatur, nulla facta mentione ejus Principum. Calicutii regnum ad 25 leucas in longitudinem protenditur. Malabar ubi latissima est, decem leucas non excedit. Civitas Calicut (quæ regno nomen dedit) ad maris oram sita est, secundum quam se fere ad tria milliaria extendit, sed paucæ in ea domus, nec eæ magni precii sunt, nempe 10. 15 20. aureorum ordinarii reditus, quod & comune precium est, maximæ partis ædificiorum novorum Orientis, quibus Arabes aut Lusitani manus non admoverunt. Sustentant se incolæ oryza, palmetis, pecore, piscibus. Divitiæ consistunt in zinzibere & pipere, quorum mercatura magnos thesauros in illius regni portus trahit. Primo enim Arabes (qui multis seculis hujus commercii domini fuere) deinde Lusitani, indicibilia pericula tam immensæ navigationis spernentes, ab hinc 90.

annis

annis venerunt illuc, invehuntq; adhuc suas opes, quas commutant pipere aliisque, rebus. Sicut autem Lusitani Cochin oppidum dives & opulentum reddiderunt, ita etiam Arabes Calicutium. & ejus Regem locupletarunt: commercium enim illud tanti est momenti, ut non solum Principes vectigalibus datiisq; ditet; sed & mercatoribus tantæ inde opes accrescant, ut eorum aliqui cum aliquibus Europæ ducibus & Africæ Regibus conferri possint. In Malabar communiter in præliis equis non utuntur, non ob id solum quod equos regio non generet (magno enim numero ex Persia & Arabia eo ducuntur) sed quod regio id non ferat: sicut enim in Suecia pedites hastis, equites lanceis non utuntur ob sylvarum frequentiam, quæ earum usum impediunt, easque inutiles reddunt: ita & in Malabar raro equis utuntur, propter regionis angustiam, & quod mille in locis hic fluminibus, illic maris finibus, aliquando lacubus rumpatur: vires itaq; in peditatu & armis navalibus consistunt. Peditatus his in regionibus ad militiam adeo probe instructus est, ut id creditu difficile sit. Milites nobiles omnes sunt, dicunturque Nairi: cum hi septimum ætatis annum attigerunt, ducuntur in scholas militiæ, ubi eorum nervi juncturæq;, per homines excellentes distenduntur, frequenti unctione olei Sesami, consequuunturq; ea inunctione agilitatem fere incredibilem, vertunt, inclinantq; membra facillime in omnem partem, quasi in iis nulla essent ossa, saltantque antrorsum retrorsumq; ad miraculum usque. Semper exercent se armis, existimantesq; neminem pluribus in rebus excellere posse: assuescunt unitantum armorum generi, cui se maxime aptos norunt. Arma eorum quondam fuere hastæ, arcus, enses, sed postquam Lusitani in eas regiones penetrarunt, adeo exacte ipsi artem metalla temperandi, & fundendi tormenta bellica, iisque uti didicerunt, ut ipsorum sclopeti pulvisque pyrius, nostra longe superent. In bella (præter, quam infra umbilicum) nudi eunt, nec thoracibus ferreis utuntur. unde accidit ut in præliis, omnique alia militari actione, mira agilitate levitateq; polleant, & falconum instar, adversarium aggrediantur & effugiant: quando eos longe abesse putas, uno momento eos tibi imminere vides, ita ut difficillimum sit eos effugere, & persequi; pedibus enim instar pardorum valent: nec minus timenda est eorum fuga quam aggressio. Si cominus pugnandum (quod nisi necessitate coacti aut occasione ipsis commoda non faciunt) cuspide feriunt

R fere

fere semper. Laminas æreas aut argenteas, manubriis ensium adligatas gestant, earum sonitus, ipsis tubarum, aut tympanorum loco est, quod eos ad prælia accendant. Scutis se tam probe tegunt, ut nullum feriendi locum hosti relinquant. Inter Nairos unus ordo militum est, (Amochi dicuntur) hi gravissimis execrationibus seipsos, familiam, & posteros execrantur, nisi injurias sociis factas ulciscantur. Si Rex occiditur, tanto cum furore ad ejus necem vindicandam currunt, ut nec ignis, nec præsentissimum periculum eos remoretur: quo igitur major minorve Amochiorum numerus Regibus Indiæ est, eo potentiores debilioresve censentur. Nairis animos audaciamq; in periculis addit augetq;, quod uxorati non sunt. Ante aliquot secula, harum regionum Princeps (huic forte nota erat Reipubl. Platonis praxis) mulierum inter eos communitatem introduxit: his accedit maxima libertas, vel potius elatio & superbia, non enim plebeio licet Nairo appropinquare, nisi male tractari velit, ipsiq; servos suos in diverticula viarum præmittunt, qui ipsos venire indicent, ut iis via cedant vel alio se conferant. Si verum est Ianizaros ad bella audaces animosq; reddi libertate, quæ ipsis pacis tempore conceditur quidquid lubet agendi, multo audaciores elatioresq; redduntur Nairi, qui se ab infimæ sortis hominibus conspici non sinunt: ordinarie civitates non inhabitant, sed domus ipsorum terra, densis sepibus sylvulisque cinguntur, viæ ad eas adeo inter se intricatæ sunt, ut labyrinthi videantur. Quantas copias educere possit Calicutii Rex, cognosci potest expeditione, quã in Lusitanos suscepit. Anno 1503 coadunavit 60 bellatorum millia contra Eduardum Paciccum Regis Lusitaniæ Emanuelis Capitaneum, (is tunc Cochin ejusq; Regem tuebatur) & 200 navigia bellica, substititq;, in ea expeditione totos quinque menses. Anno 1529 arcem, quam Lusitani in Calicutio excitarant, & Ioannes Lima defendebat, cinxit obsidione cum exercitu centum hominum millium, perstititq; in obsidione per totam hyemem, & quamvis Lusitani in propugnanda arce se strenue gessissent, potentiam Regis perpendentes, eam suis manibus demoliti sunt. Idem Rex Anno 1561. cum exercitu 90. militum millium obsedit arcem Ciale, venitque in ejus manus, dedente eam Capitaneo Lusitano qui in ea erat. Quid viribus maritimis possit, plus quàm semel ostendit: cum enim multorum portuum, in quos multæ naves appellunt dominus sit, quandocunque placet magnum navigiorum numerum armis instruit. Fa-

tendum

tendum est omnes Indiæ vires maritimas, hodie Lusitanicis inferiores esse, ob navium qualitatem, militumq; præstantiam: eos terra mariq; superiores facit usus amorum defensivorum; & (ut dicatur quod verum est) raro fit ut nudus ferrum non timeat, & armatus audacior nudo non sit. Accidere inde videmus, populos armis defensivis tantum instructos, in bellis agilitate magis, quam viribus se tueri, fugiendoq; plus, quàm pedem pedi conferendo pugnare, quod plus spei in numero, quam in robore ponant, destituunturq; sæpè ea re, quæ exercitus reddit formidabiles, nempe bono ordine.

CAPUT XXI.

DE

REGNO PERSIÆ.

PErsiæ Persarumque nomen, aliquantò tempore suppressum fuit primum ab Arabibus (qui Persis subjugatis, ut eos ignavos redderent, lege sanxerunt, ne amplius Persæ sed Saraceni dicerentur) deinde à Tartaris, primo ducto Chingis, postea Tamerlanis. Sed paulò ante nostra secula, pristinæ gloriæ restituta est Persia, virtute Ismaelis Sophi, de cujus origine aliqua tradere, abs re non erit, quod ad consequendam notitiam Status regnique Persiæ facere videntur. Cum Mahumetes (à quo secta Mahumentana nomen habet) apud Arabes divitiis suæ dominæ (à qua hæres institutus erat) & novo dogmate (quod in vulgus spargere incipiebat) nomen sibi parasset, duxit in secundam uxorem Aissam, cujusdam Bubaci viri prædivitis, & magnæ existimationis filiam: illiusq; & Omari & Ottomari, ejus parentum favore, collegit magnum Arabum numerum, cepitque titulo & prætextu religionis multa oppida, quæ ei vicina erant, deditq; eo tempore Hali suo cognato, in uxorem Fatimam filiam, ex priore uxore, vitaq; decedens, anno suæ ætatis 63. reliquit ei suam ditionem, constituitq; eum caput suæ sectæ cum titulo Caliphæ. Bubacus ægre ferens, quod Mahumetes sibi (cujus favore magnus factus erat) ætate maturo, juvenem prætulisset, ejecit eum ditione, auxilio Omari & Ottomari, qui ipsum Calipham malebant, tum quod eorum consanguineus esset, tum quod ejus ætas jam grandior provectiorq;, spem ipsi cito succedendi faceret, quod accidit:

nam Bubaco successere ordine, dicti Omar & Ottomar. Omar à mancipio occisus fuit: Ottomaro in quadam rixa neci tradito, rediit Caliphæ dignitas ad Halim, sed eam quiete possidere non potuit; nam cepit contra eum arma Mavia, sub prætextu, quod mortis sui patroni Ottomari, conscius fuisset: curavitq; eum occidi Cufæ, hæc civitas est in decursu Euphratis infra Bagdet diciturq; ob id adhuc Massadal, quod est domus Hali, qui ibi sepultus fuit. Hali mortuo dixerunt incolæ Cufæ, Calipham Ocen filium Fatimæ, sed & hic loco deturbatus, & veneno necatus est à Mavia, qui se Calipham absolute dixit, successitque ei Iacit filius. Ocen reliquit post se duodecim filios, quorum unus Mahumetes Mahadin fuit, eum Mauri non mortuum esse ajunt, sed eum expectantes, dicunt quod ad convertendum Orbem, reversurus sit: hanc ob rem in Massadalla. in qua secundum eorum stultitiam, conversionis initiū futurum est, equus semper paratus est, qui magna cum pompa in templum, quod illi Moscheam dicunt, ducitur offerturque. Ex controversiis, quæ Hali cum Bubaco, Omaro, Ottomaro & Mavia intercessere, remansere gravissimæ contentiones cum armorum, tum opinionum; volunt enim Persæ, Halim ex testamento Mahumetis verum Calipham fuisse, sed Arabes favore tres primos prosequuntur. Cum circiter annū 1363 Mauri nullum Calipham haberent, quod ij finem habuissent, anno 1258. in Mustacen Mumbila (quem Allacu Tartarorum Rex occidit) surrexit in Persia quidam Baro, cui nomen erat Sophi, dominus oppidi Ardevel, qui se sanguine Hali per Musam Genesin ejus nepotē (unum ex duodecim filiis Ocen) genitum gloriabatur, in cujus memoriam mutavit formam Turbantis (gestamen capitis id est) adjunxitque duodecim acies, conciliavitque sua sectæ nomen & æstimationem: huic successit Guine filius Adar, cui Assambec in Siria & Persia, potentia celeberrimus princeps, in uxorem dedit suam filiam: sed ejus filius Iacobbeg, authoritatem existimationemque Adar veritus curavit eum occidi, deditque duos ejus filios, Ismaelem & Solimannum, Capitaneo suo Amanzaro, ei injungens, ut eos poneret in Zaliga (is montibus munitus locus est) sed Amanzar, sui domini crudelitatem detestatus, detulit pueros in suam domum, curavitq; eos cum suis filiis liberaliter educari, cumq; in lethalem morbum incidisset, veritus ne adolescentes in discrimen venirent, dedit eis ducentos aureos, & equos, consuluitque, ut se ad domum matris con-

ferrent.

ferrent. Ismael qui natu maximus erat, domum reversus, statim se patris necem vindicare velle professus est, & post aliquos felices successus, assumpsit titulum protectoris rerum Hali, à quo ipse originem ducebat, fecit Turbantem altiorem, misitque legatos ad omnes Principes Mahometanos Orientis, hortatusq; est eos, ut & unà sectam, & insignia reciperent: hac via, armorumque felicitate, fecis se toti Orienti formidabilem, occiditq; Ocen, qui se tunc Persiæ Regem inscribebat, & decem ejus fratres, solus Marabecus elapsus, imploravit in auxilium Selimum 1 Regem Turcarum. Vicit Ismael magno prælio ad lacum Vay Regem Tartarorum Zagataiorum, volentiq; persequi victoriam, transmittereq; cum exercitu fluvium Abbiano, dissuasum id fuit ab Astrologo, cui multum fidebat, qui ei dixit, se quidem fœlices successus in progrediendo videre, sed nullum iter ad regrediendum apparere. Reliquit Ismael filiis amplissimum dominium, quod Mari Caspio, Sinu Pesito, lacu Siocco, fluminibus Tigri & Oxo (ni malimus dicere Abiano) & regno Cambajæ comprehenditur, quod spacium est plus quàm 20, graduum ab Ortu ad Occasum & 18. à Septentrione ad Meridiem, continentur hoc spacio multa amplaq; regna, quæ quamvis non omnia sub ejus dominio immediate essent, agnoscebant tamen eum pro supremo Principe, nempe Reges Macram, Patani, Guadel, Ormuzii, (cui Ormuzo nunc Lusitani dominantur) Georgiani sequebantur ejus insignia. Ismaelis erant multæ amplæq; civitates & nationes. Media quæ nunc Servan, Diarbecca quondam Mesopotamia, Cusistan, quam inhabitarunt Susiani, Farsistan Persarum patria, Strava quæ quondam dicta fuit Hircania, Parthia quæ hodie Arac, Carmania nunc Chermain, Sigestan, Carassan, Sablestan, Istigias, quarum antiqua nomina sunt Drangiana, Bactriana, Paraponisus, Margiana. Harum regionum aliarumq; quarum nomina non edo, ea pars quæ Sinui Persico vicina est, affluit omnium rerum utilium copia, propter flumina, quæ ipsas intersecant: inter ea flumina, nobilissimus est Bindimirus, cujus aquis multum utuntur illi populi, ducunt enim illas fossis aliisque quibusdam instrumentis in suas possessiones suo magno usui & commodo. Provinciæ Mari Caspio vicinæ tùm ob fluviorum opportunitatem, tum propter aëris temperiem, sunt ejusdem fertilitatis participes, qualis est illa pars, quam fluvius Pulimalon perlabitur (is se in lacum Burgianum condit)

dit) reliqua regionis pars ficca eft, quare nec oppida, nec pagi ibi frequentes funt, nifi iis locis, quæ fluvii aut lacus alicujus beneficium experiuntur. Ampliores ditioresq; civitates imperii Perfici funt Iftigias, caput Bactrianæ, quæ inter amœniores Orientis cenfetur, Indion caput Margianæ, in territorio tàm uberi lætoq;, ut Antiochus Soter eam muro cingi fecerit, Candahar, caput Parapomifi, multique commercii propter concurfum mercatorum Indiæ & Cathaiæ, qui harum regionum opes eo ferunt, Eri, caput Provinciæ Ariæ, quæ rofis tàm copiofa eft, ut ab iis nomen ceperit, Barbarns dicit eam 13 milliaribus ambiri, Ifpaam caput Parthiæ, eam aliqui illam effe volunt, quam antiqui hiftorici Ecatompylas dixere, tanti momenti eft, ut Perfæ de ea hyperbolice dicant, eam medium Orbem effe. Chirmain eft Metropolis Caramaniæ, celebris propter excellentiam pannorum aureorum argenteorumque, qui illic conficiuntur. Eor, quoque nobilis civitas eft, nec ei inferior Cuftra Sufianæ caput. Sed omnes cedunt genuaq; quodammodo deofculantur (quo ad pulchritudinem) civitati Siras, ad fluvium Bindimirum: fuit ea quondam Metropolis Perfarum (ut aliqui volunt) dicebaturq; Perfepolis. Alexander Magnus inftinctu fui fcorti, tradidit eam flammis: cum autem feipfum poftea fui fere puderet, fecit eam teftaurari. Quamvis hodie non fit tantæ amplitudinis, quantæ olim fuit, æftimatur tamen, eam maximarum civitatum Orientis unam effe, circuit cum fuburbiis plus minus 20 milliaria, inftruitque 60. focorum millia. Perfis in proverbio eft: quando Siras erat Siras, tum Cairus erat ejus pagus; non habent tamen eam pro valde antiqua, nec accedunt eorum fententiæ, qui eam Metropolim Perfarum faciunt. Taurifium & Casbin funt quoq; civitates nobiles, & præter amplitudinem oftentant fe propter Aulam regiam. Forma Reipublicæ horum populorum non eft æqualis alicui alteri populo Mahumetano, nec ullo loco inter hos ea politica regendi forma viget, quæ apud Perfas. Aliæ omnes excindunt fere omnem nobilitatem, utunturq; opera mancipiorum, occidunt fratres aut excæcant eos, fed apud Perfas habetur nobilitas in precio: Reges tractant humaniter fratres, habent in fua ditione multos potentes, opibusq; claros Principes, quæ omnia Ottomani in fuo imperio non ferunt. Equitatus apud Perfas in precio eft, & ingenuitas, mufica & bonis literis delectantur, ftudent poefi, evaduntq; fua lingua

excel-

excellentes, Astrologia quoque laudatur apud ipsos; hæc omnia contemnunt Turcæ. Mercatura manuariæque artes florent in Persia: ut concludam, Turcas superant civilitate & humanitate. Hujus regni vires consistunt potius in virtute quam numero. Sunt ibi tria militum genera: unum eorum est, quos Rex semper habet stipendiarios & apud se: alterum est Timariottorum; habet enim Rex magnum equitum numerum quibus stipendiorum loco, certa loca attribuit (quod Turca facit): tertium est auxiliariorum, qui ære suo merent. Conscribuntur ex Georgianis & Tartaris, sed loquendo de duobus primis generibus, quæ regno Regique propria sunt, duo hæc militum genera sunt equites: ubi enim arma sunt in manibus nobilium, ibi peditatus vix alia est ratio: ex eadem causa sequitur, quod Persæ viribus maritimis instructi non sunt. Et quamvis mare Caspium ab uno latere, Sinus verò Persicus ab alio sit, nunquam tamen classibus nec in uno, nec in alio mari usi sunt. Mare Caspium quoque (quamvis octingenta milliaria longum sit, latumq; sexcenta) non transmittitur aut navigatur, nisi juxta littora. Lusitani imperant mari Persico suis classibus, quas semper in insula Ormuz habent. Etsi Persia abundat metallis, temperatura excellentibus, præcipue provincia Carazam: bellicorum tamen tormentorũ nullum fere usum habent, sicut nec muniendi, oppugnandi, obsidendi, servandi, defendendiq; loca, quod hæ militiæ partes peditatui magis propriæ sunt, sicut equitatui proprium est, in patentibus campis justis præliis confligere, in quibus Persas multum valere negari non potest. Ultra militiæ necessarias res, laborat militia Persica adhuc alio gravi malo, nempe discordia, quæ duabus ex rebus oriri solet: una est Principum potentia, cui plurimum superbia & contumacia conjuncta esse solet: alia est itinerum, & ducendi exercitus difficultas, quæ ex aquæ fluviorumque navigabilium penuria nascitur. Flumina enim Persiæ non navigantur, aut tam parum navigantur, ut quod præstant, nullius fere momenti sit: omnes in Sinum Persicum influunt, aut in Mare Caspium, ut regiones quæ in medio jacent, relinquantur aridæ & aquæ inopes: quam ob rem vires regni jungi non possunt: regnum enim dimidium siccum est, nec flumen aliquod hic est, quod toti regno serviat, sicut Ligeris Franciæ: Padus Longobardiæ: Vistula Poloniæ: Scaldis Flandriæ, aliaque aliis regnis faciunt. Terræ desertæ quoque hic sunt.

quæ

quæ Provincias à se invicem disjungunt: montes etiam, qui eas à se invicem separant. Has ob res, mihi hoc regnum, Hispaniæ simile videtur, ubi nec fluvii commercio utiles sunt, præter quam in finibus provinciarum: & montes ac regiones, propter ariditatem, incultæ sunt. Sed natura, ut commercia adjuvaret, commoditatique vitæ humanæ, in locis aqua navigabili indigis, prospiceret, dotavit Persiam, regionesque vicinas Camelis, qui commodissimi sunt; ferunt enim onera graviora, quam equi aut muli ferre possent, perdurantq; diu in labore, ferunt onus mille pondo, continuabunt iter 40. & pluribus diebus, & in locis siccis sabulosisque: sicut sunt Lybia, Arabia, Persia, in quibus aqua & pascua desunt, bibunt tantum quinto die semel, & si opus sit, ferunt sitim, per decem & plures dies: quod ad pabulum attinet, onere levatis, datur pro pabulo modicum herbæ, spinæ, aut rami arborum. Non itaque ullum animal est, quod laborem diutius ferat, minorisque sit impensæ: propter has conditiones, accommodatissimum est regionibus aridis & siccis, Asiæ & Africæ, in quibus homines summa inopia aquæ & ciborum laborant; cum enim Camelo parum sufficiat, potest tamen in aliorum usum, magnam commeatuum quantitatem ferre. Tria sunt eorum genera, minoribus insident homines: mediocres, duos gibbos habent, ferendisq; mercibus valent: majores crassioresq; onera mille pondo ferunt. Hæc de Camelis dixisse sufficiat. Quem equitum numerum Rex persiæ educere possit, visum fuit bellis inter Ismalem & Selimum I. Regem Turcarum, inter Ismaelam & Solimanum, & inter Codabendam & Amuratem III. gestis: nemo horum Regum habuit ullo in loco contra Turcas ultra 30. equitum millia sed armis adeo, instructos equites, ut multo majoris exercitus impetum non timuerint. Equites Persiæ, quibus suppetit res, quique ditiores inter ipsos sunt, armant se fere in modum nostrorum cataphractorum, alii (qui duas ac tertias equitatus partes conficiunt) contenti sunt galea, lorica, scutoq;, utunturq; lancea arcuque alternative. Sed dicamus pauca de reditibus, quibus auxiliarios conducere possit. Profiteor me præcise non scire, ad quam summam ejus reditus accedant, duo enim, qui dedita opera, eo profecti sunt, ut explorarent, quæ Regis Persiæ opes essent, inter se dissentiūt, diversaq; loqui audivi, unus tres, alius quinque aureorum milliones annui reditus ei attribuit; hoc autem dico, ex duobus argumentis

tis

tis colligi posse, ipsum opulentum esse: unum est, quod Tamasus, ejus qui nunc regnat pater, toto suo regno sustulit vectigalia omnium exportatarum & importatarum mercium. Id vectigal reddebat 60 Tomanorum millia, quæ conficiunt millionem, & octingenta aureorum millia; unus enim Tomanus valet 20 aureos: ut autem id faceret, induci non potuisset, nisi alii reditus, ei animos dedissent. Aliud argumentum est, quod Status Persiæ in septem Provincias divisi sunt, quarum ea, quæ Ipsaam dicitur, reddit septingenta aureorum millia: tantundem dat Siras, nec tamen inter ditiores censentur hæ duæ; eas enim longe superant Corassan, Diargument, quarum illa fodinis Cyrneorum, metallorumq; hæc seryci prædives est. Sed unde percipit suos reditus, si se vectigalibus, invectarum & evectarum mercium spoliavit? Ex territoriis sui dominii, ex decimis fructuum, ex fructibus minerarum, ex officinis; unusquisque enim officinam, aut tabernam quarumcunque rerum ponere volens, certi quiddam Regi quotannis pendere debet: ex donis quoq; particularium, & donationibus communitatum, confiscationibus, aliisq; rebus talibus. Adferunt quoq; aliquid tributa Principum coronæ subditorum, quales sunt Principes Far & Candaar, aliiq; quos supra nominavimus. Ab Ortu Mogororum, à Septentrione *Zagataiorum* fines attingit Sophi: ab Occasu longissimo tractu, Persiæ conterminus est Turca, ad Meridiem habet regnum Ormuzii, cui corona Lusitanica dominatur. Cum Mogoris nihil fere negocii Persiæ Regi est, propter causas alias deductas: sicut enim Hispania & Francia, se mutuo offendere non possunt, propter itinerum angustias & asperitatem situum ad limites, quæ commeatum (qui exercituum sustentatio est) transvehi non sinunt, ita & inter confinia Indiæ & Cambaiæ à Mogoris occupata & ditiones Persarum, se interponunt montes, & deserta, quæ non permittunt, ut justis viribus se invicem hi Principes impetant. Pro maximo quoq; obstaculo habendum est, quod equitatus, in quo amborum vires sitæ sunt, in talibus locorum angustiis explicari non potest: petunt tamen se invicem bello, ad fines regnorum Cabul & Sablestam, quorum aliqui Principes Mogororum sibi dominium pararunt. Sophi immediate Magni Cham fines non attingit, quod aliqui Principes, & deinde magna deserta inter ipsos sint. Videtur ipsum pro termino sui Imperii, sibi statuisse flumen Oxum, quod

alii Abianum dicunt, id in Sableſtam ſubtus montem Dalanguer, poſt longum curſum, in quo multum protenditur, propter frequentiam & amplitudinem fluminum, quæ recipit, condit ſe in mare Caſpium, dividitq; à parte Septentrionali Sophum à Zagatai. Sophus nunquam auſus fuit hoc flumen transmittere, & cum Saba Rex Zagataiorum id transgreſſus eſſet, magno prælio ab Iſmaele victus fuit. Cyrus Rex Perſarum conſtruxit pontem in hoc flumine, transduxitq; exercitum, adverſus Tomirim, Scytharum reginam, quæ ipſum cum omnibus ſuis concidit. Turcæ conterminus eſt Sophi per totam imperii ſui longitudinem occidentalem, nempe, à mari Caſpio, ad Sinum Sauracenſem usque ſpacio fere 15 graduum. Vt verum fatear, non habet Perſa hoſtem, à quo plus ei periculi timendum ſit, cujusq; vires ei plus metuendæ ſint quam Turcam, quoties enim arma cum eo contulerunt Perſæ, fere ſemper aliquid perdiderunt. Mahumates vicit Vſſuncaſſanum, eripuitque imperium Trapezuntinum Davidi, qui ſe ſub ejus umbram protectionemque contulerat. Selimus I. ſuperavit in locis campeſtribus Iſmaelem, eripuitq; ei Caramit (civitatem ampliſſimam fortiſſimamque) Orfam, Merdim, totamq; regionem, quam ipſi Alech, nuncupant: Solimannus egit in fugam Tamaſum, ſpoliavitque eum Bagdeto, & tota Meſopotamia. Ætate noſtra, occupavit Amurathes, id omne quod inter Derbentum & Tarviſium jacet, quod in ſpacio eſt Georgia (cujus populorum pars maxima, ſequebatur partes Sophi) Servant: & munitis arcibus (quas in Tiflis, Sumachia, & Eres magnis civitatibus, & in tranſitibus Cars, Tomanis & Lori ædificari fecit) reddidit paulatim ſibi iter ſecurum, ab Ezechia ad Orontem fluvium usque, qui trium dierum itinere, ultra Tauriſium fluit, in qua civitate (Tauriſio) curavit ædificare magnam arcem, nec cogitat eam relinquere, ſicut primum Selimus & deinde Solimannus fecere, ſed vult ea arce Tauriſium tanquam freno conſtrictam, in perpetuum retinere. Eo bello, quod ab anno 1567 in 91 annum usque duravit, mutarunt Turcæ ſuum belligerandi modum; cum enim huc usque ſuæ multitudini virtutiq; ſui equitatus, peditatusq;, copiæ tormentorum bellicorum, apparatuiq; bellico confiſi, non curarint arces, munitionesq; extruere, ſed ut plurimum quiquid ceperant exciderint, nec magnifecerint quod retinueraur (quod ut verum dicatur, in campis fortis eſſe nō poſſit, qui vires in loca munita diſpartitur) hoc

hoc bello Persico necessitas coegit Turcas, (ut evitarent errores, in quos impegerunt Selimus & Solimannus) se paulatim munire, fecerunt itaque castella, in locis oportunis, ædificarunt civitatulas, in præcipuis civitatibus, instruxeruntque eas magno tormentorum bellicorum & militum numero, constetitque eis id bellum magno. Quamvis autem Persa, improvisis assultibus, multa hominum millia, in frusta dissecuerit, multaque eorum millia fame commodisque perierint, tantum tamen terræ amisit, tum suæ propriæ, tum amicorum, quantum jam dictum est, & inter alia suam civitatem regiam Taurisium. Æstimaturque Turcam, in ditione, quam sibi bello paravit, instituisse 40 Timarrorum millia, & quod ei adhuc auri millio, ex reditibus ejus supersit. Persa non potest resistere Turcæ in præliis campestribus, ei enim peditatu, tormentis, & apparatu bellico & (quod summum est) obedientia populi conferri non potest Selimus I. Solimannus & Amurathes III. nunquam contra Persas arma moverunt, nisi aut à rebellibus, aut ipsorum discordiis invitati: Selimus à Marobecho, filio Ocen, Principe in Persia potentissimo, in auxilium vocatus fuit: Solimannus auxilio venit Elcaso Tamasi fratri, cui ex ambitione, aut suspicione erat infensissimus. Turca itaque suo commodo usus est benevolentia, qua Elcasus apud populum valebat, ejusque authoritate: Amurathes non ante arma cepit adversus Persas, quam ex literis Vstaff Bassæ Vani civitatis, & aliorum intellexisset, omnia contentionibus flagrare apud Sultanos Persiæ, qui inter se de rege dissidebant: quidam enim Ismaelem, alii Ayner (qui ambo Tamasi filii erant) volebant, & Periacocona, occidit suum fratrem Ismaelem, excIusoq; Ayner, consequutus est coronam Mahumetes Codabanda. Exortæ sunt postea discordiæ, inter Codabandam & filium, & inter Turca monos (familiam inter Persas potentissimam) & Regem, quæ Persis non minus nocuerunt quam arma Turcica. Nullum negocium est Regi Persarum cum Lusitanis Ormuzii, quod ipsi nec vires maritimæ (sine quibus id regnum recuperari non posset) sint, nec Lusitanis satis virium est, ut in mediterraneis regionibus, sibi aliquid acquirere possint. Tamasus ipse, cum aliquando instigaretur, ut expeditionem, in Ormuzium susciperet, rogavit, quid ea in Insula cresceret, num frumentum, fruges, fructus, aut quid aliud boni? cumque intellexisset fundum Insulæ sterilem, omniumque rerum

esse inopem, sed commercio valde conducere Insulam, ideoque magni momenti esse, neglexit, irrisitque eos, dicens se, suis populis remisisse nonaginta Tomanorum millia talis reditus.

CAPVT XXII.
De
REGNO JAPONIÆ.

JAponia dicitur multarum variarumque insularum diversæ magnitudinis corpus, quæ sicut à cætero Orbe terrarum situ distinctæ sunt: ita à populo multum ab aliis, moribus ritibusque dissimili incoluntur. Hæ insulæ parum à se invicem distant, instar Maldivarum in mari Indico: Hebridarum, & Orcadum in Oceano Septentrionali. In iis sunt *66* regna, quæ in principales partes tres dividuntur, quarum pars una novem; altera quatuor, tertia 53 regna complectitur: inter quæ quinque regna Coquinai; nobiliora & illustriora sunt, in quibus est fama celebris civitas Meaco, acciditque plerumque, ut qui eorum quinque regnorum dominium sibi paraverit, aspiret ad Imperium totius Iaponiæ, quæ à nova Hispania 150 à China *60* leucis distat. Pro sterili potius, quam fertili habenda est Iaponia. Capaci ingenio præditi sunt incolæ, & in adversis incredibili patientia præstantes; puerulos recens natos in fluminibus lavant, & cum ablactati sunt, removent eos à matrum aspectu, exercitantque venatione. Nudi capite, viri & mulieres incedunt, tum cœlo pluvio quam sereno, gloriæ honorisq; cupidi sunt, paupertas nobilitati sanguinis nihil detrahit, minimam injuriam inultam non sinunt, honorant se mutuo multis cæremoniis, graves simul, animoque sedato sunt, sicut Hispani, cavent diligenter ne in factis dictisve se timidos aut objectos animis monstrent, infortuniorum calamitatumq; suarum neminem conscium faciunt. Animalia tam fera quam mensueta eadem, quæ nos, habent, sed vix alia, quam ferarum venatione captarum carne vescuntur. Verum quidem est, quod carne non multum delectentur, sed plurimum herbis, *piscibus*, hordeo, oryza *vivunt*, *suntque* hæc præcipua eorum alimenta, vinum quoq; ex *iis faciunt*. Aquam, cui *pulvis* pretiosus valde admixtus est, *in deliciis habent*: hunc potum vocant Chia.

Ædi-

Ædificia ipsorum ut plurimum ex ligno sunt constructa, tum quidem quod regiones mediterraneæ plerumque lapidum inopes esse soleant; tùm verò etiam quod arboribus, ad ædificandum maxime aptis, (inter quas Cedrus in admirabilem incredibilemque altitudinem crassitudiemque excrescit) abundent, & quod Iaponia terræ motibus valde obnoxia sit. Principi, qui nuncupabatur Dairi, paruit quondam tota Iaponia; hunc summa obedientia, reverentiaque colebant incolæ, quod magna cum gravitate majestateque regeret, duravitque plus minus 1600 annos. Sed quingentis ab hinc annis insurrexerunt in eum duo ejus præcipui ministri, turbaruntque totum Imperium; nam eorum unusquisque, tot regnorum dominium, sibi armis arripuit, quot potuit, spoliavitque iis Dairi. Crevit deinde ambitio, cum modo hic, modo ille rebellis fieret raperentq; sibi, hic unam, alius aliam Imperii partem: cum titulo tamen Iucatai (quod Regem sonat) relinquerunt ipsi Dairi nomen, quod est Domini universalis Iaponiæ, sed sine jurisdictione, aut dominio ullo; imo vix in dapes & cultum aliquid ei pendebatur ab illis Principibus, qui Meaco vicinas ditiones habebant: ita ut umbra tantum veteris amplitudinis & Monarchiæ Iaponiæ, penes eum manserit. Ab hinc quingentis annis se Dairi loco, Imperatorem, aut Regem Iaponiæ dicit ille, qui sibi dominium Coquinai arripuit (vocat se quoque Dominium Tenzæ) ubi illa quinque regna civitati Meaco vicina sunt. Talis fuit nostro ævo Nabunanga, nunc autem Fassiba, qui dominii amplitudine potentiaque, omnes suos prædecessores superat: Nabunanga, qui præ aliis excelluit, non plus quam 36 regna sibi comparaverat, sed Fassiba ut minimum 50 eorum sub jugum egit. Iaponiæ regimen differt plurimum ab eo regendi modo, qui in Europa in usu est. Potentia Principis Iaponiæ, non consistit in reditibus ordinariis, aut in benevolentia populi; sed in authoritate imperioque: nam ubi primum unam, aut plures ditiones sibi comparavit, dividit regna, partiturque ditiones inter amicos, & sibi fidos, qui ei se tam pacis quam belli temporibus obligant, cum certo hominum numero suis sumptibus inservire. Hi rursum eas ditiones inter sibi fidos subdividunt, ut ad eorum obsequia parati sint, aliquid sibi suæq; domus usibus reservantes, ita ut omnes Iaponiæ opes, tàm privatæ quàm publicæ à paucis dominis, hi pauci autem ab uno, nempe Tenzæ Domino, dependeant, qui

pro libidine, dat aufertque quod vult, premit, extollit, favet, reducitque ad inopiam Principes, cumque eorum uni ditio eripitur, mutantur omnes nobiles milites que ejus ditionis, manentq; tantum artifices, & agricolæ. Ea regiminis forma conversiones perpetuas, mutationesque imperiorum secum trahit: nam Dairi (quamvis ei nec potentia, nec imperium sit, est tamen apud populum in dignitate, ac reverentia) facit ut Dominus Tenzæ aliiq; Principes Tyranni, alienarum rerum usurpatores, eversores Monarchiæ, hostesque amplitudinis Iaponicæ videantur, quod sane & eorum æstimationem tollit, & animos populorum avertit: inde accidit ut facile se moveant, capiantque arma, sperantes se ampliores facere, deprimendo socios. Cum itaque Principes quotidie mutentur, non possunt à populo, tanquam Domini naturales amari, iique cum incerti sint de domino, uni ditioni, quam alteri addictiores non sunt; sed sperantes eadem facilitate, qua unam nacti sunt, se aliam meliorem nancisci posse, exponunt periculo hanc pro illa, sicut in lusu chartæ & aleæ fit: nunc per se, rursus cum aliis conjuncti, tentant diversa, detinentq; iis modis omnes illas insulas in perpetuis bellis. Fassiha ut sibi absolutum dominium, aut potius tyrannidem paret, solet Principes ex una regione, in aliam sæpe transferre: ut Domini suis dominiis deturbati, degentesq; inter exteros vasallos, impotentiores sint, nec adversus ipsum adsurgere, aut rebellare possint: & ut minus valeant, dividit regna, ditionesq;, ita ut Domini non habeant ditiones unitas. Nunquam deest illis causa dissidii bellorumque quod fines ditionum angustæ sunt. Vult quoque Fassiha, ut in his Statuum vicissitudinibus, tam ij quorum conditio potior, quam ij quorum res deterior facta est, reverentiam homagiumq; (ut dicitur) faciant, seque ipsi quotannis, quam opulentissime sistant: qua re potissimam divitiarum Iaponiæ partem ad se trahit. Populos occupatos tenet, in ædificandis palatiis admirabilibus, templis amplissimis, in fabricandis arcibus & civitatibus, quibus nullæ aliæ similes sunt: in iis substructionibus plus quàm centum operariorum millia, ipsorum expensis, diversis in locis labori incumbentium habet. Inter alia nunc templum ædificari curat, cui omne Iaponiæ ferrum insumere vult: præcipit enim omnibus mercatoribus, populoq; ut arma omnia in certum locum comportent, ut illi fabricæ impendantur: exuit hoc opere populum armis facitq; parvo temporis

poris spacio opera magnifica, habet enim duabus tantum in partibus, laboratorum, suis expensis opera facientium, plusquàm centum millia. Vltra obligationem, qua Reges & Principes, tàm pacis quàm belli tempore, se sistere eique servire tenentur, percipit duos milliones ex reditibus oryzæ, quæ ex possessionibus quas sibi retinuit, colliguntur. Proposuit ubi confecerit ea, quæ in Iaponia facere constituit, Chinam aggredi, ut eam suo Imperio addat; ad hoc præcipit scindi ligna duobus navigiorum millibus sufficientia, ut iis exercitum tansmittat. Tâm amplis substructionibus, magno molimine, tanta ditionis amplitudine, adjectioneque regnorum suo Imperio, sperat se immortalem reddere, futurumq; ut pro Deo colatur, sicut ij omnes fecere, qui apud Iaponenses deorum nomina adepti sunt. Amida enim, Xaca, Canis & Fotoque nihil aliud quàm Domini Iaponiæ fuere, qui belli gloria, aut pacis artibus sibi in Iaponia opinionem divinitatis pararunt; sicut olim Hercules & Bachus in Græcia, Saturnus & Ianus in Italia: nec minus fabularum nugarumque de his, quam de illis narratur. Fassiba autem videns lege Christi, non probari alium Deum, præter eum qui cœlum & terram ex nihilo creavit, & ex consequenti detestari omnes deitates stulte fabricatas, præposuerat in exilium agere omnes patres Iesuitas, qui eam concionabantur, evellereque novam vineam, quæ in illis regionibus altas radices agere Incipiebat. Superbiæ profecto exemplum memorabile hoc est; Romani enim Imperatores, omnibus viribus se prædicationi S. Crucis & Evangelii opposuerunt, ut sua Idola tuerentur & conservarent, quæ omnia lex Dei demonia vanitatemque esse docet. At hic movet bellum fidei Christianæ, ut sibi deitatem arroget, quod extremæ est ambitionis, & amentiæ, dum se pro Deo haberi vult. Sed inter tam vastas & immensas cogitationis suscitavit ei Deus novum hostem, qui ab Orientalibus Iaponiæ partibus se movet adversus ipsum, quod ex literis anni nuper elapsi intelligitur.

CAPVT

CAPUT XXIII.

DE IMPERIO PRESBY-TERI IOHANNIS.

IMperium Presbyteri Iohannis, quamvis sit amplissimum in effectu tamen non respondet famæ opinioniq;, quam vulgus, potiorque scriptorum pars de ipso habet. Horatius Malaguccius, in suo discursu de amplitudine dominiorum hujus temporis, vult ipsum habere dominium latius, quàm ullum alium Principem, excepto tamen Rege Catholico. Fateor equidem antiquis temporibus, ipsius ditionem se longe extendisse, ut ex multitudine regnorum, quibus suos titulos amplificat, quoq; æstimari potest. Inscribit se enim Regem Goiame (quod regnum ultra Nilum est) Vangue, & Damur quæ ultra Zairi fluvium sita sunt; cum tamen hodie pro certo sciatur, ejus Imperium vix Nilum attingere. Scribit quoque Ioannes Barrozius, Abissinios ejus fluvii exiguam notitiam habere propter montes qui inter illos, & hunc sunt. Centrum ejus ditionis est Barcena: ab Ortu enim extendit se, à Suaquem, ad ostia maris rubri usque, quod spacium 122 leucas comprehendit, verum quidem est, intra mare rubrum, & ipsum esse aciem montium, quos Mauri incolunt, qui & in locis maritimis dominantur. Ad Occasum est acies montium, secundum Nili cursum, quos Gentiles inhabitant, penduntque ei tributum. Ad septem Triones, termini ejus constituendi sunt, imaginaria, quæ à Suaquem ducatur, ad caput Insulæ Meroe usque, extendaturque ad 125 leucas: inde arcus non admodum incurvus faciendus est Meridiem versus, ad regnum Adeæ usque, (in cujus montibus nascitur flumen, quod Ptolemæus Ratto vocat, ponitque sub Melinda) spacio 250 leucarum, ad fines Gentilium: hic verte lineam imaginariam, facque finem in regno Adel, cujus Metropolis est Arar, in altitudine novem graduum. Habet ita totum hoc regnum in circuitu, plus minus 672 leucas. Hæc regio distincta est in amplissimas planicies, lætas colles, altos montes, sed culturæ aptos, frequenterque inhabitatos, & cum frumento non abundet, hordeum & milium & semen quoddam bonum durabileque producit. Est ibi satis milii, Zaburri (quod nos frumentum Indiæ dicimus) omneque leguminum nostratium genus: sunt & ibi

ibi adhuc alia, sed nobis incognita, uva eis non deest, sed inde vinum non exprimunt, nisi in Principis & Patriarchæ ædibus. Vini loco conficiunt potionis genus ex fructibus Tamarindi, qui acer est, Medicæ, citreæ, cedri arbores nascuntur sua sponte. Exprimunt oleum ex certo fructu, quem ipsi Zeva dicunt; id aurei coloris est, sed inodoratum. Apes mellificant etiam in domubus, unde ceræ & mellis incredibilis copia ibi est. Omnes ipsorum panni sunt ex gossypio contexti: ditiores vestiuntur pellibus vervecum, honoratiores autem exuviis leonum, tygridum, lincium. Divites sunt incolæ boum, caprarum, ovium, mulorum, asinorum, camelorum, equorum, quantumvis parvorum gregibus, sed ex Arabia & Ægypto eorum magna copia adducitur, quando equæ pepererunt, eis pullos non ultra tres dies relinquunt, deinde eis vaccis subjiciunt, quæ eos ablactant. Habent etiam talia animalia, qualia nos habemus, etiam gallinas, anseres, similiaque, nempe vaccas, porcos sylvestres in magna copia, cervos, capreolos, lepores, sed nullos cuniculos. Præter hæc habent pantheras, leones, elephantes, lynces. Vt finem faciam, non est alia regio generationi multiplicationique, tum plantarum, tum animalium hac aptior: sed parum adjuvatur industria incolarum; eo quod natura ingenioq; tardi sint lentique: habent enim in primis linum; sed non texunt telam: cannas mellis, sed saccharum inde deducere non norunt: ferrum; sed ejus usum ignorant, habentque fabros pro nigromanticis. Sunt ibi flumina & aquæ, nec tamen iis agros irrigant, nec reddunt eos fertiliores. Quid venatio & piscatio sit, vix intelligunt: itaque campi avibus animalibusque sylvestribus, flumina & lacus piscibus scatent. Altera causa est, quod plebs à primariis male tractetur: pauperes itaque videntes sibi auferri quod habent, non faciunt plus sementis, quàm necessitas exigit. Loquendi regulas non habent, & ad epistolam conscribendam, copia hominum, multisque diebus opus esset. In comedendo non utuntur mappis, mantilibus nec mensis. Medicamentorum nullum usum habent. Nobiles, cives, plebei habitant distinctè, possuntque nobilitatem facto aliquo egregio acquirere. Primogeniti ex asse hæredes sunt. In tota Abissinia non est oppidum, quod plus quàm 1600 focos habeat, suntque valde pauca ejus amplitudinis. Nulla ibi arx, nec locus munitus est, æstimantq; Spartanorum more, quod regnum conservari, defendiq; brachiis debeat, non propugna-

culis ex terra aut lapide. Ut plurimum in pagis dispersi habitant. Mercimonia ipsorum fiunt permutatione rei unius cum alia, supplentq; justum precium frumento & sale: piper, thus & mirham & sal, auro appendunt. Aurum pondere quoque expenditur: argentum ordinarie in usu non est. Major cœtus conventusque est aula Principis, quæ nunquam fixa manet, sed modo huc, modo illuc commigrat, habitatque Princeps in campis, sub tentoriis: hæc aula occupat decem & plura milliaria. Forma regiminis Presbyteri Johannis satis refert despoticum; deprimit enim valde vasallos, tum potentes, tum pauperes, tractatq; eos potius tanquam mancipia quam subditos: quo hoc tutius faciat, ita se gerit, ut ab eis tanquam divinus sacerque colatur. Ad nomen Principis inclinant se, tanguntque manu terram: reverentur tentorium, in quo ipse habitat, etiam ipso absente. Solitus erat Princeps se quoquo tertio anno, una vice, populo visendum præbere, postea largiores sunt facti, seq; tribus vicibus quotannis spectandos dederunt, nempe diebus Nativitatis, Paschatis & Sanctæ crucis, in Septembri. Panusius, qui nunc regnat paulo mansuetior factus est. Quando aliquid ejus nomine alicui quicumq; is sit, mandatur, audit is mandata, à cingulo sursum nudus, nec nisi Regis licentia vestem resumit. Iurejurando ad perhibendum veritati testimonium adacti, non solent veritatem dicere nisi juraverint per Regis vitam: datis aufertque magnam ditionem cui ipsi placet, nec ei qui privatur, facere demonstrationem, se id ægre ferre, licet. Confert ordines sacros, & administrationes Sacramentorum, disponitque prolibitu, tàm de Religiosis, quàm Laicis, & ipsorum bonis. In itineribus equitat circumdatus cortinis rubris, altis longisque, quæ ipsum retro, & à lateribus cingunt. Defert secum magna cum reverentia duodecim lapides altaris sacrator, qui ipsorum sacra sunt. In capite coronam, cujus una medietas ex auro, altera ex argento est, crucemque argenteam manu gestare solet: faciem cooperit particula Taffette cærulea, quæ plus minusve attollitur dimittiturque, secundum quod ipse suum favorem, erga eum cum quo agit, indicare vult. Aliquando summum pedem monstrat, quem extra aulea exerit: ad ea non nisi post longum tempus, multas cæremonias, diversosque internuncios, qui ferunt referuntque mandata, accessus datur. Nemò præter Regem vasallos habet, cui quotannis homagium præstent, deferantque obedien-

bedientiam, quam ſubditi Regi debent. Originem trahit hic Rex à Salomonis, & Reginæ Sabæ filio, cui Meilech nomen fuit. Receperunt Abiſſini fidem Chriſtianam Candace regnante, cujus tempore cœpit in Aethyopia regnare, florereque Gaſparis, à quo poſt 13 generationem deſcendit Iohannes qui Sanctus dictus fuit. Hic circum tempora Conſtantini Imp. quod filios non haberet, Regnum filio natu majori Caji ſui fratris relinquens inveſtivit Balthaſarum & Melchiorem, natu minores; illum regno Fatigar; hunc regno Goiame. Fuit itaque ſtirps regia diviſa in tres familias, Gaſparis, Balthaſaris & Melchioris, ordinavitque, ut Imperium eſſet electivum uni ex dictis tribus familiis, modo is primogenitus non eſſet, quia ij haberent ſua regna propria. Vt autem tumultus ſcandalaque vitarentur, præcipit ut fratres Imperatoris, cum propinquioribus parentibus includerentur in arce montis Amaræ: voluit præterea, ut ibi ponerentur filii Imperatoris, qui nec in Imperium ſuccedere, nec aliquo Statu gaudere poſſint. Ob hanc cauſam Imperator ut plurimum uxorem non ducit. Suos agros per ſua mancipia, ſuosque boves colit, ea mancipia multiplicantur quotidie, contrahunt enim inter ſe conjugia, filiique permanent ejus conditionis cujus erant progenitores. Ttributa expenduntur ab omnibus, qui dominia obtinent: horum aliqui equos, alii boves, aurum, goſſypium aliasque res dant. Æſtimatur ipſum magnos theſauros, tum pannorum & gemmarum, tum auri poſſidere, earumque rerum horrea amplisſima conferta habere. Ipſe ſcribens Regi Portugalliæ, obtulit ei ad bellum adverſus infideles gerendum, dare, millies centum drachmarum aurearum millia, militum quoq; & commeatuum infinitum numerum. Ipſum ut plurimum, quotannis in arcem Amaram, tres aureorum milliones recondere dicitur. Verum quidem eſt, quod ante Regem Alexandrum, non reponebant tantum auri, quod id purificare neſcirent; ſed recondebant gemmas particulasque auri rudit. Reditus ejus ſunt trium generum: unos capit ex ſuo dominio, alios à populo, qui certi aliquid pro foco pendunt, & decimam omnium minæralium, quæ ex aliis quam ſuis fodinis eruuntur, reliquos percipit à Principibus ſibi ſubditis. Hi, unius civitatis, quam ipſe elegerit (modo eam non eligat quam ipſi inhabitant) reditus ei dant. Quamvis autem reditus facultatesque ſatis amplæ ſunt, gens tamen ipſa ignava eſt: tum quod ipſe eam in mancipio-

cipiorum numero habeat, unde ipsis non est illa animorum generositas, quæ homines ad arma promptos, audacesque ad pericula facit: tum quod ipsis videntur sibi manus constrictæ, respectu quo ipsum habent, ac reverentiam quà ipsum observant timoreque quo sibi ab illo timent; arma defensioni commoda non habent, præter situ obsitam galeam, semigaleam, & loricam, quam Lusitani eo detulere: his addi potest defectus arcium. Cum itaque ipsis nec loca munita sint, in quæ confugiant, nec arma quibus se defendant, sunt ipsi ipsorumque pagi hostibus tanquam prædæ expositi. Ipsorum arma offensioni apta, sunt sagittæ non pennatæ, & aliqua jacula. Observant jejunium 50 dierum, quod ipsos, propter magnam abstinentiam, qua sese per illos sacros dies jejunando macerant, ita extenuat affligitque, ut nec multis subsequentibus diebus, ad se movendum vires eis suppetant. Eam occasionem captantes Mauri aggrediuntur eos, magno suo commodo. Scribit Franciscus Alvarezius, quod Presbyter Iohannes, possit in campos educere centenariorum millia, sed visum fuit, quod ingruente necessitate, multo majores copias educere potuerit. Habet religionem militarem, quæ sub protectione Sancti Antonii est: ei unusquisque nobilitate clarus paterfamilias, ex tribus filiis unum, excepto primo genito, destinare debet: ex his seliguntur 12 equitum millia, qui Regi excubent. Finis hujus religionis est, Imperii fines defendere, resistereque hostibus fidei.

CAPUT XXIV.

DE PRINCIPIBUS FINITIMIS PRESBYTERO JOHANNIS, REGE BORNO ET REGE ADEL.

Certo nobis constat, Presbyterum conterminum esse tribus potentissimis Principibus: Primus est Rex Borno; alter Turca; tertius Rex Adel. Rex Borno dominatur ei regioni quæ se extendit à Guangala, Ortum versus, ad plus minus quingenta milliaria, inter deserta Seth & Barca: situ inæqualis est, continet enim partim montes, partim planiciem. Eam inhabitat populus satis civilis, degitque in casis satis frequentibus; propter frugum copiam,

est

est ibi quoque aliquis mercatorum concursus. In montibus vivunt pastores armentorum & pecorum, qui mylio ut plurimum vivunt, deguntq; vitã bestialem, absq; religione, habentq; uxores liberosq; communes, nomina propria non alia habent, quàm quæ accidunt personis, ut claudi, lusci, longi, balbi dicantur. Rex Borno populo valde potens est, cui nihil aliud oneris imponit, quàm decimam fructuum. Pro exercitio locoque artis manuariæ, solent latrocinari, trucidare vicinos, aut eos captivos facere, quos commutant equis, quos à mercatoribus Barbariæ consequuntur. Sub se habet multa regna & populos, partim nigros, partim albos. Infestat mirabiliter Abissinos latrociniis, abigit enim pecora, deprædatur fodinas, abducit in captivitatem homines. Bornenses equites præliantur eo modo, quo Asturconibus insidentes: utuntur lanceis, utrinque ferrea cuspide armatis, tum etiam jaculis & sagittis. Invadunt regiones, nunc hac nunc illac improviso, sed hi potius assassini latronesque quàm justi hostes sunt dicendi. Turca qui Abissinum ab Ortu attingit, & Rex Adel, qui eum inter Ortum & Meridiem cingit, vexant valde Presbyterum Iohannem: coarctarunt enim fines ejus Imperii, reduxeruntq; regionem in magnam miseriam. Turcæ præter quam quod deprædati sunt unam partem regionis Barnagasso quam ingressi sunt anno 1558 (quamvis tunc repulsi fuerint) eripuerunt Presbytero, quidquid in ora maris habuit, præcipue portus & oppida Suaquen & Ercoco, in quibus duobus locis, montes inter Abissiniã & mare rubrum existentes aperiunt se, faciuntq; iter commeatibus & commercio, inter Abisfinos & Arabes. Non multis annis elapsis Bernagasso coactus fuit, Turcis morem gerere & ab ipsis pacem emere, pendendo tributum, mille unciarum auri quotannis. Non minus Presbyterum infestat Rex Adel, conterminus est hic regno Fatigar, extenditurq; ejus dominium ad mare rubrum usq;, ubi habet Assum, Salir, Meth, Barbora, Pida, & Zeila, Barboræ appellunt multæ naves ab Aden & Cambaia, cum mercibus, quas commutant carne, melle, cera, commeatu, quæ Adenam vehuntur: auro, ebore aliisque rebus, quæ in Cambaiam mittuntur. Major commeatuum quantitas ex Zeila petitur, ibi enim est mel & cera in magna copia. Sunt ibi fruges, fructusque diversi, qui in Aden & Arabiam deferuntur; pecora quoque, speciatim verveces, quorum cauda 25. & amplius pondo est, capite colloque prorsus nigri, cetera

albi. Sunt & alii prorsus albi cum cauda brachii longitudine vitisque instar recurvæ habentq; paleraria sicut tauri. Sunt hic vaccæ, quarum cornua, ramis, tanquam sylvestrium cervorum distincta sunt: aliæ rubræ sunt, habentq; in fronte cornu palmæ & semis longitudinis, quod retrorsum obversum est. Metropolis civitas hujus regni est Arar, 38 leucis Zeila distans Meridiem orientalem versus. Hic Rex, qui etiam religioni Mahumetanæ est addictus, quod professus sit, se semper bellum gerere velle cum Christianis Abisiniæ, id est subditis Presbyteri Iohannis, sibi Sancti cognomen inter illos barbaros paravit. Expectat ille donec Abisini, longo duroque illo 50 dierum jejunio debiles facti sint, viresq; eorum adeo consumptæ, ut vix ad res domesticas peragendas eis vires sufficiant, ingreditur tunc eorum regionem, diripit pagos, adducitq; in servitutem populum, infertq; Abisiniæ mille damna. Mancipia Abisiniæ miros sæpe habent extra patriam progressus, habenturque à Principibus in precio, ipsorumq; multi, industria sua in serviendo, facti sunt ex mancipiis domini in Arabia, Cambaia, Bengala, & Samatra. Cum enim Principes Mahumetani Orientis, tyranni sint regnorum, quæ gentilibus eripuerunt, ut ea sibi secura reddant, non fidunt subditis, sed instruunt armis multa mancipia externa, quibus suas personas fidunt, committuntq; ipsis regimen regni. Inter mancipia potiores æstimantur Abissini, tum propter eorum magnam fidelitatem, tum propter bonam indolem. Rex Adel implet Ægyptum & Arabiam multitudine captivorum, quos ex ditionibus Presbyteri Iohannis abducit, permutatque eos cum Turca & Principibus Arabiæ, armis, apparatu bellico & militibus. Anno Christi supra millesimum quingentesimum Claudius Abissiniæ Rex, se viribus Gradamedi Regi Adele imparem agnoscens (ipsum enim per 14 annos perpetuis excursionibus vexarat) relictis regni pomeriis in interiora se recipit, petiitq; auxilium à Regis Lusitaniæ Iohannis III. in India legato Stephano Gama, qui tunc cum parata classe, in mari rubro erat. Is ei dedit quadringentos viros Lusitanos, cum bona armorum quantitate & sclopetis, ductore Christophoro suo fratre: horum auxilio, & sclopetorum beneficio, vicit hostes duobus præliis; sed cum Rex Adel à gubernatore civitatis Zebit, habuisset mille sclopetarios, decem tormenta bellica, tertio prælio fusi & in fugam acti sunt Lusitani, eorumque Capitaneus captus occisusque est. Cum autem

rem Rex Turcas amandasset, Rex Claudius ipsum ex improviso, ad fluvium Zeila, & ad montem Sanan aggressus est cum octo peditum millibus, quingentis equitibus Abissinis, & cum illis Lusitanis, qui ex superiori clade supererant, quorum unus, inflixit lethale vulnus Gradamedi. Sed mense Martio anni 1559 cum Rex Claudius, iterum manus conferret cum Mauris Malacai, ipse in prælio occubuit: Rex autem hostium tantam victoriam à Deo concessam agnoscens, triumphum egit insidens asello. Regi Claudio successit Adamas ejus frater, cui quod semi Mahumetanus esset, rebellavit bona pars nobilitatis Abisſiniæ, fusaq; fuit à Barnagasso anno 1502. Cum itaq; res Æthiopiæ aliquo tempore fluctuassent, aliquantulum restitutæ videntur regnante Alexandro, Lusitanorum auxilio, qui eo tam arma offensiva quam defensiva tulerunt, excitaruntque suo exemplo in præliis animos ingeniaque Abissinorum. Omnes, qui cladi Christophori Gamæ superfuere, aliique qui postea eò venerunt, veniuntq; adhuc, remanent ibi, contrahunt matrimonia generantq; liberos. Rex Alexander imperavit eis ut judicem eligerent, qui inter ipsos jus diceret: tradiderunt itaque ibi, perguntque tradere usum armorum qui est in Europa, artem bellandi, modum fortificandi transitus locaque maximi momenti. Postea in eas regiones se contulerunt aliqui Florentini, partim ex curiositate, partim mercaturæ gratia: Franciscus enim Mediceus Magnus Dux Hetruriæ, habebat aliquam consuetudinem cum Abissinis. Presbyter solet favore prosequi, & vitæ subsidia largiri Francis (ita vocant Europæ populos) difficulterque concedit eis facultatem exeundi regno. Ultra hos, alios diversos hostes quoque habet Presbyter Iohannes: inter eos est Rex Dancali, cujus est oppidum & Portus Vela ad Mare rubrum; conterminus is est Balgadæ. Presbyterum quoque valde exagitant Mauri, qui provinciam Dobas inhabitant, ea in 14 Dynastias divisa est: quamvis hi inter confinia Imperii Presbyteri Iohannis sint, fiunt ipsi tamen persæpe rebelles; pro lege habent, quod nemo ipsorum matrimonium contrahere possit, si non probet, se duodecim Christianos occidisse.

CAPUT

CAPUT XXV.
DE
MONOMOTAPA.

IN reliquo Æthiopiæ regnum obtinent diverſi magni Principes, quales ſunt Reges Adel, Monomugi, Monomotapa, Angola, & Congo, quorum nos exiguam notitiam habemus, ſed ut ex unius eorum Statu, de alterius qualitate judicium fieri poſſit, pauca verba adjungemus de Statu & regimine Monomotapæ, qui aliis major potentiorque eſt. Hujus Principis imperium omnem illam inſulam occupat, quæ fluminibus Cuama & Spiritus Sancti continetur, (id ſpacium 750 leucarum in ambitu eſt) cumque Spiritus Sancti flumen transmiſſum eſt, longiſſimo tractu, caput bonæ ſpei verſus extenditur; regionum enim illarum Principes illum quoque in ſupremum Dominum ac Principem agnoſcunt. Oppida, pagique ibi rari ſunt, ædificia ex ligno & ſtramine conſtant. Civitatum præcipuarum una Zimbas, altera Benamataxa nuncupatur, illa 15 hæc 21 milliaribus Cefala, Occaſum verſus diſtat. Regio frumento, pecudibus magnis parvisque abundat, quæ immenſo numero, in campis & ſylvis paſcentes vagantur. Ex dentium elephantorum numero, qui extra regionem vehuntur, eorum ad 4 aut 5 millia ibi quotannis mori æſtimatur: elephantes ibi prægrandes ſunt. Non alia regio auri feracior hac eſt; affirmant enim aliqui hic tria fodinarum (unde aurum eruitur) millia eſſe: aurum quoque in terra, in petris, & in fluminibus reperitur, ditiores fodinæ ſunt Mannicæ, Borro, Quiticui, Toroe (quam alii dicunt Butua). Populus ſtaturæ mediocris, niger, beneque compoſitus eſt. Principi inſervientes, genubus inſident, coram ipſo ſedere, idem quod apud nos ſtare eſt, nec niſi magnatibus conceditur. Fides probatioque ciborum potusque, non ante, ſed poſtquam Princeps ederit biberitque fit. Carceres hic nulli ſunt, quod jus, eo momento, quo delictum commiſſum eſt, ex teſtimoniis dicatur. Delicta quæ majori ſeveritate puniuntur ſunt veneficia, furta & adulteria. Aliud tributum Principi non penditur, quàm aliquot dierum operæ, & donaria, ſine quibus nemo coram ipſo venire poteſt. Arma ejus ligo & duo ſpicula: pro fidisſima cuſtodia habet ducentos canes, Principum qui ipſum patronum agnoſcunt, liberos & hæredes apud ſe retinet, ut de parentibus ſecu-

rus sit. Tempore præterito hic Princeps, opera patris Consalvi sylvæ Iesuitæ ad fidem conversus fuit, suscepitque Baptismum, simul cum maximo suorum aulicorum numero, postea à quibusdam Mauris (qui authoritate apud ipsum valebant) persuasus, illum trucidari fecit. Id ob facinus Rex Lusitaniæ Sebastianus, bellum ei intulit, duxitque ejus exercitum (qui fere ex nobilibus constabat, numeroque erant 1600) Franciscus Barretius, cui Monomotapa Lusitanorum arma pertimescens bonas conditiones obtulit, sed cum Barretius honesto æquoque satis fieri sibi non pateretur, non ab hoste, sed ab aëre Æthiopiæ & morbis, qui exercitum depasti sunt, victus fuit.

CAPUT XXVI.
DE
SERIFFO.

INter omnes Africæ Principes, non credo aliquem, opum & virium magnitudine, Seriffo præferri posse; ejus enim ditio continet omnem illam Mauritaniæ partem, quam Romani Tingitanam appellarunt, extenditurque à Promontorio Boiador Tanger usque. & ab Oceano Atlantico. ad flumen Mulvia & ultra, quo spacio comprehenditur totius Africæ præstantissima portio, quæ & incolis magis frequens, & amœnitate, & fertilitate, & morum civitate reliquas superat, & inter alias ditiones, fama celeberrima sunt regna Marochi & Fossæ, quarum illud in septem provincias dividitur, nempe Cuzulam, Saharam (duæ hæ provinciæ comprehendunt partem Numidiæ) Cus, Ascaram, Duccalam, Tedle, Marochum; hoc autem continet octo, nimirum Temesnam, Asgam, Eriffe, Elabal, Caret, Caus, Zanegam, Fessam. Hæc regna distinguuntur in planiciem & montes; comprehendunt enim bonam Atlantis majoris & minoris partem, inhabitantur à magno feroceque populo, diviteque pascuorum & pecudum: inter Atlantem majorem, & Oceanum planicies est; in qua civitas regia Marochum in campis Atlante 14 milliaribus distantibus jacet, qui pluribus fontibus, rivulis fluminibus illuc influentibus irrigantur. Olim cum hæc civitas centum focorum millia instrueret, erat caput Africæ, sed paulatim decrevit, estque desertior quàm habitatior. Sunt in regno Maro-

chi præter alias, Tedsi, quinque millium familiarum: Tagaost, octo millium: Tarodante (quamvis multis aliis minor sit, non cedit eis nobilitate & commercio) sita est, inter Atlantem & Oceanum, in valle 16 leucat parumque minus lata, sacchari & omnis annonæ generis fertili, multum ei splendoris &. nobilitatis attulit, diuturna mora quam in ea traxit, & æstimatio, in qua apud Mahumetem Seriffum fuit. Relicto Atlante intratur in planicies fertilissimas colliculis in quibus quam dives sit copia frugum, nempe sacchari, olivarum, pecudum, vinearum, omniumque bonorum, dici non possit. Regnum Fessæ quoque (sicut diximus) continet diversas provincias, optime inhabitatas. Inter eas Asga; habet 80 milliaria in longitudine, 60 in latitudine: Elabat, centum in longitudine, sexaginta in latitudine. Verum quidem est, quod Eriffe provincia prorsus montosa sit, numeranturque in ea 23 Atlantis rami, qui à populis ut plurimum indomitis incoluntur. Caret est aspera & sicca adeoque Libyæ, quam Barbaræ similior. Sed quod amplitudo hujus regni, & valor, magna ex parte consistat in civitate Fessana, extra institutum nõ erit, de ea pauca verba facere. In partes duas divisa est hæc civitas, quæ à se invicem parum distant, earum una Fessa vetus, altera Fessa nova appellatur: vetus Fessa quoque fluviolo in duo corpora finditur: Orientale dicitur Beleida, habet autem quatuor familiarum millia. Occidentale dicitur proprie Fessavetus, facit 80 & amplius familiarum millia, non longe distat à Fessa nova, quæ 8 domuum millia habet. Fessa vetus est fere tota in collibus & in vallibus: continet 50 templa Mahumetana insignis magnitudinis, omnia fontes habent & columnas ex alabastrite & jaspide, ultra ea numerantur sexcenta minora. Inter quæ templa istud, cui vulgo nomen est Carucen, admirabile est, situm in meditullio civitatis: ejus ambitus est dimidii milliaris, divisum est in 70 fornices in latitudine, 120 in longitudine, quos 2500 columnæ ex albo marmore sustinent. In præcipuo majoreque fornice (ubi tribunal est) visitur lampas immensa, quam circumcingunt centum minores. Alii fornices habent lampades valde magnas, in quarum qualibet 1500 lumina prælucent. Fessæ fama est, omnes illas lampades factas esse, ex campanis, quas Arabes in Hispania ceperunt, qui non solum in prædam abstulerunt campauas, sed & columnas, æs, & marmora, tum quidquid preciosi & mundi in eam detulerant Romadi primum,

mum, & deinde Gothi Fessæ numerantur plus quam ducentæ Grammatices scholæ, ducenta diversa publica, 400 molæ aquaticæ in flumine, quarum singulæ quatuor aut quinque rotis agitantur. Sunt in ea quoque diversa collegia, inter quæ id quod Madaracciæ nomen habet pro pulcherrima fabrica totius Barbariæ habetur. Sunt ibi sexcenti fontes, muris cincti, ex quibus aqua in omnes fere domus dispergitur. Longum esset describere Alcaceriam (quam appellant.) Locus is est muris cinctus, cujus portæ sunt duodecim, dividiturque in 15 vicos. ubi mercatores sua negocia, sub tentoriis peragunt. Vix dici potest quantæ sint hortorum deliciæ, & quanta viridariorum amœnitas: viridaria à fontium & fluminum aquam refrigerantur. Rex habitat complurimum Fessæ, in qua arcem, palatia & hortos habet, & quibus venusti commodiq; optari queat: ex hâc nova Fessa, per viam subterraneam, itur ad Fessam veterem. Vt breviter dicam, hæc civitas adeo & magna atque magnifica est, ut ei Reges defuncti, rarum privilegium concesserint, nimirum, ut cives non teneantur obsidionem ferre, nisi Rex tam potens sit, ut justo exercitu se hosti valeat opponere, & si ad semi milliare urbe appropinquasset, ut ei se dedere possint absque dedecore proditionis, aut perfidiæ nota: quod hanc ob causam fecit, ne urbs prætextu vanæ fidelitatis exitium subiret. Civitas quoque magni momenti esse perhibetur, sita in planicie, non minus frumento, oleo, lino, pecore fertili, quam jucunda, propter amœnitatem locorum aquarumq; copiam: habet octo familiarum millia, muri validi sunt, & multis turribus muniti. Incolæ industrii, mercimoniis dediti, præcipuè pannorum è lana, feryco, gossypio, qui ibi texuntur. Primogenitus Regis Fessæ, se Principem Mequineze inscribere solitus erat. Hæc regna ultra fertilitatem naturalem, sic satis dedita sunt mercaturæ. Etsi autem Rex Fessæ ad mare Mediterraneum portus opportunos non habet, attamen Franci & Angli, ad portus ad Oceanum commeant, præcipue Laracen, Caput Aguero, ceterosque, quorum pars est regnum Fessæ, pars Marochi. Ferunt eo, arma. & alias Europæ merces, pro quibus ipsi, inter alias saccharum recipiunt. Cum vero regna Marochi & Fessæ, aliæq; provinciæ principatusque, qui inter se divisi fuere, parvo ab hinc tempore, sub uno Principe coaluerint, qui Seriffus dicitur, non erit abs referre, quomodo hoc acciderit; nihil enim aliud magis relatu dignum, vel potius admi-

tandum nostro seculo accidisse puto. Circa annum Christi 1508 in regione Numidiæ inclaruit Alfaique quidam, natus Tigumedeti (qui locus in provincia Dara est) vir ingenio callido; nec minus ambitiosus, quàm doctus in scientiis, quibus operam dant Mahumetani. Ei nomen fuit Mahumetes Benamettus, qui se etiam Seriffum nominari jubebat. Hic jactans se sanguine Mahumetis ortum, & confisus tumultibus Africæ, ac ejus Statuum, Rerumpublicarumque distractionibus (in Africa enim multum poterant Lusitani) cœpit cogitare de invadendo Mauritaniæ Tingitamæ Imperio. Quod ut efficere posset, misit primum tres suos filios Abdelem, Ahmetem, Mahumetem peregrinatum Mecam & Medinam, ut inviserent atque colerent Mahumetis sui seductoris sepulchrum. Fecerunt adolescentes hanc peregrinationem, tanta & reverentia & existimatione sanctitatis & religionis (si convenit uti his nominibus in tali impietate & ineptia) ut in ipsorum reditu, ipsis obviam irent incolæ, ipsorum vestes deoscularentur, & reverentur tanquam sanctos. Ipsi vero fingentes se raptos in alta contemplatione, ibant per illas regiones suspirantes, clamabantque voce alta, quam suspiria & gemitus interrumpebant: Ala, Ala; nec aliunde, quam ex eleemosyna vivebant. Cum pater eos magno cum gaudio voluptateq; domum recepisset, nec applausum & æstimationem, quam sibi illa peregrinatione conciliarant evanescere, nec irritam fieri vellet, misit duos ipsorum nempe Ahmetem & Mahumetem, Fessam, ubi cum eos Rex humaniter & benignè excepisset, unus eorum factus est Professor Amodoracciæ, fama celeberrimi collegii illius urbis, junior autem factus est pædagogus filiorum Regis. Cumq; se Regi gratos viderent, & populi in se benevolentiam perspicerent, ex patris consilio (occasionem capientes ex damnis, quæ Arabes & Mauri sub insignibus Lusitanorum militantes, faciebant, illis qui erant suæ heresis) petierunt à Rege facultatem explicandi vexillum adversus Christianos, spem ei facientes, se facile ad se pertracturos Mauros, qui Lusitanis adhærebant, eaque via, securas reddi posse propincias Sus, Heam, Ducalam Marochum aliasq; à Lusitanis vexatas. Huic petitioni contradixit Muleius Nazer, Regis frater; si enim hi, dicebat, sub sanctimoniæ & defensionis legis prætextu, facient aliquem progressum in armis, non erit postea in tua potestate eos deprimere, frenoque continere; arma enim homines audaces, victoriæ insolentes

lentes, favor populi ambitiosos rerumque novarum cupidos facit. Rex autem, apud quem in magna opinione sanctimoniæ erant, parvi faciens consilium sive rationes, quas frater allegaverat, illis vexillum & tympanum dedit & quod amplius est, 20. equites qui eos comitarentur, diploma quoq; ad Arabes, Principes, & Barbariæ civitates. His initiis multisq; ad eorum famam concurrentibus, excurrunt in Ducalam, Comitatum Safini, ad Agueri Promontorium usque: quæ loca tunc Lusitanis parebant. His quas diximus rebus, se gratiosos, fortes ac munitos sentientes, petiverunt à populis, qui tunc ut plurimum in libertate degebant, iisque, quibus placebat, favebant, ut ipsis, qui pro lege Mahumetana adversus Christianos pugnabant, auxiliarentur, elargitarenturque decimas Deo debitas, (quas (decimas) à populis provinciæ Daræ facile impetrarunt. Sibi itaque paulatim dominium Tarudante (ubi eorum pater Gubernator factus fuit) Sus, Hiæ, Ducalæ, locorumque vicinorum occuparunt. Sedem primum fixerant in Tedueste, postea in Tesarote. Superarunt deinde prælio Lopezium Barrigam, fama celebrem, rei militaris Lusitanorum Ducem, sed amiserunt fratrem natu majorem. Postmodum cum blandis verbis, ingressi essent civitatem Marochum, veneno ejus Regem sustulerunt, quo necato, ejus loco se Regem Marochi proclamari fecit Ahmetes Seriffus. Cum hæc fierent, prælio decertabant Arabes Ducalæ & Xarquiæ, cum arabibus Garbiæ, pollicebaturque sibi utraq; pars favorem Serifforum, qui contentionem crescere videntes & illorum multos cadere, arma sua in ambos verterunt, spoliaq; ampla retulerunt. Miserant hactenus Seriffi, quintam rerum potentiarum partem Regi Fessæ, sed post hanc victoriam ipsum contemnentes miserunt tantum sex equos & sex camelos valde macilentos, quod ille moleste ferens, misit ab illis petitum, quintam spoliorum partem, & tributum, quod ei Rex Marochi pendere solitus erat, si non facerent, se eos bello persequuturum minitans. Cum interea Rex in fata concessisset, Ahmetes ejus filius, qui minoris Seriffi discipulus fuerat, non solum acquievit, sed & confirmavit Ahmetem in dominium Marochi, modo aliqua re, Reges Fessæ in dominos agnosceret. Sed Seriffi, (quorum potentia & existimatio quotidie crescebat) cum tempus pendendi tributum venisset, jusserunt nunciari Regi, se legitimos successores Mahumetis esse, ideoque se nemini tributum

 debe-

debere: se plus juris, quàm illum in Africam habere, si ipse illos pro amicis vellet, bono ei hoc fore; si autem ipsos, à bello adversus Christianos averteret, non sibi animum, ad se tuendum defore. Hoc ægre ferens Rex indixit eis bellum, obseditque Marochum, sed coactus fuit ab obsidione discedere: deinde autem rediens cum 18 equitum millibus (inter quos erant duo sclopetariorum millia) ut obsidionem instauraret, in itinere, cum flumen transmitteret, victus fuit à Seriffis, quibus septem tantum equitum millia, & ducenti supra mille sclopetarii erant. Elati ea victoria exegerunt tributa illius regionis, superantesq; Atlantem, ceperunt Tafiletem civitatem præclaram, & partim benevolentia, partim vi, sibi obedire coegerunt diversos Numidiæ & montium populos. Anno 1536 minor Seriffus, qui se Regem Sus dicebat, collecto potenti exercitu, & magno tormentorum bellicorum numero, quorum partem Regi Fessæ eripuerat, partem Franci Apostatæ fuderant, expeditionem Promontorii Aguero suscepit. Is locus erat magni momenti, possidebatur à Lusitanis, qui eum exstruxerant, munitusque fuit, primum expensis Lopezii sequieræ, deinde Regis Emanuelis, postquam ejus oportunitatem cognovisset. Pugnatum fuit utrinque ferociter, sed cum tandem ignis munitionem pulveris pyrii corripuisset, idque milites, qui illum locum defendebant perterre fecisset, ingressus est locum Seriffus, cepit eum, fecitque captivos maximam præsidiariorum partem. Qua victoria potiti Seriffi, subjecerunt sibi fere totum Atlantem, regnum Marochinum, Arabes, qui coronæ Lusitaniæ parebant. Rex Iohannes Lusitaniæ tertius, videns expensas acceptum excedere, relinquit sua sponte Safin, Azamorum, Arzilla, Alcazarum, loca quæ in ora Mauritania possidebat. Hi felices progressus, maximas dissensiones, & discordia inter fratres procrearunt, quarum exitus fuit, ut cum minor duobus præliis majorem vicisset (secundùm prælium factum fuit anno 1544) cepissetque, eum in Tafilettem relegarit. Vertit deinde arma in Regem Fessæ, cumque eum captivum factum libertati restituisset, iterum (quod promissis non stetisset) captum, cum filio, eos tota ditione & vita privavit, cepitque opera filiorum civitatem Tremisenam. Collegit interim validum exercitum Sal Aries, Prorex Algieræ, timent tantum successum Seriffi, recepitque primum Tremisenam, profligatoq; Seriffo cepit Fessam, deditque ejus dominium Buassoni Dynastæ Velez, sed

cum

cum hic manus cum Seriffo conseruisset, vitam & regnum amisit. Tandem dum Mahumetes Tarudantem proficisceretur, in itinere trucidatus est in suo tentorio à Turcis quos Algieræ Prorex subornarat: eorum dux erat Assen, qui cum sociis Tarudantem profectus, diripuit Regis thesauros, sed domum reverti volens, à populis necidatus cum sociis, exceptis eorum quinque, accidit hoc anno 1557 Rex deinde proclamatus, salutatusque Muleius Abdala, Seriffi filius. Hæc dixisse sufficiat, de origine Seriffi, cujus progressus similes videntur illis, quos habuit Ismael Rex Persiæ. Ambo parvo tempore subegere regiones, ambo creverunt ruina Principum vicinorum, ambo magna incommoda passi sunt à Turcis, perdideruntque suarum ditionum partem; Selimus enim eripuit Ismaeli Caramit diversasq; alias Mesopotamiæ civitates, Vicerex Algieræ pepulit Seriffum Tremissena & ejus vicinia, & sicut Selimus occupavit Taurisium caput Persiæ, idque dereliquit, ita & Sal. Aries cepit Fessam caput Mauritaniæ & dereliquit eam. Seriffus habet dominium in omnes facultates vasallorum, etiam in ipsos vasallos; quamvis enim eos oneret impositionibus tributisq; gravissimis, contra tamē mutire non audent. Percipit, à suis vasallis tributariis decimam, & primitias fructuum pecudumque. Verum quidem est, quod ad primitias spectat, non plus uno ex viginti percipit, quod autem 20 excedit, quantumvis ad centum & eo plus primitiæ ascenderent, nunquam ultra duo capit. Ex singulis terræ jugeribus accipit ducatum, & quintam ejus partem, tantumque ab uno quoq; foco: adhuc totidem ab unaquaque persona, quæ 15 annum excesserit, masculo aut fœmina; si opus est, majorem summam capit. Ut autem populi libentius quod exigitur solvant, semper dimidium plus quam persolvendum est, imperat, itaq; ipsis videtur, sibi remitti ea pars, quam non cogit dissolvi. Sunt tamen quidam qui montes inhabitant, populi indomiti & immanes, qui propter difficilem ad eos accessum, cogi non possunt, ut tributa pendant: decimā tantum messium persolvuntquo in planicie versari possint. Ultra hos reditus habet Rex telonia & vectigalia civitatū, in quarum introitu pendunt res vectigal, nempe civis Fessanus duo ex centenario, extraneus decem. Sunt quoque reditus molarum, quæ magnam pecuniarum summam conficiunt. Quod enim ad reditus molarum attinet, pro asini onere frumenti (quod Fessæ molitur) percipit semi regalem. Sunt Fessæ

ut

ut diximus, plus quàm 400 molæ. Templum, Carruven appellatum, habebat plus quàm 80 aureorum millia annui reditus. Multa quoque millia habebant Collegia & Xenodochia Feſſæ, ea omnia nunc percipit Rex. Quin etiam hæres eſt Rex omnium judicum quos Alcaides appellant, & omnium ſuorum officiariorum, cumq; moriuntur, capit poſſeſſionem equorum, armorum, veſtium, omniumque bonorum. Attamen ſi mortuus, poſt ſe filios bello aptos reliquit, eis paternam penſionem indulget; ſi verò alii ſunt impuberes, eos alit, donec ad maturam ætatem pervenerint, filias autem alit, donec maritis copulentur. Vt manus injicere poſſit bonis divitum, dat eis aliquam gubernationem, aut munus cum penſione. Ne verò ejus fiſco bona cadant, occultant ipſi ſuas opes, nituntur que ut longe ab aula Regisque aſpectu abſint, ob quam cauſam civitati Feſſanæ multum de antiquo ſplendore deciſſit. Seriffus arces aut munitiones valde munitas non habet, ſolum in maris ora Caput Aguero, Labace & Tetuanum poſſidet; præcipuas enim vires (ſicut Turca & Perſæ faciunt) in militibus, præcipue in equitatu, ſtatuit. Eam ob cauſam ſe tormentis bellicis nõ ſolicite inſtruit, habet tamen eorum magnum numerum Feſſæ, Marochi, & Tarudante, in portubus ſupra dictis quoq; tormenta quæ ſui anteceſſores, Luſitanis & aliis eripuerunt: alia quoq; cum opus eſt fundi curat, nec deſunt ei ejus artificii magiſtri ex Europa. In Marocho ei eſt armamentarium, quo loco quolibet menſe, ut minus 46 quintales, ut appellant pulveris pyrii fiunt. conficiuntur etiam tormenta manuaria & baliſtæ. Anno Chriſti 1569 invaſit ignis tanto impetu domos, in quibus pulvis pyrius conficiebatur, ut civitatis magna pars diruta fuerit. Quod ad militiam Seriffi ſpectat, ejus plura ſunt genera. Primum eſt 2700 equitum, & bis mille pyroboliariorum, quorum partem Feſſæ, ſed majorem Marochi, ubi ipſe habitat, pro præſidio habet. Secundum eſt unius aciei Regalis, ſex millium equitum, qui omnes nobilitate clari, & magnæ æſtimationis ſunt; utuntur hi equis generoſis, phaleris egregrie ornatis, ſuntq; ipſorum arma, tum propter colorum varietatem venuſtiſſima, tum propter ornamentorum divitias præter modum ſpectabilia: ſplendent omnia auro argento, margaritis, gemmis, cæterisque rebus, quæ aut oculos delectare, aut curioſitatem ſpectantium paſcere valent. His militibus, præter penſionem frumenti, avenæ, butyri, carnis, pro ſe uxoribus, filiis

& fa-

& famulis, numerantur in pecunia, à 70 ad centum unciæ argenti. Tertium militum genus est Timariottorum (ut vulgo nominant); Seriffus enim suis filiis, fratribus, cæterisque personis, alicujus æstimationis & authoritatis, apud populos Africæ, aut Principes Arabum, possessionem agrorum clientumq;, pro sustentaculo ipsorum concedit. Illi, qui vulgo Alcaidi nuncupantur, curant coli agros, colliguntq; reditus frumenti, oryzæ, avenæ, olei, butyri, vervecum, gallinarum, pecuniarum, distribuuntque ea menstruè inter milites, pro cujusq; gradu militiæ: dant eis quoq; pannum, telam, serycum ad vestitum, arma quoque, & equos quibus bello utantur. Si equi occidantur aut moriantur, dant eis alios: quæ res Romæ in usu fuit, cum iis, qui equis publicis militabant. Horum militum Præfecti sollicite curant, ut sui milites sint in optimo procinctu, armis vestibusq; recte probeque instructi: præter hæc recipiunt hi milites à 24 ad 30 uncias argenti annuè. Quartum genus militum conficiunt Arabes, qui continuo vivunt in suis Avaris (ita vocant sua castra, quorum quælibet à centum, ad 120 tentoria) compartiti sunt sub diversis Præfectis, quos Alcaidi nuncupant, ut cum opus est parati sint; hi equis merent, sed latronibus, quam militibus similiores sunt. Quintum militiæ genus militaribus delectibus Principum Christianorum simile est, iis adscripti sunt habitatores, civitatum, pagorum regni, & montium. Verum quidem est, Reges illos magni non facere, nec libenter eos armare, propter seditionum motuumve metum, nisi bella adversus Christianos gerantur, quia tunc prohibere non possunt; cum enim lege Mahumetica cautum sit, Mauros à Christianis occisos, & eos qui Christianos occiderunt, recta cœlum petere confluunt certatim viri fœminæque, spe quærendæ salutis excitati, curruntq; in bella, ut ibi moriantur, cœlumque sibi parent, secundum stultam eorum opinionem. O inventum diabolicum! Non minor quoq; fervor est nostro dedecore in Turcis, maxime propter defensionem suæ hæresis: videntur illi sibi ad festa nuptiarum, non ad bella proficisci, vixque possunt expectare diem procinctus. Sanctos habent eos, qui arma manu tenentes in bello cadunt; infelices vero, nihilique homines existimant, qui domi inter planctus puerorum, & ululatus mulierum, diem obeunt. Quibus è rebus satis aperte colligitur, quantum Seriffus hominum numerum ad bella educere possit. Sed exemplo id clarius ostendi

 potest.

potest. Mulejus Abdala obsedit Mazaganum cum ducentis virorum millibus, explevit fossam monte è terra congesto murumque tormentis bellicis solo adæquavit. Sed Lusitanorum virtus eum ab conatu desistere coegit, accepto magno damno ex cuniculis. Verum tamen constat eum Principem bellum ultra trimestre continuare non posse; nam cum miles dietim ex ejus commeatu vitam degat, ex ejus commeatu non solum cibum, sed & vestitum præbet; commeatus autem difficulter, quo exigit exercitus necessitas vehi possit, fit ut præpenuria commeatus brevi domum revertantur. Certum quoque est, eum diu belligerari non posse, cui desit belli nervus, pecunia. Moluccus Rex Fessæ, qui fregit Sebastianum Lusitaniæ Regem, habuit sub signis 40 equitum & 8 deditum stipendiariorum millia, præter Arabes, aliosque gregarios milites, existimaturque ipsum 70 equitum millia, multum quoque plus peditum conscribere potuisse.

CAPUT XXVII.

DE REGNO HISPANIÆ.

AB Orbe condito, nulli Imperatorum, Regum vel Principum majus Imperium obtigit eo, quo Philippus Indiarum & Hispaniarum Rex potitur, maximæ cum Lusitaniæ regnum ipsi postremo sit objectum; amplissimas enim Europæ provincias, nobilissimasq; Asiæ Africæque regiones complectitur: novum denique Orbem, qui Europa Africaq; latius patet absque rivali pacifice possidet. In Europa Hispaniam certe tenet, quæ octingentis ab hinc annis, nulli tota quam ipsius imperio paruit, Belgium, quod mille milliaribus ambitur, regnum Neapolitanum, quod mille & quadringenta milliaria circumeunt, Insubriam (quæ Mediolanensis Ducatus titulo designatur) cujus ambitus est trecentorum milliarium, Majoricam, Minoricam & Evisam insulas, quarum prima 300 altera 150 tertia octo milliaribus in Orbem porrigitur, Siciliam, cujus circuitus est 700 milliarium, & Sardiniam quæ 562 miliaribus patere dicitur. In Africa potitur magno illo portu, quem incolæ Masal-

Masalquivir appellant, quo portu nullus insignior, capacior, securiorq; in mari Mediterraneo est. Habet etiam Oranum, Melillam & Rupem Pegnonem, Velez dictam: habet & extra fretum Herculeum Insulas Canarias duodecim numero, inter quas præcipuæ sunt septem, quarum nulla minus quàm nonaginta milliaribus ambitur. Lusitaniæ regni jure præclara loca Septam & Tangerum, quæ claves freti, immo maris Mediterranei, & Oceani Atlantici sunt; extra fretum autem Magazanum civitatem habet. Idem Lusitaniæ regnum in immenso illo Oceano, Insulas habet, quæ vulgo Terzere dicuntur, quæ numero sunt septem, ex iis Angra nomine 40 milliaribus ambitur, S. Michaelis plusquam 90 milliaria continet: habet & Portum Sanctum, nec procul inde Maderam (vino præstantissimam) quæ regina insularum Oceani Atlantici est, & 160 milliaribus cingitur. Insularum quoque Capitis Viridis (Capo Verde nominant) imperio claret, septemque sunt. Habet sub Æquinoctiali linea insularum Sancti Thomæ, quæ Madera aliquanto major, saccari abunde dives est. Quin & Rex Philippus iste, totius oræ illius Africanæ, quæ à Capite Aguero ad illud, quod Guardafu dicitur, extenditur, denique commerciorum, negociationis & navigationis illius Oceani, totq; Insularum quas natura ibidem disseminavit, vel inprimis è regione Caprariæ inter Promotoria Bonæ spei & Guardafuense dominus, herusque, ut & est, agnoscitur. Idem & in Asia, Lusitanici regni jure, potiores oræ Occidentalis partes, nempe Armuzium, Dium, Goam & Malacam possidet. Armuzium commoditate sui situs adeo dives est, ut Arabibus in proverbium abierit:

„*Si terrarum Orbis quaqua patet, annulus esset,*
„*Illius Armusium gemma decusq; foret.*

Magna Arabiæ felicis pars ad Armuzii regnum spectat; sicut & Baharem insula, regina ejus sinus insularum, tum propter magnitudinem, cui terræ fertilitas & fructuum varietas conjunctæ sunt, tum propter ditissimam margaritarum piscationem. Dium, Cambaiæ suiq; maris est clavis, quæ inenarrabilibus divitiis abundat: in quo mari Lusitani quaq; possident Damainum, Bazainum, Tavaam, Goam, quæ (ut interim Ciaulem, Cananorem, Cochimum & Colanum prætercam) tanti momenti est civitas, ut Regi Lusitaniæ tantum, quantum ulla Europæ regna, pendat. Denique Lusitani obti-

nent omnem fere oram maritimam, quæ à Damaino civitate ad Melepuram usq; protenditur: quæ integra maris ora ipsius est, aut ejus sociorum, excepto Calecutio; Zeilana sane insula est Orbis universi præcipuæ deliciæ, in ea habent etiam portum & arcem vulgo Columbo nuncupatam. Potiuntur & Malaca, quæ iis ipsis locis Imperii sui terminus est, clavisq; negociationis & commercii Oceani Eoi, illarumque insularum, quæ tot ac tantæ sunt, ut toti Europæ magnitudiue pares putentur. Domos quinetiam potius quam arces in Amacano, ad commercium cum Chinis exercendum, & in Tidore insula, negociationi cum Molucis & Banda exercendæ habent. Res profecto stupenda est à 12 tantum Lusitanorum millibus (nec enim plures in tanto terræ marisq; tractu sunt) tot potentissimos Asiæ Reges & populos, tanquam freno coerceri, illosque tam paucos Lusitanos maris Atlantici, Indici, & Eoi imperium asserere, sibi servare, ac tueri. Ab hinc annis 90 sese illi eis locis muniverunt, non solum magna cum sua gloria, verum etiam totius Orbis Christiani laude utilitate ac fructu. Neque vero abjici potest, illis hoc facile fuisse, quod fortasse res ipsis esset cum populis belli minus peritis; eripuerunt enim armorum virtute regnum Armuzianum Regis Persiæ clienti, vicerunt etiam, quassaruntque ad Dium Magni Sultani Ægyptii classem, plenam Mamaluchis qui non minus arte militari, quàm Prætoriani Turcæ milites (qui Ianizari nuncupantur) clarebant. Dium illud, adversus Turcæ & Guzaratarum vires fortiter defenderunt: sæpe Turcarum classes mari rubro in fugam verterunt, ad Armuzium classem Turcarum Anno Christi 1552 subegerunt, cum Principibus Decan, Regibus Cambaiæ, Calecutii & Achen (qui armis & milibus Turcicis probe instructi erant) in Taprobana pugnarunt. Itaque Lusitanorum expeditiones in Cambaia, India, & in universo illo Oceano & ora Asiæ, non minus admirandæ sunt quam Macedonum, Alexandrique Magni victoriæ. Eo quidem magis, quod Lusitania, terræ amplitudine, Macedonia multo minor, numerusque Lusitanorum Macedonib⁹ par non fuit. Prostraverunt enim 19 navibus classem Sultani Ægyptii, longe numero majorem, duobus virorum millibus expugnarunt Goam, eam amissam 1500 militibus recuperarunt. Octingentis Malacam sibi subjugarunt, pauloque pluribus Armuzium. Altera ditionum Philippi Regis Catholici pars, in Novo Orbe continetur, in quo quantum ipse velit

con-

consequitur, eo præcipue quod sine socio vel rivali illic regnet. Dividitur autem novus Orbis in Continentem & Insulas. Maris septentrionalis tot sunt Insulæ, ut earum numerus (solæ Lucaiæ excedunt quadringentas) nondum cognitus sit: earumq; nonnullæ tam amplæ opulentæq; sunt, ut vel eorum quæque grandi regno constituendo sufficiat. Boriquena longa est 300 milliaribus, lata 60, Iamaica paulo minor est. Cuba longa est trecentis, lata 20 leucis. Hispaniola in ambitu 1600 milliarium est. Quod ad Continentem spectat, Rex reapse toti maris oræ, quæ Floridam, Novam Hispaniam, Iucatan lambit, deinde toti illi immensæ Peninsulæ Meridionali ad caput Californiæ, immo ad Quiviram usq; imperat; eo enim atq; ulterius Castellani novas terra marique regiones detexerunt. Hispaniæ novæ ora, quæ initium capit à Sanctæ Helenæ oppido, Panamam transiens ad Quiviram protenditur, circiter quinquies mille ducentisq; milliaribus longa est: quibus si conjungantur mediterranea confinia, Septentriones versus, non minus quam novies mille milliaria efficient. Peruvia quæ ad Panamam incipit, habet oræ maritimæ duodecies mille sexcenta milliaria, quorum tria, quæ inter Maragnonem fluvium & Argenteum continentur, Brasiliam complectentia, Regem Lusitanorum agnoscunt. Novi Orbis continens multa regna ditionesque per quam amplas complectitur, in quibus duo præcipua regna quasi Imperia sunt, nempe Mexicanum & Peruvianum, quorum Reges potentissimi olim opulentissimique fuerunt. Rex Mexicanus non sanguinis aviti jure, sed à 6 viris eligebatur, nimirum qui juvenis, elegans strenuus, corpore bene composito, militiæq; aptus esset, ideoq; Regem quendam suum, quod ignavus, imbellus timidusq; esset, veneno necarunt. Senatus supremus apud Regem erat, qui ex quatuor nobilitatis & officialium gradibus constabat, absque cujus authoritate & consensu nihil quod esset alicujus momenti statui decernique poterat. Nihil æque atque rectam puerorum institutionem curabant, & præcipuo apud ipsos in pretio erat religio, studiumq; rei militaris. Inter ipsos fuit egregius heros Tlacaellel, tantus armorum virtute, ut magnam regni Mexicani partem sibi pararit, animi adeo excelsi, ut oblatum sibi regnum constanter recusarit, dicens ex usu reipubl. esse, ut alius Rex, ipse vero minister ejus esset, humeros regni impares esse, addens se pro reipubl. non minus sedulo laboraturum quàm si Rex

esset. Rex cum majestate vivebat, magnificeq; habitabat, maximoque clientum satellicio stipatus incedebat. Regni pomœria, religionem, linguamq; ab uno latere ad Teguant pecum, quod Mexico 200 leucis distat, extendit: ab alio latere ad Guatimalam, quæ 300 leucis abest; quin etiam regni fines ad mare septentrionale & meridionale protulit. Mecioacan, Tlascalam & Terpeacam debellare non potuit. Inimicitiæ quæ Mexicanis cum Tlascalano oppido erant, Hispanis januam in Mexicanum regnum aperuerunt, reddideruntq; adipiscendo imperio Maxicano faciliorem, quod anno Christi 1518 contigit. Mexicani in septem tribus divisi, ex regione Septentrionali, in hæc regna venere, in qua Septentrionali plaga superioribus annis, Hispani ditissimam provinciam populosissimamq; detexere, quam Novum Mexicum nuncuparunt. Præcipuus honos in armis, quibus homines nobilitabantur, situs erat. Motezuma ultimus Mexicanus Rex, aliquot ordines equitum instituit, quorum alii Principes, leones, quidam aquilæ, nonnulli pardi dicebantur. Iis aurum, argentumque gestare, & xylo vel gossipio (quod Barbari & Arabes cotum & bombacum appellant) vestiri calceatis incedere, inaurata pictaque vascula habere (quibus omnibus plebi ignobilibusque interdicebatur) licebat. Imperii Peruviæ cujus Rex Inga dicebatur, condicio statusque aliquando multo major fuit: dum summe floreret, se à Pasto Chileusque porrigebat, amplitudine mille leucarum, latitudine vero centum leucarum, erat nempe ab Oceano meridionali ad partem Orientalem Andi usque. Immensa aquarum copia partim viva & decurrens, partim mortua & quiescens obstitit, quo minus ulterius progrederentur. Prætextus bellum alii inferendi fuit, quod in diluvio in ipsis Ignis servatus mundus esset, & quod ipsi soli haberent veram religionem eamque alios ipsi docere tenerentur. Præcipuus illorum Deus erat Viracoca, hoc est, universi creator; alter verò Deus illis Sol erat. Inga Pacacuti, qui majorem superstitionum (quibus addicti erant) partem repetit: quum aliorum deorum templis prædia reditusque attribuisset, nullos Viracocæ assignavit, quod quum ille, inquiebat, creator omnium esset, eis non indigeret. Inter alias res memorabiles per ipsum institutas pro regionibus acquisitis una erat, quod terras in tres partes dividebat. Prima religioni & diis dedicabatur. Altera Ingæ decidebatur, qua se ipsum

curiam,

curiam, parentes, barones & præsidia sustentabat, eratque ea pars cæteris major. Tertia pars populo cedebat. Nemo rem propriam habebat, sed Ingæ beneficio, nec ea res ad heredes transibat. Agri, qui populi & communitatis erant, quotannis partiebantur, assignabaturq; unicuique tantum terræ, quantum ad sui & familiæ sustentationem opus esset, eratque ea portio aliquando major, interdum minor; deque ea tributum non pendebant: ejus autem loco colebant terras Deorum & Ingæ, recondebant fructus in amplissima horrea, ad id destinata, unde quum sterilitas ingrueret sumebantur pro populo: idem fiebat de animalibus quæ per capita dividebantur. Hac in re videntur mihi longe superasse divisiones terræ, quas Lycurgus fecit, ac leges Agrarias Romanorum. Ex Nova Hispania & Peruvia (præter merces) opes inexhaustæ auri & argenti trahuntur: earum opum ordinarie duas partes Peruvia, tertiam Nova Hispania suppeditat, quæ mercimoniis ditior est Mexico. Inter alia dat Cocinigliam maximi sane pretii mercem: dat & Anir, & coria vaccarum infinita. Ejus autem insulæ, uberrimam copiam coriorum, xyli, sacchari, cannæ fistulæ, sandarachæ, & margaritarum mittunt. Inter thesauros Peruviæ duo sane admirandi sunt: unus est fodinarum argenti quæ Potosii Anno 1545 detectæ fuerunt, unde effosa fuit, effoditurq; tanta argenti vis, ut quinta pars, quæ Regi cedit, 40 annorum spatio ad centum & undecim Pesorum milliones accesserit; unus autem Peso tredecim nummos regales (Reales vocant) ejusque quartam partem valore exæquat: nec tamen duæ tertiæ partes penderunt quintum Regi debitum. Ea argenti copia expurgatur in 52 machinis (quæ instrumenta vocant) in flumine vicino exstructis: in 22 quæ in valle Tarapaia sunt: præter ea organa ad huc alia sunt quæ ab equis versantur, inque gyrum aguntur. Aliæ opes consistunt in fodinis Guancavalcanis, quæ argento vivo abundant: detectæ fuere anno 67 unde Rex pure citraque expensas circiter quadringenta Pesorum millia percipis. Natura quæ Peruviæ tam liberaliter fodinas auri argentique largita est, nihil ejusmodi Brasiliæ contulit; sed earum loco dedit aërem ventorum clementia saluberrimum: fontes fluminaq; multa, eaq; grandia, sylvarum satis. Distinxit terram in planiciem & colles delicato, vestivit eam jugi amœnitate, dotavitq; multis tutissimisque portubus, abundat supra modum saccaro quod eo intulerunt Lusitani,

tani, maximamque ejus vim foras mittit. Novi Orbis appendices fere sunt insulæ Philippinæ: quamvis enim si earum situm bene consideres, habendæ sunt pro parte Asiæ, tamen per Novam Hispaniam primi earum cognitores ad eas penetrarunt. Earum Insularum 40 suæ clientelæ subjecerunt, pacatasq; reddiderunt Castellani. Quum itaque Regis Catholici imperium adeo capax, ne dicam infinitum sit, dividemus ejus tractationem, quantum ad vires & regimen spectat in quatuor partes. Prima erit de eo quod in Europa continetur: Altera complectetur Novum Orbem: Tertia ditiones quæ in ora Occidentali & Meridionali Africæ sunt: Ultima dominia ejus India & Asia recensebit.

SECTIO I.
DE DITIONIBUS SEU PROVINCIIS IN EVROPA.

Dicamus itaque ditiones, quas Hispaniarum Rex in Europa possidet, esse ex ditissimis opulentissimisque quæ in ea sunt; Hispania enim auro argentoque ditissima Provinciarum cognitarum, tantique momenti est, ut non absque causa prima continentis provincia fuerit, de qua tam acriter Carthaginenses & Romani depugnarunt. Gothi Vandalique, postquam maximam Imperii Romani partem hostiliter persultassent, eam sibi prostatione elegerunt. Trebellius Pollio ipsam & Galliam, robur & nervos Imperii Romani vocat. Constantinus cum Imperium divideretur, prætulit Hispaniam (& nos Itali tantopere nostra, si Diis placet, admiramur) Italiæ. Quum enim ei in partem obtigissent Britannia, Gallia, Hispania, Italia, ipse contentus tribus primis Provinciis, parvi fecit Italiam, eamque socio sua sponte reliquit. Regnum Neapolitanum pulcherrima totius Italiæ gemma audit, & est; natura enim ibidem velut in compendium id omne collegisse videtur, quod propria manu per reliquam Europæ partem dissemmavit. Quid autem dicemus de ditione Mediolanensi? Est ne alius ducatus, annona frugibus, oryza pecudibus, lacticiniis, vino linoque opulentior? Aut opificum & negociatorum multitudine, ædificiorumque populique frequentia abundantior, situque loci commodior. Inter omnes maris mediterranei insulas caput effert Sicilia,

cum

cum amplitudine, tum fertilitate. Inter regiones ultra montana ſive terræ fœcunditatem, ſive oppidorum magnificentiam, ſeu politiā, ſeu locorum munitionem, ſeu gentis indolem & induſtriam ſpectemus (neq; enim aliunde feliciora prodeunt ingenia, nec expreſſiora priſcæ virtutis exempla) Belgium (quod inferioris Germaniæ nomine indigetant) citra contradictionem facile primas obtinet. Rectio, ſive regendi forma Hiſpaniæ, regia eſt, & Principis, quæ duobus fundamentis nititur, quorum unum Religio, alterum Juſtitia eſt: illa protectio favorq; numinis; hac amor benevolentiaque populi comparatur, illa animos frenat, regitq; hæc manus ligat coercetque; denique illa reipubl. bona ſpiritualia ſervat, hæc pacem temporariam concordiamque tuetur. Hoc in regimine plurimum maturitatis cernere eſt: deliberantur enim omnia in conſiliis ad id deſtinatis, potiusq; locum habent conſilia gravia & lenta, & cunctatio Fabii, quam temeritas præcepsque feſtinatio Marcelli. Vitantur, quoad fieri poteſt, rerum novandarum ſtudia, conſuetudinum & inſtitutorum veterum mutationes. Quo reſpiciens ſanctorum quatuor Cardinalis (qui poſt Pontifex Innocentius VIII. fuit) dicere ſolebat, ad regimen Hiſpanos ita attentos, ut hac in re nec hilum erroris ij committerent. Hiſce modis Rex Catholicus ſub ſuo imperio (niſi ubi Principum adverſariorum vicinitas obſtat) nationes moribus, inſtitutis & ingeniis oppido diſpares Caſtellanos, Arragonas, Cantabros, Luſitanos, Italos Germanos, Orbem noſtrum Novumque, ſubditos naturales & acquiſitos, Chriſtianos & Gentiles quiete placideq; in officio continet. Ratione quoque cōſentaneum eſt, ut ditiones quæ Auſtriacæ Familiæ via quieta & pacifica (quales matrimonia & affinitates ſunt) acceſſere, moderate quieteque adminiſtrentur, quumque initia adeo juſta honeſtaq; fuerunt, diutiſſime durent. Quod aliqui objiciunt hoc Imperium durare non poſſe, ideo, quod diviſum diverſumque ſit, haud eſt momentoſum. Præter enim argumenta à nobis adducta in diſputatione de Statu, quibus contrarium evicimus, eſt adhuc hoc argumentū, quod dominia magna, à ruina adverſus mala extrinſeca, mediocria autem adverſus inteſtina, melius conſerventur. Cæterum in Imperio ita diviſo, ſunt amplitudo & mediocritas ſimul unitæ: amplitudo in toto corpore ex membris diſtinctis compoſito conſiſtit; mediocritas autem in majori membrum parte. Cum enim aliqua ejus

Imperii membra, (nempe Hispania, Peruvia, Mexicum) per se magna sint, omnia illa bona habent, quæ tum amplitudo, tum mediocritas suppeditare potest, nempe magnam potentiam adversus hostes externos, & securitatem adversus corruptelas domesticas. Adde his, quod viribus maritimis omnia Imperii (de quo loquimur) membra uniri possunt. Quemadmodum enim Cæsar Augustus, una classe, quam Ravennæ tenebat, & alia quæ Misseni erat, totum Imperium Romanum securum reddebat, ita & Rex Catholicus, duabus, quas teneret, classibus unam in nostro mari, alteram in oceano, omnia Imperii sui membra, tàm quæ in Europa sunt, quàm quæ in Novo Orbe habet, unire posset. Bonus itaque myoparonum & navigiorum bellicorum numerus, quem in mari Atlantico teneret, non solum oram maritimam Hispaniæ & Americæ, classesque quæ sursum deorsumq; navigant securas redderet, sed & Angliam adeo Zelotypam (ut ita dicam) faceret, ut Regem Belgio pacate frui sineret. Quod classem maris mediterranei attinet, ea ditiones eas ita conjunget, ut earum vires semper in ea sint, sicut videmus Lusitanos viribus maritimis ditiones, quas in Persia, Cambaia, Decan & in reliquo Indiæ habent ab hinc 90 annis & amplius, gloriose sibi conservasse. Quidam egregii præstantesque viri, in deliberationibus super id habitis opposuerunt rivalitatem sive æmulationem Turcæ, dicuntque, quod si Rex ut parcat expensis immodicis, quas in arces facit, ea impensa classem 150 aut plurium triremium instruere velit (quod ei factu facile est) incitabit Turcam (cujus classis 130 triremium numerum non excedit) ut Rege superior sit, earum ducentas instruat, unde suæ majestat. expensæ faciundæ erunt, nec tamen aliquid ad ejus potentiam accedet. Ea subtilitas, ne arguta dicam versutia, excedit modum. In rebus quoque practicis nihil infelicius, quam nimium ingenii acumen succedit. Non sufficit enim dicere, quod Turca viribus maritimis Rege superior esse velit, sed videndum est, num id in ejus potestate situm sit. Quamvis enim Turca plus oræ maritimæ quàm Rex habeat, non tamen plus nervorum habet, nec gentis machinationibus navalibus aptæ. In tota enim Africæ ora non habet, exceptis Algiera & Tripoli, locum, ubi aut fabricare, aut tenere par triremium possit. Idem de Ponto Euxino dicimus, ubi nihil magni momenti est, præter Capham & Trapezuntem. Idem dici posset de tota quasi ora Asiæ. Non

satis

ſatis enim eſt habere multum oræ maritimæ, ſed pluribus opus eſt: populo inquam qui arte marina delectetur, qui labores & incommoda maris tolerare poſſit, cui cordi ſit navigatio & negociatio in mari cui ligni & cannabis ſit ſatis, qui minis ventorum & horrore tempeſtatum non exanimetur, qui vitam periculis exponere & in iis verſari audeat, qui mortem inter Scyllam & Charybdin provocare non extimeſcat. In dimidia parte Imperii Turcici, populus mari aſſuetus non eſt, nec qui comparari vel opponi Catalanis, Cantabris, Luſitanis, Genuatibus, (hos nomino propter multa officia quæ Regi Catholico in ſuis claſſibus præſtant) poſſit. Duabus denique rebus Rex Catholicus Turcæ prævalet: Una, quod quamvis Turca ſub ſuo imperio plus populorum quàm Rex habeat, eis tamen, quod maxima eorum pars Chriſtiani ſint, contra nos fidere non poteſt; altera, quod oræ maritimæ Regis magis unitæ ſunt quàm quas Turca habet, eoq; nomine conjungi Regis vires facilius poſſunt. Compertum eſt etiam claſſes Orientales plerumque ab occidentalibus, Meridionales à Septentrionalibus, Carthaginenſes à Romanis, Aſiaticas à Græcis ſuperatas fuiſſe. Cæſar Octavius claſſibus Italicis fregit Ægyptias: noſtro tempore Chriſtiani Turcicas. Ipſi Turcæ fatentur ſuas triremes noſtris virtute cedere, timentque earum impetum. Quoties Carolus V. voluit claſſes armare, tantas vires conjunxit, ut Turca ſe loco movere non ſuſtinuerit; duxit enim Carolus in expeditionem Algieranam quingentas naves, in Tunetanam plus quàm ſexcentas. Andreas Auria tantas copias duxit in Græciam, ut Turca ſe loco movere non audente ceperit Patras & Coronem καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

Nihil dixi de viribus maritimis, quas Rex habes in Oceano Germanico propter motus Belgii. Verum enim vero, quæ Europæ regio habet majorem navium hominumq; excellentium, qui cum impetuoſi maris tempeſtatibus certare valeant, quàm qui vulgo Rammekens vel potius Zepyrgum dicitur Antverpia & Amſtelredamum? Nihil dicam de concurſu navium omnis generis Hiſpali, quo appellunt claſſes Novæ Hiſpaniæ & Peruviæ, quibus ſemper maximas navarcharum & navarum numerus exercetur. Meum non eſt loqui de virtute Cantabrorum in re maritima, qui tum in arte militari, tum nautica excellentes evadunt, parique ferocia hoſti armato & undis tremendis Oceani obviam eunt. Demonſtravimus fere præ-

ter institutum vires maritimas. Dicamus nunc paucis de terrestribus. Eæ consistunt in peditatu & equitatu: ad illum quod attinet optimus miles pedestris Germiæ est is, qui vulgo Walon dicitur; de Hispano non est meum dicere, quod hæc natio ab omni ævo ex bellicosissimis totius orbis gentibus extiterit. Galli novem aunorum spacio, à Romanis domiti subjugatique fuere: Hispani bella ad ducentos annos duxerunt. Domandis Cantabris Augusti Cæsaris potentia & persona necessariæ fuerunt. Hispani suam patriam Mauris eripuerunt, statimque ea expeditione defuncti, invaserunt Africam, ceperuntque præcipua ejus loca. Lusitani invaserunt Mauritaniam, imposuerunt frena oræ Guineæ, Æthiopiæ & Cafrariæ, conquisiverunt Indiam, Malacam, & insulas Moluccas. Castellani navigando Oceanum Atlanticum Novi Orbis dominium sibi subjecerunt, in quo tot regna, Provinciæ, populique linguis, vestitu, moribus differentes sunt: expuleruntq; Francos Neapoli & Mediolano. Hispanorum vixtus in sagacitate sita sit, nulla enim alia gens melius novit quid in bello conducat aut quid obsit: in diligentia, nihil enim per socordiam elabi sinentes, πανοῦς γὰρ εἰσι καὶ δεινοὶ ἄνθρωποι πράγμασι χρῆσθαι, uti foro norunt, unione concordiaque, nunquam enim extra patriam inter se manus conseruerunt, denique in tolerantia famis, sitis, æstus, frigoris, incommodorum laborisque qua omnes alias nationes defatigant. His virtutibus ab hostibus præclaras victorias reportarunt. Quamvis autem aliquando victi fuerunt, eos nihilominus à quibus victi fuerant vicerunt, sicut accidit ad Ravennam. Nec unquam insigni cladi effecti fuere, quamvis adversos fortunæ casus subierunt in expeditione Algeriana & Anglicana. Tria aut quatuor Hispanorum millia sursum deorsumq; versarunt nobiliorem Germaniæ partem, perruperuntque undique per medios hostes. De peditatu Italico qui Regi Catholico paret, non est meum dicere; notum est enim robur militare Marsorum, Pelignorum, Hernicorum, Samnitum Lucanorum. Quod ad equitatum attinat, Hispaniæ Rex generosissimam equorum Europæ stirpem habet, nempe Asturcones Hispanicos, qui vulgo Giannetti dicuntur: majores Neapolitanos quos vulgus Corsieri (quasi equos ad cursum, ut Varronis verbo utar, idoneos dicas) appellat: Sequanicos qui inter Francicos antecellunt, & Belgicos qui Germanicis prævalent. Hos populos natura suos armasse videtur ferro fo-

ro fodinarum Bufcaiæ & Guipufcuæ & Molinæ, temperatura quæ fit Bajonæ, Bibili, Tolofettæ, Calatajut, officinis armorum Mediolani, Neapolis, & Aufcoducis: inftruxiffe eos annona, commeatu & horreis in exhauftis Apuliæ, Siciliæ, Sardiniæ, Artefiæ, Caftiliæ, Andalufiæ: eis quoque largita eft copiam vini, nempe Somæ, Calabriæ, San Martini, Aimontis aliorumq; locorum infinitorum. Abundat deniq; Rex Catholicus auro & argento, quo quantum vult equitatus peditatusq; Italici Germanici (ne gens hifpanica tot in partibus diverfisque expeditionibus intricata confumatur) conducit. Dicamus nunc de ditionibus, ad Regem Catholicum propter coronam Lufitanicam pertinentibus. Hoc regnum, quod 320 milliaribus longum, 60 autem latum eft, quamvis nec regione, nec terra valde magnum, nec per fe proventibus valde dives fit, in fitu tamen ad navigationes commodiffimo, & faciendis acquifitionibus oportuniffimo eft. Inhabitatur enim à populo tanti animi, ut expeditiones in Barbariam, Æthiopiam, indiam, Brafiliamq; fecerit. Iamq; per 90 annos, dominium locorum, & portuum majoris momenti dictarum Provinciarum, & Patronatum navigationis Oceani Atlantici, & Eoi fibi vendicat. Antequam autem pergamus opus eft pauca dicere, de Infulis Terzeris, quæ etiam coronæ Lufitanicæ funt. Hæ Infulæ propter earum fitum, adeo oportunæ & neceffariæ funt, ut absq; eis ipfis navigatio in Æthiopiam, Indiam, Brafiliam & Novum Orbem vix fieri posfit. Claffes enim quæ ex dictis regionibus veniunt Hifpalim & Olyfipponem eas vix vitare poffunt, quin in eas defcendant: claffes Occidentales ut ventos fequantur: Orientales autem ad comparandum fibi ventos fecundos. Celebres non ita pridem factæ funt, primum propter obftinationem incolarum, contra Regem Catholicum, jam tum quum Rex Catholicus regni Lufitanici fucceffor factus eft. Denique ob victorias, quas adverfus claffes Franciæ & Angliæ Hifpani circum ipfas fibi peperunt. Principes, quorum regiones Regis Catholici ditionibus confines funt, & refpectu virium aliquo in pretio habentur, funt Veneti, Franciæ & Angliæ Reges, & Turcæ. Apud Venetos am inde ab eo tempore, ex quo ditio Mediolanenfis penes Hifpanos eft, res in fumma quiete, pacatiffimæque funt, quod Veneti tuitione potius nituntur, fummopereq; oppidorum fuorum & arcium munitioni incumbunt, minus rerum acquirendarum confiliis; quum

enim eorum Resp. tota ad pacem collimet, non expedit ut res in vicinia turbent. Regi Catholico quoq; tot ditiones sunt, ut eis contentus sit, gensque Hispanica tot expeditiones adversus Turcas, Mauros aliosque hostes in Europe, Asia, Africa, Americaque, easque tàm necessarias utilesque præ manibus habet, ut in eos iram suam plenis effundat habenis. Sed & vidimus Hispanos prompte alacriterq; arma in gratiam Venetorum cepisse, jam tum quum eorum Respublica in maximis difficultatibus bellorum esset, quæ ei intulerunt Bajazethes, Solimannus, Selimus II. ad Cephaleniam, Prevesam, Lepantum: habent tamen, habentque Hispani ad suum latus Algierum, Tunetum & Aphrodisium, quæ Hispaniæ, Siciliæ, Sardiniæ, Balearibus & regno Neapolitano viciniora sunt quàm Cyprus, & insulæ maris Ionii. Quod ad Franciam attinet, Rex Catholicus eam protegendam suscepit, fecitque expensas inæstimabiles in Langedocia, Guienna, Provincia, Normannia, Delphinatu, Britannia, Lutetiæ Parisiorum alii que in locis. Quid autem diceremus, si Francia cum Hispania sub una corona uniretur? Primum id quidem optari magis ab Hispanis, quam effectum dari posse dico: præterea quod vires Francorum in impetu, Hispanorum autem in cunctatione consistunt, non enim aliter animi sensa exprimere valeo. Facilius autem est, ut cunctando impetus retundatur, quàm ut contrarium accidat: impetus enim facile prævidetur, vitatque aut eludit eum vir constans. Magnus Capitaneus quum se contulit in Barlettam, & postea substitit ad ripas fluvii Liris, qui nunc vulgo il Gariglano dicitur, primo eripuit Gallis possessionem regni Neapolitani, deinde spem id recuperandi iisdem artibus fatigavit Antonius Leva Regem Franciscum ad Ticinum: Prosper Columna autem ejecit eius Regis Capitaneos è ditione Mediolanensi. Fateor equidem impetum multum in oppugnationibus urbium valere, fateor quoque Francos hac in re aliquid præstitisse ad Ivosium, Momedium, Caletum, sed in summis præliis ut plurimum victi fuere, nempe Grevelingæ, S. Quintini, & Sienæ, in his enim plus valet ordo & ars quam furor: in illis autem, nempe oppugnationibus plus efficit impetus & furor, quàm consilium. Etsi autem Hispani, cunctando, præclaras rerum gerendarum occasiones elabi siverunt, eaq; ex causa sæpè in commoda patiantur, illa tamen cunctatio ipsis fere semper, cum Gallis maxime, non solum in rebus

belli-

bellicis, sed & in tractationibus negotiorum feliciter cessit. Veniamus nunc ad Angliam. Anglorum arma ad sui defensionem quam aliis offendendis, aptiora sunt, idq; à natura habent Insulæ, quæ alicujus momenti & potentiæ sunt, aliæ nec ad offendendum alios, nec seipsis defendendis valent. Vidimus itaque Anglos, nihil unquam in continente præclari fecisse, nisi ab aliis suffultos: divexarum quidem Franciam, sed auxilio Ducis Burgundiæ, ipsi à nemine suffulti, non solum quod in Francia acquisiverant, sed & ditiones hæreditarias amiserunt, exceptis Caleto & Comitatu Oyensi, quæ etiam nostro tempore intra paucos dies, per Franciscum Ducem Guisium eis erepta sunt. Angli nunc Belgium exagitant, sed auxilio Belgarum in primis: sic ut natura Angliam finxisse potius ad se sito in statu conservandam, quam ut aliarum ditionum vicinarum accessione imperii sui pomeria proferat, videatur. Sunt itaque Angliæ vires divexandis Regis Catholici ditionibus, quam iis periculo involvendis magis idoneæ. Facilitatem eas divexandi præbet ipsarum amplitudo & opulentia, latronibus & pyratis multis in locis exposita. Sicut autem nemo miratur Turcam adeo potentem Principem, mare à duabus aut tribus triremibus Sancti Iohannis, aut S. Stephani tutum reddere non posse: ita nemini mirum videri debet pyratis Anglis in immenso illo Oceano, qui Regis Catholici ditiones alluit, iter præcludi non posse.

SECTIO II.

DE NOVO ORBE.

TRansmittamus nunc Oceanum. Ditiones quas Rex Catholicus in Novo Orbe habet tàm magnæ, tantæque potentiæ sunt ut hostes non timeant. Hispani fundarunt in omnibus locis opportunis optimas colonias. Occupantiis fauces fluminum, portus maris, & præcipuos transitus, omnesque situs ad in officio continendum regiones, annona fertiles aut dites venis minerarum aptos, aut ad frenandum populos bellicosos, aut validas civitates. A meridie nullum hæ regiones hostem habent, qui eis molestus sit: nulla enim ibidem Insula, nec Continens, ipsis ad aliquod milliarium millia adjacet. A latere Septentrionali vexantur aliquado à Francis, & Anglis, qui ut classes portusque deprædentur, eo usque excurrunt. Maximum damnum passi sunt, Anno 1586. quo Franciscus Dracus,

Dracus, Anglus, diripuit Sancto Dominici oppidum, in Insula Hispaniola, & Cartagenam in Continente: sed ea Anglorum audacia in causa fuit, ut Hispani circumspectiores facti sint, meliusque earum regionum securitati prospexerint. Eæ à Septentrionali latere, à natura mirabiliter munitæ videntur, primum tot Isulis, quæ pro septo, aut vallo Novæ Hispaniæ sunt: deinde frequentia brevium, vadorum fluctuumq; varietate, qui ibidem cadunt, vulgus eos currentes dicit: denique uno fluctu rapidissimo, qui per Sinum Pariæ (ubi os Draconis vocatur) intrans, deinde inter Iucatan & Cabam transiens, inter Cubam & Caput floridæ, tàm rapide se retrorsum vertit, ut nec expansis celox velis eum ullo pacto superare valeat: hic fluctus, ventorum varietas, aliaq; maris pericula eos animi dubios reddet, qui portu, quo se recipiant carent. Porro Rex Catholicus eo naturæ beneficio utens, ædificavit præclaram arcem in quadam Insula, Veræ crucis oppido vicina, in plaga, inquam, Mexicana sita. Extruxit & aliam munitionem Havanæ, in Cuba ex adverso Floridæ, tollit illa hostibus oportunitatem evitandi fluctum; hæc facultatem eo utendi: ædificavit denique arcem validam in Sancto Dominici oppido, quod tàm oportune situm est, ut obtinendo ejus maris Imperio factum esse videatur. Et ut concludam: sicut situs Italiæ ad maris mediterranei dominium obtinendum factus, ita & Hispaniæ ad Imperium Oceani obtinendum videtur. Ipsa denique experientia docet, Hispanos suapte natura variis climatum, regionumque plagis tolerandis, magis quàm cæteros esse idoneos. Philippinæ quoque ad Novam Hispaniam pertinenr, non quod inter ejus aut Novi Orbis fines comprehendantur, sed quod anno 1564 detectæ fuerunt per Michaelem Lopezium Legaspe, qui à Ludovico Velasqueo Novæ Hispaniæ Prorege ad detegendum incognitas regiones missus fuit. Dictæ sunt Philippinæ in honorem gloriamq; Philippi Regis Hispaniarum, cujus auspiciis ea expeditio suscepta erat. In illo oceano, qui se inter Novam Hispaniam & Taprobanam extendit, esse undecies mille omnis generis & magnitudinis insulas, creditur. Quamvis autem Hispani eas omnes nomine Philippinarum comprehendant, id tamen nomen proprie iis convenit, quæ septentrionaliores sunt: earum hucusque plus quam 40 sibi acquisiverunt, cum una myriade hominum eas inhabitantium. Præcipua dicitur Luzon, quæ ducentas leucas quidem

longa

longa, sed admodum stricta est. Ibidem ad os magni fluvii, qui Manila vocatur, ædificarunt bonum oppidum idque utrinque mari flumineque cingitur: ubi fluvius in mare se exonerat, frabricarunt turrim robustam, ab alia autem fluvii parte civitatulam, quæ primum ligno & terra, deinde muro è lapide & calce cingitur. Majori insularum est nomen Vendenao, celebriori Tandaja, quæ, quod primum detecta fuerit, dicitur Philippina. Inter alias est illic Cebu, in qua obiit Magellanus, ambitur undecim leucis, est in decimo gradu latitudinis: hæ & aliæ insulæ vicinæ abundant universaliter venis auri & frugibus. Vendenao quoque cinanomo, cujus multum in Novam Hispaniam atque adeo in ipsam Hispaniam importatur. Rex Catholicus mandavit, ut ex Nova Hispania in eas insulas boves, vaccæ, equi, equæ ad propagationem deferrentur: numerus Hispanorum, qui illas regiones conquisiverunt defenduntque accedit hodie ad mille sexcentos. Milites qui inter hos, non sunt plures non gentis. Ædificarunt arces in locis opportunis maxime in Luzon, in Pavai, & Cebu, tenentque ibidem aliquas triremes & celoces. In Manila civitate habet domicilium Episcopus cum 18 viris Ecclesiasticis, Patribus Ordinis Divi Augustini, & Societatis Iesu, quorum opera studioque ad sacram fidem circiter trecenta hominum millia conversa sunt. Maxima difficultas quæ in eorum conversione est consistit in polygamia, quæ cunctis gentibus communis est. Sunt hæ ditiones momentosiores quam quis existimet. Vltra copiam n. alimentorum, & auri quod ibidem reperitur, sunt in situ percommodo, tum ad subjugandum insulas vicinas & conservandum Moluccas: tum ad introducendam navigationem in illum archipelagum & Novam Hispaniam & commercium inter Chinam & Mexicum: hæ res magni ponderis sunt, sed id quod gravitate rei vincit hæc omnia, est, quod inde tanquam freno, cœpta sunt conhiberi secta & arma Mahumetana, quæ paulatim sibi dominium tam insularum, quam oræ Asiæ parabant. Quin & Castellanis, ex Nova Hispania Peruviaque expeditio, quam Arabibus ex sua ditione facilior est. Præterquam n. quod illi viribus superiores istis sint, compertum fuit, navem bimestri spacio ex Peruvia ad Philippinas (quæ minus ab Apulcoa & Salisco, quam Peruvia distant) appulisse, quo navis semestri, ex Arabia non pertingat: non ob id modo, quod Arabia à Philippinis longius dissita sit quam Peruvia, sed quod venti com-

munes, navigationi Castilianorum (hi enim recta, illi curva navigant linea) favent impensius. Conficiunt præterea Castellani institutum iter uno tractu, Mauri autem pluribus. mutatur enim eis ad caput Comorinum tempus æstivum in hibernum. Idem quoque fere eis accidit Malacæ ubi venti (quos vulgus Monzonos dicit) expectandi sunt. Quod amplius est Castiliani semper vento secundo & in mari tranquillo, quodque inde mare Pacificum dicitur: Arabes a. in Archipelago, in quo varios improvisosque ventos experiuntur incidunique in latrones hominesque facinorosos, navigant. Adde supradictis, quod sicuti existimatio Castilianorum opitulatur Lusitanis ob vicinitatem, Lusitanorum virtus id Castilianis abunde beneficium fœnerat: ac si contingat ut hi duo populi conjungantur unianturque, nihil non in illo mari efficient, quod cum Chinenses probe norint, prospiciunt caventque sibi, Christianorumque vicinitatem & arma suspecta habent.

SECTIO III.

DE DITIONIBUS IN AFRICA ET ETHIOPIA.

PRæter Septam & Tanger oppida, quæ Rex Catholicus ratione coronæ Lusitanicæ possidet ad fretum Gaditanum & Mazaganum extra fretum, 20 ab Arzilla milliaribus magis meridiem versus, Rex Catholicus in ora Africæ à Capite Aguero, ad illud quod Guardafu dicitur usq; duo ditionum (Status vocant) genera habet; aliqua enim ipsi immediate, alia fœderatis ipsius subsunt. Parent eidem Insulæ Maderæ, Portus Sancti, Capitis viridis, Arguin, Sancti Thomæ, & vicinæ. Hæ dictæ insulæ non modo se sua annona sustentant, sed & inde in Europam mittunt, inprimis saccharum fructusque arboreos, quibus maxime, sicut & vino, abundat Madera. Sacchari maximam etiam copiam conficit Sancti Thomæ Insula. Hæ ditiones non ab aliis quam à piratis Anglicis & Francicis, qui tn. Caput Viride non transeunt, infestantur. In insulis vulgo Arguin & S. Georgii Dellamina, habent Lusitani duas institorias (quas Fattorias vocant) easq; ad exemplum arcium factas, domos, unde cum gentibus vicinis Guineæ & Libyæ negociantur, aurumque ad se ex Mandinga locisque finitimis trahunt. Inter Principes confœ-

deratos

deratus ditisſimus honoratisſimusq; eſt Rex Congo; posſidet enim regnum quod luculentum eſt, aerisque temperie opaca, rerumque copia cæteris Æthiopiæ plagis antiſtat. Luſitani ibidem duas colonias habent: unam in S. Salvatoris civitate, alteram in Inſula, quam Loandam dicunt. Percipiunt ex hoc regno diverſas opes, ſed præcipuæ ſunt plus minus quinq; millium mancipiorum, quæ illinc quotannis in inſulas & novum Orbem avehuntur, proque unoquoque quod evehitur mancipio, penditur amplum vectigal coronæ Luſitanicæ. Ex hoc regoo facile ad Presbyterum Iohannem perveniri posſit: non enim longisſimè illinc abeſſe exiſtimatur. Congoni regnum adeo elephantis, annonæ copia, omnique alia neceſſaria re affluens eſt, ut ei expeditioni ſingularem commoditatem adferre poſſet. Eſt etiam Congo confinis regno Angolæ, cum cujus Principe nunc bellum gerit Paulus Diaz Luſitanorum Capitaneus: belli vero cauſa primaria ſunt quædam fodinæ argenti, quæ Potoſianis neutiquam cedunt; tanto autem illis meliores ſunt, quanto argentum purum, mixto impurove præſtat. Ut autem quod res eſt dicatur: ſi Luſitani tanti res vicinas, quanti longinquas feciſſent, easque vires, quibus Caput bonæ ſpei ſuperarunt, penetraruntque in Indiam, Malacam & Moluccas, contuliſſent in expeditionem Africanam, facilius minorique expenſa majores ſibi opes paraſſent. Nulla enim in orbe regio auro argentoque ditior eſt regnis Mandinga, Æthiopia, Congo, Angola, Butua, Teroa, Maticuca, Boro, Quitievi, Monomotapa, Cafati, Monœmugi.

„ Humana ſed enim cupiditas plerumque rem
„ Pluris alienam, quam ſuam ipſius facit,
„ Remotiusque res videtur disſita
„ Propiore major eſſe re.

Inter promontoria Bonæ Spei & Guardafuenſe habent Luſitani arces Cefalæ & Mozambique: illius opera negociationis regionum circumſtantium (quæ omnes auro eboreque abundant) dominium ſibi ſervant, hujus autem beneficio navigationem, Indiam verſus, faciliorem lenioremque ſibi reddunt, propterea, quod ipſorum claſſes interdum ibi hibernant, interdum ſeſe ibidem refocillant. Habent in hac plaga Regem Melindæ, ſibi amicisſimū, Reges Quiolæ aliarumque vicinarum inſularum tributarios. Nihil, niſi Viri Luſitanis deſunt; præter enim alias inſulas, quæ quaſi ſe proſtituunt

 omni-

omnibus, est hic insula S. Laurentii inter majores, aut maxima totius orbis censenda, longa est 1200 lata autem 480 milliaribus. Quamvis autem parum colatur, est tamen ob suam bonitatem omnis culturæ capax, distinxitq; eam natura in flumina; portus & sinus commodissimos. Hæ coronæ Lusitanicæ ditiones, non alias vires quam maritimas timent, quæ ex Turcis tantum constare possunt. Sed perpetuus cursu classium Lusitanicarum (quæ ultro citroque per illas oras navigant) eas prorsus securas reddit, ceperuntq; anno 1589 apud Mombazam 4 triremes, & unam navem longam Turcarum, qui eo usque penetrare sustinuerant.

SECTIO IV.
DE
DITIONIBUS ASIÆ.

HÆ ditiones in Persia, Cambaia, India, citeriore & ulteriore sunt. In Persia habent Lusitani Armuzium: in Cambaia insulam Diu, Damain & Bazain. In India citeriore possident insulam Caul, insulam Goam, cum vicinis arcibus Cochim, Colam, & insulam Mavar, portum Columbo in insula Zeilan. Sed caput est Goa, ubi Prorex vires Indiæ secum trahens, habitat. Armuzium & Goa magni æstimantur propter dominium maris & commercium sinuum Persidis & Cambaiæ: Cochimum & Colamum propter copiam piperis, quod inde navibus impositum avehitur. Mavar, propter piscationem margaritarum, quæ in illo mari fit: Colombo, propter excellentiam & copiam cinnamomi, vel cinnami, quod ex ea insula exportatur. Damain & Bazain, propter fertilitatem regionum circumjacentium: quam ob rem Iohannes III. Lusitaniæ Rex, veteranis prædia in dictis regionibus assignavit. Goa maximi momenti est, propter situs oportunitatem, cui terræ ubertas conjuncta est. Omnes hæ Indiæ regiones, gossipio, palmis (unde maxima incolarum pars se sustentat) oryza, pipere, zinzibere aliisque fructibus abundant. Habet Rex Catholicus hic adhuc nonnullos principes amicos, alios tributarios. Amicorum primus ditissimusque est Rex Cochimensis, qui primum beneficiarius Regis Calecuti fuit, nec admodum potens erat, nunc amicitia & commercio Lusitanorum tantas opes viresque acquisivit, ut & regibus vicinis sit invidendus.

Rex

Rex Colami quoque eidem amicus est. In duobus hisce locis habet Rex civitatulas quantivis pretii. Sunt & ibidem nonnulli Principes tributarii. Lusitanorum in his ditionibus vires duabus in rebus sitæ sunt: una est situs locorum & robur: altera numerus classium, & earum præstantia; ad situm quod attinet, Lusitani scientes, se propter exilem suorum numerum, in mediterraneas regiones magni momenti expeditionem suscipere non posse, nec se viribus pares esse Persis, Guzaratis, Principibus Decam, Regi Narsingæ & aliis, in hoc incubuerunt, ut eos situs, qui sibi commodi idoneiq; videbantur, ad maris negociationisque dominium sibi parandum & in quibus pauci maximis copiis frontem obvertere possent, sibi compararent. Quumque portuum pelagique domini sint, tantas vires maritimas commode conjungere valent, ut nemo ipsis ibidem resistere valeat: navigiaque eorum talia, eoque modo instructa sunt, ut nec eorum unum, tria, quatuorve alterius generis extimescat. Atque, ut aliquid dicatur, ex quo quid ipsi in India possint cognoscatur, Franciscus Almeida cum 21 paulove pluribus navibus fudit Mamaluchos in vicina Diu oppidi: Alfonsus Alburquercius, cum classe 30 magnarum navium oppugnavit Calecutium: navibus 21 cepit Goam: 34 recepit eandem: 23 cepit Malacam: 26 ingressus est mare rubrum: 22 recepit Armuzium. Deinde rebus eorum magis magisq; invalescentibus, duxit Lupezius Zuarezius in expeditionem maris rubri 37 naves magnas: Lopezius Sequeira 24 navibus (sed majore qua unquam antea militum copia) tentavit Guiddam ad mare rubrum: 40 Dium oppidū: Henricus Menesius 50 navibus vastavit Patane oppidum. Lopezius Vazius Sampaius reliquit in armamentario 136 navigia bellica, omni ex parte rebus necessariis probe instructa. Nonius Acugna suscepit expeditionem in Dium 300 navibus, in quibus erant Lusitanorum tria, Indorum quinq; millia, excepto famulorum armatorum satellitio, quos secum magno numero ducere solent. Dominus Constantinus Braganza, habuit in expeditione Onorensi 60 naves velivolas, nec minorem numerum in ea, quam in Ionefepatañ suscepit. Præter Principes confœderatos & tributarios, sunt his ditionibus confines potentissimi hostes nimirum Persa, qui in Armuzium (quod sub clientela ejus fuit) jus sibi vendicat: Rex Cambaiæ, qui DIVM (quæ insula illi quondam paruit) aliaq; loca quæ ipsius aliquando fuisse diximus, recepit: Niza-

zamaluccus & idalcamus (ita vocantur à Lusitanis duo potentissimi Principes regni Decan) Reges Calecutii & Narsingæ. Sed Reges Persiæ & Narsingæ nunquam Lusitanus bello impetivere, quod eis semper cũ aliis longe potentioribus hostibus res fuerit. Alii quamvis ad recipiendum Dium, Chaulem, Goam aliaque loca, omnes nervos intenderint, nihilq; in eo molimine intentatum reliquerint, nullam tamen expeditionem momentosam ad felicem optatamq; catastrophen perducere valuerunt; situs enim locorum, marititimis auxiliis recipiendis commodissimi sunt. Ac quamvis hostes expeditiones hyeme (ut facultatem auxilii ferendi Lusitanis eriperent) susceperint, nihil tamen profecere: quod navium Lusitanicarum conditio & apparatus, & feroces Lusitanorum animi quævis pericula contempserint; dum itaq; certatim operam dant, obsessi ut perdurent, & patienter vincant. Alii ut sociis obsessis succurrant, omnibus ventorum marisq; periculis se exponunt, omnes hostium conatus irritos reddiderunt. Nullus autem Lusitanis acrior formidabiliorq; hostis est ipso Turca, qui ea commoditate fretus utensque, quam urbs Adena ei præbet, ex mari rubro, identidem eos India expellere conatus est, ad eam expeditionem modo à Rege Cambaiæ, modo ab ambitione sollicitatus. Maxima classis quam Turca instruxerit 64 navium fuit, quas adversus Dium misit: sed ea in turpem fugam acta est. Misit deinde aliam classem 22 magnarum navium in expeditionem Armuzianam, quæ classis fere tota oppressa quassataque fuit. In Zeilan nihil præter arcem Colonbo Lusitani habent: Rex enim qui eorum tributarius erat, à Mauro, qui Singapandar dicitur, regno exutus, nunc tanquam exul vivit, sustinetq; se auxilio, quod ei suppeditant Lusitani. In India ulteriore habet Lusitanica corona regnum Malacense & Insulas Moluccas. Malaca Metropolis caputq; regni est, quod ad 270 milliaria patet: sed ob aeris parum salubris intemperiem à paucis inhabitatur, nec ibidem aliud oppidum magni momenti, quam ipsa urbs Malaca conspicitur. Hæc ita sita est, ut non tantum omnia commercia, sed & itinera, (quæ per immensum illum Oceanum à faucibus maris rubri ad Caput Liampo fiunt usq;) conjungat uniatque: eo quoq; importantur opes continentis, totq; illarum insularum, ut omnes simul copulatæ, amplitudine Europæ non cedant. Malaca quondam multo major erat; extendebatur enim secundum maris plagam ad plus quam tria mil-

liaria;

liaria: sed Lusitani, (ut ejus defensio facilior & expeditior esset) in arcem eam redegerunt, quæ supra milliaria in circuitu non continet. Duos potentes hostes habet, nempe Reges Jor & Achem quorum ille terra potens est, hic mari potentissimus, à quibus ipsa obsessa fuit, nec semel in magnum discrimen adducta est, sed auxilio, quod ei ex India venit, semper cum strage & ruina hostium servata est. Tandem Paulus Lima Regem Ior fudit, arcemque ab ipsis in vicinia Malacæ extructam expugnavit, in qua præter alia spolia 900 tormenta bellica ærea reperta fuerunt. Hæc ditio magno periculo vel ob potentiam Regis Achem (quæ tota in ejus perniciem se convertit) exposita est. Ideoq; Rex Catholicus, ut ditionem Malacensem, à periculo tutam servet, expeditionem Achensem Matthiæ Alburquercio, (quem superioribus annis cum authoritate ingentiq; manu in Indiam misit) commisisse existimatur. Reliquum est regnum Malucco, ubi Lusitani, quo sibi commercium Caryophyllorum, quæ in Molucis nascuntur, & Moschocariorum (quæ insulæ Bandæ peculiares sunt) securum efficerent, in Insula Ternate arcem habebant, quæ auxiliorum in opia his retroactis annis se Mahumetanis dedidit. Nihilominus Lusitani qui se in insulam Tidor receperunt, ibidem mercemoniorum artem in se transferentes remanent.

„ In Orbe, terra qua patet. nulla integro
„ Regio aut ditio est, gens cujus è sit pluribus
„ Conflata nationibus, quæ vel magis
„ Animisque moribusque ritibusque, vel
„ Sermonis inter varietate differat
„ Se gente sed qua nulla constans sit minus,
„ Contra, minus sincera, fida, & candida:
„ Hinc fit ut ibidem nulla pax unquam, quies
„ Nec ulla, nec sacri, vel hilum sit boni.

CAPUT XXVIII.

De

UNITIS BELGII PROVINCIIS.

FOrma Politiæ Belgicæ fluxit ab intolerabili sævitiâ eorum, qui sub largo Regiæ authoritatis prætextu inclementiùs se gesserunt, quàm generosa Belgarum ingenia mollioribus assueta

Imperiis, & qui non bello domiti in ditionem & potestatem Burgundicæ vel Austriacæ domus venerunt, ut leges arbitrio victoris accipere debuerint, concoquere potuerunt. Accessit ad exuendam obsequii reverentiam violatio privilegiorum, neglecta sacramenti fides, contempti mores & instituta majorum, fas omne ruptu morte Legatorum, quos patria nefandis malis oppressa pacem oratum miserat, flos nobilitatis subjectus gladio carnificum, provinciæ rapinis & injustis exactionibus afflictæ atq; exinanitæ, civitates in deditionem acceptæ, nefariis cædibus penè ad internecionem deletæ ac desolatæ. Sed nullum acrius audendi telum exstitit quàm sacer obtentus religionis. Cœleste enim Dei verbum conscientiis, animis fortium & piorum hominum tyranni evulsum satagebant. Dominicus Baudius in præf. libr. de induciis belli Belgici. Daniel Heinsius in libertate sauciâ. Alii in assertion. & defens. Fœderatorum inferioris Germaniæ, Meter. lib. 4. histor. Belg. ubi catalogum facinorum crudelium Albani texit. Et autor libelli de jure belli Belgici refert, eum paucis illis annis, quibus præfuit illi bello 18000 hominum & 600 in utroque sexu, tum palàm, tùm clanculum furialibus carnificinis sustulisse. Quo itaque flagitio & scelere insigni isti histrioni Surio, quem Tholoz. in Politicis mirè sequitur, aliam causam, eamque minoris momenti affingere libuerit, non hîc disputo. Conscientia tua quovis tortore pejor te exagitet, atrate Suri. Causa optimâ lege subnixa, & in Ordinum solenni consessu in Unione Ultrajectensi decretum est, ut armis repeti ac retineri possint, quæcunque loca viribus armorum expugnata, vel fraudibus circumventa se à communi causa distraxerint. Hujusce consulti authoritate gravissimis & justissimis de causis renunciatum est dominationi Regis Hispaniarum, statutumque, ut cives harum provinciarum soluti legibus externorum Principum viverent, & pro libera Republica censerentur. Hoc decretum rectè vocatur pignus Imperii, Palladium publicæ securitatis, multorum civium & fortissimorum militum sanguine obsignatum. Eo enim pacto, ut Baudius lib. 3. de induc. Belg. rectè putat, provisum est, ne seorsim à communi consensu singulæ privatam gratiam captarent, aut adoptando sibi patronos, aut ineundâ reconciliatione cum Rege Philippo. Et cogente ineluctabili telo ultimæ necessitatis, ventum est ad illud extremi perfugii remedium, decretumq; authoritate publicâ, quum satis superque

perque

perque manifestum esset, fas omne divinum humanumque indignis modis ruptum esse ac violatum, jura majorum, immunitates, privilegia Belgis concessa, quorum in verba jurant Principes, quum Imperii gubernaculo admoventur, exposita contemptui ac ludibrio eorum, per quos maximè tutanda erant, nihil reliqui factum ad summam impotentiæ, rapacitatis & violentiæ, sævitum in corpora & conscientias miserorum civium, quumque omnia nequicquam tentata sint remedia, quibus regium pectus moveri posset, ut tantis acerbitatibus & ærumnis mederi dignaretur, ad moderatiora consilia mentem flecteret, officii religionem coleret, promissi fidem servaret, commune gentium ne adspernaretur, tandem unanimi consensu, publico consilio, solenniq; decreto sancitum est, Regem ipso jure excidisse dominio & proprietate Belgicarum provinciarum, civesq; & incolas nullis obsequii legibus ultra teneri, solutosq; esse omni sacramento fidelitatis & reverentiæ, quam subditi Principibus debent, Baud. lib. 1. de induc. Sic ingenti documento compertū est viris fortibus & extrema passis nihil impervium esse, nihil inaccessum. Sacrum bellum, quod libertatem conscientiarum & religionis tuetur, pertinacissimum esse. Populo ad decus omne nato tam degenerem animum non esse, ut velit tam afflictas vires, ut cogatur diutiùs quàm necesse sit permanere in eâ vivendi conditione ac fortunâ, cujus eum pœniteat. Quamdiu autem hæc unio inter eos, & pacta fœdera cum vicinis Regibus ac Proceribus Imperii sancta & inviolata conservantur, Regem non facilè timebunt. Hac jacta alea politia constituta, & solenniter sancita cœpit. Erasmum in Chiliadibus affirmantem audio, non inveniri aliam regionem (de Belgio loquitur) quæ simili spacio tantum oppidorum contineat, mediocri quidem magnitudine, sed incredibili Politiâ. Laudes unitarum Belgii provinciarum hîc agnosco. Forma a. administrationis est Aristocratica, disertè scribit Meter. fœderatarum Belgii Provinciarum regimen non esse Democraticum, ut quidem ab illis, qui Reipublicæ hostes sunt, ineptissimè spargitur. In Hollandia, quæ provinciarum sociarum potentissima est, duo sunt Ordines, penes quos est omnis Reipubl. potestas: Nobilitas & civitates, seu ordo Equestris & civitatum. Ecclesiasticum ordinem non agnoscunt. Et illi duo Ordines totam provinciam repræsentant. Ipsa propter amplitudinem suam, & jura institutaque diversa ab aliquot jam seculis in re-

giones divisa est duas, Hollandiam ita propriè dictam, & VVest-Frisiam. Habet duo Collegia provincialia, quæ Deputatorum nominantur: Hollandicum & VVest-Frisicum. Hollandicum constat è Nobilitate & civitatibus primariis. VVest-Frisicum ex solis civitatibus ejus regionis In universâ Provincia civitates numerantur 33 hodie mœnibus cinctæ, præter fora egregia civitatum instar, sed à mœnibus vacua. Ad Comitia convocantur 19 quarum in Hollandia 11 in VVest-Frisia 8 sunt. Cæteræ, si id petant, utique admittuntur ad Comitia, suffragia tamen non ferunt. Ex civitatibus, secundùm Ordinem Equestem, jus primo loco sententiæ dicendæ à longâ temporis memoriâ competit Dordraco, 2 loco sententiam dicit Harlemũ, 3 Delphi, 4 Leyda, 5 Amstelodamum, 6 Gouda, 7 Roterodamum, 8 Gorichium, 9 Schidamum, 10 Schoonhovia, 11 Briela, 12 Alcmaria, 13 Horna, 14 Enchusa, 15 Edamum, 16 Monachodamum, 17 Medemelaca, 18 Purmerenda, & sic deinceps. Ad Comitia quomodo vocentur, quoties, quomodo capita Advocatus queîs de in Comitiis agendum mittat, quomodo intersint illis, suffragia ferant, obtineant, de quibus rebus in medium consulant, & quî omnia peragantur, executioque fiat, docent Meteranus & Althusius in suis politicorum libris. Eadem ratio penè in Selandia, aliisque Provinciis valet. Interea in unaquaque Provincia quælibet civitas αὐτονομία, id est, prærogativâ quadam sua gaudet â majoribus accepta, cui Comitia derogare, è certâ contestatâque sententiâ, non possunt. Ubbo Emmius scripsit librum de agro Frisiæ, inter Amacum & Lavicam, & civitate Groninganâ, in quo doctissimè de Collegiis, quæ domi in Frisia habentur, differit, omnemque hujus rei historiam explicat. Provinciæ autem omnes, quæ numero septem nũc sunt, Concilio Generalium Ordinum inter se devinciuntur. Concilium illud honore & potestate summum, totius fœderis & Reipublicæ caput est, à quo cætera pendent, & leges accipiunt, longè lateque inclytum, haud dissimile Concilio Achaico veteri, aut Ætolico in Græcia, aut Panionio in Asia, sed perpetuum. Sedes ei Hagæ Comitum, quod obeunt viri summi ex omnibus provinciis sociis, qui supremam potestatem in omnes confœderatas provincias & cætera collegia obtinent. Ejus munus augustissimum est, belli & pacis consilia tractare, legationes societatis nomine decernere, literas & legatos Regum, Principum, civitatum accipere & audire, iisque respondere, cum exteris fœdera sancire, co troversias inter so-

eios cognoſcere & componere, tributi modum in uſum belli & rerum aliarum communium definire, rem monetarum ſtatuto nummorum pretio ordinare, deniq; curare omnia, quæ ad conſervandam & tuedam totam ſocietatem, & ſingulas ejus partes accuratiſſimè pertinent. Conſtat viris ampliſſimis & ſpectatiſſimis, quos ſingulæ provinciæ mittunt. Civitas Groninga, quem adſeſſorem è ſuis, itemq; quem ägerè ſuis mittat, & quo honore polleant adſeſſores, expedivit Vbbo Emius. Suffragia verò feruntur non ſecundùm adſeſſorum capita, ſed ita, ut ſingulæ provinciæ unum ſolummodo habeant ſuffragium. Præſidendi, id eſt, proponendi, ſententias rogandi, ſuffragia colligendi, concludendi, & ſimilia agendi, jus omnibus provinciis par eſt, eo modo, ut viciſſim per ſingulas ſeptimanas ſibi invicem provinciæ in hoc munere ſuccedant. In Ordinum conſeſſu, qui Conſilium Status appellatur jus dicendæ ſententiæ habet etiam ordinarius Britannorum Legatus, Senatus autem Ordinum bellica potiſſimùm, & ærarii negotia curant, dignitate & poteſtate proximus conventui generalium ordinum, qui quoties res ardua & magna incidit, quæ conſilio decretoq; habet opus, in partem curæ & conſilii vocatur, & nunc ſeorſim deliberat de ea, ſententiamque ſuam ad collegium ſuperius refert, nunc cum eodem in deliberando conjungitur. Eodem quippe loco, eadem in arce ſedem habet, quò expeditior ſit conjunctio. Tertium concilium Admiralitatis & ipſum illuſtre eſt, maritimis rebus, quæ opulentisſimæ maximæq; in Belgio ſunt præfectum, diſtinctum in collegia minora, velut membra totius. Illorum ſedes attingit Emmius & Pontanus. Hæc nũc illa eſt Politia Provinciatu fœderati Belgii, quæ optimâ lege causâ ſubnixa inconcuſſa hucusq; ſtetit, & jura, terræ, mari poſuit, ſeque conſpicuam orienti atq; occidenti exhibuit, gratisſimam magnis amicis reddidit, hoſtibus verè admirandam, & multis modis ſtupendam: atq; hoc nomine Pacificatio Gandavenſis, quæ non optima fide ab illis ipſis ſervata fuit, utilis Hollandiæ, Selandiæque, aliisque ordinum provinciis exſtitit, ut per hanc occaſionem conſtituere potuerint certam Reip. formam Amſtelodamum opulentisſimum non Bataviæ ſolùm, ſed haud falsò dixerim totius Europæ emporium, magnæ in Repub. authoritatis & dignationis eſt, etiam ob ignotum argenti & auri pondus, quod in commune contribuunt. Et illorum haud poſtrema cura, rectisque conſiliis ærarium publicum, &

bello nervi fupeditati funt. Amftelodami thefaurarii publicat pe cunias fibi concreditas habent, quæ utplurimum ex urbis reditibus, vectigalibus, ædium locationibus, cenfu atque ambactu agri contermini more majorum per publicanos, aliosq; colliguntur. Eæq; pecuniæ cùm ingentem auri vim conficiant, cõftituti funt feorfim Ration. Illas autem pecunias ordines intra urbis pomœria accipiunt. Vnde & expenfi acceptiq; rationem non urbi, fed provinciæ quæftores reddunt. Nec ex vectigalibus modò, fed oneribus etiam & locationibus ædium nummus circiter quinquagefimus ad publicam provinciæ rationem redit. Qui navium merciumque omnium portoriis colligendis defignantur, Convoymeefters, quafi publici commeatus Præfecti appellantur, quòd hifce pecuniis, maritimarum expeditionum onera omnia, tum & prætoriæ illæ naves, quæ ad perducendas in tutum receptum negotiationes, navigiaque cætera, inftrui atq; apparari foleant. Curiæ Amftelodamenfi proximum ædificium Libra eft. Vectigalia & reditus, qui in urbis totiusque provinciæ commodum hinc cedunt, maximi funt. Vrbis vectigal excifa (five cenfus potius eft) communiter appellatur, quotannisque à publicanis certo pretio de novo redimitur. Provinciæ quod cedit, impoftam five impofitionem nominant, fingulisq; femeftribus elocatur quã maximo licitantibus. Vnum hoc oppidi vectigal annuum, aliquando floren. 43800 fumam excedit: eamq; fummã Provinciç, quæ debetur, colligiturq; Impofitio femeftri uno lõgè fuperat. Nam fæpenumerò, æftivis præfertim femeftribus, quinquaginta florenorum millibus redimitur: hibernis verò 48300 & circiter ferè. Opes Vnitarum Provinciarum facilè quis metietur è fumptibus ordinariis menftruis, quos bello impenderunt. Eorum fummam conficit. Meter. l. 25.

Geldria & Zutphania contulit	28286	5	7
Hollandia	337646	4	8
Selandia	83029	4	5
Vltrajectum	35131	18	7
Frifia	69721	16	15
TransIfalania	16770	1	8
Groninga	39271	16	2
Drentia	5365	4	8
Linga	2722	6	
Wedda	350		
Summâ unâ	618365	0	8

Extra

Extraordinariæ impensæ belli huic numero non aggregantur. De censu & publicâ opum vi specialiùs plura promere possem: sed cùm generalis nostra harum rerum θεωρία ad singularum urbium æraria & vectigalia se non proferat, manum tollo de tabulâ. Hîc tamen urbis Amstelodamensis fora, quidve publici vectigalis provinciæ ipsi urbi conferant, imò qvam summam naulum vectationis pro advecto frumento, aliisq; rebus aliquando (ingens ea est) conficiat, egregiâ laude memorat Pontanus, ubi & añuas expensas opesq; Orphanotrophii, Gerontocomii edisserit. Alecum piscatio quantum operæ pretium, quantum Reipubl. inprimis Hollandicæ & Selandicæ utilitatem præstet, docet Mercator in Atlante Belg. ubi addit: piscis Salmonis in Hollandiâ & Selandiâ tantam sale condiri copiam, ut collectum in caput fœnus annuum 200000 coronatorum excedere cedatur. Certè memorant haleces circa Scioniam, è quorum captura Rex Daniæ maximos proventus habuit, inde migrare Hollandiam versus. Commercia opulentissima in fœderati Belgii opulentissimis provinciis, quo ore efferam aut stilo? Paucis ea indigetabo saltem, cùm copiam omnis eloquentiæ frustrentur. Ignota antea negotiandi commercia Unitarum Provinciarum auspiciis primùm cœpta, novorumq; itinerum ad Chinas & Moluccas aperiendorum pericula atq; expeditiones susceptæ sunt: & postremum rectâ & usitatâ per Atlanticum mare velificatione ad ipsos Orientis Indos enavigatum: eaque cum incolis ac Regibus earum regionum inchoata, ac novis successibus stabilita fœdera sunt, quæ nunc in maximum omnium Vnitarum Proviciarum usum cedunt. Sed hæc è suo Pont. quæque loco per annorum succedentium seriem, veluti in areolas digesta, intelligentur. Baudius memorat Hollandos classibus omni apparatu virorum armorumque, & commeatu munitissimis negotiari cum auroræ populis, unde ignota vis aromatum aliarumque mercium devehatur. Navigare ad eam Indiam, quæ spectat occasum Solem, ad fretum Gaditanum, ad oras Barbariæ, circa mare Mediterraneum, ad Insulas, quæ fortunatæ appellantur, &c. Hinc tanta navium copia, quid in Republ. commodi provehere possit, non est incerto. Idem literis consecravit, tempore induciarum peragendarum, societatem mercatorum, qui commercia exercent cum Indis ad Orientem sitis, habuisse naves quadringenta bellico apparatu, omnique ad victum annonâ instructissimas, quarum unaquæq; æstimabatur 25 millium aureorum, inerat-

que magnavis æneorum tormentorum, virique nautiacrum rerum experientisſimi, laborum tolerantes, & ſummi periculorum contemptores, ubi ſpes lucri adfulſerit, ad 5. millia. Guinea tellus abundans auri metallo, plerumque frequentatur appulſu 20. navium, quibus nihil deeſt, quod ad belli & itineris uſum requiratur. Tum quæ ad Inſulam ſancti Dominici, tum quæ ad Cubam, aliasque navigant. Ita Reſpublica ob tantum etiam apparatum Regi Hiſpaniarum formidabilis meritò dicitur, quam rectè dixerim, exemplo Venetorum, maris dominium ſibi deſpondere. Ioſephi Scaligeri de iſtis miraculis terræ Hollandicæ elegans Epigramma eſt in hunc ſenſum:

Ignorata tua referam miracula terræ
Douſa, peregrinis non habitura fidem:
Omnia lanitium hîc laſſat textrina Minervæ:
Lanigeras tamen hinc ſcimus abeſſe greges:
Non capiunt operas fabriles oppida veſtra:
Nulla fabris tamen hæc ligna miniſtrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hîc frugis acervi:
Paſcuus hîc tamen eſt, non Cerealis ager.
Hîc numeroſa meri ſtipantur dolia cellis:
Quæ vineta colat nulla putator habet.
Hîc nulla aut certè ſeges eſt rariſſima lini,
Lanifici tamen eſt copia major ubi
Hîc mediis habitamus aquis: quis credere poſſit
Et tamen hîc nullæ, Douſa, bibuntur aquæ.

Sic cùm bella Fœderati Belgii provinciæ ducere posſint perennibus ærarii fontibus, fundata certè & ſtabilita eſt Reipubl. magnitudo, quam potentisſimus Hiſpaniarum Monarcha convellere non potuit hactenus, neq; unquam, Deo cauſam Reipubl agente, convellet. Et gentis ingenium tale eſt, ut ſit bellicoſisſima & pugnacisſima, poſtquam bello Hiſpanus eam exercuit, quod ne fieret, Carolus V. Philippo ſuo conſuluit. Verè dixit Lipſius ille, cùm nondum animus illius auri Indici veneficio corruptus eſſet: Europæ libertas corruit, ſi ſemel hoc vallum. Vero utique verbo, nam pax gentium & publica libertas incolumitate illuſtrium harum Provinciarum firmatur. De Belgis bello nobilibus vide etiam Meter.

in historia Belgicâ. Parum feliciter etiam bella gerit Rex Hispaniarum adversus Unitas Provincias, licet amplitudine tractuque immenso terrarum omnium Regum facile Princeps sit, cùm regnorum, quæ obtinet, nimis vastum & ingens corpus sit, diffusum in varias partes, locisque sejunctas, ut se toto uti non possit. In his cōfœderatis Belgii Provinciis, quomodo orphanorum, pupillorum, pauperum domi sedentium ratio habeatur, nosocomia, ptochodochia, gerontocomia, ergasteria marium (Zuchthäuser) ergasteria fœminarum (Spinhäuser) laudatissimo exemplo instituta sint, & tota Politia administretur, legatur attentiùs & diligentius rerum & urbis Amstelodamensium historia, in quâ Hollandiæ primùm, atque inde Amstelandiæ, oppidique natales, exordia, progressus, privilegia, statuta, eventaque mirabilia, cum novis urbis incrementis commerciisque ac navigationibus longinquis, aliaque ad Politiam spectantia, additis suo loco tabulis æri incisis, adhæc usque tempora, observatâ annorum serie accurate omnia deducuntur, auctore Ioh. Isacio Pontano. Liber totius Politiæ in fœderati Belgii Provinciis idea esse potest. Illud hîc addo, permitti hîc interdum Comœdias & ejusmodi spectacula publicè exhiberi, sed ita, ut cùm Quæstor Comœdorum stans ab una parte pecuniam pro Comœdis recipit, alius aliquis nomine Reipubl. stet alterâ parte qui ab iisdem spectatoribus pecuniam accipiat pro pauperibus, ut simul hac ratione curiosis hominibus indulgeatur, & publicæ rei inserviatur. Clarissimas Academias Provinciæ hæ ipsæ stupendâ laude erexerunt, Lugduno Batava inter tubas, galeas & enses, inter impetus hostiles, & conflictus cruentissimos, inter ipsa libertatis discrimina cœpit. Ejus historia & Icones publicè extant. Franekeranam & Groningam quoque studiis devoverunt. Illustres alias scholas hîc prætereo, in quas maximi sumptus fiunt. Macte illustres Provinciæ, pretia & præmia studiis ponite, conferte. Reipublicæ lectissima ingenia dabitis, aliis in ineptis hominibus omnis rei summam præpostere ponentibus. Hæc Reipublicæ forma & magnitudo, cùm omnibus numeris stabilita fundataque sit, Regem Hispaniarum longè lateque dominum commovit, ut prior tentaret vias pacis cendi fœderis cum populo, quem olim juri suo subjectum, & ad omnia legitima obsequia paratissimum habuisset, ut, inquam, cum suis olim subditis æquo jure pacisci non adsper-

nare-

naretur. Videbat enim immensas opes nequidquam absumtas, nec aliud effectum sæviendo in cives ingenuos, quàm ut populus antea quietis amantissimus diuturno armorum usu vires suas intelligeret, quod est imperitantibus maximè formidolosum. Et periti rerum, & qui veræ gloriæ gustum habent, in argumentum Batavicæ magnitudinis interpretantur, quòd maximis rebus gestis, ipse Dux militiæ Ambrosius Spinola ex Imperatore factus esset Orator, & pacem petere non dedignaretur. Domin. Baud. l. 2. de induc. qui totam historiam Belgicarum induciarum, more majorum, & exemplo probatissimi cujusque scriptoris tribus libris complexus est.

CAPVT XXIX.
DE
TURCA.

Turca comprehendit suo Imperio præcipuas trium orbis terræ partium regiones; habet enim in Europa totam maris oram, quæ à finibus Epidauri, (quæ Ragusa hodie) ad fauces Tanais usque excurrit: tum quidquid inter Budam & Constantinopolim, & à Ponto Euxino ad Savum usque interjacet. Eo spacio comprehenditur melior Hungariæ pars, tota Bosnia, Servia, Bulgaria, Macedonia, Epirus, Græcia, Peloponnesus, Thracia, Archipelagus cum suis Insulis. Tenet in Asia & Africa id omne, quod ab oppido Belis dela Gomera, ad Alexandriam Ægyptij à Bugia ad Guargalam, ab Alexandria ad civitatem Sienem & ab Heroum civitate (quam nunc Suez appellant) ad Suachenusque continetur. Imperii hujus magnitudo intelligi potest ex amplitudine aliquarum ejus partium. Palus Mæotis (quæ tota est Imperii Turcici) mille milliaribus in orbem patet. Pontus Euxinus bismille septingentis milliaribus ambitur. Vniversum Maris Mediterranei (quod ei subditum) littus, continet in circuitu octo milliariorum millia. Ægyptus quæ tota sua est, quingentis milliaribus longior æstimatur. A Taurisio, iter in suo facit Budam usque, per ter mille & ducenta milliaria. Tantundem spacii est à Derbento ad mare Caspium, Adenam ad Sinum Arabicum usque, à Balsera, ad Sinum Persicum, Tremisenam in Barbaria paulò minus quam quatuor milliariorum millia numerantur. In

mari

mari nobilissimas insulas Cyprum, Eubœam, Rhodum, Samum, Chium, Lesbum & alias in Archipelago sparsas sub imperio habet. Hoc spacio continentur regiones maximæ, & annona abundantes. Quæ terra enim frugibus ditior Ægypto, Africa, Syria, Asia est? Quæ opulentior omnique bono affluentior Hungaria, Græcia, Thracia. In his ditionibus habet Turca quatuor civitates maximarum divitiarum, Constantinopolim, Alkayrum, Alepum, Taurisium. Constantinopolis omnes Europæ civitates, populi frequentia, superat; æstimatur enim in ea plus quàm septingenta hominum millia esse, quod si ita est, duas fere Parisiorum Lutetias æquaret. Alepum est maxima Syriæ civitas, & quasi centrum, quo mercimonia Asiæ confluunt. Taurisium maxima Imperii Persarum (quibus nostro ævo erepta est) civitas, habet plusquam ducenta hominum millia. Alkayrum, inter omnes Africæ urbes principatum obtinet, non enim ulla alia est, quam non longo intervallo post se relinquat: tamen alii Cano urbem, ei magnitudine parem faciunt. Alkayrum quasi horreum non solum Ægypti, magnæq; partis Africæ, sed & Indiæ est, cujus thesauri in mare rubrum, deindeque dorsis camelorum, Alkayrum devecti, distribuuntur per regiones, quas mare mediterraneum alluit. Imperium Turcicum à parvis initiis, in magnitudinem Principibus Christianis extimescendam excrevit per arma, quibus nostræ discordiæ ipsis percommodæ, utilesq; fuerunt, ansamq; præbuerunt. Artes bellicæ Turcarum fuere, semper paratum instructumque esse ad offendendum, & præveniendum hostem, uti in expeditionibus celeritate admirabili, habere vires in promptu, & quasi ad manum, uno tempore plura non tentare, non diu cum aliquo belligerare, ne in armis exercitetur, non consumere tempus & pecunias in expeditionibus parvi momenti, non in omnia simul involare sed singula acquirere, quasi per saltum, è pedetentim. Multum quoque profuit, quod Principes maximæ expeditionum parti præfuere. Aliis quoque artibus usi sunt Turcæ, quibus trecentorum annorum spacio domus Ottomannica sibi maximorum regnorum dominium paravit, idque ab anno 1500 ad hoc tempus usque, fere duplicavit. Ottomanorum regimen est plane despoticum. Magnus enim Turca adeo ab solute dominus rerum omnium intra fines sui dominii contentarum est, ut incolæ se sua mancipia, non subditos nuncupent. Nec sui quisquam juris est, multoque minus domus, quam inhabitat; aut

terræ quam colit, dominus est, exceptis aliquibus familiis, in Constantinopoli, quibus præmii loco, & privilegio id concessum à Mahumete II. fuit. Nec aliquis adeo magnus est, ut de vita, non dico de fortunis aut statu, in quo est, securus sit, nisi quam diu Magno Domino id gratum est. In hoc adeo pleno dominio, conservat se Turca duobus mediis: auferendo nempe subditis arma & ponendo omnia in manu apostatarum, quos in ipsorum pueritia, tanquam decimas accipit. Hac arte duo bona consequitur: primum est, quod provincias flore nervoque virorum spoliat ex quibus deliguntur juvenes robustiores, armisque aptiores. Alterum, quod his seipsum armat, securumque facit: Janizari enim è gremio parentum, in pueritia erepti, hujusq; aut illius curæ traditi, prius quàm id advertant, evadunt Mahumetani, nec amplius patrem aut matrem agnoscentes dependent prorsus à Magno domino, qui eos pascit fovetq;: expectant itaq; ab eo omnia, illaq; acceptum illi ferunt. Turcæ robur consistit in equitatu, peditatu, classibus, commeatu, pecuniis. Quod ad pecunias attinet, communi opinione receptum est, ipsum plus minus octo milliones aureorum ordinarii reditus habere. Etsi autem videri possit, ipsum ex adeo amplo Imperio multo ampliores reditus percipere posse, id tamen non fit, quod Turcæ nihil aliud animo habeant, nec alterius rei curam gerant quam armorum, quæ sua natura ad excindendum destruendumque, quàm ad conservandum ditandumque provincias aptiora sunt. Turcæ quoque, ut exercitus conservent, suasq; expeditiones contineant, ita spoliant populos, ut vix ipsorum sustentationi necessaria eis relinquant: subditi itaque desperantes se commoditatibus, multo minus opibus (quas labore industriaque sibi parare possent) fruituros, agriculturæ commercioque ulterius non incumbunt, quàm eis opus est, imo quàm ipsa necessitas flagitat. Quid enim prodesset sementem facere quàm alius meteret? Metere, quod alius absumpturus esset? Itaque in ditionibus domus Ottomanicæ visuntur sylvæ immensæ, omnia ubique vasta, paucissimæ civitates populo frequentes, potissimaque agrorum pars deserta jacet. In nostris regionibus ex populi frequentia oritur annonæ caritas, in Turcia autem ex hominum penuria. Maxima rusticorum pars moritur ducendo commeatum aliasque res necessarias, in itineribus quoque, per quæ tendunt exercitus: in classibus etiam, nam ex decem remigum millibus, qui de domo sua re-

vellun-

velluntur, ut plurimum non revertitur quarta pars. Pereunt incommoditatibus, mutationibus aëris, laboribus, idque tanto plus accidit, quod quum Tucæ classes hyeme semper exarment, itaque remiges epibatæque nunquam mari ejusq; incommodis assuescunt. Mercatura deinde, omneq; fere commercium est in manibus Iudæorum aut Christianorum Europæ, Epidauriorum, Venetorum, Francorum, Anglorum. In tanta ditione, quantam Turcæ in Europa habent, non est alia mercimoniis celebris civitas præter Constantinopolim, Capham, & Thessalonicam. In Asia, quam Alepum, Damascus, Tripolis, Adena. In Africa Alkayrum, Alexandria, Algerium. Reditus suppeditat agricultura, eadem artificiis materiam præbet. Artificia mercaturam instruunt: deficiente autem agricultura deficiunt omnia. Etsi autem ordinarii Turcæ reditus eo, quod diximus, majores non sint, extraordinarii tamen magni faciendi sunt, præcipue confiscationes & donativa. Bassæ enim aliiq; ministri Turcæ exsugunt tanquam harpyæ sanguinem subditorum, accumulantq; thesauros inæstimabiles, qui, ut plurimum, fisco Magnidomini cedunt. Existimatur Abrahimum Bassam, Alkayro avexisse valorem sex millionum, multo majorem summam habebat Mahumetes Visir. Occhiali, præter alias divitias mancipiorum millia possidebat. Sultana soror Selimi II. percipiebat quolibet die bis mille & quingentos *Zecchinos*, incepitq; ad peregrinorum commoditatem aquæductum ab Alcayro Mecam usque (opus profecto immensum). Magnodomino facile est occasionem arripere, ut cuivis pro libito vitam cum bonis auferat. Donaria ad magnam summam accedunt: nemo enim legatus, coram ipso comparere potest absque donis, nemo aliquod munus, aut dignitatem momentosam speret, nisi pecunia adsit: nullus à provincia cui præfuit, aut ab expeditione quam confecit, vacuis manibus in conspectum tanti Principis venit, nec tàm potenti Principi dantur teruncii. Vaivode Moldaviæ VValachiæ, Transilvaniæ, conservant se in suis Principatibus vi donativorum, mutanturq; quotidie Vaivodæ VValachiæ & Moldaviæ: dantur enim Principatus plus offerentibus, qui ut præstent quod obtulerunt, opprimunt populos, rediguntq; ad inopiam provincias. Nihilominus vidimus bellum Persicum exhausisse Turcæ æraria, & ejus thesauros consumpsisse. Annis postremo elapsis tum Constantinopoli, tum per omne Imperium Turcicum

crevit supra quàm credi potest, precium auri, ita ut aureus duplo plus quàm prius valuerit, materiaq; auri argentiq; adulterata adeo fuit, ut Ianizaris occasionem dederit ignem civitati Constantinopolitanæ injiciendi, pavoremq; Magnodomino, non solum aliis, incutiendi præbuerit. In urbe Alepo, mutuum 60 millium aureorum nomine Magnidomini à mercatoribus petitum fuit. Quamvis autem Turcæ reditus non tàm magni sunt, quàm amplitudo Imperii & regionem fertilitas exigere videri posset, habet tamen in sua ditione fructum majoris valoris quàm sunt ipsi reditus, nempe multitudinem Timarrorum, vel Feudorum: vendicant enim sibi Principes Ottomani agros, quos bello hostibus auferunt, prioribusque dominis talem partem, (exiguam aut nullam) prout ipsis visum est relinquentes, reliquum in Timarra, quæ sunt tanquam Commendæ repartiuntur, aut dant agros bene meritis militibus dum vivunt, ea lege atq; conditione, ut aliquot equos in belli usus paratos alant. In eo sita est omnis prudentia Turcarum, & cura quam de conservando Imperio habent; nisi enim hac ratione militibus, telluris colendæ, propter utilitatem, quam ex eâ sperant, cura demandaretur, omnia vasta jacerent: ipsimet Turcæ solent dicere, quod ubi Magnidomini equus pedem ponit, ibidem amplius herba non crescat; his Timarris 250 millia equitum parata tenet, qui armis probe instructi, eo tendunt quo Princeps jubet, nec ipse vel teruncium expendit. Tàm magnus equitatus, minoris 14 aureorum millionibus nutriri non posset. Mirandum itaque, quod aliqui reditus Turcarum cum Christianorum reditibus conferentes, tanti membri opum Ottomanicarum nullam faciunt mentionem. Fertur Turcam, bello quod cum Persa gessit, tantum sibi terræ subjecisse, ut 40 Timarrorum millia erexerit, institueritq; novum Gazophylacium Taurisii, unde aureorum millio ad ipsum redit. Institutio Timarrorum & delectus Azomoglanorum (ita vocant juvenes qui educantur ut fiant Ianizari) sunt duo præcipua columina imperii Turcici. Vtrumque ad imitationem Romanorum institutum videtur: Romani enim Imperatores utebantur suis subditis ad bella, constabatq; ex iis exercitus prætorianus, qui nunquam ab Imperatoris latere discedebat. Tacitus docet selectionem juvenum, quæ ad hunc finem fiebat, Batavis rebellandi occasionem dedisse. In Imperio Romano dabantur Timarra militibus in usumfructum, & in compensatio-

nem bene & fortiter factorum, dicebanturq; Beneficia, & qui iis fruebantur beneficiarii. Alexander Severus concessit heredibus militum, ut iis beneficiis frui possent, ea tamen conditione, ut militarent, alias non. Constantinus Magnus, dedit suis Capitaneis de se bene meritis, hereditarios agros, qui hactenus vita tenus tantum concedebantur. Feuda in Francia, ex temporariis perpetua facta sunt regnantibus ultimis Regibus Carolovingiis. Dictus equitatus Turcicus, duos effectus valde egregios in Imperio Turcico facit: unus est quod subditos tanquam freno ita coercet, ut non tam cito se movere possent, quin hos sicut tot falcones, in cervicibus haberent: sunt enim in hoc per totum imperium divisi. Alius effectus est, quod una eorum pars (dum altera ad continendos retinendosq; in officio populos domi manet) semper ad eas quæ occurrunt expeditiones parata est. Est igitur pro præsidio Imperii, ad coercendos tumultus qui oriri possent, & pro præcipuo belli nervo. Præter eum equitatum habet Turca penes se bonum equitum numerum, quibus stipendia pendit, ij in Spachi, Vlufagi, Caripici dividuntur, suntq; tanquam seminaria ministrorum & Præfectorum Imperii. Inde enim ordinarii sumuntur Bassæ, Beglerbegi, Sangiaci. Præter hos sunt Aicanzi & auxiliarii Tartari, VValachi, Moldavi. Altera virium pars est peditatus qui in Ianizaris consistit: in iis duo considerantur, nempe natio & specialis dexteritas in armis. Quod ad nationem attinet ordinarie non inscribuntur albo Ianizarorum ex Asia oriundi, sed ex Europa. Habet enim illos pro mollioribus, sicut semper fuere, magis pronos ad fugiendum, quam ad strenue pugnandum; Europæ populi autem semper pro bellatoribus pugnacibusq; habiti fuere. In Oriente Asiatici milites Turcæ, nomine nationis Turcæ vocantur; Europæi autem dicuntur Rumi, id est Romani. Quod ad dexteritatem attinet, seliguntur pueri, in quibus majora indicia roboris, agilitatis & audaciæ apparent: hæ enim tres qualitates in milite requiruntur. Delectus quoquo tertio anno fit, nisi necessitas eum citius fieri urgeat, sicut bello Persico accidit, quo bello, non solum frequentior delectus habitus est, sed etiam Azamoglanis Turcicis usi sunt, quod nunquam antea fieri solitum erat. Quum ij juvenes Constantinopolim adducti sunt, instrantur ab Aga, qui nomen juvenis, quo patre & ex qua patria sit in tabulas refert. Eorum deinde pars in Asiam Minorem (nunc

Natolia dicitur) & in alias Provincias mittitur, ubi linguam & legem addiscendo, imbuuntur vitiis & moribus eorum, cum quibus degunt, evaduntque id non animadvertentes Mahumetani. Alia pars distribuitur per Septa (quæ Turcæ Seraglia vocant) quæ Magnus Dominus Constantinopoli & Peræ habet: aspectu pulchriores meliusq; compositi destinantur Consepto Magni Principis. Toto eo tempore quo ij juvenes Azomogliani vocantur, non habent certum Præfectum, nec occupantur præscriptis exercitiis, sed hic operam navat colendis hortis, ille fabricis, alius serviciis domesticis similibusque aliis rebus. Post certum tempus revocantur in Consepta Azomoglianorum (ita vocantur toto tempore donec albo Ianizarorum inscribantur) traduntūrq; Præfectis, qui eos operis manuariis laboribusque exercent, habenturque satis male quo ad victum amictumque: dormiunt in spaciosis ædificiis, dormitoriis Religiosorum similibus, in quibus luminaria ardentia custodesque sunt, sine quorum permisſione se loco movere non debent. Arcu sclopetoque ferire discunt, cumque in exercitio aliquem habent usum, adscribuntur numero Ianizarorum aut Spachorum: illi non minus quàm quinque, nec amplius quàm octo Asperos (monetæ genus est) percipiunt; hi decem. In album Ianizarorum adscripti, in bella, aut in præsidia eunt, aut manent ad portam: hi ultimi habent pro sua habitatione tria loca amplissima, sicut monasteria. Vivunt ibidem sub suis Præfectis classis, minoresq; inserviunt majoribus in expendendo, coquendo similiaque ministeria obeundo cum magna obedientia & silentio. Qui unius classis sunt, vivunt in commuui ad unam mensam, dormiunt in atriis longissimis. Si aliquis per occasionem absque venia foris pernoctasset, sequenti vespera egregie vapulat tanta cum disciplina, ut postea quam vapulavit simiarum more manus sui Præfecti deosculentur. Gaudent Ianizari multis privilegiis, honorantur quamvis sint insolentiores timenturque ab omnibus: in profectionibus aut itineribus deprædantur casas & domos Christianorum, nec vel verbo contra mutire licet, dum quid emunt, precium pro libito rebus dicunt, à nullo quàm ab Aga judicari possunt, nec plectuntur extremo supplicio citra periculum seditionis, ideoque id raro & valde secretò fit. Mille Regalia habent: aliqui ex eorum numero adjunguntur Legatis custodiendis, alii dantur peregre proficiscentibus, maxime cum sunt honestæ condi-

tionis, ut ficuti fint in ditione Turcica, recipiuntque Ianizari bonas Strenas, eorum eft electio Principis; nifi enim ipfi Magnum dominum approbent aut proclament, creatus effe dici non poteft. Unusquisque Princeps adeptus Imperium dat eis aliquod Donativum, augetq; ftipendium. In gravi bello egreditur eorum pars cum ipforum Aga aut fuo Legato, ultimique omnium confligunt. Apud Turcas munus cui plures invideant non eft quàm Agæ: ipfe & Beglerbegus Græciæ foli non eligunt legatos, fed Magnus Dominus nominat eos. Agæ Ianizarorum nihil certiori exitio effe poteft quàm eximius Ianizarorum favor. Numerus Ianizarorum eft à duodecim ad quatuor fupra millia. Hæc militia noftro tempore multum evaluit, quia etiam Turcæ in Ianizaros affumuntur, ficut & Afiatici, quum primum non alii quàm Chriftiani Europæ admitterentur. Deinde quia uxores ducunt, præter antiquum morem, nec id ipfis vetitum eft: propter longam moram quam Conftantinopoli, (qua non alia urbs magis eft deliciis dedita) multum viluerunt fegniores infolentes, immo intolerabiles evaferunt. Dicitur communiter robur Turcicum confiftere in hac militia Ianizarorum: fed alibi oftenfum eft hoc effe falfisfimum. Præter Ianizaros habet Magnus dominus Azappos peditatum vilem qui plus ligone quàm enfe utitur, magisque ad hoftes multitudine delasfandos, quam ad eos virtute fuperandos, conducit, folentque Ianizari Azapporum cadaveribus foffas implere, iisque uti pro fcalis quibus hoftium muros fcandunt. Sicut autem Romani habebant milites legionarios & auxiliarios (quorum illi præcipui, nervi fuæ militiæ, hi autem velut additamen vel auctarium erant) ita & Turca equitatum, quem ftipendiarium habet, & Timariottas pro robore exercitus æftimat: Alcanzos pro accidentali: Ianizaros tanquam Legionem prætoriam, Azappos tanquam numerum ducit. Sed tempus eft ut duo verba de armatura navali dicamus. Primo non eft Princeps, qui majorem oportunitatem habeat inftruendi claffes quam Turca, fylvæ enim Epiri & Ciliciæ, fed plus aliis Nicomediæ & Arapezuntinæ tam magnæ ac denfæ funt, plenæque altis arboribus fabricandis omnis generis navibus aptisfimis, ut creditu difficile fit. Imo videntur triremes quafi jam fabricatæ fponte de fylvis Nicomediæ in Pontum Euxinum cadere. Nec defunt fabri ad copiam illam lignorum elaborandam: avaritia enim trahit

in

in sua armentaria, etiam fabros Christianos. Anno sequenti, post illam cladem quam ad Echinadas acceperat, eduxit classem, quæ nostræ occurrere verita non est. Nec unquam Turcæ, bonus numerus hominum mari expertorum defuit; ex triremibus enim, quas pro custodia in Lesbo, Rhodo, Cypro Alexandria habet, & quod suis pourtbus Tuneti, Bugiæ & Algieræ piratas recipit, potest ex iis dum opus est, Capitaneos & robur ministrorum nautarum & remigum suis classibus eligere. Quid præstare possit, visum est nostro tempore in classibus quas habuit ad Meliten, ad Echinadas & ad Guletam. Habet præterea apparatuum bellicorum maximam copiam: tormenta innumera sunt, Ex Hungaria abduxit quinque tormentorum bellicorum millia: quingenta eorum acquisivit in Cypro: Guletæ paulo minus. Turcis sunt tormenta adeo immensæ magnitudinis, ut strepitus, non ictus tantum muros demoliatur: tantum commeatus, pulveris pyrii & globorum habent, quantum ad Meliten ostenderunt, ubi explosa sunt plus quam 60 globorum millia: Famagustæ 118 millia: Guletæ 39 dierum spacio furore impetuq; tormentorum demoliti sunt fortificationes â nostris 40 annorum spacio factas. Ultimo bello Persico, ducebat Osmanus generalis Turcarum quingenta tormenta campestria. Quatiunt mœnia munitionum tot tormentis, continuantque tanto tempore tantaq; cum vehementia, ut omnia solo æquent. Ubi vim non faciunt tormenta utuntur bipennibus, ubi hæ locum non habent, implent fossas ligone & Batillo: si nec hoc sufficit, implent eas cadaveribus suorum militum. Tria habent Turcæ quæ neminem non terrent: multitudinem hominum insuperabilem, disciplinam militarem imperturabilem, commeatuum copiam infinitam. Multitudo suæ natura parere confusionem solet, & ordinarie cessere magni exercitus parvis. Sed multitudo frequentiaque virorum in exercitibus Turcicis tanto cum ordine graditur, ut & solo ordine minorem superet, qui tamen facilius in ordinem disponi potest, quàm exercitus immodicus, ita ut & numero & arte vincant Turcæ. Eorum disciplina militaris adeo probe ordinata est, ut ea in re ne Romanis quidem, nedum aliis cedant. Consistit autem eorum disciplina militaris in pluribus rebus: in parsimonia, sustentant enim se modico panis sub cineribus cocti, & oryza cum pulvere carnis ad solem desiccatæ. Prohibentur vino, sicut quondam

Carthaginenses: decem Turcæ habent in castris unum Decurionem, cui sine refragatione obtemperant, in ipsorum castris nec unam fœminam videre est: est ibi silentium mirabile. Tot enim milites reguntur signis manuum & vultus, citra verba: ne noctu strepitum faciant, patiuntur aliquando effugere captivos: in primis puniunt rixas & furta. Quando progrediuntur exercitus, non audent excurrere in vineas aut agros: contemnunt mortem, creduntque eam fato inevitabile contingere. Strenuos præmia, ignavos certa pœna manet, nunquam disponuntur per urbes, nec iis conceditur in iis pernoctare. Ut exercitati sint milites, solent Principes Ottomani fere semper alicubi belligerari, ut disciplina militaris non intermittatur. Quum autem disciplina militaris armis apparatuque bellico destituta nihil sit, gigas enim quantumvis ferox, sed inermis, à puero armato vinci posset. Turca in bella tendit, tanta cum machinarum & instrumentorum bellicorum apparatu, eorumque omnium, quæ eorum tractationi usuique necessaria sunt, ut nullius alterius rei curam habere videatur. Id cognoscet is, qui ruinas considerabit, quas eorum vires fecere, ubi eas explicuerunt. Turcæ ad ortum contermini sunt Persis, secundum lineam, quæ imaginarie duci debet è Taurisio ad Balsaram usque, Lusitanis ad Sinum Persicum, ad Meridiem eisdem Lusitanis, ad mare rubrum Presbytero Johanni, ad occasum Seriffo, & regno Neapolitano, ad Septentriones Polonis & Familiæ Austriacæ. Cum Persis belligerando absque dubio Magnus Turca superior est; Mahumetes II. enim vicit Ussucassanum: Selimus I. & deinde Solimanus ejus filius in fugam egerunt Ismaelem & Tamasum, Amurates III per suos Capitaneos abstulit Persis totam Mediam, Armeniam majorem, & civitatem Regiam Taurisium. Quod prævalet consistit in peditatu, quo Persa caret: in tormentis bellicis & munitionibus, quorum persa nec copiam nec usum habet. Quamvis autem Persæ strenuitate equitatus aliquando aperto campo Turcas superaverint; tamen semper terram perdiderunt: Solimanus abstulit eis Mesopotamiam, Amurathes Mediam. Nec Persæ solum damnum passi sunt, amiseruntque sua, sed & eorum socii. Selimus I. spoliavit Mamaluchos Ægypto & Syria: Amurathes III. destruxit prope in totum Georgianos confœderatos Sophi. Turca cum Lusitanis belligerando multo inferior est, rationes enim cum ipsis

decertandi consistunt in viribus navalibus, quibus Lusitani in tantum Turca superiores sunt, quantum Oceanus Indicus, Sinu Persico, & mari rubro major est. Habent Lusitani in india loca & portus, addam ditiones & dominia, ligno, commeatu, omnique apparatu nautico referta. Nec desunt eis potentes Principes auxiliares. E contrario Turca nihil munitum habet in Sinu Persico præter Balseram. Ora Arabiæ, qua uti posset, non habet plus quam quatuor oppida, satis infirma, & parvæ æstimationis: itaque hic, sicut & in mari rubro classem armare valde difficile est, quod regio, prorsus ligno fabricandis navibus idoneo, careat. Unde illis paucis vicibus, quibus classes in mari rubro instruxit (quum hoc in Sinu Persico minus facere possit) necesse habuit materiam fabricandis navibus ex portubus Bythiniæ & Ciliciæ per Nilum Alkayrum devehere, unde dorsis Camelorum Svez (quæ olim Heroum civitas dicta fuit) delata est, ubi armamentarium habet. Quoties Turca expeditiones adversus Lusitanos suscepit, nihil præter dedecus & damnum retulit, nimirum anno 1538. ad civitatem Dium: anno 1552. ad insulam Armuzium: anno 1580 ad Mombazam, ubi quatuor triremes & una Galeotta Turcica, quæ favore Regis Mombazæ eo in mari manere constituerant, captæ fuerunt, Lusitani in id summe incumbunt, c aventq;, ne Turcæ eo in mari pedem figant, & quam primum odorati snnt, Turcas classem adornare, mox ipsos aggrediuntur, ideoque sæpe in mare rubrum absque resistentia penetrarunt. Presbytero Ioanni in bello prævalet Turca, ducibus, militibus, armis & munitionibus. Ille siquidem Princeps, habet ditionem absque munitionibur, & milites absque armis. Barnagasso enim ejus Vicarius ad mare rubrum, amisit universam oram maritimam, eoque redactus est, ut tributum Turcæ pendere promiserit, ut cum eo pacem haberet: In Africa habet quidem Turca plures regiones quam Seriffus; occupat enim id omne, quod inter mare rubrum, & Velez de la Gometa oppidum est, sed Seriffus partem meliorem, ditiorem, fortioremque magisque unitam habet. Sed nemo ipsorum alteri bellum inferre audet propter Regis Catholici vicinitatem. Residui sunt principes Christiani, qui Turcis contermini sunt: Primus est Poloniæ Rex: quid hi Principes contra se invicem possint, visum fuit in expeditionibus præteritis, ab una parte videtur Turca timere arma Polonica: diversis enim occasionibus provocatus,
nem-

nempe regnante Henrico III. bello quod Ivonia, Vaivoda Valachiæ cum Turcis gessit, quo bello multi equites Poloni Ivoniæ militarunt, & regnante Sigismundo III. excursionibus Kosacorum, & in motu Iohannis Zamoischi generalis regni Poloniæ, non vindicavit, nec solita superbia ulcisci injurias conatus est. Ab alia parte Poloni post expeditionem Regis Ladislai, non solum nullam expeditionem adversus Turcas susceperunt, sed nec Valachis, (qui fœdere eis juncti erant) auxilium tulerunt, sibique quod ad mare Euxinum habebant, eripi passi sunt; sed Regnum Poloniæ potius, quàm nobilium ejus regni pusillanimitate id accidit. Sigismundus I. à Leone X. ad bellum adversus Turcas invitatus, quid multis opus est dixit, fac Principes Christiani concordes sint, ego pro mea parte non deero. Sigismundus II. mente à bello adeo aliena fuit, ut non solum Turcas aggressus non fuerit, sed nec à Moscis irritatus, vindictam sumere tentarit. Rex Stephanus potentiæ suorum vicinorum non iniquus æstimator, judicabat cum Turca manus conserere, rem esse periculosissimam: attamen cum familiaribus sermones habens, dicebat se, cum 30 peditum millibus quos equitatui Polonico jungeret, facile expeditionem in Turcam suscepturum fuisse, idque meditari quodammodo videbatur. Principes Austriaci longiore terrarum tractu quam ullus alius Princeps Turcæ contermini sunt, expenduntque in præsidia arcium (in quibus cum equitum, tum peditum plus quam viginti millia habent) majorem suorum redituum partem, auxilioque Germanico suis viribus conjuncto magis ad defendendum sua, quàm amissa recuperandum, imperiumque dilatandum attenti fuerunt. Ferdinandus Austriacus, majore robore quàm successù, expeditionem Budanam & Possegensem suscepit. Accidit id, non quod ejus vires non satis firmæ validæque essent, sed quod agilitate dexteritateque carerent: id volo, ejus Principis exercitus numerosos, omnibusque rebus probe quidem instructos fuisse, sed constitisse ex Germanis & Bohemis, gentibus tardis, lentis, parumque idoneis ad resistendum Turcis, qui in factionibus bellicis expediti, dextrique sunt. Veneti sunt quoque Turcis mari & terra, per multa centena milliaria finitimi: tuentur seipsos adversus Turcas magis pacis quàm belli artibus, egregie muniendo sua loca, fugiendo pericula & expensas belli, commercio, donariis; denique, nihil non faciendo, ne ad manus veniatur

tur salvis libertate & statu. Dicam quod res est: quamvis eis pecunia cum bellico apparatu sufficiente suppeteret, desunt tamen milites & commeatus tanto bello pares. Reliquus est Rex Catholicus, inter cujus & Ottomanicas vires, non est magnæ æstimationis differentia. Regis reditus (loquor de iis quos in Europa habet) excedunt reditus Turcæ: accipit enim plus quàm 4 auri milliones ex ditionibus, quas in Italia & Sicilia habet; plus quàm duos ex Lusitania; ex terris novis plus minus quàm tres milliones, unùm annum pro altero æstimando. Hæ accepti partes æquant reditus Turcæ. Est autem illo longe superior si iis jungantur ordinarii reditus Castiliæ, Arragoniæ, Belgii: sed quid reperies (dicit aliquis) quod Timarris opponi possit? Primum, quod reditus Turcicos longè excedunt, suntque eis multo majores: deinde subsidia quæ Rex extraordinarie, immo magna ex parte ordinarie (ita enim dici potest) præcipit à suis populis, nempe Cruciata (ut vocant) quæ ipsi, quantum unius regni reditus sunt, reddit: Subsidia Ecclesiæ, quibus ipse centúm fortes triremes sustinere potest: Cadiva officia, quæ in Hispania & Regno Neapolitano multo plus reddunt quàm quis credere posset: donaria ordinaria populorum & extraordinaria. Regnum Neapolitanum dat quoquo tertio anno plus minus uno millione, & ducenta aureorum millia, quæ summa non est parvæ considerationis, Sicilia, Sardinia, ducatus Mediolanensis, Castilia & aliæ suæ ditiones, etiam Novus Orbis, mittunt suis temporibus magnifica donaria. Quid dicemus de contributionibus? Castilia anno elapso Regi contributionem octo millionum aureorum quatuor annis persolvendam concessit, quæ summa, totius Imperii Turcici censum unius anni æquat. Relinquo numerum Commendarum ordinum Montagiæ, Calatravæ, Alcantaræ, Sancto Iacobi, quæ ipsi quamvis nihil amplius haberet, sufficere possent. Rex tanquam dictorum Ordinum magnus Magister, media habet ad suos ministros, famulos, & quos ipsi placet, remunerandos ditandosque ac si Rex Angliæ ac Poloniæ esset. Addo supradictis partibus magnum equitatus numerum, quem ordinarie in suis ditionibus alit: in Hispania nempe tria millia. Tantundem Cataphractorum & equitum levis armaturæ in Belgio: in ducatu Mediolanensi 400 Cataphractos, & mille equites levioris armaturæ: in regno Neapolitano mille & quingentos equites Cataphractos quod majus robur

mili-

militiæ Italicæ est. Militiæ numerus in Sicilia est 1500 equitum. Nec parvi fieri debet obligatio, qua Feudatarii, necesſitate urgente, suis expensis, defendendo personaliter servire tenentur: maximè si consideretur magnus Feudatariorum numerus & Titulosorum Hispaniæ, in qua numerantur 23 Duces, 32 Marchiones, 49 Vicecomites, 7 Archiepiscopi (contribuunt enim hi suam quotam, tanquam potentes domini) 33 Episcopi: In regno autem Neapolitano sunt 14 Principès, 25 Duces, 37 Marchiones, 54 Comites, 448 Barones, ut nihil dicatur de Lusitania, Sicilia, Belgio, Sardinia, Mediolano. Prætermitti non debet, quod equitatus, cui Turca Timarra concesſit, non tam robore quam numero præstat: Timarta enim & commoditates villarum & prædiorum ipsis concessorum, studiumq; seipsos ditandi locupletandiq; fructibus agrorum, ignaviores, viliores, pacisque & otii plus quàm belli & turbarum cupidos eos reddit. Ægre ab ædibus avelluntur, proficiscunturque in expeditiones, majore cum desiderio domum redeundi, fruendique deliciis hortorum, & fructuum suarum possesſionum copia, quam confligendi cum hostibus; aut se ditandi ipsorum spoliis. Si aliquantulum prædæ armis partæ milites quamvis feroces fortesque ignavos vecordesque reddit, quid faciet magna possesſio; amœna villa, dives prædium, uxor liberiq; domi relicti: taceo quod equitatus, quem Turca Timarris sustentat, potius populis subjugatis tanquam freno coercendis constitutus est, quam hostibus infestandis; subditi enim Turcæ, vi sub ejus imperio continentur, habent eum odio, detestanturque eum ob religionē contrariam & imperium quod in ipso habet: propter religionem Mauri & Arabes, qui sectis diversis addicti sunt: Propter religionem & imperium simul Christiani, qui plus quàm duas tertias partes ejus subditorum conficiunt. Ob id, illius numerosi equitatus major pars, domi maneat necesse est, nec sine Status regni periculo domo abduci potest. Est deniq; is equitatus tanto regionum spacio hac illac divisus, ut magno numero, in magnam expeditionem educi non possit: nec diu in ea, longe à domo, perstare potest, quin in miseriam & calamitatem incidat, si aliud auxilium, quam quod ab Timarris habet, non reciperet. Rerum præteritarum experientiam quandam æqualitatem virium horum Principum esse docuit; jactura enim classis Catholicæ ad Zerbi insulam, opponitur fugæ classis Turcicæ à Me-

lite insula: Amissio Gulettæ, opponitur expugnationi Pegnoni Velez: Tunetum semper cepit is qui voluit. Rex Catholicus nullam notatu dignam expeditionem in Turcam suscepit, sed defendit se strenue ad Meliten & Oranum. Nihil dicam de clade classis Turcicæ ad Echinades, quod ibi alii Principes partem habuerint. Tractatum fuit utrinque de induciis pro aliquot annis inter Regem & Turcam. Uterque adæque fuit occupatus. Vnus in Persia, alter in Belgio, id in causa fuit, ut se invicem expeditis viribus non potuerint impetere. Bella (de quibus diximus) ambobus, propter regionum longinquitatem, extremæ impensæ fuerunt, sed magis Regi quàm Turcæ. Quamvis enim Persia longe Constantinopoli (unde maxima virium pars mittebatur) distet, est tamen contermina Mesopotamiæ & aliis Turcæ ditionibus, unde suus exercitus commeatu & pecuniis instruebatur: sed Belgium, ab aliis Regis ditionibus magno spacio distat. Turcæ, nisi cum Persa amicis destituto, res fuit. Regi autem uno eodemque tempore, cum rebellibus, Francis, Anglis & Germanis (quæ nationes Persis potentia inferiores non sunt) confligendum fuit: nec unquam Turcam aggressus est, quin aliud bellum, nunc in Belgio, nunc alia in parte continenter gesserit.

IVSTI

JUSTI REIFENBERG, JCti,

Ad Politiam Regiam JOHANNIS BOTERI Notæ & Recenſiones noviſſimæ.

I. ADDENDA HISTORIA DE REGNO HVNGARIÆ.

REx Hungariæ regnum ſuum adminiſtrat II. magiſtratuum auxilio, qui ſunt: Sublimior, qui in tres magiſtratus dividitur, quorum primus Gubernans regnum Regis nomine, in quo ſunt *Palatinus regni.* Is à Rege proximus eſt, & Regis ipſius ſicubi accuſatus, judex ordinarius exiſtit, quem regnicolæ communi voto eligunt, nec hæreditarium eſt officium. *Judex Curiæ*, qui eſt unus ex judicibus regni ordinarius. *Cancellarius* perpetuus, qui eſt Metropolitanus Strigonienſis, qui & *Regni Primas*, & *Summus Secretarius* nominatur, ac prærogativam habet electum Regem inungendi, & ſigillo majore privilegia munit. Arbitrio Regis aſſumptus, qui cæteras literas minores, & potiſſimùm mandata regia & in cauſarum diſtinctione datas munit, decretisque Regis ſubſcribit. *Magiſter Curiæ*, Regis comitatum ſequi cogitur, & ejuſdem intimus Conſiliarius habetur. *Tavernicorum Regalium Magiſter*, aurifodinarum, ſalinarumque, & breviter earum civitatum, pagorumque ac caſtrorum cauſas diſtinguit, quæcunq; ad fiſcum regium pertinent. II. judicia tractans, in quo officiarii tres majoris authoritatis, *vid*: *Palatinus regni*, *Iudex perſonalis præſentiæ*, qui & regiæ majeſtatis in judiciis locum tenet, & judiciis præ eſt: *Vice Iudex Curiæ*: Minores, qui miniſteria magis judiciorum quàm magiſtratum exercent. *Protonotarii* duo judicis perſonalis præſentiæ. *Protonotarius* vice Palatini. *Protonotarius* vice. Iudicis Curiæ. Hi omnes Magiſtri appellantur, habentque in laboris conſortium adjunctos hos ſequentes: *Secretarium Archiepiſcopi Strigonienſis*, qui Fiſcalis dicitur, duodecim Adſeſſores, Notarios aliquot juratos. III. Miniſtrans Regi, *Theſaurarius* Regis, *Magiſtri cubiculorum Regalium*, *Agazonum*, *Dapiferorum*, *Pincernarum*,

Ianitorum, & alia minora officia. Atque hi ſublimiores. Minor eſt, qui in ſingulis locis juridicis eſt.

Adminiſtratio Eccleſiaſtica penes duos Archiepiſcopos eſt, qui ſunt *Gran*, vel *Strigonienſis*, legatus Apoſtolicus, & primas regni.

Tellus rerum omnium copia à natura donata, ubi aurum, argentum, ſal, lapillos, colores effodere licet. Frumenti, pabuli, leguminis & pomorum abundantia præſtat. Neque deeſt amnicorum copia piſcium & cupri confectura: in pleriſque fluminibus auri optima ramenta inveniuntur: quin & in vitibus, in aurifero ſolo ſatis, aurum quandoque legunt.

II. De Politico Statv Regni Daniæ.

Dania diſtincta eſt in præfecturas centum octoginta quatuor, quæ *Herret* vocantur, & à totidem præfectis legum Danicarum peritis adminiſtrantur.

Rex Daniæ quomodo coronetur Hafniæ, in Eccleſia D. Mariæ, copiosè docat *Mercator in Atlante*, ubi etiam explicat Status ſive Ordines totius Reipubl. Danicæ, qui quinque ſunt: Primus eſt Regis Familiæ. Secundus Nobilitatis, è quo Senatores regni eliguntur. Eorum ſtipendia *ibid.* memorat, ſimulque conſtitutionem, quâ Rex Daniæ bona immobilia prohibetur emere à Nobilibus, ob eam cauſam, ne aliqua diſſenſio inter Regem & proceres regni oriatur.

Ex hac Nobilitate eligitur *Præfectus ſive Magiſter aulæ, Mareſchallus, Cancellarius regni, Cancellarius Regis, ærarii Præfectus.*

Tertius eſt ſtatus Eccleſiaſticus.

Quartus ſtatus eſt *civium, & mercatorum.*

Quintus ſtatus eſt *Ruſticorum*, quorum duo ſunt genera; primum vocant *Freibunden*, id eſt, liberi coloni: poſſident enim agros: alterum eſt eorum, qui à Rege, Nobilibus, aut Eccleſiaſticis perſonis bona conducunt.

III. De Statv Borvssiæ Politico.

Dividitur Boruſſia in Regiam & Ducalem. Regia, etſi Regi immediatè ſubjecta ſit, & eodem cum Polonis regno contineatur, tamen peculiare conſilium publicum, leges judicia (à qui-

(à quibus tamen ad Regem provocatio est) ærarii & belligerendi rationem habet. Consiliarios hujus Borussiæ *Mercator* quatuordecim numerat. Capitaneos seu præfectos arcium & redituum regiorum octodecim.

Ducalis Borussia, olim fratrum Crucigerorum Teutonici Ordinis propria, anno 1425 concessit in clientelam Regis Poloniæ. Si lites inter Regem & Ducem oriantur, à Consiliariis Regis juramento novo ad justè judicandum obligatis Mariæburgi aut Elbingæ dirimuntur. Nobiles autem seu alii contra Ducem actionem habentes, coram Ducis vasallis à Duce ad judicium deputatis, eam instituunt, à quibus provocatio ad Cōsiliarios Regis & Ducis Mariæburgi constitutos libera permittitur. Judicium aulicum quinque originarii Nobiles, & tres Iurisconsulti administrant. Iudices in provinciis ita constituuntur, ut ex tribus à qualibet provinciâ nominatis, Princeps unum eligat secundum ius Culmense, & constitutiones provinciæ judicet. Si contra privilegia, libertates, jura, aut consuetudines Princeps faciat, liberum est Ordinibus provinciæ absq; ullâ rebellionis culpâ ad Regiæ Majestatis Poloniæ patrocinium confugere, & vi pactorum inter Regem & Ducem initorum, defensionem suorum privilegiorum ab eo postulare.

IV. De Moscovia.

GUbernationem, & justitiæ administrationem magnus Dux per duodecim Consiliarios assiduè in aulâ præsentes obit. In hos, præfecturæ arcium & civitatum in toto Moschi imperio distributæ sunt, qui literas & libellos supplices Principi inscriptos accipiunt, ejusdemque nomine respondent.

V. De Hispania.

QVamvis Regi Hispaniarum suprema sit in omnes & omnia potestas, nihil tamen fere decernit, nisi ex duodecim virorum (qui totius regni primores *Senatum Regium* constituunt) consilio. Ibi graviora, quæque magni momenti, plenè ventilata terminantur: quæ celanda, in *secretiore consessu* discutiuntur, quem faciunt ipse Rex, Dictator Legionensis, Præses, tertiaque consilii Regii portio. Quæ ad Indias earumq; gubernationem pertinent, tractantur in Senatu, quem *Iudicum* vocant, ab uno præside, 12 verò consiliariis. Bellica in *Senatu militari* peraguntur: quem constituunt 12 viri Senatus Regii, Dictatores item Legionensis & Castellanus

cum aliis. Præter hos etiam tres in Hispania sunt *Iuris præfecturæ*, quas *Audientias*, vel *Cancellarias* appellant, una quidem in Castilia, altera verò in Germania, tertia in Galæcia: unicuique præses est, & 12 Senatores: ab his, si litigantes sibi minus satisfactum arbitrentur, controversiæ ad Senatum Regium deferuntur. Est denique *Thesaurarius Castellanus*, sub se quatuor habens *Quæstores*, quorum omnium est pecunias regni tractare, earumq; habere reddereque rationem.

Ducum numerum in Hispaniâ Mercator disertè memorat, quibus omnibus annuus census est à 40 ad 100 Ducatorum millia. Ducibus *Infantasgi* & *Medinæ Sidoniæ* summum superantibus, quorum hic 130, ille 120 habet millia.

Potior pars Marchionum percipit redituum à 10 ad 60 millia Ducatorum.

Comites recensentur plus minus 80 quibus annuus est reditus à 10 ad 25 Ducatorum millia.

Archiepiscopus Toletanus Castellæ Cancellarius est, cui post Reges Regiamq; prolem, nullus vel dignitate, vel fortunæ amplitudine præstet.

VI. De Flandria.

Ex omnibus ejus Curiis & juris dictionibus appellatur ad consilium Principis provinciale, quod est Gandavi, inde ad Parlamentum, quod est Mechliniæ. De statu Ecclesiastico & jurisdictione habet pauca, sed valde egregia, *Mercator in Atlante*.

Idem de comitatu Namurcensi ubi agit, statum ejus Politicum subjicit.

VII. Brabantia.

Antverpiæ olim commercia excedebant duodecim milliones coronatorum. Proinde meritò cecinit Iulius Cæsar:

Oppida quot spectant oculo me torva sinistro.
Tot nos invidiæ pallida tela petunt.
Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma
Ingens, res Venetum vasta, Tholosa potens.
Omnimodæ merces, artes priscæque novæq;.
Quorum insunt aliis singula, cuncta mihi.

Cæterùm de totâ Politiâ Belgii, quod Rex Hispaniarum adhuc obtinet, vide *Mercat.* per partes differentem *in Atlante.*

VIII. De Germania.

IMperii caput Imperator est.

Primum membrum Imperii sunt 7. Electores.

Secundum membrum est virorum Principum & Nobilium.

Tertium Imperii membrum est civitatum Imperialium.

Nomina præcisè signavit *Mercator in Atlante*, ubi etiam agit de circulis, in quos Imperium divisum sit, & in quibus consilia particularia Imperii tractentur. Tu hîc ducem sequere *Tob. Paurmeisterum de Iurisd. Rom. Imp.* Confer. *Abrah. Ortelium in theatro orbis terrarum*, ubi regiones Germaniæ exponit. De statu Imperii Germanici hodierno disserit *Arnis. Idem Mercator* exposuit pleniùs statum Germaniæ Ecclesiasticum.

IX. De Polonia.

STatus Politicus regni Poloniæ 2. habet membra: 1. complectitur Archiepiscopos, Episcopos. 2. Nobiles, in quibus sunt Castellanus Cracoviæ: Palatini, quos recensent *Mercat. in Atlante.*

X. De Italia.

ITalorum gubernatio est duplex: *Politica & Ecclesiastica.* Politica continet varias dynastias. In Ecclesiastica Pontifex Maximus est Hierarcha.

Iure Italia utitur triplici: Pontificio, Cæsareo, Municipali.

Venetiæ urbs urbium clarissima censetur, & florentissima, mundi theatrum commune totius orbis emporium, victrix dominatrixque tot tantorumque hostium: Hadriatici maris regina, Itali nominis gloria decusque.

Dicitur Rex Hispaniarum ex statu Ducatus Mediolanensis proventum habere octingenta aureorum millia. Administratio causarum civilium & criminalium pendet Mediolani, à Senatu Mediolanensi, in quo sunt 16 Doctores, & nonnulli Prælati, Patritiique Mediolanenses.

XI. De Sardiniae Regimine

MUlti sunt in Sardinia magistratus. Omnium supremus est *Prorex*, qui omnem ferè Regis auctoritatem: & solus Hispanus hunc magistratum gerere potest, secundum antiquas constitutiones. Habet à Rege adsignatum Iuris U. Doctorem, quem

Regentem ibi appellant. Habet præterea & alios Consiliarios, quorum consilio omnia ferè disponit, appellaturq; ejus tribunal *Regia Audientia*. Olim hunc magistratum juxta privilegium regni nullus poterat gerere, nisi per triennium: deinde alius succedebat in locum ejus. Nunc autem in eo munere multis temporibus consistit, ut Regi placet.

XII. De Imperio Turcarum.

TVrca colligit annuos reditus vasa auri 68 & 38 millia ducatorum. Vas autem auri continet millia ducatorum centum.

XIII. De Regno Fessae.

IN urbe *Fez* est templum, cujus reditus in singulos dies feruntur esse ducentorum aureorum.

XIV. De Imperio Magni Chari seu Tartaria.

HAbet Magnus Cham duodecim Barones aulicos, qui triginta quatuor præfecti sunt Provinciis: horum officium est, ut singulis Provinciis duos præficiant Rectores, ac regiis exercitibus, in locis ubi morantur, res necessarias provideant, & quicquid decernunt, id Regi indicant. Is suâ auctoritate id confirmat, quod illi statuendum dixerunt. In Hordas Tartari dividuntur, quæ vox illis cœtum conventumque plurium significat.

XV. De Regno Chinae.

REx Chinæ habet sub se Gubernatorem quasi Proregem, quem ipsi *Tutan* nominant. Hic causarum totius regni disceptator & judex.

XVI. De India Orientali.

GEns in 7. ordines olim divisa fuit. Septimum conficiunt, qui publicis consiliis præsunt, numero paucissimi, maximè tamen insignes. Ex his ad Regum consilia, tum ad Rempublicam gerendam, tum ad res dubias judicandas asciscuntur. Duces insuper ex his deliguntur & Principes.

XVII. De Iaponia.

MEaci 3 viri (qui totius regni primores summum magistratum constituunt) degunt, penes quos est summa rerum constituendarum potestas: primus Pontificis instar præest sacris: secundus dignitatibus & honoribus: tertius paci & bello.

Offaciæ magna eſt frequentia mercatorum, quorum qui mediocres facultates habent, minimum posſident 30 aureorum millia.

XVIII. De Abissinorum Imperio.

Titulum & inſignia Presbyteri Iohannis, cognoſce è theatro orbis terrarum *Abrahami Ortelii num. 68.*

De Indiis Politica quædam etiam contulit *Io. Iſacius Pontanus, in hiſtoria rerum & urbis Amſtelodamenſium.*

EXEGESIS HISTORIAE ET POLITIAE REGIAE *è ſummis authoribus elaborata & innovata.*

I.

ÆTate noſtrâ Solimanus Turcarum Imperator, Ariadenum, Ænobarbum, Dragutum, Ochialam, piratarum omnium peritisſimos potentisſimosque, maximis propoſitis præmiis ad ſe pellexit, & clasſibus ac maris Imperio præfecit, ut & eorum opibus ſuum imperium confirmaret, & piratarum copias toto mari graſſantes frangeret & debilitaret.

II.

Apud Moſchovitas & Tartaros, quos veteres Scythas Aſiaticos vocabant, quater filium vendere etiamnum parenti licet.

III.

Philippus Auguſtus, Rex Francorum, Iudæos publicatis bonis, regni finibus exegit, quod contrà leges Chriſtianos circumciderent, ac pro ſervientibus (hoc enim verbo hiſtoria Dionyſiaca utitur) ſibi manciparent.

IV.

In Moſchovia, Tartaria, Æthiopia, etiam peregrini à Principibus exire prohibentur, eoque magis, ſi peregrinus homo ingenio excellere videatur. *Franciſc. Alvareſius in hiſtoria Æthiopica.*

V.

Inſula patriciis Anglorum, Scotorum ac Danorum ſine veniâ Principis exire non licet, eoque jure à majoribus accepto etiamnum utuntur Neapolitani, *Matth. de Afflict. deciſ 265.*

VI.

Londinum nec tantis opibus, nec tanta civium multitudine abundaret, niſi Richardus, Rex Angliæ omnes immunitates civibus tributas peregrinis propoſuiſſet, qui modò decem annos urbem incoluiſſent.

VII.

Venetias annos quatuordecim incolere necesse est iis, qui jura civium plebejorum adipisci velit, qui tamen ab omnibus imperiis, & omni suffragiorum jure summoventur.

VIII.

Veneti quondam, Genuensi bello attritis opibus, & civitate pecuniis ac civibus exhaustâ, trecentos cives, quos ipsi *Citadinos* appellant, acceptâ pecuniâ in Patriciorum albo conscripserunt, ut eadem qua Patricii prærogativâ fruerentur; ex quo magnam pecuniæ vim coëgerunt, & novorum civium incremento plebejorum potentiam infirmarunt.

IX.

Polonorum legibus jam inde à Casimiro Magno usq; ad Sigismundi Augusti principatum, peregrino ab omnibus sacerdotiis procul arcentur.

X.

Quibus in locis peregrini nihil proprii jure dominii habeant, & illorum morientium pecunia fisco vindicetur, vide *Bod. de Rep. c. 6. qui cap. seq.* Respublicas Helvetiorum justâ summaque imperandi prohibendiq; potestate, quâ quæq; civitas suos coërcere potest, distinctas ubertim memorat. De iisdem agit *lib. 2. c. 6. & 7.* Item *in Methodo historicâ.* De administratione Rerumpubl. istarum agit *Mercator in Atlante.*

XI.

De regno Galliæ & Angliæ, itemq; Daniæ *Bod. de Rep. c. 8.* differit. Agit de eodem Angliæ regno *c. 9.* ubi de Scotiæ regno etiam disputat, & Ducibus Britanniæ Armoricæ, an Francorum vasalli sint. Vide *ibid.* fiduciæ formulam Regis Aragonum, quàm Pontifici præstitit, & authorem differentem de regno Lusitaniæ, de Ducatu Mediolanensi, Ferrariensi, civitatibus quibusdam Italiæ, Insubriæ, Germaniæ, Duce Lotharingiæ, Comite Asperi montis, Cunarum domino, qui Lotharingâ continentur, Duce Allobrogum, idest, Sabaudiæ, Duce Lituaniæ, Pontifice Romano, regno Hungariæ (de eodem agit *cap. 10. & lib. 5. c. 6. lib. 6. c. 5.*) Rege Æthiopiæ, qui *Presbyter Iohannes, Negus* suâ linguâ, id est, Rex ineptè appellatur, *Iochan bellul.* id est, gemma pretiosa, de Principibus Africæ, regno Bohemiæ, &c.

XII.

Apud Venetos magistratuum edicta singulos cives, & suæ quemq; jurisdictionis obligant: decem virorum autem collegium magistratibus singulis potentius est: Senatus decemviris: consilium, id est, omnium Patritiorum coacta multitudo, jura majestatis, ut quidem *Bodin. c.10.* putat, habet, ac Senatum cæterosque magistratus imperio continet. Quod si decem viri æquatis sententiis dissideant, coguntur sapientum collegia: quibus etiam inter se discrepantibus, res ad Senatum, ac postremò ad consilium Patritiorum defertur, si rei pondus ac gravitas, aut reipublicæ majestas agi videatur. Itaque si quid decernitur pro collegio decem virorum, hæc verba decreto subjiciuntur: *In consiglio di Dieci.* Cui si conjuncta fuerint collegia sapientum, addi solet, *Con la Giunta.* Si verò in Senatu decernatur, his verbis significatur: *In pregadi.* Si in comitia Patritiorum, hæc verba subjici consueverunt: *In consiglio magiore.* Est & *Septem virorum* secretius consilium. Belli vero pacisque summa â Senatu, non populo pendet, quemadmodum in regno Poloniæ, Daniæ, Sueciæ, Norvvegiæ à nobilitate. Confer *Bod. lib. 2. de Rep. c. 7.* ubi agit de Venetorum comitiis, & quod ab illis sacerdotes ob jus jurandum Romano Pontifici præstitum, procul arceant. Adde *lib. 3. c. 1. c. 2. c. 3. lib. 6. c. 1.* ubi refert Venetorum tres magistratus cum censoria potestate.

XIII.

In Galliâ, à quo magistratus creantur, vide *Bodin. d. cap. 10.* Quod jus provocationis ad Regem sit *eund. loco relato.* Quomodo Curia literas ad Regem superscribat & subscribat, *eund. lib. 2. de Rep. c. 1.*

XIV.

Collationem Sultani Turcarum Principis & regis Hispaniarum instituit *eod. lib. 2. Ibid.* dicit, qui Ducum liberi in Angliâ & Scotia agros & prædia absque ullâ Ducis prælogativâ possideant.

XV.

In Peruanorum regionibus, quomodo incolæ possessionem bonorum, mortuis propinquis petere cogantur, tradit *loc. relat.* ubi etiam tractat, uno legis Mahumeticæ capite contineri, ne quis ullius prædii dominum sese dicat.

XVI. De

XVI.

De Francisci I. Regis Galliarum opulentissimo ærario decies septies centena aureorum millia complexo, & Heinrici II. ærario exhausto, disserit *d. lib. 2. c. 4.* ubi etiam causam indigetat.

XVII.

Cosmus Medices quomodo Dux Florentinorum creatus sit, *ibid. c. 5.*

XVIII.

De Imperii Germanorum forma & statu dicere idem multa gestit, *cap. 6.* Sed ut Politicorum nostrorum Principes judicant, cæcus de coloribus sententiam fert, vide *Thuan. lib. 2. histor.* de Germaniæ administratione quædam edisserentem.

XIX.

Turcarum Princeps Senatui rarius interesse consuevit, sed in teriore ac proximo Senatus habendi loco ferè semper consistit, aut consistere putatur, ut Senatores in officio contineantur *Bod. lib. 3. cap. 1.*

XX.

De consiliis regni Galliæ agit *Bodin. d. lib. 3. c. 1.* Agit *ibid.* de consiliis quæ in Hispania sunt: *c. 2. & 3. 4. 6.* agit de Galliæ magistratibus: *c. 4. 6.* de Curia Parlamenti (de eadem agit *lib. 4. c. 4.*) *c. 7.* de jurisdictione Academiæ Parisiensis, & quî collegia *Templariis* in Galliâ concessa sublata fuerint. Item quibus artibus Iudæi Galliâ & Hispania pulsi legantur. Exponit *ibid.* Comitia Galliæ. *lib. 4. c. 1.* agit de provinciâ Narbonensi ac Septimaniâ, ut solutâ fiduciâ ad Regem Galliæ redire debuerint. Omnium verò doctissimè de Politico statu regni Galliæ agit *Dominicus à Burmania in Atlante Mercatoris, Arnisæus in Polit.*

XXI.

A Rege Fessarum majorum ætate duæ Africæ urbes potentissimæ defecerunt, propterea quòd præfectus sponsam alienam Regis exemplo rapuisset.

Iosephus Mauritaniæ ac Fessarum Princeps ex duobus oppidis intervallo à se invicem disjunctis, unam eamq; maximam Fessarum urbem continuatis ædificiis perfecit, & animos civium junxit concordiâ.

De Republ. Florentinorum multa contulit *Bod. d. l. c. 1.*

XXII.

XXII.

De Censu Venetorum anno 1555.

Illo anno censa fuerunt civium quinquaginta novem millia, 349 supra annum vigesimum: fœminarum verò 67 millia, 557. Monachorum duo millia, 185. Vestalium duo millia, 82. Iudæorum 1158 quæ sum̃a conficit 132 millia, 330 civium, quibus si adjeceris tertiam partem totius summæ eorum, qui juniores sunt annis 20 quoniam hominis vita sexaginta ferè annis terminetur: numerus civium fuit circiter 176 millia, 440 extra peregrinos. Patritiorum verò sive optimatum numerus eo censu non fuit comprehensus, qui excurrit ad tria millia. Confer *Ianot. de Rep. Venet.* & *Arnis.* qui eundem allegat.

XXIII.

Legem Venetorum de dotibus latam explicat *Bod. lib. 5. c. 2.*

XXIV.

Bodin. lib. 4. de Rep. c. 1. memorat, Austriacæ gentis Principes undecim rerum gestarum gloriâ clarissimos, Imperii Germanici majestatem quasi defendisse.

XXV.

Cur apud Indiæ Orientalis populos, Reges tantum numerum uxorum habeant, differit *Bodin. lib. 5. c. 1.* ex historia Perusina Indorum.

In Æthiopia homines litibus non vacant, sacra majori cultu habent, quàm ulla gens.

XXVI.

De Norinbergensium Reipublicæ statu agit *Bodin. lib. 2. de Rep. c. 6.* & cum Republ. Venetâ in multis confert. Ego hoc cum multis dico.

I. Olim magnus nobilioribus, & longâ antiquitate venerandis familiis habebatur honos: nunc vetustissimæ familiæ premuntur, & vix ab interitu se vindicant. Respublicæ à populo ferè reguntur, ut patet in Republ. Genevatum, Helvetiorum, ubi populus jura suffragiorum Senatores eligendi obtinet, leges fert, bella suscipit, & pacem firmat. *Arnis. de Rep. c. 5. sect. 4. n. 16.* Adeò ad populum omnia apud Helvetios prolapsa sunt, ut præter paucos Barones nobilesque, qui per pacta conventa demum æquiore jure in potestatem Bernatum *au païs des Veaux* cesserunt, universam no-

bilitatem Epidemico quodam furore trucidaverint. Basileæ qui supererant nobiles, ultrò in agros & prædia, sub Episcopi sita ditione, profugerunt, quod opificum & mercatorum imperia nescirent: quam fortunam etiam illi perpessi sunt, qui Argentinam domicilia ex agris transtulerant.

2. Nam cum plebis furori cederent, & insolitudine pacatæ quàm in seditiosâ civitate, suisq; capitibus imminente vivere mallent occasionem aperuerunt civibus transferendæ ad se Reip. legemque condendi, quâ nobilibus capessendos summos honores & magistratus via prorsus præcluditur. Sanciverunt enim, ne quem *Ammeisterum* (is est summus in civitate magistratus) creari fas esset, nisi qui opificio se aliquo debitum docere posit. Licet enim proximum ab hoc locum teneat *Stetmeisterus*, ex nobilitate residuâ sublectus, imperio tamen omni sine illius consensu destituitur. Et vidit *Arnis. de Republ. c. 5. sect. 1. n. 14.* illic, cùm incursus hostium timeretur, & ad arma cives, suo quisque loco, prout divisæ sunt stationes, procurrerent, universæ nobilitati interdictum, extra ædium munimentum conspici, aut in platea deprehendi: quam eandem cautionem observant, quoties incendium oritur, ubiq; nobilitati ad recuperandum per vim civitatis regimen viam præclusuri. Exemplo Florentinorum, de quibus *Ioh. Mich. Brut. lib. 1. histor. Florent. Giachetto de Malespini hist. Florent. c. 214. Platina in vit. Clem.* Cæteræ civitates Germaniæ, quæ in Democratiam hanc prolapsæ sunt, ex paucorum imperio, amotas partim à gubernaculis, partim seditionibus oppressas vetustiores familias, ita in arctam coëgerunt, ut nullæ ferè, aut quàm paucissimæ compareant. Lubecæ, Bremæ, Coloniæ, Magdeburgi, & Brunsvvigæ, ubi interim Demagogi & assentatores populi dominantur, nec id exequi licet melioribus magistratibus, quod ex usu Reipubl. videtur, sed quod plebi placet, quæ audacter in quodvis facinus ruit, suâ se multitudine securum putans.

3. Hodie adhuc Reipubl. Norimbergensis ad viginti octo familias, perinde Genuensis redacta est, *Giphan. in lib. 2. Polit. c. 10.* ex quibus colligitur conventus magnus trecentorum, aut præterpropter Patriciorum. Nihilominus tamen & ipsi Norimbergenses præter octo seniores, & viginti sex senatores, in Senatum octo plebejos admiserunt, ut suscipionem oppressæ plebis à se averterent, & gliscentes subinde seditiones compescerent.

4. Omni-

4. Omnium verò puriſſimam Ariſtocratiam retinent Patricii Luneburgenſes, qui non tantum ad arcana Reipubl. ex plebejis neminem admittunt, ſed etiam ne ſanguinem cum iis commiſceant, adeò ſuperſtitiosè cavent, ut Romani olim, ante rogationem Canuleiam, non crediderint ſuperſtitioſiùs auſpicia hac commixtione turbari, & incerta reddi.

XXVII.

Reges Galliæ ſocietatem Helveticorum tantâ mercede conduxerunt, quantum videmus, ne finitimi Principes illos ad ſe majori mercede pertraherent, ac peditum quos optimos habet illa natio, legiones inde conſcriberent. Quem numerum conficiant penſiones Helvetiorum à Rege Galliæ acceptæ, docet *Bod. lib. 5. c. 2.* ubi Quæſtoris Helvetiorum Apochas laudat.

De ſalis vectigali in Galliâ, vide *eund. loco relato,* ubi concludit, Galliam frumento, vino, oleo, ſale eſſe divitem, & ab Hiſpania in Galliam auri & argenti copiam ingentem advehi. Auri abundantiam in regno Peruano etiam deſcribit fide Auguſtini *Zaratæ,* qui Logiſtes Hiſpani Regis meruit. Sic itaque exponit tributa & vectigalia Regis Galliæ, Caroli V. Imperatoris ex Inſubria, Principum Florentinorum. Turcarum Principis. Narrat, quadruplatorem quendam profeſſum eſſe amplius ſepties millies ſeſtertium, id eſt, libellarum Turonenſium ſummam 36625000 ſublatis cæteris omnibus tributis ac vectigalibus facilimè ac ſine cujusquam incommodo in ærarium Regis Galliæ cogi poſſe: eundemq; quadruplatorem ſexcenta millia oppidorum ac pagorum in Galliâ conſtituiſſe, ſed ipſe ex rationibus publicis numerum exprimit.

XXVIII.

Montes pietatis Italorum *ibid.* Bodinus attingit, qui ad inopiam tenuium ſublevandam inſtituuntur, ut cui filia naſcitur, in ærarium pietatis pecuniam dotalem, quam volet, eodem inferat momento, nec repetere poſſit: ſed cum puella annum 18 attigerit, deculpam pecuniam maritus dotis nomine ab ærarii Quæſtoribus accipiat. Alterum pietatis ærarium eſt, unde tenuibus pecunia detur ad ſummum aureorum, eâ lege, ut trientibus uſuris, duæ omniũ leviſſimæ judicantur, & pignoribus ærario caveant, ſe creditam pecuniam ſtato die reddituros: ſi ſolvendo non fuerint, pignus publi-

publicè venditur; quod soluta pecunia reliquum est, debitori restituitur.

XXIX.

Franciscus I. Rex Galliæ, pecunias moderato fœnore accepit, persuasus ita futurum, ut Italorum & Germanorum opes brevi cogeret, hostibus eriperet. Heinricus filius brevi exhausto patris ærario opulentissimo, usuras centesimas, post etiam sesquicentesimas, tandem anno 1554 ducentesimas pactus est. Verùm erroris opinione deceptus est: cùm enim graviores cæteris usuras creditoribus solveret, majorem vim pecuniarum se coacturum sperabat. Illum verò gravi fœnore obæratum fides defecit, & ærarii tanta inopia fuit, ut Heinricus moriens plura deberet, quàm sui majores annis quadraginta à suis subditis exegissent: idque æs alienum annis 12 quibus imperavit ferè totum usuris contractum est: præterquam quod quatercenties quadragies quinquies L L 5, id est, 2312610. II. Turonens. mutui nomine sine usuris debuit.

Quæ debita usurarum vitio Carolus V. ejusq; filius Philippus contraxerint, *Bodin. lib. 6. c. 2.* expedit.

XXX.

Rex Hispaniarum librum habet omnium literarum, quas ad Legatos & Præsides provinciarum scribit, compendiosissimè singula complectentem, eum volvit ac revolvit.

XXXI.

Franciscus I. Rex Galliarum, personarum illustrium, quibus donaret, delectum habuit, & largitionibus modum imponere didicit. Nescivit Heinricus filius, *Bod. loco relato.*

XXXII.

Veneti summa quæque in Republica septem viris aut sapientibus deliberanda, sæpiusq; decernenda committunt, ne arcana imperii in vulgus manare possint. Quibus artibus illi ipsi Rempubl. maximam maximè tueantur, dicentem vide *Bod. lib. 6. c. 4. §. quamobrem Veneti.*

XXXIII.

Turca habent suum Muphthem, id est, Pontificem maximum, qui illam quæ inter jus scriptum & æquitatem intercedere dicitur, interpretationem solus habet. Alii Reges Persarum, Africani suos quoque habent Pontifices, de quibus vide *Bod. d. l. c. 9.*

34. Apud

XXXIV.

Apud Tartaros & Moſchovitas leviſsima furta morte puniuntur, quia in tuguriolis an aut caſis humilibus fortunæ cujusq; poſitæ ſunt. Quin etiam apud Indos, qui ſunt ad Occaſum, fures verubus ac varris tranſigi mos erat, priusquàm Hiſpani regiones illas ſubegiſſent.

XXXV.

Turcarum Imperator propterea nullam tolerat campanam in ſua ditione, atq; adeò nullum horologium, cùm exiſtimet campanas eſſe ſeditionum inſtrumenta.

XXXVI.

Principes Auſtriæ non ſolùm filios, ſed & filias ſuas curant inſtitui in lingua Latina.

XXXVII.

Sleid. *lib. 19. circa medium*, eleganter deſcribit inaugurationem Regum Galliæ. Adde *Bod. lib 6. Polit.*

Imperatores Romani pro inſignibus habent aquilam bicipitem: Reges Galliæ habent lilia: Angliæ Reges habent roſam cum leone, *Nicol. Reuſn. de inſignibus.*

XXXVIII.

Philippus Bellus, Rex Galliarum, legem veſtiariam tulit olim *Bodin. lib. 6. de Rep.* Nunc laudabile ac utile inſtitutum Reipublicæ Venetæ, & inprimis Norimbergenſis eſt, in qua cuilibet civium ordini certa veſtimentorum genera, & eorundem pretia conſtituuntur.

XXXIX.

Feudum Turcæ dicunt *Timar*, & vaſallos Timariotas. Eſt autem *Timar* honorarius prædiorum fructus, à Græco ut opinantur *τιμᾶν*, quod eſt honorare, quæ vocabuli notatio propriam feudi naturam exprimere videtur.

XL.

Regis Galliarum idcirco magna eſt & formidabilis potentia, quia partes Galliæ ſunt continuatæ in circulum, ita ut ab omnibus partibus extremis Galliæ ſubditi Lutetiam, tanquam ad regiam facilè confluere poſſint neceſſitatis tempore, veluti lineæ à circumferentia ad centrum.

XLI.

Dominicus Sotus *de just. & jure lib. 1. quæst. 5. art. 3.* homo Hispanus, exprobrat Germanis crudelitatem suppliciorum.

LXII.

In historiis Indicis notatur, & à Lipsio quoque *in not polit.* perscriptum de Rege Iapaoniæ, qui suis subditis jurare cogitur, se effecturum, ut justo tempore pluat, & justo iterum tempore sit serenitas, néve imbres, grandines, & ejusmodi alia noceant frugibus.

XLIII.

Valdè à Politicis laudatur magnus Hetruriæ Dux, qui cum sit potentissimus & opulentissimus, aulam tamen interim habet contractam & parcam.

XLIV.

Relationes legatorum à multis seculis consignatas, Senatus Venetus in Archivis suis pro quodam velut thesauro Politico conservat. Et quæcunq; Boterus & alii Itali de exteris Rebuspublicis scripserunt, ea præcipuè ex talibus legatorum relationibus contexta sunt.

XLV.

De fœdere Anseatico, der Hänsen Stätt/ politici & Historici testantur, quod sit inter maximè nobilia & terribilia, usque adeò, ut Ludovicus abr Acila in historia belli Germanici non obscurè profiteatur, potentissimum illum Carolum V. Imperatorem robur civitatum Anseaticarum valdè reformidasse. Quæ civitates sint in societate Anseatica docet *Matth. Steph. de jurisd. Rom. Imp. part. 2. c. 3. Meteran. lib. 19. hist. Belg.*

XLVI.

Adhuc prudentes viri plus metuunt Tartaros quàm Turcas, quia Tartari sunt Septentrionaliores. Et sunt multi in hac opini, Germaniam tandem à Tartaris vastatum iri, & illis prædam futuram.

XLVII.

Quæ Boterus de regimine Poloniæ scribit, ita sunt intelligenda, ut Monarchia ibi secundùm quid prævaleat, & secundum quid Aristocratia.

XLVIII.

Stipendia & reditus scholarum Turciarum non constituuntur ex fisco & reditu Imperii, sed ex nova acquisitione vel additione fa-

ne facta imperii: ut, Turca ob eam causam invasit Cyprum & Nicetiam, scholas ditat reditibus, quos percipit à *Zigets* in Hungaria, *Tholos. de Rep. lib. 18. c. 5.*

XLIX.

Galliæ populus, in quot ordines distributus sit, idem *Thol. lib. 4. c. 1. sect. 14.* refert, & *lib. 4. c. 5. s. 38.* addit, Galliæ Rege mortuo, quomodo magistratus exerceant potestatem.

L.

Insignia dignitatis donata summo Pontifici & clericis ejus à Constantino Magno, quæ sint, vide *Thol. lib. 25. c. 1. n. 11.* ubi mira nobis prodit.

LI.

Princeps Moschoviæ baculo nobilibus dato, eos officiis præponit, quem abeuntes magistratu reddunt. Intelligitur obsequium in Principem, *Alex. Guagin. de nece Rostoviensis Ducis.*

LII.

Insignia Regis Scotiæ, & Alphonsi I. Portugalliæ Regis, *Thol. lib. 6. c. 16. n. 14. lib. 12. c. 16. n. 6.* disquirit, insignia crucis albæ in campo rubeo, Siciliæ ab Archadio quare data.

LIII.

Poloniæ (quæ aliquando, cùm Ducatus esset, tributaria imperii fuit) insignia sunt aquila alba, *Thol. lib. 6. c. 16. n. 7.*

LIV.

Modus exquirendæ pecuniæ exquisitus fuit, cùm Veneti patriatum promiserunt classem juvantibus pecunia.

LV.

Statum Reipublicæ Venetæ, ejus primum tribunos, magistros militum, deinde Duces, magnos magistratus, concilium magnum, nobilitatem patritiorum, collegium, *il Collegio* peculiari nomine dictum, Decemviros; eorum potestatem circa jus belli, pacis, fœderum (hîc confer *Bodin. de Rep. 1. c. 10.*) Procuratores D. Marci, hæc omnia disertè explicat *Arnis. in Politic. de statu Reipub. Venetæ.* Adde *Paul Palczovvski de Palozovvice in lib. suo de statu Veneto Phil. Camer. in obs. hist. c. 33.* laudabilem fert esse morem Venetiis inter Senatores, quando in Curiam ad consultandum de rebus publicis conveniunt. *c. 64. è Sabell. in hist. Venet. decad. 3. lib. 6.* thesaurum publicum

cum Venetorum in æde D. Marci prodit. Confirmat hoc *Cominæus lib. 2. de bell. Neap.* Liber Italus, qui inscribitur de rebus memorabilibus Venetæ Reipubl.

LVI.

Poloni licet Regi se subjectos fateantur, tamen ut de de Gallis *Boter. lib. 2. Polit illustr. c.3.* dicit, tractari volunt ut fratres: alioquin statim audiet: *Apage facesse hinc.* Iuramentum Henrici Andegavensis, & Stephani Batori refert *Arnis. in Polit. de statu regni Poloniæ*, ubi alia confert, & de statu regni Poloniæ scita & docta disquirit. *Iohannes* quoque *Janusovvski*, qui statuta regni concinnavit, in præfatione ad lectorem memorabilia de statu regni Poloniæ habet, & temperiem Monarchiæ, Aristocratiæ & Democratiæ ostendit.

LVII.

Iudicium Regis Hispaniarum de opibus Regum aliorum, & Belgio ipso, vide *Meter. in hist. Belg. lib. 19. de anno 1598.* ubi recitat Regis epistolam monitoriam ad filium.

LVIII.

Ioh Boterus, Canonicus Romanus, in thesauro Politico scribit, quænam utilitas ex occupatione regni Daniæ ad religionem Catholicam redundare possit, scilicet auxilia hinc posse accipere res Catholicorum in Belgio, Mirus hîc nobis Politicus Boterus. *Cicarella* quoque in vita Sixti V. Pontificis scribit, quinq; milliones in castro S. Angeli reconditos, ad recuperationem alicujus regni ab inimicis Romanæ Ecclesiæ occupati.

LIX.

ANNVI REDITVS ET CENSVS REGNORVM & REGIONUM, de quibus Grasserus *in officina* Textoris.

ITALIA, teste *Viginario*, ex dominatibus solummodò Politicis Romano Pontifici quotannis exhibet millionem auri, qui efficit centena millia ducatorum. Hos autem reditus amplissimos dominia Ecclesiastica plurimis modis superant, quæ possidet in Italia, Hispania, Gallia, Germania, & alibi, *Lanovius* ponit quindecies centena millia coronatorum: *Hieræus* autem 900000 coronatorum.

Neapolitanum regnum pendit quotannis, secundum *Vigin.* duodecies centena millia ducatorum, secundum *Hieræum* verò 1646000 coronatorum. Sici-

Sicilia, teste *Vigin.* quinquies centena millia ducatorum.

Mediolanensis Ducatus, teste *Vigin.* duodecies centena millia.

Hetruriæ Ducatus, eodem *Viginar.* teste, Mediceo solvit quindecies centena millia. Teste verò *Hieræo* 1110000. coronatorum.

Mantuanus Ducatus, & Montis Ferrati Marchionatus penditer centena millia, secundum *Viginarium*, vel secundum *Hieræum* 849000.

Parmensis Ducatus, ex *Viginar.* octoginta millia. Urbinatus Ducatus, ex *Viginar.* quinquaginta millia, ex *Hieræo* 10000.

Lucensis Respublica triginta millia.

Genuensis Respublica centum millia.

Ferrariensis Ducatus 327000.

Venetorum Respublica ex universo dominio quindecies centena millia, *Vigin.* & sic Italia, secundùm *Vigin.* redderet 9. auri milliones, centum sexaginta quinq; millia ducatorum, ut ærarii Quæstores subductis rationibus invenerunt anno Christi 1583. Ex solo sale enim collecta sunt septingenta duo millia ducatorum, & sedecim.

Tributa omnium artium Mechanicarum effecerunt centum quinquaginta sex millia, sexcenta nonaginta octo.

Ex piscatione 5752. ducati.

Ex lignis ædificiorum 5754. ducati.

Ex pistrinis & molis 1997.

Ex naulis maris & fluminum 6591.

Ex venditione vinorum 2361.

Ex officinis monetariis 33081. & hæc ex sola urbe Veneta.

Subsidia verò ex Patavio, Trevisio, Verona, Gologna, Bergamo, Bassamo, Civitalle, Feltre, Rovigo, Crema, Bressa, Vincentia, earumque statu, æquarunt centum sexaginta millia ducatorum, septingentos & nonaginta.

Eædem urbes solvunt annuatim ad stipendia Centurionum, equitum & peditum 80000. cor.

Ex Ducatu, qui antiquitus continebat oppida lacunarum sinus Adriatici, qui circum Urbem, & dicuntur vulgò portæ urbis, ut sunt Muranum, Malomocum, Torcellum, Buranum, Mazorbum, Chiozza, & loca littoralia, quæ separant Adriam à Lacunis.

Ex Murano 862. Ex Torcello, Mazorbo, Burano, aliisque locis pertinentibus additionem Torcelli 2187. Ex Nalomoco 94. Ex Chiozza 3538.

Quod autem alias urbes & oppida ſtatus Veneti attinet, ex iis ſequentia colliguntur tributa.

Ex Adria 1010.
Lorico 1460.
Gambara 400.
Cavargere 1095.
Patavium 48504.
Preve di ſacro 920.
Novale 950.
Campo S. Piero 914.
Montagnana 2346.
Eſte 934.
Azolo 1782.
Caſtel Franco 1700.
Caſtel Citatella 1522.
Meſtre 2914.
Vincentia 47237.
Caſtella Vincentina 1064.
Longino 1628.
Verona 75170.
Caſtella Veronenſia 11106.
Cologna 6240.
Caſtelbaldo 248.
Mons Celiſi 932.
Baſſano 4976.
Trevigi 25265.
Caſtel Triviſana 9323.
Valerzo 1261.
Porto Buffale 793.
Saciſe 1490.
Caneva 718.
Conigliano 6521.
Saravelle 1136.
Cadore 2551.
Rovigo 8547.
Lendonara 1446.
Abbatia 7525.
Vtina 5726.
Civitalle 2838.
Porto Gruaro 1476.
Lignago 5650.
Peſchiera 1190.
Sorve 1212.
Breſcia 89958.
Solo & Riviera 12427.
Romano 1168.
Mærtinengo 1466.
Lona 1471.
Azolo 2136.
Orzi 1336.
Bergamum 34697.
Crema 77610.
Monfalcon 1122.
Chiaſa 750.
Perdonove 4577.
Feltre 4620.
Civitaldi Bulleno 5398.

Ex Iſtria colliguntur reditus.

Capo d'Iſtria 2612.
Piran 1021.
Rovigno 633.
Parenzo 1116.

Cita

Cita Nouva 881.	S. Lorenzo 1456.
Pola 200.	Pinguente 2756.
Dignam 1384.	Humago 590.
Albona & Fianona 1143.	Salvia 752.
Valle 878.	Buie 342.
Montona 1820.	Portole.
Grittiguana 1584.	

Ex Dalmatia, ubi notandum, ejus confiscationes, & mulctas omnes condemnationum peculiari privilegio communitati Dalmatarum attribui, non Venetorum fisco adplicari.

Cherso & Osero 6101.	Limissa 8720.
Veglia 4735.	Spalato 15567.
Arbe 2780.	Curzola 3070.
Zara 2287.	Pago 600.
Nona 640.	Cataro 8507.
Sebenico 6246.	Piazza 6000.
Trau 4980.	Budua 1240.

Novegradi immunes sunt ab omni tributo, sed singulis militibus præsidariis, qui arcem tuentur, quotidie numerant 25. solidos.

Ex Insulis, quæ ad Græciam vergunt.

Corcyra 8059.	Zacynthos 17 84.
Cephalenia 13877.	Canea 4107.
Cerigo 2340.	Scythia 2930.
Candia 17810.	Leve & Micesi 3706.
Retimo 4510.	

Summa summarum omnium proventuum Reipublicæ Venetæ regit ad quatuor milliones, centum sexaginta quinque millia ducatorum, & quadraginta octo ducatos.

Pedemontanus principatus, & Sabaudiæ Ducatus superat millionem auri.

Gallia quamvis Italia duplo mjor sit, tamen Regi suo quatuor tantum auri milliones pendit. Communicantur enim plures proventus Principibus regni, & nobilibus, qui simul à suis subditis non minus quàm tres milliones colligunt: totidem etiam recipit ordo Ecclesiasticus, quia nonnulli testantur Gallicarum Ecclesiarum reditus accedere ad septem milliones coronatorum aureorum. ..æc *Vigınarım,*

Lanovius autem asserit, in Gallia esse duodecim Archiepiscopatus, *96.* Episcopatus, *600* Abbatias lautissimè dotatas, 2000 Prioratuum, & omnes hos ordines possidere in annuo reditu decies centena millia librarum: alii vero observarunt plura, quod est verisimilius: constat enim omnes Episcopatus, sacerdotia & cænobia Italica, vix tantum recipere proventuum quotannis ex beneficiis Ecclesiasticis, quantum quarta pars Ecclesiæ Gallicanæ.

Bodinus refert, anno 1444 sub Carolo VI. totum regnum solvisse quotannis tantùm tredecies centena millia librarum. Sub Carolo IX. anno quo mortuus est 1574, reditus regni superarunt quatuordecim millones librarum. Sub Henrico Magno exhibuit quinque milliones auri, & quingenta millia coronatorum. Qui tamen reditus annuatim in maximas excrescentes gazas, quorundam avaritiæ non suffecerunt.

Auctor libelli, qui vocatur Conclave Regium, testatur, Politici ordinis reditus accedere ad triginta novem milliones, & quingenta millia librarum Turonensium, quæ superant tredecim milliones coronatorum. Ordinis autem Ecclesiastici reditus longè ampliores affirmat.

Ideò autem veteres Galliæ Reges in Ecclesiasticum ordinem tàm liberales fuerunt, quia illum deprehenderunt erga pauperes, viduas, orphanos, peregrinos, & similes miserabiles beneficum, & paternè affectum, qui tantos reditus in afflictorum Christi membrorum pium usum collocarunt. Vnde omnes illi pii Episcopi & præsules, pauperum causa horum proventuum tàm diligentem semper habuerunt rationem, quemadmodum inter plurimos alios in Ambrosio & Laurentio videmus, quorum hic Decio, ille verò Valentiniano Imperatori bona Ecclesiastica tradere jure noluit. Et Leo I. ad Episcopos per Siciliam scripsit: Bona hæc non nostra, sed nobis commendata esse.

Caveant sibi omnes Achabi, ne Nabothis vineam eripere præsumant: quæ enim felicitas in auro Tholosano sit, omnibus & seculis & gentibus plus satis innotuit.

HISPANIA, *Viginario* teste, duos tantùm auri milliones quotannis Philippo suo pendit. Ex India autem & America ingenti auri copiam colligit. *Ortelius* refert, ex novem Hispaniæ regnis quinque milliones ducatorum comportari. Octo ejus Archiepiscopatus,

& 48 Episcopatus in annuis habent reditibus centum & quadraginta millia ducatorum.

Belgium, ut observavit *Viginarius*, solvit sedecies centena millia coronatorum. *Bodinus* scribit Belgas Caroli V. tempore solvisse tantùm tredecies centena millia librarum.

Portugalliæ regnum, ut *Boterus* refert, pendit singulis annis duos ducatorum milliones.

ARRAGONIA ducenta millia. NAVARRA centum millia. SARDINIA centum millia.

GERMANICUM imperium, teste *Botero*, possidet septem milliones.

Austriaca domus duos milliones, & quinquaginta millia.

Polonia ut observat *Boterus* pendit centum millia coronatorum.

Lotharingiam sexies centena millia librarum solvere ait *Viginarius*, *Boterus* autem non ultra quàm quinquaginta millia.

De Helvetia nihil dico; agat illa Deo pro tanto libertatis beneficio dignas gratias, & piis majorum insistat vestigiis. Vel binæ illæ de Carolo Burgundo victoriæ sufficiant loco maximorum redituum: sufficiat regio amœnissima, fertilissima, saluberrima, munitissima.

ANGLIA, secundum *Viginarium*, quindecies centena millia.

SCOTIA, ut *Boterus* scribit, solvit centum tantùm millia, quando ejus regni proventus magis in hominum, quàm pecuniarum numero consistit, ut observavit *Viginarius*.

TURCI Imperatores proventus pro diversitate tyrannorum diversi sunt. Solymanni tempore totum Imperium solvit quotannis decem milliones, nongenta quadraginta octo millia ducatorum, & quingentos, ut refert *Theodorus Spanduginus*, *Patricius Constantinopolitanus*, qui particulatim hæc ita explicat:

Ex tributo Carazzi, quod à Christianis penditur quotannis, recipit millionem unum, & quingenta millia Seraphorum

Ex minericiis, metallicis, salis, aluminis colorum, boli Armeni, terræ sigillatæ, & ejusmodi. 900 millia.

Ex Datiis & Gabellis, ut vulgo loquuntur, 700. millia.

Ex privilegiis & diplomatibus 100. millia.

Ex bonis caducis, quæ Galli Aubennas vocant, 500 millia.

Ex salinis 500. millia.

Ex bonis defunctorum sine hærede vel patrono 100. millia.

Ex naulis, quæ penduntur pro egressu regnorum, 50. millia.

Ex monetariis officinis 100. millia.

Ex piscationibus 50 millia.

Ex reditibus mortuorum Bassarum, & aliorum, quibus stipendia quotannis ab Imperatoribus solvuntur, post quorum mortem redeunt ad ærarium quotannis plus quàm 600, millia.

Cyprus hodie pendit 8. millia. Moldavia 6. millia.

Valachia 12 millia. Ragusium 12 millia, 500. Chios 10 millia, Ægyptus decies centena millia Sultaniorum.

Ex decimis omnium urbium 4 milliones.

Ex decimis aliorum regnorum 7. milliones.

Boterus dicit Ægyptum olim solvisse 7 milliones.

Franciscus Sansorius ait, Turcam possidere quotannis quindecim milliones auri, ex illis autem quinque tantùm referri in ærarium, ex reliquis decem per imperium alii milites.

Iovius in vita Solymani scribit, connumeratis cum prioribus suis etiam Sultanici regni reditibus, sexagies centena millia aureorum singulis annis habet: ex quibus quinquies & quadragesies centena millia expendit.

Bernhardus Navagerius, serenissimæ Venetæ Reipub. apud Turcam Legatus scribit: Ego dico me anim advertisse, ex rationibus ærarii, quod Chasna dicitur, recipi annuatim octo milliones 274000 ducatorum, quæ summa ex his particularibus colligitur.

Tributum Asiæ minoris, quod à Christianis Græciæ & Anatoliæ extorquetur, superat decies centena millia ducatorum.

Ex Datiis, diplomatibus & privilegiis, colliguntur quotannis centum millia ducatorum.

Ex bonis defunctorum sine hærede, trecenta millia.

Incolæ Ducatus Arrago, qui à tributo Carazzi immunes sunt, solvunt annuatim per singulas domos Ducatum unum, quod efficit summam ducentorum millium.

Ægyptus, Nemphis & Arabia, solvunt unum millionem, & octingenta Seraphorum aureorum millia, ex quibus in Turcæ ærarium redeunt trecenta millia: reliquum ad tuitionem provinciarum impenditur. Mesopotamia ducenta millia, ex quibus ad ærariũ redeunt centum, & quinquaginta millia.

Ex

Ex Rhagusino tributo decem millia.
Ex tributo Moldaviæ sedecim millia.
Ex Transilvania decem millia.
Ex Valachia duodecim millia.
Ex Insulis Archipelagi sex millia.
Ex Chio decem millia.
Ex Cypro octo millia, &c.

Viginarius Turcicum proventum æstimat duodecim milliones auri, qui quotannis ingrediuntur ærarium Sultani. Accedunt autem & alii reditus, qui Thimar dicuntur, ex agris, sylvis, fluviis, sortis & pascuis totius Imperii Turcici, qui ad maximam summam redeunt. Ex iis suppeditantur impensæ ad alenda trecenta millia equorum militarium, quos Turca suis equitibus distribuit, quoties expeditionem in hostem molitur. Ad bellum enim omnes coguntur, quotiescunque Principi libet, stipendiis, armis equisque & annona ex ærario acceptis.

Ex his itaque, humanissime lector, colliges, quantum olim fuerit Romani Imperii robur & potentia: quantis facultatibus & divitiis abundaverit. Nam quod ex Syria & Mesopotamia colligantur hodie octies centena millia ducatorum, mirum videri non debet: testatur enim *Herodotus*, Darium, Histaspis filium, primis suæ monarchiæ annis, ex his duabus provinciis contraxisse quotannis quatuordecim talentorum millia, & quingenta, quæ efficiunt octo milliones, & septies centena millia aureorum.

Quod si verò Turcicis reditibus annuis, qui efficiunt viginti milliones auri, addas alios viginti milliones, qui à Christianis possidentur Principibus, totius summa erit quadraginta milliones, qui quotannis ex provinciis colliguntur, quæ Imperio Romano olim erant subjectæ, & sic differentiam inter hodiernum & priscum Romanum perpende Imperium.

INDEX

INDEX RERUM MEMORABILIUM. in BOTERI RELATIONES.

Cedrus

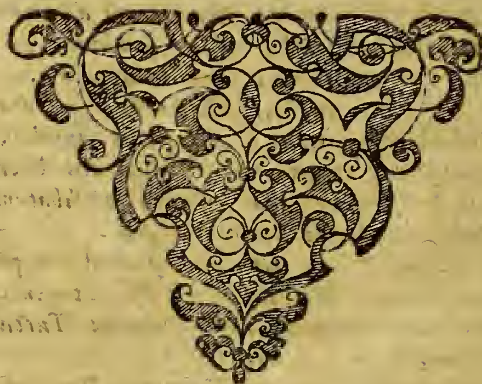
D.

Flo-

Mo-

vene-

Tima-

INDEX AUTHORUM POLITICORUM.

A.

Leo Afer de rebus Mauritaniæ & Americæ.

Angliæ nobilitas, Londini edita in fol. cum tersissimis Iconibus.

Argentræi historia Britanniæ.

Franciscus Alvarosius in historia AEthiopica.

Alexandri Andreæ libellus de bello inter Philippum Regem Hispaniarum, & Paulum III. Pontificem gesto, de regno Neapolitano multa exponit.

Henningus Arnisæus de statu Reipubl. Venet. & de statu Imperii Germanici.

Petrus de Andlo de Imperio Romano

AEmyl. in histor. Franc.

Frider. Achilles, Dux, VVitiembergic. de principatu provinciarum Europæ.

Aventini historia Bojica.

Arnodus Clapmarius de arcanis Rerumpublicarum, in quibus κρύφια quædam Politiarum singulariter edisseruntur. Tribuere autem hanc opellam Politicam sibi videtur Kecker. in disp. Practicis.

Admonitio ad orbis terræ Principes, qui se suosq; salvos volunt, ad illustrissimos Germaniæ proceres.

Apologia civitatum Ansaticarum pro assertione fœderis sui antiquissimi, quòd nimirum id sit cum commerciorum, tùm etiam tuitionis seu defensionis, & quidem æquissimum omnibus juribus conveniens.

B.

Iohannes Bohemus de moribus diversarum gentium.

P. Bembus in historia Veneta.

Braun in theatro urbium.

Auger. Gisl. Busbequii Itinerarium Constantinopolitanum.

Brusch in descript. VVestphaliæ.

Basilidis Moschovitæ historia.

Brunus in Comitatu Astensi.

Petrus Belluga de regno Terraconensi, in Speculo suo accuratè scripsit.

Hectoris Boetii historia Scotiæ.

Geor-

Ema-

O.

Joh.

pendent, cognitionem pertinentes tractatus complectens, ex Itali co Latinè factus.

De Turcicis rebus scripserunt.
- *Laonicus Chalcondyla.*
- *Theodorus Gaza.*
- *Baptista Egnatius.*
- *Joannes Ramus.*
- *Andreas à Lacuna.*
- *VVolgangus Dreschler.*
- *P. Callimachus.*
- *P. Porondinus.*
- *Leonhardus Chiensis.*
- *Isiodorus Ruthenus.*
- *M. Antonius Coccius Sabellicus.*
- *Bernhardus de Breidenbach.*
- *Marinus Barletius.*
- *Henricus Peniæ.*
- *Jacob. Fontanus.*
- *Michael Sotterus à Vinda.*
- *Aloysius Amerius.*
- *Joannes Etrobius.*
- *Ioh. Crispus Ægeus.*
- *Nicolaus Villagagno.*
- *Ioannes Martinus Stella.*
- *Ioan. Christophorus Calvetus Stella.*

V.

Volat. 4. Georg. cap. de Venet.
Marci Velseri historia rerum Augustanarum.

W.

Iacob VVimpheling. de rebus German.

Z.

Theodori Zuvingeri theatrum lib. 4. voluminis 28. in quo de specialibus Politicis memorabiliter tractat. ita tamen, ut historiæ limites non transiliat.

Zoanettus de Imperio Romano.

Caterini Zeni, Patricii Veneti commentaria rerum Persicarum.

Atque

Atq; hos nunc castigatissimæ fidei authores confer cum Boteri nostri Politicis, & messis copi copiâ surget, vereque existet MUNDUS IMPERIORUM celebratus & illustratus, imò exiges monimentum.

— — ære perennius,
Regaliq; situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.

Non sum nescius, Lector, in aulis, in atriis magnatum, præcipuos aulicos & Palatinos multa scripto, quod lucem non spectat, comprehensa, & ad Boteri modulum methodumque nimis exactè facientia sibi thesauri loco servare. Certè si eorum copia omnibus fieri posset, plurima scitu dignissima de arcanis omnium Rerumpublicarum paterent. Sed id vel non tutum, vel non obvium est. Itaque spicilegia hæc nostra tibi placeant, quæ digitum & nervum ad illa occulta & κρύφια quàm maximè intendunt, & observata tibi cum nostris æquissimè confer. Tantùm.

FINIS

